

วิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2564

วิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย

พระมหาธีรานนท์ ปริบูรณ์ (ลำสัน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

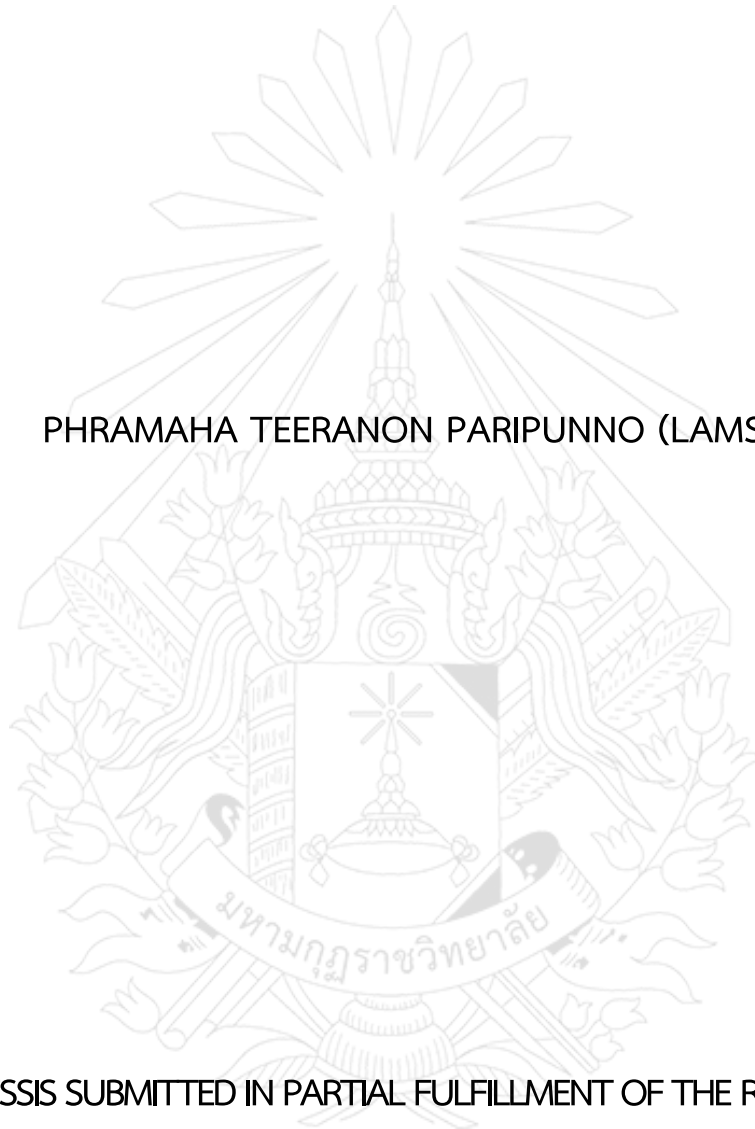
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2564

AN ANALYSIS STUDY OF KARMA BASED ON THE VIEWS OF
BUDDHIST PHILOSOPHERS IN THAI SOCIETY

PHRAMAHA TEERANON PARIPUNNO (LAMSAN)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE MASTER DEGREE OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2021

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัตสนะของนักปราชญ์ชาวพุทธ
ในสังคมไทย
ชื่อนักศึกษา : พระมหาธีรานนท์ ปริบุญโณ (ล่าถัน)
ชื่อปริญญา : ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช : 2564
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระใบฎีกา นรินทร์ สีลเตโช, ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร, ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

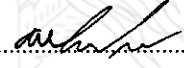

.....
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ :

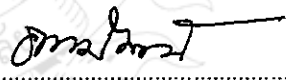
ประธานกรรมการ

.....
(พระมหามหาวินทร์ ปรีสุตตโม, ผศ.ดร.)

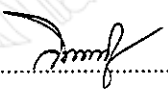
กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)

.....
(พระใบฎีกา นรินทร์ สีลเตโช, ดร.)

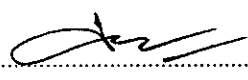
กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)

.....
(พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร, ดร.)

กรรมการ

.....
(ผศ.ดร.วิเชียร แสนมี)

กรรมการ

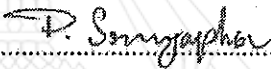

.....
(รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

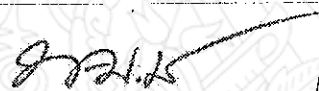
Thesis Topic : An Analysis Study of Karma Based on the Views of
Buddhist Philosophers in Thai Society
Student's Name : Phramaha Teeranon Paripunno (Lamsan)
Degree Sought : Master of Arts
Program : Buddhism and Philosophy
Anno Domini : 2021
Advisor : Phrabidika Narin Silatecho, Dr.
Co-Advisor : Phrakhruvinaithorn Thammarat Khemadharo, Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts (Buddhism and Philosophy)

Acting Dean of Graduate
School

.....
(Phra Srivinayaphon, Dr.)

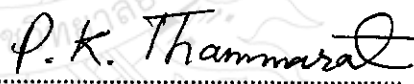
Thesis Committee :
Chairman

.....
(Phramaha Maghavin Purisuttamo, Asst.Prof.Dr.)

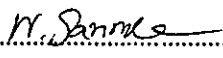
Member (Advisor)

.....
(Phrabidika Narin Siratecho, Dr.)

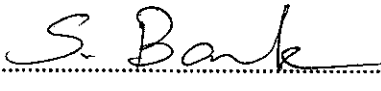
Member (Co-Advisor)

.....
(Phrakruwinaithon Thammarat Khematharo, Dr.)

Member

.....
(Asst.Prof. Dr. Wichian Sanmee)

Member

.....
(Assoc.Prof.Dr. Sowit Bamrungphak)

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธสังคมไทย
ชื่อนักศึกษา	: พระมหาธีรานนท์ ปริบูรณ์ (ล่าสัน)
ชื่อปริญญา	: ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต
สาขาวิชา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช	: 2564
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	: พระใบฎีกา นรินทร์ สีลเตโช, ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร, ดร.

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ข้อ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความรู้เรื่องกรรมในพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาทัศนะเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธไทย 3) เพื่อวิเคราะห์กรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความรู้เรื่องกรรมในพุทธศาสนา พุทธศาสนาได้ให้ความหมายของกรรมว่า คือ การกระทำอันเกิดจากเจตนา คือ ความตั้งใจ ความตั้งใจ ที่เป็นกุศลและอกุศล ที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อได้กระทำกรรมสำเร็จแล้ว ย่อมได้รับผลตามสมควรแก่กรรมนั้นๆ พุทธศาสนาแบ่งการให้ผลของกรรมออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับจิตใจ ระดับบุคลิกภาพ ระดับวิถีชีวิตบุคคล และระดับสังคม ในส่วนแห่งองค์ประกอบที่ส่งเสริมและขัดขวางการให้ผลของกรรมนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ 4 คู่ ที่เรียกว่า สมบัติ (ข้อดี) และวิบัติ (ข้อเสีย) อย่างไรก็ตาม เมื่อมองให้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนา มุ่งสอนให้บุคคลกระทำแต่กรรมดีและพัฒนาตนเองให้หมดกิเลสและอยู่เหนือกฎแห่งกรรมดั่งตั้งพระอธิยาเจ้าทั้งหลายนั่นเอง

2. ทัศนะเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธไทย กรรมในทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธไทยนั้น นักปราชญ์ชาวพุทธไทยพยายามอธิบายขยายความคำสอนเรื่องกรรมในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคำสอนชั้นปฐมภูมิและเป็นภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจได้ยาก เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดในคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยได้อธิบายให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้แบ่งแยกประเภทแห่งกรรมไว้ที่ประเภทมีชื่อมีลักษณะและทำหน้าที่ต่างกันอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงการให้ผลของกรรม เป็นการขจัดข้อกังขาในปัญหาที่ว่า กรรมมีผลจริงหรือไม่ หากกรรมมีผลจริง กรรมนั้นจะให้ผลเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

3. วิเคราะห์กรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย นักปราชญ์ไทยในที่นี้หมายถึง พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร, ป.ธ. 9) และวศิน อินทสระ ผลการวิจัยพบว่า การอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์ทั้ง 2 ท่าน เป็นความพยายามอธิบายให้เข้าใจในเรื่องของกรรม ว่าพระพุทธศาสนาได้แบ่งกรรมออกเป็นกี่ประเภท และแต่ละประเภททำหน้าที่ให้ผลต่างกันอย่างไรบ้าง เป็นการอธิบายให้เข้าใจความเป็นไปแห่งวิบากกรรมของกรรมแต่ละประเภท เพื่อขจัดความไม่เข้าใจในปัญหาเรื่องกรรม เช่น กรรมมีผลจริงหรือไม่ หากกรรมมีผลจริง กรรมนั้นจะให้ผลเหมือนกันหรือ

แตกต่างกันอย่างไร ส่วนในเรื่องจุดมุ่งหมายในการอธิบายขยายความเพิ่มนั้น เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย และนำไปปฏิบัติเพื่อเผยแพร่สัจธรรม ให้หมดไปเข้าสู่พระนิพพานได้ในที่สุด

คำสำคัญ กรรม, นักปราชญ์ชาวพุทธ, สังคมไทย

ABSTRACT

Thesis Topic	: An Analysis Study of Karma Based on the Views of Buddhist Philosophers in Thai Society
Student's Name	: Phramaha Teeranon Paripunno (Lamsan)
Degree Sought	: Master of arts
Program	: Buddhism and Philosophy
Anno Domini	: 2021
Advisor	: Phrabidika Narin Silatecho, Dr.
Co-Advisor	: Phrakhruvinaithorn Thammarat Khemadharo, Dr.

The objectives of this thesis were as follows: 1) to study the knowledge of karma in Buddhism; 2) to study the views on karma of Thai Buddhist sages; 3) to analyze karma according to the views of Buddhist sages in Thai society This research is a qualitative research. and using the data obtained for descriptive analysis.

The results of the research were as follows:

1. Knowledge of Karma in Buddhism Buddhism has defined karma as actions that result from intention, willful and unwholesome intentions. which manifests physically, verbally and mentally when the karma has been done successfully. would receive appropriate results for that karma. Buddhism divides the effect of karma into 4 levels: mental level, personality level. level of person's way of life and social level as for the elements that promote and hinder the effect of that karma. Depends on the 4 pairs of various elements known as treasure (advantages) and disaster (disadvantages). However, when looking at the teachings of Buddhism, it aims to teach people to do good deeds and develop themselves to be free from defilements and to be above the law of karma as mentioned. The Lord Almighty

2. The view of karma of Thai Buddhist philosophers Karma in the view of Thai Buddhist philosophers Thai Buddhist scholars try to explain and expand the teachings of karma in the Tripitaka. This is a primary teaching and is a language that is difficult for the general public to understand. To prevent misunderstandings in the teachings of karma in Buddhism By explaining how many types of karma have been categorized in Buddhism. What are the different names and functions? along with pointing out the results of karma to eliminate doubts about the problem that is karma really effective? If karma is real how will the effect be the same or different.

3. Analyze karma according to the views of Buddhist scholars in Thai society. Thai philosophers here refer to Phra Phrommoli (Wilas Yarnavaro, Phor.Thor.

9) and Wasin Inthasara. The explanation of karma by the two scholars is an attempt to explain the matter of karma. that Buddhism has divided karma into how many types and how does each type act differently? It is an explanation to understand the possibility of each kind of karma. to eliminate the misunderstanding of the problem of karma, such as whether karma is real If karma is real How will the effect be the same or different? As for the purpose of expanding the explanation So that the reader can easily understand and put into practice to burn karma. to finally reach nirvana.

Keywords : Karma, Buddhist scholars, Tai society

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเมตตาจาก พระใบฎีกา นรินทร์ สีลเตโช, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร, ดร. ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางในการทำวิจัยตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอเจริญพรและขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินการวิจัยช่วยปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยนำไปแก้ไขปรับปรุงเนื้อหา ให้มีความชัดเจนมากขึ้น จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการทุกท่านที่ได้ให้ความเมตตาในการสอบวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้เป็นอย่างยิ่ง และขอขอบพระคุณผู้ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ทุกท่าน ด้วยคุณงามความดีที่เกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ขอให้คุณงามความดีส่งผลให้ทุกท่านจงมีความสุขความเจริญในทุกๆ ด้านของการดำเนินชีวิตตลอดไป

ขอบคุณอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา และห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ที่มีดำริให้ผู้วิจัยค้นคว้าหาข้อมูล และอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยเพื่อใช้ประกอบในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และครูอาจารย์ทุกท่านกรุณาอบรมสั่งสอนประสิทธิ์ประสาทวิชา และให้กำลังใจผู้วิจัยตลอดมา ขอเจริญพรขอบคุณญาติโยมผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ให้ความอุปถัมภ์ ที่เป็นแรงกระตุ้นให้กำลังใจสนับสนุนในการศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จ ทำให้ความปรารถนาของข้าพเจ้าประสบความสำเร็จด้วยดี คุณความดีทั้งหลายทั้งปวงอันจะเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขออุทิศถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และน้อมบูชาสักการะแด่พระอุปัชฌาย์ บุรพาจารย์ทุกท่าน ขอให้ทุกท่านจงเป็นผู้มีส่วนแห่งคุณความดีโดยทั่วกัน และถ้าหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความผิดพลาด บกพร่อง ผู้วิจัยขอน้อมรับแต่เพียงผู้เดียว คุณค่าและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูกตเวทิตา เพื่อบูชาแด่ พระอุปัชฌาย์ บุรพาจารย์ พระคุณบิดามารดา และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ให้การศึกษอบรมสั่งสอนให้สติปัญญาและคุณธรรมเครื่องขึ้นสู่ความสำเร็จ

พระมหาธีรานนท์ ปริบูรณ์ (ลำสัน)

สารบัญย่อ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย” ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2554 ใช้เพื่อเป็นหลักฐานในการค้นคว้าอ้างอิงสำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์ในฉบับนี้ โดยมีคำย่อและคำเต็มของคัมภีร์เรียงตามลำดับ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ม.มู.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์
ม.ม.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์
ม.อุ.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरูปณณาสก์
สั.ส.	=	สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกาย สคาถาคคปาติ
สั.นิ.	=	สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกาย นิทานวรรค
สั.สพ.	=	สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกาย สพายตวรรค
อง.ติก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อง.จตุกก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อง.ปณจก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปณจกนิบาต
อง.ฉก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต
อง.อฏฐก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
อง.ทสก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
ขุ.ป.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามวรรค
ขุ.ธ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมบท
ขุ.อุ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน
ขุ.อิติ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ขุ.สุ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
ขุ.เถรี.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรีคาถา
ขุ.ชา.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก
ขุ.ม.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ
ขุ.จู.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิเทศ
ขุ.อป.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	=	อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณี
---------	---	------------------------

อภิ.วิ. = อภิธัมมปิฎก วิภังค์

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรคอรรถกถา
 ที.ปา.อ. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรคอรรถกถา
 อัง.ติก.อ. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนินบาตอรรถกถา
 อัง.ทสก.อ. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาตอรรถกถา
 ขุ.ธ.อ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมบทอรรถกถา
 ขุ.วิ.อ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุอรรถกถา
 ขุ.อิติ.อ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะอรรถกถา
 ขุ.ม.อ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทสอรรถกถา

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. = อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณีอรรถกถา

การอ้างอิงคัมภีร์ในพระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้การอ้างอิงแบบ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น
 อัง.ฉก. (ไทย) 36/334/771. หมายถึง สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนินบาต เล่ม 36 ข้อ 334
 หน้า 771 เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ช
กิตติกรรมประกาศ.....	ฅ
สารบัญคำย่อ.....	ญ
สารบัญ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตการวิจัย	3
1.4 วิธีดำเนินการนิวจัย	3
1.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	8
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	8
บทที่ 2 ศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนา	9
2.1 ความหมายของกรรมตามหลักพุทธศาสนา	9
2.2 ประเภทของกรรมตามหลักพุทธศาสนา	14
2.2.1 กรรม ในบริบทที่เป็นมูลเหตุ	14
2.2.2 กรรม ในบริบทของการแสดงออก	15
2.2.3 กรรมในบริบทที่ปฏิสัมพันธ์กับวิบาก	15
2.2.4 กรรม ในบริบทแห่งกฎของธรรมชาติ	16
2.2.5 กรรมใน บริบทตามลำดับของการให้ผล	16
2.3 ลักษณะของกรรมดีและกรรมชั่วตามหลักพุทธศาสนา	19
2.3.1 ปัญหาเกี่ยวกับความดีความชั่ว	19
2.3.2 ความหมายของกุศลและอกุศล	20
2.3.3 ความหมายของบุญและบาป	21
2.4 การให้ผลของกรรมตามหลักพุทธศาสนา	23
2.4.1 ผลกรรมในระดับต่างๆ	24
2.4.2 องค์ประกอบที่ส่งเสริมและขัดขวางการให้ผลของกรรม	25

2.5	คุณค่าทางจริยธรรมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนา	26
2.6	สรุป	30
บทที่ 3	การอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธไทย	33
3.1	ทัศนะเรื่องกรรมของพระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9)	33
3.1.1	ความหมายของกรรม	33
3.1.2	ประเภทแห่งกรรม (ภาคที่ 1)	34
3.1.3	ผลแห่งกรรม (ภาคที่ 2)	39
3.1.4	การเผาผลาญกรรม (ภาคที่ 3)	41
3.1.5	สรุป	43
3.2	การอธิบายเรื่องกรรมของวศิน อินทสระ	44
3.2.1	เหตุเกิดแห่งกรรม (กัมมสมถัย)	46
3.2.2	ผลของกรรมซึ่งเปลี่ยนแปลงได้	57
3.2.3	ชีวิตและความตาย	59
3.2.4	ความตาย 2 ลักษณะ	60
3.2.5	อิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ของความตาม	61
3.2.6	หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรม	64
3.2.7	การเกิดใหม่หรือการเวียนว่ายตายเกิด	84
3.2.8	สรุป	93
3.3	สรุป	93
บทที่ 4	วิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย ...	95
4.1	ความหมายของกรรม	95
4.2	กฎแห่งกรรม	97
4.3	ผลของกรรม	101
4.4	การเกิดใหม่และการเวียนว่ายตายเกิด	103
4.5	สรุป	106
บทที่ 5	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	107
5.1	สรุปผลการวิจัย	107
5.2	ข้อเสนอแนะ	113
	บรรณานุกรม	114
	ภาคผนวก	117
	ประวัติผู้วิจัย	123

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท ความสงบสุขร่มเย็นของผู้คนในสังคมเกี่ยวเนื่องกับการบำเพ็ญคุณธรรม 2 ประการ คือ สีสสามัญญตา¹ และทิวฐีสสามัญญตา² ซึ่งสงเคราะห์ลงในสารานियธรรม³ ในทางตรงกันข้าม หากผู้คนในสังคมใดมีความเห็นหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งดังที่กล่าวมาแตกต่างกัน ย่อมทำให้สังคมแตกแยกและเกิดความวุ่นวายขึ้นในที่สุด เกี่ยวกับเรื่องนี้ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท สงเคราะห์ความเห็นและการกระทำเหล่านี้ลงในคำว่า “กรรม” ซึ่งมีมูลเหตุมาจาก “เจตนา” คือ ความตั้งใจ หรือ ความจงใจ พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม”⁴ เพราะเหตุนี้ คำว่า กรรม จึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อในสังคมชาวพุทธ โดยมีความเห็นตรงกันว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แต่การกระทำของผู้คนในหลายโอกาสผลของกรรมหรือการกระทำที่ยังไม่ส่งผลให้เห็น เพราะเหตุปัจจัยสนับสนุนยังไม่บริบูรณ์⁵ ชาวพุทธบางส่วนจึงถือโอกาสหาเหตุผลกระทำกรรมที่ไม่ได้อยู่รำไป ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต นิทานสูตร ว่าด้วยเหตุเกิดของกรรม พระพุทธองค์ตรัสว่า

“คนเขลา (ยอมทำ) กรรมที่เกิดเพราะโลภะ โทสะ และโมหะ กรรมใดที่คนเขลานั้นทำแล้ว น้อยหรือมากก็ตาม กรรมนั้น ให้ผลในอัฐภาพ (ของผู้ทำ) นี้แหละ วัตถุอื่น (ซึ่งจะเป็นที่รับผลของกรรมนั้น) ไม่มี เพราะเหตุนี้ ภิกษุผู้รู้ (ละ) โลภะ โทสะ โมหะ เสียแล้ว ยังวิชาให้เกิดขึ้น ก็พึงละทุกดิที่บังได้”⁶

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กรรม เป็นผลแห่งการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เมื่อบุคคลทำกรรมด้วยอำนาจของโลภะ โทสะ และโมหะ จะมากก็ตามหรือน้อยก็ตาม ย่อมต้องได้รับผลแห่งกรรมนั้นสืบไป ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตฺกนิบาต โพชฌังคสูตร ว่าด้วยกรรมและวิบากของกรรม พระพุทธองค์ตรัสว่า

¹สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 494.

²สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 31, หน้า 145.

³สารานियธรรม คือ คุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว แต่จะคิดถึงคนอื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ระลึกถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ, ดูเพิ่มเติมใน อง.ฉก.ก. 36/283/546.

⁴อง.ฉก.ก. 36/334/771.

⁵ช.ป. 68/160-161/782.

⁶อง.ต.ก. 34/473/118.

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรม 4 ประการนี้ เรากระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้ทราบ 4 ประการเป็นไฉน คือ กรรมดำมีวิบากดำก็มี กรรมขาวมีวิบากขาวก็มี กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาวก็มี กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมก็มี”

จากพุทธพจน์บทนี้ พระพุทธองค์ยังตรัสถึงความสิ้นไปแห่งกรรมด้วยการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมีสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้น และมีสัมมาสมาธิเป็นที่สุด เมื่อบุคคลเจริญเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวคือ ศีล สมาธิ และปัญญา ย่อมสามารถทำที่สุดแห่งทุกข์หรือความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวงได้

เพราะเหตุนี้ กรรม คือ เจตนาที่กระทำทางกาย วาจา และใจ กรรมดีเรียกกุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่าอกุศลกรรม ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงประกาศให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันของสัตว์ทั้งหลายว่า บุคคลจะเป็นคนดีหรือคนไม่ดีเพราะชาติกำเนิดก็หาใช่ไม่ แต่จะเป็นคนดีหรือคนไม่ดีก็เพราะกรรม คือการกระทำของตนเองเท่านั้น⁷ คำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายทุกประเภท ย่อมมีการกระทำ จะอยู่นิ่งๆ เหมือนสิ่งปราศจากชีวิต เช่น ก้อนกรวด ก้อนหินนั้นหนีไม่ได้ ก็สิ่งทีบุคคลทั้งหลายกระทำ เรียกว่า กรรม การกระทำที่เกี่ยวข้องด้วยกาย วาจา ใจ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือกระทำชั่ว เรียกว่า กรรม เมื่อเอ่ยถึงกรรมแล้วสามัญชนในโลกสันนิบาต มักจะเพ่งเล็งไปทางฝ่ายอกุศลกรรมเป็นเป้าหมาย ในกรณีนี้จะพึงเห็นได้ เช่น เมื่อบุคคลได้ประสบพบเห็นผู้ใดผู้หนึ่งต้องภัยได้ทุกข์ เกิดความสลดสังเวชสลดใจขึ้นมา ก็มักจะพึมพำว่า โธเอ๋ยกรรมของเขาແທ້ๆ ดังนี้ หรือแม้แต่ในขณะที่ตนเองได้ประสบกับชะตากรรมเคราะห์ร้าย ได้รับความทุกข์และภัยขนาดหนัก ก็มักจะกล่าววาจาบ่นออกมาว่า กรรมๆ กรรมของกูແທ້ๆ ดังนี้ แต่เมื่อคราวที่ตนประสบโชคดี ย่อมไม่มีใครจะกล่าวว่า เป็นกรรม⁸

ในอีกแง่มุมหนึ่ง กรรมเกี่ยวข้องกับปรัชญา เพราะเป็นเรื่องทางจริยศาสตร์ คือศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ว่าดีหรือไม่ดี ควรทำหรือไม่ควรทำอย่างไร พุทธจริยศาสตร์ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรมทางศาสนาและสังคม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการส่งผลในปัจจุบัน และการส่งผลแบบข้ามภพข้ามชาติ เกี่ยวกับเรื่องนี้ เมื่อว่าตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สัตว์ทั้งหลายที่ยังไม่เข้าถึงอมตมหานิพพานได้ฉันทิ สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นก็ยังคงต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารอยู่ตราบนั้น การเวียนว่ายตายเกิดก็ต้องอาศัยกรรมดีและกรรมไม่ดีที่ตนเองทำไว้ เสมือนกับพืชทั้งหลายอาศัยเชื้อเกิดขึ้นนั่นเอง แต่ในปัจจุบันหลักคำสอนเรื่องกรรมซึ่งเป็นคำสอนหลักในทางพระพุทธศาสนาไม่ค่อยได้รับความสนใจศึกษาเท่าที่ควร เพราะภาษาในพระไตรปิฎกเป็นภาษาที่อ่านแล้วเข้าใจได้ยากสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่ว ทำให้ในปัจจุบันสังคมมนุษย์ซึ่งเป็นสังคมบุชาวัตตุมองข้ามการให้ผลของกรรมในอนาคตมุ่งเน้นแต่จะแสวงหาความสุขโดยไม่สนใจว่า จะได้มาโดยชอบธรรมหรือไม่ ทำให้เกิดการเบียดเบียนคดโกงในสังคมก่อให้เกิดความไม่สงบในสังคมปัจจุบัน

⁷อง.จตุกก. 35/237/592-593.

⁸พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9). *กรรมที่ปณี*, (จัดพิมพ์โดย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสงขลา แห่งที่ 2 วัดชัยมงคลพระอารามหลวง จังหวัดสงขลา : พุทธศักราช 2552), หน้า 60-61.

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาเรื่องกรรม จึงเป็นสาเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะวิจัยเกี่ยวกับการอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยเข้าใจเรื่องกรรมได้ง่ายขึ้น และเพื่อจะได้ใช้เป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับผู้สนใจจะศึกษาค้นคว้าในเรื่องกรรมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาความรู้เรื่องกรรมใน (คัมภีร์) พุทธศาสนา
- 1.2.2 เพื่อศึกษาทัศนะเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธไทย
- 1.2.3 เพื่อวิเคราะห์กรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางขอบเขตการศึกษาวิเคราะห์การอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9) และอาจารย์วศิน อินทสระ โดยได้วางขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

- 1.3.1 ศึกษาเรื่องกรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2524
- 1.3.2 ศึกษาเรื่องกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท จากคัมภีร์อรรถกถาและฎีกา ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2524
- 1.3.3 ศึกษาการอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย จากเอกสารทางวิชาการ ตำรา หนังสือทั่วไป วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) โดยมีลำดับขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

- 1.4.1 ศึกษาข้อมูลเรื่องกรรมและการอธิบายเรื่องกรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการทราบ
- 1.4.2 รวบรวมข้อมูลเรื่องกรรมและการอธิบายเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนาของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการทราบ
- 1.4.3 วิเคราะห์ข้อมูลเรื่องกรรมและการอธิบายเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนาของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการทราบ และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

1.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ซึ่งได้มีผู้ให้ความสนใจศึกษาในแง่มุมที่แตกต่างกันไป แต่งานวิจัยเหล่านั้นสามารถเสริมความรู้แก่กันและกันได้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.5.1 เอกสารทั่วไป

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9) กล่าวไว้ในหนังสือกรรมที่ปณี ว่า “สัตว์ทั้งหลายทุกประเภท ย่อมมีการกระทำ จะอยู่หนึ่งๆ เหมือนสิ่งปราศจากชีวิตเช่นก้อนกรวดก้อนหินนั้นหามิได้ ก็สิ่งที่สัตว์บุคคลทั้งหลายกระทำต่างๆ นั้นแหละ เรียกว่า “กรรม” ก็สิ่งที่กระทำนั้น

ถ้าเป็นกุศล	เรียกว่า	กุศลกรรม
ถ้าเป็นอกุศล	เรียกว่า	อกุศลกรรม
ถ้ากระทำด้วยกาย	เรียกว่า	กายกรรม
ถ้ากระทำด้วยวาจา	เรียกว่า	วจีกรรม
ถ้ากระทำด้วยใจ	เรียกว่า	มโนกรรม

พึงจำง่าย ๆ ว่า การกระทำที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยกาย วาจา และใจ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำดีหรือกระทำชั่ว เรียกว่า “กรรม” กรรมนี้เมื่อจะว่าโดยฝ่ายใหญ่ๆ ก็แบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายเท่านั้น คือ ฝ่ายกุศลกรรม และฝ่ายอกุศลกรรม”⁹

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือกฎแห่งกรรม ว่า “อันโชคดีหรือโชคร้ายที่เราได้ประสบอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับอำนาจของดวงดาวใดๆ เลย แต่ที่จริงขึ้นอยู่กับผลกรรมที่เราได้สั่งสมไว้ในอดีต ติดตามมาให้ผลในปัจจุบันนั่นเอง และการที่เราจะได้รับความสุขหรือความสมทุกข์อยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับกรรมที่เราได้สร้างไว้ในปัจจุบันอย่างเดียว อาจจะมีขึ้นอยู่กับกรรมในอดีตด้วย เราต้องยอมรับอดีตชาติ ต้องยอมรับการกระทำของเราในวัน ในเดือน ในปี และในชาติที่ผ่านมา ว่าเป็นสิ่งที่เราทำไว้เอง และสิ่งที่เราทำในปัจจุบันเราก็ต้องยอมรับด้วยว่า นั่นคือสิ่งที่คลบบันดาลชีวิตของเราให้เป็นไปอนาคตและเป็นไปตามกฎแห่งกรรมนั้น”¹⁰

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ได้กล่าวถึงประเภทของกรรมไว้ในหนังสือปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ 5 เล่มที่ 2 กัมมจตุกกะมรณูปัตติจตุกกะ มีหัวข้อเหมือนหนังสือกรรมที่ปณี มีส่วนที่เพิ่ม คือ มรณูปัตติจตุกกะ แสดงความตาย 4 ประการ คือ

1. อายุขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุ
2. กัมมกขยมรณะ ตายเพราะสิ้นกรรม
3. อุภยกขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุและสิ้นกรรม

⁹ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9). *กรรมที่ปณี*, (จัดพิมพ์โดย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสงขลา แห่งที่ 2 วัดชัยมงคลพระอารามหลวง จังหวัดสงขลา : พุทธศักราช 2552), หน้า 60.

¹⁰ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). *กฎแห่งกรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 3.

4. อุปัจเฉทกมฺรณะ ตายเพราะกรรมเข้าไปตรอน¹¹

วคิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ว่า “การทำดีเป็นหน้าที่ของกรรม เหมือนการไถหว่านเป็นหน้าที่ของชาวนา ส่วนการออกรวงเป็นหน้าที่ของต้นข้าว มันย่อมออกรวงตามเวลาอันเหมาะสม เมื่อยังไม่ถึงเวลาอันสมควร จะอ่อนวอนสักเท่าไรก็หาสมปรารถนาไม่ แต่พอถึงเวลาออกรวง ใครจะอ่อนวอนไม่ให้ออกก็ไม่ได้ เรื่องการให้ผลของกรรมก็ทำนองเดียวกันนี้ ผลแห่งกรรมชั่วคอยติดตามบีบคั้น ส่วนผลแห่งกรรมดีคอยติดตามประคับประคองช่วยเหลือผู้ที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ การมองชีวิตต้องมองในระยะยาวและกว้างไกล จึงจะเห็นวิถีชีวิตโดยตลอด”¹²

สุนทร ฤกษ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก ว่าพุทธปรัชญาเป็นกรรมวาทีกิริยาว่าที คือเป็นปรัชญาที่ยืนยันธรรมชาติว่า กรรมหรือการกระทำเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผล ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล โดยผลจะมีลักษณะอย่างไรย่อมขึ้นกับเหตุ กล่าวคือกรรมหรือการกระทำนั้น ๆ โดยการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ก็คือการมีกัมมันตภาพหรือมีการกระทำที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่คนใดที่ดำรงชีพอยู่ได้โดยปราศจากการกระทำ พุทธปรัชญาถือว่าการกระทำที่เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจที่ปรากฏออกมาทางใดทางหนึ่งใน 3 ทางในกระบวนการแห่งการดำรงชีพของมนุษย์นั้นย่อมมีคุณค่าทางจริยธรรมเกี่ยวเนื่องโดยธรรมชาติ คุณค่าทางจริยธรรมอาจจำแนกได้เป็น 3 ประเภทคือ ดี ไม่ดี หรือเป็นกลางๆ โดยถือเอาเจตนาในการกระทำเป็นเครื่องกำหนด¹³

ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา ได้กล่าวไว้ในหนังสือปรัชญาอินเดีย ว่า พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นอเทวนิยม พุทธปรัชญาปฏิเสธความมีอยู่จริงของพระเจ้า ไม่เชื่อและไม่สอนเรื่องพระเจ้าสร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก แต่สอนในหลักของกรรมและเรื่องของธรรมชาติ การตัดสินเรื่องความดีความชั่วของคน มิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกที่จะมากำหนดหรือดลบันดาลให้คนเป็นคนดีหรือคนชั่ว แต่ขึ้นอยู่กับ การกระทำ (กรรม) ของคนๆ นั้นที่กระทำลงไป ดังนั้น หลักคำสอนของพุทธปรัชญาที่สำคัญซึ่งเป็นแนวทางแห่งชีวิตที่ดีจึงสรุปได้ 3 ข้อคือ

1. เว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง
2. ทำความดี หรือถึงพร้อมด้วยความดี
3. ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส¹⁴

¹¹พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ. *ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ 5 เล่มที่ 2 กัมมจตุกกะ-มรณุปัตติจตุกกะ*, (กรุงเทพมหานคร : ทิพยวิสุทธีมูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2539), หน้า 230.

¹²วคิน อินทสระ. *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บรรณาคาร, 2519), หน้า 14.

¹³สุนทร ฤกษ์. *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 163.

¹⁴ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ดร.. *ปรัชญาอินเดีย*, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2535), หน้า 259.

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัทมา เอื้อรักษ์โอฬาร กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวันจังหวัดสิงห์บุรี ว่า 1. ในด้านเนื้อหาคำสอนเรื่องกรรม พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ใช้วิธีการสอนเรื่อง กฎแห่งกรรมประยุกต์เข้ากับวิถีปฏิบัติ เช่น สอนการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน และการสวดพุทธคุณ เท้าอายุบวชหนึ่ง เพื่อฝึกให้มีความเพียรและมีสติ เพื่อที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตในชีวิตของตน 2. ในด้านผลของกรรมในคำสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) เป็นการนำผลกรรมจากประสบการณ์จริง และอันเป็นผลกรรมที่มาจากชาติปัจจุบันมากกว่าผลกรรมที่มาจากอดีตชาติ ส่วนคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงบุพกรรมจากอดีตชาติ และผลกรรมในชาติปัจจุบัน 3. ในด้านเป้าหมายในการสอนกฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ได้สอนให้มีความพยายามในการพึ่งตนเอง รู้จักแก้ไขตน เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักแห่งการสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา¹⁵

พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวีโส (ดอกรัก) กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน ว่า “แนวคิดเรื่องกรรม มี 2 ประเภท คือ 1. ส่วนที่ว่าด้วยแนวคิดเรื่องกรรมและสังสารวัฏที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาพบว่า กรรมและสังสารวัฏมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกัน 2. ส่วนที่ว่าด้วยอิทธิพลของแนวคิดเรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในปัจจุบันทำให้ผู้ที่เชื่อถือประพาสสุจริตด้วยกาย วาจา และใจ พุทธปรัชญาได้เสนอแนวคิดไว้ว่าการจะเห็นโลกทั้ง 3 ได้ต้องปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรทางจิตจนได้วิชชาและอภิญญา จนสามารถมองสังสารวัฏได้ โดยสังสารวัฏเกิดจาก “กรรมดี” และ “กรรมชั่ว” ที่หมุนไปตามอำนาจแห่งกรรมทั้งนั้น”¹⁶

พระมหาวิจิตร กลยาณจิตโต กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์กรรมวิบากของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ว่า “กรรม หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือกระทำด้วยใจหรือไม่ตั้งใจหรือชั่วมีอยู่ 2 อย่าง คือ 1. การกระทำกรรมดี 2. การกระทำกรรมชั่ว ซึ่งการกระทำกรรมดีเป็นการกระทำที่เป็นบุญหรือเป็นกุศล ส่วนการกระทำกรรมชั่วนั้นเป็นการกระทำที่เป็นบาปหรือเป็นอกุศล”¹⁷

¹⁵ปัทมา เอื้อรักษ์โอฬาร. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวันจังหวัดสิงห์บุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), บทคัดย่อ.

¹⁶พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวีโส (ดอกรัก). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), บทคัดย่อ.

¹⁷พระมหาวิจิตร กลยาณจิตโต. “การศึกษาวิเคราะห์วิบากกรรมของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), บทคัดย่อ.

พระสุเมธ ธีรปณฺโญ (มหาไพศาลสิน) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง เศษวิบากของกรรมใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา ว่า “กรรมคือเจตนาอันเป็นเครื่องกระทำ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญของ พระพุทธศาสนา ส่วนเรื่องผลของกรรมนั้นเรียกว่า วิบาก คือ หากบุคคลทำดีย่อมได้รับผลของกรรมดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วของกรรมนั้น ส่วนเรื่องเศษของวิบากนั้น คือ ผลของกรรมที่ตกค้างแก่อริยบุคคล ซึ่งแม้จะบรรลอรหัตผลแล้วก็ตาม โดยพระอรหันต์แม้จะได้ชื่อว่าผู้ละบุญและบาปได้แล้ว การกระทำ ของพระอรหันต์นั้น ถือว่าเป็นสักแต่ว่าเป็นกิริยาไม่เป็นกรรม เพราะยังอยู่ในภาวะของ สอุปาทิเสสนิพพาน ยังต้องเสวยผลของเศษวิบากในอดีต หากจะกล่าวตามกฎของกรรม トラบไตที่ บุคคลยังเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอยู่ กรรมก็จะติดตามไปให้ผลในภพชาตินั้นๆ จนกว่าจะสิ้น กรรม ซึ่งเป็นเครื่องตัดภาพชาติ โดยเกิดจากอวิชชา ตัณหา และอุปาทานในอดีตชาติเสียได้ ซึ่งเป็นการ ตัดสังสารวัฏไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป แม้กระนั้น トラบไตที่ผู้บรรลุพระอรหันต์แล้วแต่ยัง ดำรงชีพอยู่ วิบากของกรรมก็ตามให้ผลอยู่ ต่อเมื่อเข้าถึงอุปาทิเสสนิพพานแล้ว กรรมจึงจะยุติการ ให้ผล”¹⁸

อัมพร หุตะสิทธิ์ กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง กรรม 12 และการให้ผล ว่า “การศึกษาให้รู้ แจ้งถึงหลักกรรม หรือ กรรม 12 และการให้ผล เป็นเสมือนหนทางที่จะนำพาไปสู่การดำเนินชีวิตที่ ถูกต้อง ทำให้ผู้ศึกษาเรียนรู้มีความสุข มีโอกาสในการพัฒนาชีวิตให้สูงขึ้น ชื่นไป ทำให้มีชีวิตสงบ สุข และทำให้เห็นว่า การเกิดของเรามีความหมาย ไม่ใช่เกิดมาโดยบังเอิญ การเข้าใจเรื่องของหลัก กรรม หรือ กรรม 12 และการให้ผลนี้ จะทำให้บุคคลเข้าใจต่อความขึ้นลงของชีวิต จะช่วยคลี่คลาย ความสับสนของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนควรเรียนรู้และทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง เพื่อชีวิต ของตนจะได้ดีขึ้น”¹⁹

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า กรรมคือเจตนาอันเป็นเครื่องกระทำ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ส่วนเรื่องผลของกรรมนั้นเรียกว่า วิบาก คือ หากบุคคล ทำดีย่อมได้รับผลของกรรมดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วของกรรมนั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ แม้จะเป็นพระ ออรหันต์ ซึ่งนับว่าเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนาก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงวิบากกรรม อัน เป็นผลของการกระทำในอดีตชาติได้ เพราะเหตุนี้ กรรม จึงเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตของสัตว์โลกใน อนาคตว่าจะดำเนินไปสู่ทิศทางใด กล่าวคือ หากบุคคลทำกรรมดีอันเป็นกุศล วิบากที่ได้รับย่อมดีงาม ส่วนหากบุคคลใดทำกรรมชั่วอันเป็นอกุศล วิบากที่ได้รับย่อมเป็นชั่วร้ายดังที่ได้กระทำมา ดังนั้น ธีรชน คนมีปัญหาหนักปราชญ์ราชบัณฑิต จึงเลือกที่จะกระทำกรรมดี

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ทำให้ทราบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา

1.6.2 ทำให้เข้าใจเรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย

¹⁸พระสุเมธ ธีรปณฺโญ (มหาไพศาลสิน). “เศษวิบากของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), บทคัดย่อ.

¹⁹อัมพร หุตะสิทธิ์. “กรรม 12 และการให้ผล”, (ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา โครงการบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2546), บทคัดย่อ.

1.6.3 ทำให้ได้ข้อมูลใหม่จากการวิเคราะห์การอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์ในสังคมไทย

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กรรม หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และใจ โดยมีเจตนาเป็นเครื่องบ่งชี้ ถ้ากระทำกรรมดีเป็นการกระทำที่บุญหรือเป็นกุศล ถ้ากระทำกรรมชั่วเป็นการกระทำที่เป็นบาปหรือเป็นอกุศล

พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ที่คนไทยยอมรับนับถือมาเป็นเวลาช้านาน

พุทธศาสนิกชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา

นักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย หมายถึง บุคคลผู้ศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนา แล้วใช้เป็นรากฐานทางความคิด นำมาศึกษาต่อยอดอธิบายให้คนรุ่นหลังได้ทราบได้เข้าใจตามยุคสมัยของตน ประกอบด้วย พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9) และอาจารย์วศิน อินทสระ เป็นต้น

พุทธศาสนาเชิงปรัชญา หมายถึง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นไปในเชิงพุทธปรัชญา นี้มุ่งเน้นไปที่หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยเป็นการอธิบายหลักคำสอนแต่ละหัวข้อด้วยวิธีการทางปรัชญาบนองค์ประกอบของศาสนาในเรื่องศาสนธรรมหรือพุทธธรรมเป็นหลัก

บทที่ 2

แนวคิดเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนา

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนา คำว่า กรรม หมายถึง การกระทำ โดยในทางปรัชญาสงเคราะห์ลงในหลักจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่ศึกษาในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตามกรอบแห่งคุณงามความดี หรือหลักจริยธรรม พุทธจริยศาสตร์วินิจฉัยความประพฤติที่ดีหรือชั่วลงในแง่ของกรรม ซึ่งให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้วิจัยสืบค้นข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ความหมายของกรรมตามหลักพุทธศาสนา

คำว่า “กรรม” ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เกี่ยวกับเรื่องนี้ สามารถอธิบายขยายความได้ ดังต่อไปนี้

ป. หลวงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย ให้ความหมายของคำว่า กรรม (อ่านว่า กำ) บาลี เป็น กम्म (กำ-มะ) แปลว่า อันทำ, อันกระทำ, การทำ, การกระทำ, การสร้าง, กริยา, การงาน สันสกฤตเป็น กรรม (กระ-มะ, ก ควบ ร กลืนเสียง ระ ลงคอ) ไทยเขียนอิงสันสกฤตเป็น กรรม แปลว่า การทำอันเป็นเหตุให้เกิดผลแก่ผู้ทำ¹

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ) ได้ทรงอธิบายกรรม หมายถึง การกระทำ ว่า “คำว่า กรรม ในพระพุทธศาสนา เป็นคำที่มีความหมายเป็นกลาง หมายถึง การกระทำ ไม่เจาะจงบ่งเป็นการกระทำที่ไม่ดี อันเป็นกรรมที่ไม่ดี เป็นบาปกรรม หรือเป็นอกุศลกรรม และไม่เจาะจงบ่งเป็นการกระทำที่ดี อันเป็นกรรมดี เป็นบุญกรรม หรือเป็นกุศลกรรม”²

บรรจบ บรรณรุจิ อธิบายไว้ในหนังสือปฏิบัติสมุปปาตว่า “กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมี กิเลส ซึ่งยังมีการให้ผลแบ่งออก ได้เป็น 3 ทางคือ กายกรรม (การกระทำทางกาย) วจีกรรม (การกระทำทางวาจา-พูด) และมโนกรรม (การกระทำทางใจ ความคิด) กรรมทั้ง 3 มีทั้งฝ่ายดีและ ฝ่ายชั่ว”³

¹ป. หลวงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา, 2549), หน้า 171, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มุลินธิภูมิพโลภิกขุ. พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิปาโล, พิมพ์ครั้งที่ 2, (โรงพิมพ์มุลินธิภูมิพโลภิกขุ : กรุงเทพมหานคร, 2556), หน้า 1,013.

²สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, อานาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548), หน้า 19.

³บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิบัติสมุปปาต, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, 2538), หน้า 76.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า กรรม หมายถึง การกระทำ ที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจ หรือตั้งใจ ทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น ชุบน้ำรดคนชรา หรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ชุดบ่อน้ำไว้กิน ใช้สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้ที่อยู่ว่า บ่อน้ำที่ตนชุดไว้อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่าย แล้วปล่อยปลาระเลยมีคนตกลงไปตาย ก็ไม่พ้นเป็นกรรม), ว่าโดยสาระ กรรมคือเจตนา หรือเจตนา นั้นเองเป็นกรรม, การกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่วเรียกว่า กรรมชั่ว⁴

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายไว้ในพุทธธรรม ฉบับปรับว่า กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงาน หรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ⁵ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม⁶

ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา อธิบายไว้ในหนังสือปรัชญาอินเดียคำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ ซึ่งประกอบด้วยเจตนา เจตจำนง หรือความตั้งใจอันมีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น หรือแรงผลักดัน กรรมหรือการกระทำมีความหมายเป็นกลางๆ ซึ่งยังไม่ถือว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์ได้นั้น จะต้องประกอบองค์ 3 คือ (1) กิเลสเป็นแรงกระตุ้น หรือแรงผลักดัน (2) มีเจตนาเจตจำนง หรือความตั้งใจ และ (3) มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหว กรรมเป็นกฎแห่งสาเหตุที่เกี่ยวกับศีลธรรม โดยหลักฐานแล้ว กรรมก็คือเจตนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราขอบอกว่า เจตนา คือ กรรม เมื่อมีเจตนาแล้วคนเราก็ก่อกรรมด้วยกาย วาจา และใจ” ดังนั้น เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการกระทำ (กรรม) จึงแบ่งออกได้ 3 ได้แก่ กายกรรม คือ การกระทำทางกาย วาจากรรม คือ การกระทำทางวาจา และมโนกรรม คือ การกระทำทางใจ⁷

สุนทร ธี รังษี อธิบายไว้ในหนังสือพุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎกว่า กรรม แปลว่า การกระทำ แต่ตามที่คณะของพุทธปรัชญาการกระทำไม่จำเป็นจะต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่จะจัดเป็นกรรมและมีผลทางศีลธรรมนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจในการกระทำ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เจตนาในการกระทำนั้นเองจัดเป็นกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว ย่อมกระทำกรรมทางกาย ทางวาจา (หรือ) ทางใจ”⁸

⁴สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 31 : พ.ศ. 2561, หน้า 4.

⁵อง.ฉก. 36/334/771.

⁶สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 251.

⁷ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ดร.. ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2535), หน้า 278.

⁸เจตนาหิ ภิกขเว กมมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมมํ กโรติ กาเยน วาจาเย มนสาฯ (อง.ฉก. 22/334), อ้างใน สุนทร ธี รังษี. พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 167.

ดังนั้น คำว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ซึ่งการกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี ส่วนการกระทำที่ไม่ดีเรียกว่า กรรมชั่ว หากไม่มีเจตนาในการกระทำไม่นับว่าเป็นกรรม กล่าวคือ การกระทำย่อมไม่ส่งผล หรือย่อมไม่ได้รับผลของการกระทำ เกี่ยวกับเรื่องนี้ คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก อังคสมเด็จพะสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ใน จุลนันทยาชาดก ว่า “บุรุษทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น”⁹

จากพุทธพจน์บทนี้ ฟังสังเกตว่า “กรรม” คือ การกระทำ ซึ่งการกระทำของบุคคลเปรียบเสมือนการหว่านพืช กล่าวคือ เมื่อทำกรรมเช่นใดไว้ก็ย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั้น เพราะเหตุนี้ จะเห็นได้ว่า กรรม มีทั้งดีและชั่ว ตามบทนิยามในข้างต้น ในทำนองเดียวกันนี้ คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุดตตนิคาย ทสกนิกาย อังคสมเด็จพะสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ธรรมปริยายสูตร ว่า “... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมปริยายอันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสนเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมอันใดไว้ เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”¹⁰ จากพุทธพจน์บทนี้ ฟังสังเกตว่า การกระทำของบุคคล (กรรม) ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว มีผลต่อการดำรงชีวิตทั้งในภพนี้หรือภพหน้า และการกระทำนั้นยังเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตให้ประสบกับความทุกข์หรือความสุขตามเหตุปัจจัยแห่งการกระทำของตน

อย่างไรก็ตาม ความหมายที่อธิบายมานี้ เป็นความหมายอย่างกลางๆ พอคุมความได้กว้างๆ เท่านั้น ถ้าจะให้ชัดเจนมองเห็นเนื้อหาและขอบเขตแจ่มแจ้ง ควรพิจารณาการแยกแยะความหมายออกเป็นแง่ หรือเป็นระดับต่างๆ ดังนี้

ก. เมื่อมองให้ถึงตัวแท้จริงของกรรม หรือมองให้ถึงต้นตอ เป็นการมองตรงตัวหรือเฉพาะตัว กรรมก็คือ “เจตนา” อันได้แก่เจตจำนง ความจงใจ การเลือกคัดตัดสินใจ มุ่งหมายที่จะกระทำ หรือพลังนำที่เป็นตัวกระทำนั่นเอง เจตนาหรือเจตจำนงนี้ เป็นตัวนำ บ่งชี้ความมุ่งหมาย หรือกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ เป็นตัวการหรือแกนนำในการริเริ่ม ประชุมแต่ง สร้างสรรค์ทุกอย่าง จึงเป็นตัวแท้ของกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्म วทามิ” เป็นต้น แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เจตนาตนเอง เราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ¹¹

ข. มองขยายออกไปให้เห็นตัวการอื่นๆ คือมองเข้าไปภายในกระบวนการแห่งชีวิตของบุคคลแต่ละคน จะเห็นกรรมในแง่ตัวประกอบซึ่งมีส่วนร่วมอยู่ในกระบวนการแห่งชีวิต เป็นเจ้าหน้าที่ในการประชุมแต่งโครงสร้างและวิถีที่จะดำเนินไปของชีวิตนั้น กรรมในแง่นี้ตรงกับคำว่า “สังขาร” หรือมักเรียกชื่อว่า สังขาร เช่นอย่างที่เป็นหัวข้อหนึ่งในปัจจุสมุปบาท ซึ่งแปลกันว่า สภาพที่ประชุมแต่งจิต หมายความว่า องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว หรือให้เป็นกลางๆ ประชุมแปรการตรัสรู้ก็เกิดในใจ และการแสดงออกทางวาจา หรือความประพฤติที่

⁹ช.ชา. 57/294/389.

¹⁰อง.ทสก. 38/193/465-466.

¹¹อง.ฉก. 36/334/771.

เป็นไปต่างๆ ถ้าจะแปลง่ายๆ ก็ว่า ความคิดปรุงแต่ง แม้ในความหมายนี้ ก็ยึดเอาเจตนานั่นเองเป็นหลัก บางครั้งท่านก็แปลอย่างง่าย ๆ รวบรัดว่า สังขารก็คือเจตนาทั้งหลายนั่นเอง¹²

ค. มองเลยออกมาข้างนอกเล็กน้อย คือมองในแง่ของชีวิตที่สำเร็จรูปแล้วเป็นหน่วยหนึ่งๆ หรือมองชีวิตที่ด้านนอกอย่างเป็นหน่วยรวมหน่วยหนึ่งๆ ตามที่สมมติเรียกกันว่า บุคคลผู้หนึ่งๆ ซึ่งดำเนินชีวิตอยู่ในโลก เป็นเจ้าของบทบาทของตนๆ ต่างหากๆ กันไป กรรมในแง่นี้ก็ คือ การทำการ การพูด การคิด หรือการคิดนึก และการแสดงออกทางกาย วาจา หรือความประพฤติที่เป็นไปต่างๆ ซึ่งบุคคลผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับผลเป็นส่วนตัว ไม่ว่าจะมองแคบๆ เฉพาะเวลาเฉพาะหน้า หรือมองกว้างไกลออกไปในอดีตและอนาคตก็ตาม พึงสังเกตว่า กรรมในแง่นี้ เข้ากับความหมายกว้างๆ ที่แสดงไว้ข้างต้น และเป็นแง่ความหมายที่กล่าวถึงบ่อยที่สุด เพราะปรากฏในคำสอนต่อบุคคลมุ่งให้ทุกคนรับผิดชอบต่อการกระทำของตนและพยายามประกอบแต่กรรมดี เช่น ในพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 ประการนี้ เป็นเหตุให้เดือดร้อน สองประการ เป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีได้ทำความดีงามไว้ ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำบุญอันเป็นเครื่องต่อต้านความขาดกลัวไว้ ทำแต่บาป ทำอกุศลกรรมอันหยาบช้ำ ทำอกุศลกรรมอันกล้าแข็ง บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนว่า เราไม่ได้ทำกรรมงามดังนี้บ้าง ย่อมเดือดร้อนว่า เราทำแต่บาปดังนี้บ้าง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 ประการนี้แล เป็นเหตุให้เดือดร้อน”¹³

พึงสังเกตว่า เท้าที่สอนกันอยู่บัดนี้โดยมาก นอกจากเน้นกรรมในความหมายนี้แล้ว ยังมักเน้นแต่แง่อดีตอีกด้วย

ง. มองกว้างออกไปอีก คือมองในแง่กิจกรรมของมนุษย์ ได้แก่ กรรม ในความหมายของการประกอบอาชีพการงาน การดำเนินชีวิต และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของมนุษย์ ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากเจตจำนง การคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้เกิดความเป็นไปในสังคมมนุษย์อย่างที่เป็นที่เห็นกันอยู่ เช่น พุทธพจน์ในวาเสฏฐสูตร ว่า

“ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดอาศัยโครั๊กกรรม เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นชวานา มิใช่พราหมณ์ ... ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยศิลปะต่าง ๆ ผู้นั้นเป็นศิลปิน ... ผู้ใดอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้า ... ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นคนรับใช้ ... ผู้ใดอาศัยการลักทรัพย์เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นโจร ... ผู้ใดอาศัยศรหรือศาสตราเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นทหารอาชีพ ... ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยหน้าที่ปุโรหิต ผู้นั้นเป็นเจ้าหน้าที่การบูชา หาใช่พราหมณ์ไม่ ... ผู้ใดปกครองบ้านเมือง ผู้นั้นเป็นราชา หาใช่พราหมณ์ไม่ ... ฯลฯ เราเรียกคนที่ไม่มีการศึกษาใจ ไม่มีความถ่อมตน ว่าเป็นพราหมณ์ ...”

¹²ที.ม.อ. 13/66/212.

¹³ช.อิตติ. 54/208/194.

“คนมิใช่เป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด แต่เป็นพราหมณ์เพราะกรรม ไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นชวานาก็เพราะกรรม (การงาน อาชีพ ความประพฤติ การดำเนินชีวิต) เป็นศิลปิน เป็นพ่อค้า เป็นคนรับใช้ เป็นโจร เป็นทหาร เป็นปุโรหิต และแม้แต่เป็นราชา ก็เพราะกรรม บัณฑิตทั้งหลายผู้ เห็นปฏิจาสัมบุบาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมมองกรรมตามเป็นจริงอย่าง นี้ โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่ชนย่อมเป็นไปเพราะกรรม”¹⁴หรือในพุทธ พจนีในอัครคัมภีร์สูตร เช่นว่า

“ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างปรับทุกข์กัน ว่า ท่านเอ๋ย ธรรมชั่วร้ายทั้งหลายปรากฏขึ้นในหมู่สัตว์ทั้งหลายเสียแล้วหนอ เป็นเหตุให้การลักทรัพย์ก็ปรากฏมี การตีเตียนกันก็ปรากฏมี การพูดเท็จก็ ปรากฏมี การถือไม้พลองก็ปรากฏมี อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักเลือกตั้ง (สมมติ) สัตว์ผู้หนึ่งขึ้น ให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ ตำหนิผู้ที่ควรตำหนิได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ พวกเรา จักแบ่งส่วนข้าวสารีให้แก่ผู้ขึ้น ดังนี้”

“ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงพากันเข้าไปหาสัตว์ผู้สง่างาม น่าดูน่าชม น่า เลื่อมใส และน่าเกรงขามยิ่งกว่าสัตว์ทั้งหมดนั้นแล้ว แจ้งความดังนี้ว่า มาเถิด ท่านสัตว์ผู้เจริญ ท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ จงตำหนิผู้ที่ควร ตำหนิได้โดยชอบ จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบเถิด พวกข้าพเจ้าจักแบ่ง ส่วนข้าวสารีให้แก่ท่าน สัตว์ผู้ขึ้นได้รับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว ... เพราะเหตุที่ เป็นผู้ซึ่งมหาชนเลือกตั้งดังนี้แล จึงเกิดถ้อยคำว่า “มหาสมมติ” ขึ้นเป็นปฐม ...”¹⁵หรือในจกัถวัตติสูตร เช่นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครองแผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความ ยากจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ ถึงความแพร่หลาย ศาสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศาสตราถึงความ แพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน (ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย ... การ พูดส่อเสียด ... กาเมสุมิฉฉาจาร ... ธรรม 2 อย่าง คือ ผรุสวาท และการพูด เพื่อเจ้อ ... อภิขณาและพยาบาท ... มิจฉาภิฏฐิ ก็ได้ถึงความแพร่หลาย ...”¹⁶

¹⁴ม.ม. (ไทย) 21/704/404.

¹⁵ที.ปา. 15/51/145., (คำว่าสัตว์ในภาษาบาลี ปกติ หมายถึง คนเป็นหลัก เช่น เรียกพระพุทธเจ้า เมื่อก่อนตรัสรู้ว่าเป็นโพธิสัตว์บ้าง มหาสัตว์บ้าง และเรียกภายหลังตรัสรู้แล้วว่าสัตว์ผู้ไม่มีทางหลงได้เลยบ้าง เช่นใน ที.ม. 13/56/88, ม.ม. 19/539/397, เป็นต้น)

¹⁶ที.ปา. 15/33/99., (จัดเสริมเพิ่มให้ แปลจาก อนุปทาน ซึ่งหมายถึงคอยจัดเพิ่มให้ หรือ เอาใจใส่ คอยจัดแบ่งปันให้ จะแปลว่า ปันเฉลี่ยก็ได้).

อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่มองความหมายของกรรมครบทั้ง 4 ระดับอย่างนี้ เพื่อได้ความหมายที่สมบูรณ์ แต่ก็ขอสรุปย่อไว้ว่า จะต้องถือเอาความหมายในแง่ของเจตนาเป็นแกนยื่นเสมอไป เพราะเจตนาเป็นตัวการที่นำมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลาย และกำหนดแนวทางว่าจะเกี่ยวข้องกับแบบไหน อย่างไร จะเลือกกับอะไรหรือไม่ จะมีปฏิกริยากับสิ่งเหล่านั้นอย่างไร จะปรุงแปร ดัดแปรแต่งเสริมโลกอย่างไร จะทำตัวเป็นช่องทางแสดงออกของอกุศลธรรมในรูปของตัณหา หรือในรูปของโลภะ โทสะ และโมหะ หรือจะนำหน้าพากุศลธรรมออกปฏิบัติงานส่งเสริมประโยชน์สุข ทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นอำนาจอิสระของเจตนาที่จะทำ¹⁷

กล่าวโดยสรุป กรรม คือการกระทำ ได้แก่ เจตนา (ความตั้งใจ ความตั้งใจ) ที่เป็นกุศล (สุจริต) หรืออกุศล (ทุจริต) ที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อได้กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมสำเร็จไปแล้ว กุศลหรืออกุศลกรรมนั้นจะเป็นปัจจัยให้เกิดผลตามสมควรแก่กรรมนั้นๆ และพึงทำความเข้าใจเพิ่มเติมว่า กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา แต่หากว่าการกระทำใดไร้เจตนา ก็ย่อมไม่มีผลตามกรรมนิยาม คือ ไม่เป็นกรรม ไม่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม ยกตัวอย่างเช่น เหมือนกับการที่ดินถล่ม ก้อนหินผุกร่อนร่วงหล่นจากภูเขา หรือกิ่งไม้แห้งตกลงมา เป็นต้น กลายเป็นเรื่องของนิยามอื่นทำหน้าที่ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุตุนิยาม (ที่จะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป)

2.2 ประเภทของกรรมตามหลักพุทธศาสนา

กรรม แปลว่า การกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนา แต่เมื่อกกล่าวถึงการกระทำในบริบทต่างๆ จึงต้องแยกให้เห็นเป็นประเภท เพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้องและแม่นยำ ผู้วิจัยรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เกี่ยวกับเรื่องนี้ สามารถอธิบายขยายความได้ ดังต่อไปนี้

2.2.1 กรรม ในบริบทที่เป็นมูลเหตุ

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก แบ่งประเภทของกรรมในบริบทแห่งธรรมที่เป็นมูลเหตุ 2 ประการ คือ

1. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

2. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ¹⁸

พึงสังเกตว่า อกุศลกรรม และกุศลกรรม ย่อมสามารถเป็นปัจจัยให้แก่กันและกันได้ เช่น ศรัทธาเป็นกุศลธรรม ทำให้จิตใจผ่องใสและมีกำลังพุ่งแล่นแน่วแน่ไป แต่เมื่อปฏิบัติต่อศรัทธานั้นไม่แยบคาย ก็อาจกลายเป็นเหตุให้เกิดทิฏฐิและมานะ ยึดถือว่าของตนเท่านั้นจริงแท้ ของคนอื่นมีแต่เท็จ

¹⁷สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 251-253.

¹⁸ที.ปา. 15/46/115., อนึ่ง ในกุศลมูล 3 นั้น พึงทราบว่า อโลภะ แปลว่า ไม่โลภหมายถึง ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับความโลภ รวมถึงจาคะ, อโทสะ แปลว่า ไม่คิดประทุษร้าย หมายถึง ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับโทสะ โดยเฉพาะเมตตา, อโมหะ แปลว่า ไม่หลง หมายถึง ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับความหลง โดยเฉพาะปัญญา, (อภิ.สง. 75/16/211, อภิ.สง. 75/1/153, เป็นต้น).

อาจถึงกับก่อความวิวาตบาดหมางเบียดเบียนกัน นี้เรียกว่า กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล ส่วนอกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศลนั้น กล่าวคือ บางคนมีราคะอยากไปเกิดในสวรรค์ จึงตั้งใจประพฤติปฏิบัติเป็นผู้มีศีล บางคนมีราคะอยากได้ความสุขสงบทางจิตใจ จึงบำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานสมาบัติ เป็นต้น

2.2.2 กรรม ในบริบทของการแสดงออก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก แบ่งประเภทของกรรมในบริบทของการแสดงออก 3 ประการ คือ

1. กายกรรม การทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย
2. วจีกรรม การทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา
3. มโนกรรม การทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ¹⁹

พึงสังเกตว่า เมื่อจำแนกให้ครบตามหลัก 2 ข้อที่กล่าวมาแล้ว ก็จะมีกรรมรวมทั้งหมด 6 อย่าง คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม แต่ละอย่างที่เป็นอกุศลและกุศล กับกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม²⁰

2.2.3 กรรม ในบริบทที่ปฏิสัมพันธ์กับวิบาก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก แบ่งประเภทของกรรมในบริบทปฏิสัมพันธ์กับวิบาก 4 ประการ คือ

1) กรรมดำมีวิบากดำ หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และใจที่ไม่ดี เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การพูดเท็จ และการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น และกรรมนี้ย่อมมีวิบากดำ นั่นคือ ส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิ

2) กรรมขาวมีวิบากขาว หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และใจที่ดี ซึ่งกรรมขาวนี้ตรงข้ามกับกรรมดำทุกประการ เช่น เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจ เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น และกรรมนี้ย่อมมีวิบากขาว นั่นคือ ส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ

3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และใจที่ตีบ้าง ไม่ตีบ้าง เช่น มีการฆ่าสัตว์บ้าง เว้นจากการฆ่าสัตว์บ้าง มีการลักทรัพย์บ้าง เว้นจากการลักทรัพย์บ้าง อย่างนี้เป็นต้น และกรรมที่ดีและไม่ดีนี้ ย่อมมีวิบากให้ผลตามกรรม คือ ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง

4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และใจใดๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความสุข หรือความทุกข์ หรือทั้งความสุขหรือความทุกข์ กล่าวคือ เป็นกรรมที่จะนำไปสู่ซึ่งสภาวะซึ่งอยู่เบื้องบนความสุขและความทุกข์ อันเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึง เจตนาเพื่อละกรรมทั้ง 3 อย่างข้างต้น ซึ่งเป็นสภาวะที่ดับจนหมดสิ้นแล้วซึ่งกรรมทั้งปวง วิบากไม่ดำไม่ขาว นั่นก็คือ กรรมที่ทำเพื่อออกจากสังสารวัฏฏ์ ผลของมันคือ พระนิพพาน²¹

พึงสังเกตว่า กรรมในฐานะปฏิสัมพันธ์กับวิบากทั้ง 4 ประการนี้ กล่าวคือ ข้อที่หนึ่ง หมายถึงกรรมชั่ว ข้อที่สองหมายถึงกรรมดี และข้อที่สามหมายถึงกรรมทั้งดีและชั่ว ส่วนข้อสุดท้ายคือกรรมที่ข้ามพ้นจากความดีความชั่ว นั่นคือ พระนิพพาน สามารถเกิดขึ้นได้จากการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

¹⁹ม.ม. 19/363/2.

²⁰ที.ปา.อ. 16/363/296-297.

²¹อง.จตุกก. 35/237/592-593.

2.2.4 กรรม ในบริบทแห่งกฎของธรรมชาติ

ในคัมภีร์อรรถกถา แบ่งประเภทของกรรมในบริบทแห่งกฎของธรรมชาติ 5 ประการ คือ

1. **อุตุนิยาม** กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ โดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ ฤดูกาล ฝนตกฟ้าร้อง การที่ดอกบัวบานกลางวันหุบกลางคืน การที่ดินน้ำบยุช่วยให้ต้นไม้งาม การที่คนไอหรือจาม การที่สิ่งทั้งหลายผุพังเน่าเปื่อย เป็นต้น แนวความคิดนี้มุ่งเอาความผันแปรที่เนื่องด้วยความร้อนหรืออุณหภูมิ

2. **พีชนิยาม** กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ หรือที่เรียกกันว่าพันธุกรรม เช่น หลักความจริงที่ว่า พืชเช่นใด ก็ให้ผลเช่นนั้น พืชมะม่วงก็ออกผลเป็นมะม่วง เป็นต้น

3. **จิตตนิยาม** กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น เมื่ออารมณ์ (สิ่งเร้า) กระทบประสาท จะมีการรับรู้เกิดขึ้น จิตจะทำงานอย่างไร คือ มีการไหวแห่งภวังคจิต ภวังคจิตขาดตอน แล้วมีอาวชชนะ แล้วมีการเห็น การได้ยิน ฯลฯ มีสัมปฏิจฉันนะ สันตริณะ ฯลฯ หรือเมื่อจิตที่มีคุณสมบัติอย่างนี้เกิดขึ้น จะมีเจตสิกอะไรบ้างประกอบได้ หรือประกอบไม่ได้ เป็นต้น

4. **กรรมนิยาม** กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการก่อการกระทำและการให้ผลของการกระทำ หรือพูดให้จำเพาะเจาะลงไปอีกว่า กระบวนการแห่งเจตจำนงหรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสมกัน เช่น ทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่ว มีผลชั่ว เป็นต้น

5. **ธรรมนิยาม** กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรียกกันว่า ความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่า สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นธรรมดา คนย่อมมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา ธรรมดาของคนยุคนี้มีอายุขัยประมาณร้อยปี ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพไม่เที่ยง ถูกปัจจัยบีบคั้น และไม่ใช่อัตตา ดังนี้เป็นต้น²²

พึงสังเกตว่า กฎธรรมชาติ 4 อย่างแรกย่อมรวมลงในกฎข้อที่ 5 คือ ธรรมนิยาม ทั้งหมด หรือจำแนกออกไปจากธรรมนิยามนั่นเอง หมายความว่า ธรรมนิยาม มีความหมายครอบคลุมกฎธรรมชาติทั้งหมด

2.2.5 กรรม ในบริบทตามลำดับของการให้ผล

ในคัมภีร์อรรถกถา และฎีกา แบ่งประเภทของกรรมในบริบทของการส่งผล 12 ประการ คือ

1) ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล

(1) **ทิวฐธรรมเวทนิยกรรม** กรรมให้ผลในปัจจุบันคือภพนี้ กรรมดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ที่กระทำในขณะที่แห่งขวนจิตดวงแรก ในบรรดาขวนจิตทั้ง 7 แห่งขวนวิถีนึงๆ พูดเป็นภาษาวิชาการว่า ได้แก่ขวนเจตนาที่หนึ่ง กรรมนี้ให้ผลเฉพาะในชาตินี้เท่านั้น ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลในชาตินี้ ก็กลายเป็นอดโหสิกรรม ไม่มีผลต่อไป เหตุที่ให้ผลในชาตินี้ เพราะเป็นเจตนาดวงแรก ไม่ถูกกรรมอื่นครอบงำ เป็นการปรุงแต่งแต่เริ่มต้น จึงมีกำลังแรง แต่ไม่ให้ผลต่อจากชาตินี้ไปอีก เพราะไม่ได้การเสพ

²²อภิ.สง.อ. 76/416/81-82., ตูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 246.

คุ่น จึงมีผลเล็กน้อย ท่านเปรียบว่า เหมือนพรานเห็นเนื้อ หยิบลูกศรยิงไปทันที ถ้าถูก เนื้อก็ล้มที่นั่น แต่ถ้าพลาด เนื้อก็รอดไปเลย

(2) อุปัชฌายกรรม กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิด คือภพหน้า ได้แก่ กรรมดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ที่กระทำในขณะที่แห่งขวนจิตดวงสุดท้าย ในบรรดาขวนจิตทั้ง 7 แห่งขวนวิถีหนึ่งๆ พุดเป็นภาษาวิชาการว่า ได้แก่ขวนเจตนาที่ 7 กรรมนี้ให้ผลเฉพาะในชาติถัดไปเท่านั้น ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลในชาติหน้า ก็กลายเป็นอโหสิกรรม ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเป็นเจตนาท้ายสุดของขวนวิถี เป็นตัวให้สำเร็จความประสงค์ และได้รับการเสพคุ่นจากขวนเจตนาที่ก่อนๆ มาแล้ว แต่ในเวลาเดียวกัน ก็มีกำลังจำกัด เพราะเป็นขวนจิตที่กำลังสิ้นสุดขวนวิถี

(3) อปราปริยเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพต่อไป ได้แก่ กรรมดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ที่ทำในขณะที่แห่งขวนจิตทั้ง 5 ในระหว่าง คือ ในขวนจิตที่ 2-6 แห่งขวนวิถีหนึ่งๆ พุดเป็นภาษาวิชาการว่า ได้แก่ ขวนเจตนาที่สอง ถึงที่หก กรรมนี้ให้ผลได้เรื่องไปในอนาคต เมื่อเลยจากภพหน้าไปแล้ว คือ ได้โอกาสเมื่อใด ก็ให้ผลเมื่อนั้น ไม่เป็นอโหสิกรรม ตราบเท่าที่ยังอยู่ในสังสารวัฏ ท่านเปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อ ตามทันเมื่อใด ก็กัดเมื่อนั้น

(4) อโหสิกรรม กรรมเลิกให้ผล ได้แก่ กรรมดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ซึ่งไม่ได้โอกาสที่จะให้ผลภายในเวลาที่จะออกผลได้ เมื่อผ่านล่วงเวลานั้นไปแล้ว ก็ไม่ให้ผลอีกต่อไป (อโหสิกรรมนี้ ความจริงเป็นคำสามัญแปลว่า “กรรมได้มีแล้ว” แต่ท่านนำมาใช้เป็นคำศัพท์เฉพาะในความหมายว่า “มีแต่กรรมเท่านั้น วิกาไม่มี”)²³

2) ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่

(5) ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด หรือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด ได้แก่ กรรมคือเจตนาดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ที่เป็นตัวทำให้เกิดชั้นที่เป็นวิกา ทั้งในขณะที่ปฏิสนธิ และกาลที่ชีวิตเป็นไป (ปวัตติกาล)

(6) อุปัตถัมภกรรม กรรมสนับสนุน ได้แก่ กรรมพวกเดียวกับชนกกรรม ซึ่งไม่สามารถให้เกิดวิกาเอง แต่เข้าช่วยสนับสนุน หรือซ้ำเติม ต่อจากชนกกรรม ทำให้สุขหรือทุกข์ที่เกิดขึ้นในชั้น ซึ่งเป็นวิกานั้น เป็นไปนาน

(7) อุปปีฬกรรม กรรมบีบคั้น ได้แก่ กรรมพวกเดียวกับชนกกรรม ซึ่งให้ผลบีบคั้นผลแห่งชนกกรรมและอุปัตถัมภกรรม ทำให้สุขหรือทุกข์ที่เกิดขึ้นในชั้น ซึ่งเป็นวิกานั้น ไม่เป็นไปนาน

(8) อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน ได้แก่ กรรมฝ่ายตรงข้ามที่มีกำลังแรง เข้าตัดรอนความสามารถของกรรมอื่นที่มีกำลังน้อยกว่าเสีย ห้ามวิกาของกรรมนั้นขาดไปเสียทีเดียว แล้วปิด

²³อง.ทสก.อ. 38/194/477., ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วิสุทธิ 3/223 ย่อจาก ขุ.ปฎิ. 31/523/414., มิใช่แปลว่าเลิกให้ผล หรือให้ผลเสร็จแล้ว อย่างที่แปลแบบให้เข้าใจกันง่ายๆ ตามสำนวนที่เคยชิน., อ้างใน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 332.

ช่องแก่วิบากของตน เช่น ปิตุฆาตกรรมของพระเจ้าอชาตศัตรู ที่ตัดรอนกุศลกรรมของพระองค์ เป็นต้น²⁴

3) ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกตามแรงที่ยักเยื้องกัน คือลำดับความแรง

(9) ครุกรรม กรรมหนัก ได้แก่ กรรมที่มีผลแรงมาก ในฝ่ายดี ได้แก่สมาบัติ 8 ในฝ่ายชั่ว ได้แก่ อนันตริยกรรม มีมาตุฆาต เป็นต้น ย่อมให้ผลก่อน และครอบงำกรรมอื่นๆ เสีย เปรียบเหมือนห้วงน้ำใหญ่ไหลบ่ามาท่วมทับห้วงน้ำน้อยไป

(10) พหุลกรรม หรือ อาจิณณกรรม กรรมทำมาก หรือกรรมชิน ได้แก่ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ประพุดิมาก หรือทำบ่อยๆ สังสมเคยชินเป็นนิสัย เช่น เป็นคนมีศีลดี หรือเป็นคนทุศีล เป็นต้น กรรมไหนทำบ่อย ทำมาก เคยชิน มีกำลังกว่า ก็ให้ผลได้ก่อน เหมือนนักมวยปล้ำ ลงสู้กัน คนไหนแข็งแรง เก่งกว่า ก็ชนะไป กรรมนี้ ต่อเมื่อไม่มีกรรม จึงจะให้ผล

(11) อาสันนกรรม กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย ได้แก่ กรรมที่กระทำหรือระลึกขึ้นมาเวลาใกล้ตาย จับใจอยู่ใหม่ๆ ถ้าไม่มีกรรม 2 ข้อก่อน ก็จะให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ (แต่คัมภีร์อภิธรรมมัตถกถาว่า อาสันนกรรมให้ผลก่อนอาจิณณกรรม) เปรียบเหมือนโคแอด้อยู่ในคอก พอนายโคบาลเปิดประตูออก แม้เป็นโคแก่อ่อนแอ ก็ออกไปได้ก่อน

(12) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม กรรมสักว่าทำ ได้แก่ กรรมที่ทำด้วยเจตนาอ่อนอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นๆ โดยตรง เป็นกรรมที่เบา เปรียบเหมือนลูกศรที่คนบ้ายิงไป ต่อเมื่อไม่มีกรรม 3 ข้อก่อน กรรมนี้จึงจะให้ผล²⁵

อนึ่ง คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ แสดงกรรม 12 ประการนี้ เพิ่มขึ้นอีก 4 ประการ รวมเป็นกรรม 16 คือ

4) ว่าโดยปากัญฐาน คือ จำแนกตามสถานที่คือภพเป็นที่ให้ผล

(13) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล ยกเว้นอุทัจจะ หรือจำแนกโดยนัยหนึ่งได้แก่อกุศลกรรมบถ 10 ย่อมให้เกิดในอบายภูมิ

(14) กามาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล ระดับกามาวจร เช่น ที่จำแนกเป็นบุญกิริยาวัตถุ 10 ย่อมให้เกิดในกามสุคติภพ 7 (คือ มนุษย์ และสวรรค์ 6)

(15) รูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล ระดับรูปาวจร คือ รูปฌาน 4 หรือ 5 ของผู้ยังไม่บรรลุลุอรหัตตผล ย่อมให้เกิดในรูปภพ

(16) อรูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล ระดับอรูปาวจร คือ อรูปฌาน 4 ของผู้ยังไม่บรรลุลุอรหัตตผล ย่อมให้เกิดในอรูปภพ²⁶

พึงสังเกตบทสรุปจากคัมภีร์พุทธธรรม²⁷ อธิบายไว้ว่า กรรม 12 (หรือ 16) ประการนี้ เรียกได้ว่าเป็นมติของอรรถกถาจารย์โดยแท้ แม้ว่าจะมีบางข้อที่ได้เค้าความเดิมจากพระบาลี คือ

²⁴อง.ติก.อ. 34/473/129-132.

²⁵อง.ติก.อ. 34/473/123-129.

²⁶สงคห. 28 และอธิบายใน สงคห.ฎีกา 163-6., อ้างใน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 332.

²⁷สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 334.

พระไตรปิฎก กรรมบางข้อที่ว่านั้น ได้แก่ กรรมในหมวดแรก ซึ่งจำแนกตามเวลาที่ให้ผล โดยเฉพาะ 3 ข้อแรก ซึ่งมีต้นเค้ามาจากพระบาลี

2.3 ลักษณะของกรรมดีและกรรมชั่วตามหลักพุทธศาสนา

ในเรื่องกรรมดีและกรรมชั่วนั้น มักมีปัญหาเกี่ยวกับความหมายและหลักเกณฑ์ที่จะวินิจฉัย เช่นว่า อะไร และอย่างไร จึงจะเรียกว่ากรรมดี อะไร และอย่างไร จึงจะเรียกว่ากรรมชั่ว ผู้วิจัยรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เกี่ยวกับเรื่องนี้ สามารถอธิบายขยายความได้ ดังต่อไปนี้

2.3.1 ปัญหาเกี่ยวกับความดีความชั่ว

“กรรม” เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความดีและความชั่วโดยตรง คำว่า “ดี” และ “ชั่ว” ในภาษาไทย มีความหมายกว้างขวางมาก โดยเฉพาะคำว่าดี มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่าคำว่าชั่ว คนประพฤติดีมีศีลธรรม ก็เรียกว่าคนดี อาหารอร่อยถูกใจผู้กิน ก็อาจพูดว่า อาหารมื้อนี้ดี หรืออาหารร้านนี้ดี เครื่องยนต์ที่มีประสิทธิภาพหรือทำงานเรียบร้อย คนก็เรียกว่าเครื่องยนต์ดี แม้ก้อนที่ใช้ได้สำเร็จ ประโยชน์สมประสงค์ คนก็ว่าก้อนนี้ดี ภาพยนตร์ที่สนุกสนานถูกใจ คนที่ชอภักว่าภาพยนตร์เรื่องนี้ดี ภาพเขียนสวยงาม คนก็ว่าภาพนี้ดี หรือถ้าภาพนั้นขายได้ราคาสูง คนก็ว่าภาพนั้นดีเช่นเดียวกัน โรงเรียนที่บริหารงานและมีการสอนได้ผล นักเรียนเก่ง ก็เรียกกันว่าโรงเรียนดี โต๊ะตัวเดียวกันคนสามารถบอกว่าเป็นดี แต่ความหมายว่าดีนั้นอาจไม่เหมือนกันเลย คนหนึ่งว่าดีเพราะสวยงามถูกใจเขา อีกคนหนึ่งว่าดีเพราะเหมาะแก่การใช้งานของเขา อีกคนหนึ่งว่าดีเพราะเขาจะขายได้กำไรมาก ในทำนองเดียวกัน คนที่คนหนึ่งว่าดี อีกหลายคนอาจบอกว่าไม่ดี ของบางอย่างมองในแง่หนึ่งว่าดี มองในแง่อื่นอาจว่าไม่ดี ความประพฤติหรือการแสดงออกบางอย่างในถิ่นหนึ่งหรือสังคมหนึ่งว่าดี อีกถิ่นหนึ่งหรืออีกสังคมหนึ่งว่าไม่ดี ดังนี้ เป็นต้น หาที่ยุติไม่ได้ หรืออย่างน้อยไม่ชัดเจน อาจต้องจำแนกเป็นดีทางจริยธรรม ดีในแง่สุนทรียภาพ ดีในแง่เศรษฐกิจ เป็นต้น

เหตุที่มีความหมายยุ่งยากสับสนเช่นนี้ ก็เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่า และคำว่า “ดี” หรือ “ไม่ดี” ในภาษาไทยใช้กับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าได้ทั่วไปหมด ความหมายจึงกว้างขวางและผันแปรได้มากเกินไป เพื่อตัดปัญหาเกี่ยวกับความยุ่งยากสับสนนี้ จึงจะไม่ใช้คำว่าดี ไม่ดี หรือชั่ว ในภาษาไทย และเป็นอันไม่ต้องพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าด้านต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ซึ่งการศึกษาเรื่องความดีความชั่วเกี่ยวกับกรรมนี้ มีข้อควรทราบ ดังนี้

1) ความดีความชั่ว ณ ที่นี้ เป็นการศึกษาในแง่กรรมนิยาม และมีคำเรียกโดยเฉพาะว่า “กุศล” และ “อกุศล” ตามลำดับ คำทั้งสองคำนี้มีหลักเกณฑ์วินิจฉัยที่นับได้ว่าชัดเจน

2) การศึกษาเรื่องกุศลอกุศลนั้น มองในแง่จริยธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของกรรมนิยาม จึงเป็นการศึกษาในแง่สภาวะ หาใช่เป็นการศึกษาในแง่คุณค่าอย่างที่มีคนเข้าใจกันไม่²⁸ การศึกษาในแง่คุณค่าเป็นเรื่องในระดับสมมตินิยามหรือสังคมบัญญัติ ซึ่งมีขอบเขตที่แยกจากกรรมนิยามได้ชัดเจน

²⁸ถ้าจะใช้คำว่าคุณค่า ก็หมายถึง คุณค่าโดยสภาวะ ไม่ใช่คุณค่าตามที่กำหนดให้.

3) ความเป็นไปของกรรมนิยาม ย่อมสัมพันธ์กับนิยามอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะที่พึงใส่ใจ พิเศษ คือ ในด้านภายในบุคคล กรรมนิยามอิงอยู่กับจิตนิยาม ในด้านภายนอก กรรมนิยามสัมพันธ์กับ สมมตินิยามหรือสังคมบัญญัติ ข้อที่พึงเน้นก็คือ ในด้านสัมพันธ์กับกรรมนิยาม กับสมมตินิยาม จะต้อง แยกขอบเขตระหว่างกันให้ชัด และจุดเชื่อมต่อ ซึ่งเป็นทั้งที่แยก และที่สัมพันธ์ระหว่างขอบเขตทั้งสอง นั้น ก็มีอยู่²⁹

2.3.2 ความหมายของกุศลและอกุศล

กุศลและอกุศลแปลกันทั่วไปว่าดี และชั่วหรือไม่ดี แต่แท้จริงแล้ว หากตรงกันทีเดียวไม่ สภาวะบางอย่างเป็นกุศล แต่อาจจะไม่เรียกว่าดีในภาษาไทย สภาวะบางอย่างอาจเป็นอกุศล แต่ใน ภาษาไทยก็ไม่เรียกว่าชั่ว เกี่ยวกับเรื่องนี้ คำว่า กุศล และอกุศล เป็นภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจ และมีผล ต่อจิตใจก่อน แล้วจึงมีผลต่อบุคลิกภาพ และแสดงผลนั้นออกมาภายนอก ความหมายของกุศลและ อกุศลจึงพึงไปที่พื้นฐาน คือเนื้อหาสาระและความเป็นไปภายในจิตใจเป็นหลัก คำว่า “กุศล” แปล ตามศัพท์ว่า ฉลาด ชำนาญ สบาย เอื้อ หรือเกื้อกูล เหมาะ ดีงาม เป็นบุญ คล่องแคล่ว ตัดโรคหรือตัด สิ่งชั่วร้ายที่น่ารังเกียจ ส่วน “อกุศล” ก็แปลว่า สภาวะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกุศล หรือตรงข้ามกับกุศล เช่นว่า ไม่ฉลาด ไม่สบาย เป็นต้น ซึ่งความหมายเชิงอธิบายในทางธรรมของกุศล ที่ถือได้ว่าเป็นหลัก มี 4 อย่าง คือ

1) อารโหศะ ความไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค ภายใต้นิยามเรียกกันบัดนี้ว่า สุขภาพจิต หมายถึง สภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลต่อสุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่ กระสับกระส่าย ไม่โทมรม ไม่อ่อนแอ เป็นจิตแข็งแรง คล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี เป็นต้น

2) อนวัชชะ ไม่มีโทษ หรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย หรือไม่มีของเสีย ไม่มีหมองมัว ไม่ขุ่นมัว สะอาด เกลี้ยงเกลา เอี่ยมอ่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น

3) โกศลสัมภุต เกิดจากปัญญา หรือเกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะที่จิตประกอบอยู่ ด้วยปัญญา หรือมีคุณสมบัติต่างๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่าง มองเห็นหรือรู้เท่าทันความเป็น จจริง สอดคล้องกับหลักที่ว่า กุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดแยกกาย หรือรู้จักทำใจอย่าง ฉลาด เป็นปทัฏฐาน

4) สุขวิบาก มีสุขเป็นวิบาก คือ เป็นสภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันทีที่ตนเอง ไม่ต้องรอว่าจะมีผลตอบแทนภายนอกหรือไม่ เหมือนกับว่า เมื่อร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคเบียดเบียน (อโรค) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย ปราศจากมลทิน หรือของที่เป็นพิษภัยมาพองพาน (อนวัชชะ) และรู้ดีว่าอยู่ในที่มั่นคงปลอดภัยถูกต้องเหมาะสม (โกศลสัมภุต) ถึงจะไม่ได้เสพสวยสิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุขสบาย ได้เสวยความสุขอยู่แล้วในตัว

นอกจากความหมายทั้ง 4 ประการนี้แล้ว คัมภีร์บางแห่งกล่าวถึงความหมายอื่นอีก 3 อย่าง คือ เฉก แปลว่า ฉลาด และ เขมะ แปลว่า เกษม คือปลอดภัย มั่นคง ปลอดภัย และ นิทรร ณะ แปลว่า ไม่มีมีความกระวนกระวาย แต่พอจะเห็นได้ว่า ความหมาย 3 อย่างนี้ รวมลงได้ใน

²⁹ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 256.

ความหมาย 4 อย่างที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น และความหมาย 4 อย่างนั้น ความหมายที่ 3 คือ โภคผลสัมฤทธิ์ เป็นความหมายแกน³⁰

ส่วนความหมายของอกุศล ก็พึงทราบโดยนัยตรงกันข้ามกับที่แสดงมานี้ คือ เป็นสภาพจิต ที่มีโรค ไร้สุขภาพ มีโทษ มีตำหนิ มีข้อเสียหาย เกิดจากอวิชชา และมีทุกข์เป็นวิบาก อธิบายสั้นๆ อีกนัยหนึ่งว่า เป็นสภาพที่ทำให้จิตเสียคุณภาพและเสื่อมสมรรถภาพ ตรงข้ามกับกุศล ที่ส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต

2.3.3 ความหมายของบุญและบาป

บุญและบาป กับกุศลและอกุศล บางครั้งใช้แทนกันได้ บางครั้งใช้แทนกันไม่ได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดความสับสนว่า ความหมายของธรรม 2 คู่นี้ เหมือนกัน หรือต่างกันอย่างไร ซึ่งสามารถอธิบายขยายความได้ ดังต่อไปนี้

คำว่า “บุญ” มีความหมายตามรูปศัพท์ที่ท่านนิยามแสดงกันไว้ 2 อย่าง คือ เครื่องชำระ สันดาน คือชำระพื้นจิตใจให้สะอาด และว่า สิ่งที่ทำให้เกิดผลคือภพที่น่าชื่นชม นอกจากนี้ บางแห่งยังแสดงความหมายอื่นไว้อีกว่า สิ่งที่น่ามาซึ่งความน่ายุชา และว่า สิ่งที่ยังอหยาตัย (ความประสงค์) ของผู้กระทำให้บริบูรณ์

ส่วนคำว่า “บาป” มักแปลตามรูปศัพท์ว่า สิ่งที่ทำให้ถึงวิญญูะทุกข์ หรือสิ่งที่ทำให้ถึงทุกคติ (สิ่งที่ทำให้ตกไปในที่ชั่ว) คำแปลสามัญของบาป คือ ลามก (ต่ำทราม หรือเลว) บางครั้งใช้เป็นคำวิเศษณ์ของวิบาก แปลว่า ทุกข์ หรือ อนิขรุฐ์ (ไม่น่าปรารถนา) ก็ได้

ตามที่อธิบายมานี้เป็นความหมายที่นักศัพทศาสตร์คือนักภาษาแสดงไว้ ซึ่งเป็นเพียงด้านหนึ่งเท่านั้น จึงควรทราบความหมายของหลักธรรมแท้ๆ ด้วย ซึ่งเมื่อว่าโดยความหมายอย่างกว้างที่สุด บุญมีความหมายเท่ากับกุศล ส่วนบาปมีความหมายเท่ากับอกุศล แต่ที่ปรากฏบ่อยก็คือ กุศลใช้ในความหมายเท่ากับบุญ อย่างไรก็ตาม คำว่า บาป ที่ท่านใช้ในความหมายเท่ากับ อกุศล แห่งสำคัญคือ ในสัมมปธาน 4 ข้อ 1 และข้อ 2 ซึ่งบาปมากับอกุศลธรรม ดังที่ว่า เพียรป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด และเพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว แต่ในข้อ 3 และข้อ 4 บุญไม่ได้มากับกุศลธรรมด้วย กล่าวถึงแต่กุศลธรรม ดังที่ว่า เพียรเจริญกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมหาย³¹ เพราะเหตุนี้ จึงสรุปสั้นๆ ว่า บุญมีความหมายไม่เท่ากับกุศล ถ้าแบ่งกุศลเป็น 2 ระดับ คือ โลภียกุศล และ โลภุตรกุศล ซึ่งเป็นคำที่ไม่นิยมใช้แต่ประการใด (พบในอรรถกถาแห่งหนึ่ง และในฎีกาที่อธิบายต่อจากอรรถกถานั้น เท่านั้น)³² มีพระบาลีหลายแห่งที่

³⁰สงคณ.อ. 103, 134 ; ปฎิส.อ. 156, 246 ; วิสุทธ.ฎีกา. 3/61-63 ; สงคณ.อนุฎีกา. 201 ; ที.อ. 2/325, 3/89 ; อง.อ. 2/463., ในที่บางแห่ง นอกจากแสดงความหมายของคำที่ยกมาอ้างแล้ว ท่านได้แสดงความหมายตามรูปศัพท์ไว้ด้วย ผู้สนใจจึงพึงค้นดูได้เอง, อนึ่งพึงทราบว่า คำอธิบายความหมายที่แสดงไว้ข้างบนนั้น เป็นการขยายความของผู้เขียนเองด้วย มิใช่คัดมาตรงๆ จากคัมภีร์ ; กุศล นิยมแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า wholesome ; skillful ; skilled ; meritorious., อ้างใน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 257-258.

³¹ที.ปา. 16/230/179.

³²ที.อ. 3/55., อ้างใน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 262.

พระพุทธเจ้าตรัสถึง โอปธิกบุญ คือบุญที่อำนวยการผลแก่เบญจขันธ์ ซึ่งได้แก่บุญที่เป็นโลกียะ ส่อความความว่าน่าจะมีโอปนธิกบุญ หรือนิธิกบุญ ที่เป็นโลกุตระ เป็นคู่กัน แต่ก็มีได้ปรากฏชื่อโอปนธิกบุญ หรือนิธิกบุญ ในที่ใดเลย³³ เป็นอันว่า เมื่อมองดูโดยทั่วไปแล้ว ก็จะเห็นว่า คำว่า “บุญ” นั้น ท่านใช้ในความหมายของโอปนธิกบุญนั่นเอง คือ ถึงจะไม่ได้เขียนคำว่า “โอปนธิก” กำกับไว้ แต่ก็มี ความหมายเท่ากับเขียนโอปนธิกอยู่ด้วย หมายความว่าตรงกับโลกียกุศลนั่นเอง ข้อนี้เท่ากับพูดว่า คำว่าบุญที่ใช้ทั่วไป มีความหมายอยู่เพียงชั้นโลกียะ (โลกียกุศล หรือกุศลชั้นโลกีย) บุญจึงเท่ากับเป็นความหมาย ส่วนหนึ่งของกุศล ไม่ครอบคลุมเท่ากับกุศล ซึ่งมีโลกุตระกุศลด้วย และอรรถกถาอย่างน้อยแห่งเหลือเกินจะไขความบุญว่าเท่ากับกุศลทั้งหมด ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ท่านสังเกตุการณ์ใช้คำว่าบุญ แล้วแสดง ความหมายไว้ให้เห็นแง่ด้านที่ละเอียดลงไปอีก ดังในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาอิติวุตตะกะ³⁴ แสดง ความหมายคำว่า “บุญ” ไว้ 5 ประการ คือ

- 1) หมายถึงผลบุญ คือผลของกุศล หรือผลของความดี เช่นในข้อความว่า “เพราะการสมาทานกุศลธรรมทั้งหลายเป็นเหตุ บุญย่อมเจริญเพิ่มพูน”³⁵
- 2) หมายถึงความประพฤติสุจริตในระดับกามาวจรและรูปาวจร เช่นในคำว่า คนตกอยู่ในอวิชชา หากปรุงแต่งสังขารที่เป็นบุญ (บุญญาภิสังขาร)³⁶
- 3) หมายถึงภพที่เกิดซึ่งเป็นสุคติพิเศษ เช่นในคำว่า “วิญญานที่เข้าถึงบุญ”³⁷
- 4) หมายถึงกุศลเจตนา เช่นในคำว่า “บุญกิริยาวัตถุ”³⁸ (คือเท่ากับกุศลกรรม)
- 5) หมายถึงกุศลธรรมในภุมิสาม เช่นในคำว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย”³⁹ ข้อนี้ตรงกับคำว่าโลกียกุศลนั่นเอง

ความจริง ข้อที่ 5 เป็นความหมายหลัก ตรงกับคำอธิบายในมหานิเทศว่า “กุสลา ภิสังขารในไตรธาตุ (คือกามธาตุ รูปธาตุ และอรุธาตุ) อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม เรียกว่าบุญ; อกุศลทั้งหมด เรียกว่า อบุญ (คือบาป)”⁴⁰ ฟังสังเกตว่า ตามคำอธิบายในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิเทศนั้น คำกล่าวที่ว่า พระอรหันต์ละทิ้งบุญและบาป ลอยบุญลอยบาปหมดแล้ว หรืออยู่เหนือความดีและความชั่วนั้น มีความหมายว่า ละบาป และบุญ คือโลกียกุศลเท่านั้น หาได้ละโลกุตระกุศลด้วยไม่

อนึ่ง ความหมายของคำว่า ธรรม เท่ากับบุญ ก็คือความหมายในแง่ที่สัมพันธ์กับการไปสวรรค์ เช่นเดียวกับที่ธรรมเท่ากับบาป ในความหมายที่สัมพันธ์กับการไปนรก⁴¹

สรุปได้ว่า แม้ว่า บุญ กับกุศล และบาป กับอกุศล จะเป็นไวยากรณ์กัน แต่ในการใช้จริง โดยทั่วไป กุศลมีความหมายครอบคลุมที่สุด กว้างกว่าบุญ คำทั้งสองจึงใช้แทนกันได้บ้าง ส่วนบาปกับ

³³อภิ.วิ. 77/415/698., เป็นต้น.

³⁴พ.อุติ.อ. 45/293/735.

³⁵ที.ปา.อ. 15/50/128.

³⁶พ.ม.อ. 65/145/538.

³⁷พ.อุติ.อ. 45/200/143.

³⁸พ.วิ.อ. 48/1/35.

³⁹พ.อุติ. 45/200/141.

⁴⁰พ.ม. 65/121/501.

⁴¹ที.ปา. 15/64/161.

อกุศลมีความหมายใกล้เคียงกันมากกว่า จึงใช้แทนกันได้บ่อยกว่า แต่กระนั้นก็มักใช้ในกรณีที่ทำให้ความรู้สึกที่ตรงข้ามกับความหมายแง่ต่างๆ ของบุญ โดยนัยนี้

1) กุศลใช้ในแง่การกระทำคือกรรมก็ได้ มองลึกลงไปถึงตัวสภาวะธรรมก็ได้ ส่วนบุญมักเล็งแต่ในแง่กรรมคือการกระทำ ดังนั้น คำว่า กุศลกรรมก็ดี กุศลธรรมก็ดี จึงเป็นคำสามัญ แต่สำหรับบุญเราพูดได้ว่า บุญกรรม (กรรมที่เป็นบุญ ไม่ใช่ บุญและกรรม) ถ้าพูดว่า บุญธรรม จะแปลกหู และไม่รู้สึกรู้สีกว่าเป็นคำศัพท์ทางธรรม ส่วนบาปและอกุศลจะพบทั้งอกุศลกรรม อกุศลธรรม บาปกรรม บาปธรรม

2) ในแง่ที่พิเศษ บุญ หมายถึงผลของบุญ หรือวิบากของกุศลกรรม แม้ในกรณีที่ไม่ได้หมายถึงผลหรือวิบากโดยตรง บุญก็ใช้ในลักษณะที่สัมพันธ์กับผล หรือให้เกิดความรู้สึกพึงเล็งถึงผลตอบสนองภายนอก หรือผลที่เป็นอามิส โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุขและการไปเกิดในที่ดีๆ

3) ด้วยเหตุที่กล่าวมานั้น การใช้คำว่า บุญ จึงมักจำกัดอยู่ในระดับโลกียะ เป็นโอปธิกบุญ คือ เป็นโลกียกุศลเท่านั้น กรณีที่กินความถึงโลกุตระกุศล หาได้ยากอย่างยิ่ง

อนึ่ง บุญและบาป⁴² เป็นคำที่ใช้แพร่หลายอยู่ก่อนแล้วในครั้งพุทธกาล และมีความหมายในทางโชคและความศักดิ์สิทธิ์ปนอยู่ด้วย พระพุทธศาสนารับเข้ามาใช้ในความหมายเท่าที่ปรับเข้ากับหลักการของตนได้ ส่วนกุศลและอกุศล เดิมใช้ในความหมายอย่างอื่น เช่น ฉลาด ชำนาญ คล่องแคล่ว สบายดี มีสุขภาพ เป็นต้น พระพุทธศาสนานำเอามาบัญญัติใช้สำหรับความหมายที่ต้องการของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ และโดยนัยนี้ กุศลและอกุศลจึงเป็นศัพท์วิชาการทางธรรมอย่างแท้จริง ส่วนบุญและบาป ท่านมักใช้อยู่ในวงแห่งคำสอนสำหรับชาวบ้าน หรือชีวิตของชาวโลก

2.4 การให้ผลของกรรมตามหลักพุทธศาสนา

ปัญหาที่ถกเถียงกันมากที่สุดเกี่ยวกับเรื่องกรรม ก็คือ การให้ผลของกรรม โดยสงสัยเกี่ยวกับหลัก “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ว่าเป็นจริงอย่างนั้นหรือไม่ บางคนพยายามนำหลักฐานมาแสดงให้เห็นว่า ในโลกแห่งความเป็นจริง คนที่ทำชั่วได้ดี และคนที่ทำดีได้ชั่ว มีมากมาย ความจริง ปัญหาเรื่องนี้เกิดจากความเข้าใจสับสนระหว่างกรรมนิยามกับสมมตินิยาม โดยนำเอาความเป็นไปในนิยามทั้งสองนี้มาปนกัน ไม่รู้จักแยกขอบเขตและขั้นตอนให้ถูกต้อง ดังจะเห็นว่า แม้แต่ความหมายของถ้อยคำในหลัก “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นั้นเอง คนก็เริ่มต้นเข้าใจสับสน แทนที่จะเข้าใจความหมายของ “ทำดีได้ดี” ว่าเท่ากับ ทำความดี ได้ความดี หรือทำความดี ก็มีความดี หรือทำความดี ก็เป็นเหตุให้ความดีเกิดมีขึ้น หรือทำความดี ผลดีตามกรรมนิยามก็เกิดขึ้น กลับเข้าใจเป็นว่า ทำความดี ได้ของดี หรือทำดีแล้ว ได้ผลประโยชน์ หรือได้อามิสที่ตนชอบใจ เมื่อมีปัญหาอยู่เช่นนี้ จึงควรศึกษากันให้ชัดเจน

⁴² พึงสังเกตว่า ในอภิธรรมปิฎก ตามปกติท่านไม่ใช้คำว่าบุญและบาป ยกเว้นแต่บาปที่เป็นคำประกอบขยายคำว่าอกุศล และบุญในคำว่าบุญญาภิสังขาร ซึ่งมีความหมายตามที่บัญญัติขึ้นโดยเฉพาะ และในอรรถกถาอภิธรรม ท่านใช้คำว่าบุญกิริยาวัตถุ 10 อธิบายเรื่องกามาวจรกุศลจิต (อภิ.สง. 75/16/211), อ้างในสมเด็จพะพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย*, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 265.

2.4.1 ผลกรรมในระดับต่างๆ

จุดสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหา คือความสับสนเกี่ยวกับขอบเขตที่แยกต่างหากจากกัน และที่สัมพันธ์กันระหว่างกรรมนิยามกับสมมตินิยาม เพื่อความแจ่มแจ้งในเรื่องนี้ เบื้องแรก ขอให้พิจารณาการให้ผลของกรรม โดยแบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

1) ระดับภายในจิตใจ ว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติ คือกุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบและความสุขความทุกข์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

2) ระดับบุคลิกภาพ ว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติ การแสดงออก ทำที่ การวางตนปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่น และต่อสถานการณ์ หรือต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้ผลระดับนี้ต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ 1 นั้นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อให้เห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

3) ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเสื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาก ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่าโลกธรรมทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ผลระดับนี้อาจแยกมองได้ 2 ด้าน คือ

1. ผลสอนจากปัจจัยด้านอื่นๆ ของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน
2. ผลสอนจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

4) ระดับสังคม ว่ากรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคม อย่างไรก็ตาม เช่น ทำให้เกิดความเสื่อม ความเจริญ ความรุ่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง⁴³

จะเห็นได้ว่า ผลในระดับที่ 1 และ 2 คือผลภายในจิตใจ และบุคลิกภาพ เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามเป็นใหญ่ ระดับที่ 3 เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามกับสมมตินิยามเข้ามาสัมพันธ์กัน และเป็นจุดที่มักเกิดความสับสน ก่อให้เกิดปัญหาซึ่งควรพิจารณาในที่นี้ ส่วนระดับที่ 4 แม้จะเป็นเรื่องสำคัญ แต่ก็อยู่นอกขอบเขตของการพิจารณาในหัวข้อนี้ และสำหรับผู้รู้สึกผิดหวังในตัวเอง หรือมองเห็นใครอื่นก็ตามว่าทำดีแล้วไม่ได้ดีนั้น แม้ยังไม่ได้ตรวจสอบเหตุปัจจัยในด้านต่างๆ ให้ชัดเจนเลย ก็อาจลองมองดูอย่างง่ายๆ ก่อนว่า นี่ ถ้าเราไม่ได้ทำกรรมดีนั้นไว้ คงจะแย่ยิ่งกว่านี้ นั่น ถ้าเขาไม่ได้ทำดีไว้บ้าง เขาคงตกหนักยิ่งกว่านั้นอีก ถ้ามองอย่างนี้ บางทีจะเริ่มเกิดความเข้าใจมองเห็นอะไรๆ ค่อยๆ ชัดมากขึ้น และตระหนักว่า ถึงอย่างไร กรรมที่ทำได้ก็ไม่ไร้ผลเสียเลย และอาจสืบเสาะลงไปจนถึงผลภายในจิตใจและต่อบุคลิกภาพอย่างที่ปรารถนาไว้ในข้างต้น

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 280-281.

2.4.2 องค์ประกอบที่ส่งเสริมและขัดขวางการให้ผลของกรรม

การที่กรรมนิยามจะแสดงผลออกมาในระดับของวิถีชีวิต ทำให้มีความเป็นไปต่างๆ ประสพผลตอบสนองจากภายนอก อันน่าพึงพอใจบ้าง ไม่น่าพึงพอใจบ้าง ในบาปทานแสดงหลักไว้ว่า ต้องขึ้นต่อองค์ประกอบต่างๆ 4 คู่ คือ สมบัติ 4 และวิบัติ 4⁴⁴

“สมบัติ” แปลง่ายๆ ว่า ข้อดี หมายถึงความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งช่วงเสริมส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล พุดสั้นๆ ว่า องค์ประกอบอำนวยช่วยเสริมกรรมดี สมบัติมี 4 อย่าง ได้แก่

- 1) คติสมบัติ สมบัติแห่งคติ ถึงพร้อมด้วยคติ หรือคติให้ คือ เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญ เหมาะ หรือเกื้อกูล ตลอดจนในระยะสั้น คือ ทางดำเนินชีวิตเอื้อ หรือในถิ่นที่อำนวย
- 2) อุปธิสมบัติ สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยร่างกาย ร่างกายดี หรือรูปร่างให้ เช่น มีรูปร่างสวย ร่างกายสง่างาม หน้าตาทำทางดี น่ารัก น่านิยมเลื่อมใส สุขภาพดีแข็งแรง
- 3) กาลสมบัติ สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล หรือกาลให้ คือ เกิดอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ตลอดจนในระยะสั้น คือทำอะไรถูก กาลเวลา ถูกจังหวะ
- 4) ปโยคสมบัติ สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบกิจ หรือกิจการให้ เช่น ทำเรื่องตรงกับที่เขาต้องการ ทำกิจตรงกับความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลัก ครบถ้วนตามเกณฑ์หรือเต็มอัตรา ไม่ใช่ทำครึ่งๆ กลางๆ หรือเหยาแหยะ หรือไม่ถูกเรื่องกัน รู้จักจัดทำ รู้จักดำเนินการ

ส่วน “วิบัติ” แปลง่ายๆ ว่า ข้อเสีย หรือจุดอ่อน หมายถึงความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยแก่การที่กรรมดีจะปรากฏผล แต่กลับเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า องค์ประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ว วิบัติ มี 4 อย่าง คือ

- 1) คติวิบัติ วิบัติแห่งคติ หรือคติเสีย คือ เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศ สภาพแวดล้อมที่ไม่เจริญ ไม่เหมาะสม ไม่เกื้อกูล ทางดำเนินชีวิตไม่เอื้อ ถิ่นที่ไม่อำนวย
- 2) อุปธิวิบัติ วิบัติแห่งร่างกาย หรือรูปกายเสีย เช่น ร่างกายพิกลพิการ อ่อนแอ ไม่สวยงาม กิริยาทำทางน่าเกลียด ไม่ชวนชม ตลอดจนสุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรครุม
- 3) กาลวิบัติ วิบัติแห่งกาล หรือกาลเสีย คือ เกิดอยู่ในยุคสมัยที่บ้านเมืองมีภัยพิบัติ ไม่สงบ เรียบร้อย ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มากด้วยการเบียดเบียน ยกย่องคนชั่ว บีบบังคับคนดี ตลอดจนทำอะไรไม่ถูกกาลเวลา ไม่ถูกจังหวะ
- 4) ปโยควิบัติ วิบัติแห่งการประกอบ หรือกิจการเสีย เช่น ฝักใฝ่ในกิจการหรือเรื่องราวที่ผิด ทำการไม่ตรงความถนัด ความสามารถ ใช้ความเพียรในเรื่องไม่ถูกต้อง ทำการครึ่งๆ กลางๆ เป็นต้น

โดยนัยนี้ ก็สรุปได้ว่า ถ้าจะทำการใด ในเมื่อมีองค์ประกอบของนิยามหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างน้อยก็พึงทำองค์ประกอบฝ่ายกรรมนิยามให้ดี เป็นสิ่งที่ยึดเอาไว้อย่างแน่นอนมั่นใจ แล้วอย่างหนึ่งก่อน ส่วนองค์ประกอบฝ่ายนิยามอย่างอื่น ก็พึงใช้ปัญญาศึกษาพิจารณาเอามาใช้เสริม

⁴⁴อภิ.วิ. 78/848/731.

เท่าที่ไม่เป็นโทษในแง่ของกรรมนิยามต่อไป หากปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็เรียกว่า เป็นผู้รู้จักถือเอาประโยชน์จากกุศลกรรม และสมบัติทั้ง 4 หรือรู้จักใช้กรรมนิยามและสมมตินิยามในทางที่เป็นคุณ⁴⁵

อย่างไรก็ตาม เมื่อมองให้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ผู้ประกอบกรรมดีย่อมไม่ติดอยู่เพียงขั้นที่มุ่งหวังผลที่เป็นโลกธรรม (ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ) ตอบสนองแก่ตน เพราะกุศลกรรมที่แท้จริงเกิดจากกุศลมูล อโลภะ โอทสะ โอมหะ เขาจึงทำกรรมดีด้วยจาคะ สละอกุศลในใจ และเมื่อแผ่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ทำกรรมด้วยเมตตากรุณา ช่วยคนอื่นให้พ้นทุกข์ และสนับสนุนความอยู่ร่วมกันโดยสุขสงบมีไมตรี ทำกรรมด้วยปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อโพธิ เพื่อให้ธรรมแพร่หลายครองใจคน และครองสังคม ซึ่งจัดเข้าได้ว่าเป็นกรรมชั้นสูงสุดคือกรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

2.5 คุณค่าทางจริยธรรมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป คุณค่าที่ต้องการในทางจริยธรรมของหลักกรรมมีดังนี้

1) ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลการกระทำ ตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งมกมาย ตีนขาว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

2) ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง สำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ จึงต้องพึ่งตน และทำความเพียรพยายาม ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ่อนนอนเช่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก

3) ให้มีความรับผิดชอบต่อนตนเองที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการกระทำความดีต่อเขา

4) ให้ถือว่า บุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไป โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดา และพรหมได้ทุกๆ คน

5) ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทราม หรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ

6) ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7) ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป⁴⁶

คุณค่าเหล่านี้ พึงพิจารณาตามพุทธพจน์ดังต่อไปนี้

ก) ความหมายทั่วไป เช่น

⁴⁵สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 283.

⁴⁶สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563, หน้า 327.

“ภิกษุทั้งหลาย เจตนาเรากล่าวว่าคือกรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงกระทำการกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”⁴⁷

สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้พรหมและประณีต”⁴⁸

“บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว”⁴⁹

“บุคคลทำกรรมใดแล้ว ไม่เดือดร้อนในภายหลัง เสวยผลแห่งกรรมใด ด้วยหัวใจแช่มชื่นเบิกบาน กรรมนั้นทำไว้เป็นดี บุคคลรู้กรรมใดว่าเป็นประโยชน์แก่ตน ควรรีบลงมือกระทำกรรมนั้นทีเดียว”⁵⁰

ข) ความเป็นคนมีเหตุผล ไม่เชื่อถือนงาย เช่น

“ถ้าแม้บุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้ เพราะการอาบน้ำ (ชำระบาป) กบ เต่า นาค จระเข้ และสัตว์เหล่าอื่นที่เที่ยวไปในแม่น้ำ ก็จะถูกกันไปสู่อสุรรคแน่นอน ... ถ้าแม่น้ำเหล่านี้พื้งนำเอาบาปที่ท่านทำไว้แล้วในกาลก่อนไปได้ไซ้ แม่น้ำเหล่านี้ก็พื้งเอาบุญของท่านไปได้ด้วย”⁵¹

“ความสะอาดจะมีเพราะน้ำ (ศักดิ์สิทธิ์) ที่คนจำนวนมากพากันไปอาบก็หาไม่ ผู้ใดมีสัจจะ มีธรรม ผู้นั้นจึงจะเป็นผู้สะอาด เป็นพรหมณ์”⁵²

“ประโยชน์ได้ล่วงเลยคนเขลาผู้คอยนับฤกษ์อยู่ ประโยชน์เป็นตัวฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวจักทำอะไรได้”⁵³

“บุคคลประพฤติชอบเวลาใด เวลานั้น ได้ชื่อว่า เป็นฤกษ์ดี มงคลดี เป็นเข้าดี อรุณดี เป็นขณะดี ยามดี และเป็นอันได้ทำบูชาดีแล้วแต่บรรดาท่านผู้พรหมจารีชน”⁵⁴

ค) การลงมือทำ ไม่รอคอยความหวังจากการอ้อนวอนปรารภณา เช่น

“ไม่ควรหวนละห้อยถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่พื้งเพื่อฝืนสิ่งที่ยังไม่มา สิ่งใดเป็นอดีต สิ่งนั้นก็ผ่านไปแล้ว สิ่งใดเป็นอนาคต สิ่งนั้นก็ยังไม่มาถึง ส่วนผู้ใดเห็น

⁴⁷อง.ฉก. 36/334/771.

⁴⁸อง.ฉก. 36/57/140.

⁴⁹ช.ชา. 57/294/389.

⁵⁰ส.ส. 24/281/367.

⁵¹ช.เถรี. 54/466/341.

⁵²ช.เถรี. 54/466/351.

⁵³ช.เถรี. 54/453/215.

⁵⁴อง.ติก. 34/595/591.

ประจักษ์ชัดสิ่งที่เป็นปัจจุบัน อันเป็นของแน่นอน ไม่คลอนแคลน ขอให้ผู้นั้น ครั้นเข้าใจชัดแล้ว พึงเร่งชวนชวายุปฏิบัติให้ลุล่วงไปในที่นั้นๆ”⁵⁵

“เร่งทำความเพียรเสียแต่วันนี้ ใครเล่าพึงรู้ว่าจะตายในวันพรุ่งนี้ เพราะว่า สำหรับพระยามัจจุราช เจ้าทัพใหญ่นั้น เราทั้งหลาย ไม่มีทางผิดเพี้ยนเลย”⁵⁶

“ผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างนี้ มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน ทั้งกลางวันและ กลางคืน ผู้นั้นแท้ พระสันตมุนีทรงขนานนามว่า ถึงอยู่ราตรีเดียวก็ ประเสริฐ”⁵⁷

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่หมั่นประกอบความเพียรในการฝึกอบรมจิต ถึง จะมีความปรารถนาว่า “ขอให้ชีวิตของเราหลุดพ้นจากอาสวะเถิด” ดังนี้ จิตของเธอจะหลุดพ้นจากอาสวะได้ ก็หาไม่ ... เหมือนไปโก 8 ฟอง ก็ตาม 10 ฟอง ... 12 ฟอง ก็ตาม ที่แม่ไก่ไม่นอนทับ ไม่งก ไม่ฟัก ถึงแม่แม่ไก่จะมีความปรารถนาว่า “ขอให้ลูกของเราใช้ปลายเล็บ หรือจะงอยปาก ทำลายเปลือกไข่ออกมาโดยสวัสดิ์เถิด” ดังนี้ ลูกไก่จะใช้ปลายเล็บ หรือจะงอยปาก ทำลายเปลือกไข่ออกมาก็หาไม่”⁵⁸

ง) การไม่ถือชาติชั้นวรรณะ ถือความประพฤติเป็นประมาณ เช่น

“แท้จริงบุคคลบางคน แม้เกิดในตระกูลสูง ก็ยังเป็นผู้ชอบเข่นฆ่า ลัก ทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้า เป็นคนละโมภ คิดเบียดเบียน เป็นมิฉฉาปฏิญญา”⁵⁹

“บุคคลไม่เป็นคนถ้อยทรามเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ (กำเนิด) แต่เป็นคนถ้อยทรามเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม (การกระทำ ความประพฤติ)”⁶⁰

“วรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สูทร ออกบวชในธรรม วินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย นับว่าเป็นสมณ ศากยบุตรทั้งสิ้น”⁶¹

“บรรดาวรรณะทั้ง 4 นี้ ผู้ใดเป็นภิกษุ สิ้นกิเลสอาสวะแล้ว ทำกิจที่ตน จะต้องทำสำเร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว ลุถึงประโยชน์ตนแล้ว หมดเครื่อง

⁵⁵พ.อุ.ป. 72/138/399.

⁵⁶พ.ธ. 54/30/133.

⁵⁷พ.ธ. 43/30/133.

⁵⁸ม.ม. 18/233/183.

⁵⁹ที.ปา. 15/45/1114.

⁶⁰พ.สุ. 57/382/581.

⁶¹พ.อุ. 44/118/527.

ผูกมัดไว้ในภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ ผู้นั้นแล เรียกได้ว่าเป็นผู้เลิศกว่าบรรณาทังหมคนั้น”⁶²

จ) การพึ่งตนเอง เช่น

“การเพียรพยายาม เป็นหน้าที่ที่ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตเป็นแต่ผู้บอกทาง”⁶³

“คนนั้นแล เป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ด้วยตนที่ฝึกไว้ดีแล้วนั้นแหละ จะได้ที่พึ่งที่หาได้ยาก”⁶⁴

“ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้”⁶⁵

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงมีตนเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย”⁶⁶

ฉ) ข้อเตือนใจเพื่ออนาคต เช่น

“หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาเนื่องๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลของกรรมนั้น”⁶⁷

“ท่านกลัวทุกข์ ก็อย่าทำความชั่ว ทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำซึ่งกรรมชั่ว ถึงแม้จะเหาะหนีไป ก็ย่อมไม่พ้นจากความทุกข์ได้เลย”⁶⁸

“แต่บุคคลทำกรรมใด ด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ กรรมนั้นแหละ เป็นของของเขา เขาย่อมพาเอากรรมนั้นไป อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป เหมือนดังเงาที่ติดตามตน”⁶⁹

“ฉะนั้น บุคคลควรทำความดี ส่งสมสิ่งที่เป็นประโยชน์ภายนอกหน้า ความดีทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ในปรโลก”⁷⁰

ดังนั้น คุณค่าทางจริยธรรมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนา พึงเป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลของการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่ง

⁶²ม.มู. 19/482/241.

⁶³ช.จ. 67/220/171.

⁶⁴ส.น. 26/473/552.

⁶⁵ช.ธ. 42/22/187.

⁶⁶ที.ปา. 15/33/99.

⁶⁷ช.สุ. 46/294/24.

⁶⁸ช.เถรี. 54/466/342.

⁶⁹ส.ส. 24/392/498.

⁷⁰ส.ส. 24/401/511.

งมฉาย ตื่นข่าว ฟังเห็นว่าผลสำเร็จที่ต้องการ ตลอดถึงจุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง สำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ ฟังมีความรับผิดชอบต่อตนเองที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการกระทำกรรมดีต่อเขา ฟังถือว่าบุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไป โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆ คน ฟังถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทราม หรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ และในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง และพึงให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

2.6 สรุป

การศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนา ในทางปรัชญาสงเคราะห์ลงในหลักจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่ศึกษาในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตามกรอบแห่งคุณงามความดีหรือหลักจริยธรรม ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์ จึงมีความหมายว่า ระบบความรู้อันเป็นข้อประพฤติปฏิบัติของผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว หรือ ระบบความรู้อันเป็นข้อประพฤติปฏิบัติทางพุทธศาสนา ในความหมายนี้ รวมถึงการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ เกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์และคุณค่าทางศีลธรรมในทางพุทธศาสนา โดยมีหลักธรรมหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่มีความงดงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามสามารถเกิดความรู้และความเข้าใจได้ด้วยตนเอง อันมีลักษณะที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ซึ่งในทางพุทธจริยศาสตร์ท่านผู้รู้ได้จำแนกหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่ เบญจศีล และเบญจธรรม ระดับกลาง คือ การกระทำทางกาย วาจา และใจ ได้แก่ กุศลกรรมบถ และอกุศลกรรมบถ อย่างละ 10 ประการ ส่วนในระดับสูง คือ การเจริญหรือปฏิบัติตามหลักของอริยมรรค 8 ประการ ซึ่งสรุปลงในหลัก ศีล สมาธิ และปัญญา ในเรื่องเกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์นั้น วินิจฉัยความประพฤติที่ดีหรือชั่วลงในแง่ของกรรม ซึ่งให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ ยิ่งไปกว่านั้น พุทธจริยศาสตร์นับว่าเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิต หรือความดีอันสูงสุด เพื่อขึ้นให้ถึงความดีงามอันสูงสุดนั้น จะต้องปฏิบัติสำหรับดำเนิน คือ เป็นการสร้างเหตุบรรลุมผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน พุทธศาสนากล่าวถึงการกระทำ และความเพียร ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งความสำเร็จผลทั้งปวง ไม่ประสงค์ให้ใครประสบความสำเร็จแบบลอยๆ หรือด้วยการอ่อนวอน แต่ให้สำเร็จด้วยการกระทำเอง

พุทธจริยศาสตร์วินิจฉัยความประพฤติที่ดีหรือชั่วลงในแง่ของกรรม ซึ่งให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ ดังนั้น เมื่อนิยามความหมายของคำว่า “กรรม” สามารถอธิบายได้ว่าเป็นการกระทำ อันได้แก่ เจตนา (ความตั้งใจ ความตั้งใจ) ที่เป็นกุศล (สุจริต) หรืออกุศล (ทุจริต) ที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อได้กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมสำเร็จไปแล้ว กุศลหรืออกุศลกรรมนั้นจะเป็นปัจจัยให้เกิดผลตามสมควรแก่กรรมนั้น ๆ และพึงทำความเข้าใจเพิ่มเติมว่ากรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา แต่หากว่าการกระทำใดไร้เจตนา ก็ย่อมไม่มีผลตามกรรมนิยาม คือ ไม่เป็นกรรม ไม่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม ยกตัวอย่างเช่น การที่เดินถล่อม ก้อนหินผูกกร่อนร่วง

หล่นจากภูเขา หรือกิ่งไม้แห้งตกลงมา เป็นต้น กลายเป็นเรื่องของนิยามอื่นทำหน้าที่ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุตุนิยาม

ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวถึงการกระทำ (กรรม) ในบริบทต่างๆ ทำให้การจำแนกกรรมออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น กรรมในบริบทที่เป็นมูลเหตุ กรรมในบริบทของการแสดงออก กรรมในบริบทที่ปฏิสัมพันธ์กับวิบาก กรรมในบริบทแห่งกฎของธรรมชาติ และกรรมในบริบทตามลำดับของการให้ผล

ตามหลักพุทธศาสนากล่าวถึงลักษณะของกรรมดีและกรรมชั่ว ลงในคำว่า บุญและบาป ซึ่งเป็นคำที่ใช้แพร่หลายอยู่ก่อนแล้วในครั้งพุทธกาล และมีความหมายในทางโชคและความศักดิ์สิทธิ์ปนอยู่ด้วย พระพุทธศาสนารับเข้ามาใช้ในความหมายเท่าที่ปรับเข้ากับหลักการของตนได้ ส่วนกุศลและอกุศล เดิมใช้ในความหมายอย่างอื่น เช่น ฉลาด ชำนาญ คล่องแคล่ว สบายดี มีสุขภาพ เป็นต้น พระพุทธศาสนา นำเอามาบัญญัติใช้สำหรับความหมายที่ต้องการของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ และโดยนัยนี้ กุศลและอกุศลจึงเป็นศัพท์วิชาการทางธรรมอย่างแท้จริง ส่วนบุญและบาป ท่านมักใช้อยู่ในวงแห่งคำสอนสำหรับชาวบ้าน หรือชีวิตของชาวโลก

การให้ผลของกรรมตามหลักพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับจิตใจ ระดับบุคลิกภาพ ระดับด้นวิถีชีวิตบุคคล และระดับสังคม จะเห็นได้ว่า ระดับที่ 1 และ 2 คือผลภายในจิตใจ และบุคลิกภาพ เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามเป็นใหญ่ ระดับที่ 3 เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามกับสมมติ นิยามเข้ามาสัมพันธ์กัน ส่วนระดับที่ 4 เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการส่งผลของกรรม 3 ระดับแรก ในส่วนแห่งองค์ประกอบที่ส่งเสริมและขัดขวางการให้ผลของกรรมนั้น ขึ้นต่อองค์ประกอบต่างๆ 4 คู่ ที่เรียกว่า สมบัติ (ข้อดี) และวิบัติ (ข้อเสีย) อย่างละ 4 ประการ กล่าวคือ สมบัติ 4 ได้แก่ คติสมบัติ หมายถึง การเกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น หรือประเทศที่เจริญ เหมาะสม และเกื้อกูล, อุปนิสัยสมบัติ หมายถึง การมีสุขภาพร่างกาย ตลอดถึงรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณที่ดี, กาลสมบัติ หมายถึง การอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม เป็นต้น และปัจจัยสมบัติ หมายถึง การประกอบกิจได้ตรงกับความถนัด ทำอะไรถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ เป็นต้น ส่วนวิบัติ 4 ได้แก่ สภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับสมบัติทั้ง 4 ประการที่ได้อธิบายไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมองให้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ผู้ประกอบกรรมดีย่อมไม่ติดอยู่เพียงขั้นที่มุ่งหวังผลที่เป็นโลกธรรม (ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ) ตอบสนองแก่ตน เพราะกุศลกรรมที่แท้จริงเกิดจากกุศลมูล อโลภะ โอทสะ โอมหะ เขาจึงทำกรรมด้วยจาคะ สละอกุศลในใจ และเผื่อแผ่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ทำกรรมด้วยเมตตากรุณา ช่วยคนอื่นให้พ้นทุกข์ และสนับสนุนความอยู่ร่วมกันโดยสุขสงบมีเมตตา ทำกรรมด้วยปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อโพธิ เพื่อให้ธรรมแพร่หลายครองใจคน และครองสังคม ซึ่งจัดเข้าได้ว่า เป็นกรรมขั้นสูงสุด คือกรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

ส่วนคุณค่าทางจริยธรรมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนานั้น พึงเป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลของการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งงมงาย ตื่นข่าว พึงเห็นว่าผลสำเร็จที่ต้องการ ตลอดถึงจุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง สำเร็จได้ด้วย การลงมือทำ พึงมีความรับผิดชอบต่อนตนเองที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการกระทำกรรมดีต่อเขา พึงถือว่าบุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไป โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่า

เทวดาและพรหมได้ทุกๆ คน ฟังถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัด ความทราบ หรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ใช่มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ และในแง่กรรมเก่า ให้อธิ เป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของ ตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ ถูกต้อง และพึงให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

ดังนั้น เมื่อมีความรู้ความเข้าใจพุทธจริยศาสตร์ ก็สามารถที่จะดำรงชีวิตในสังคมได้อย่าง สงบสุขตามหลักจริยธรรม เพราะเหตุนี้ พุทธจริยศาสตร์จึงมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม แต่ใน สังคมไทยในยุคปัจจุบัน การเผยแพร่ความรู้ทางด้านจริยธรรมที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนามีน้อย มาก ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากการแพร่ระบาดของสิ่งเสพติด และการก่ออาชญากรรมในสังคมเพิ่มมาก ขึ้น ผู้คนในสังคมมีความเห็นต่างกัน ซึ่งนำไปสู่การแบ่งแยกกันออกเป็นฝักเป็นฝ่าย เป็นต้น ปรากฏการณ์เหล่านี้ สมควรที่จะได้รับการแก้ไขโดยเร็ว หากปล่อยให้ยืดยาวนาน จะเป็นเครื่อง บั่นทอนระบบจริยธรรมอย่างร้ายแรง และส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาเป็นลำดับต่อไป

บทที่ 3

การอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธไทย

การอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาทัศนะจากนักปราชญ์ 2 ท่าน ได้แก่ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9) ซึ่งการนำเสนอเรื่องกรรมของท่านอยู่ในรูปแบบของวรรณกรรม ชื่อ “กรรมที่ปณี” ซึ่งนับว่ามีความงดงามสละสลวยในด้านของภาษาและสำนวนโวหารที่นักบัณฑิตทั้งหลายให้การยอมรับ ต่อมาคืออาจารย์วศิน อินทสระ ในผลงานหนังสือที่ชื่อว่า หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งนับว่าเป็นหนังสือที่พรรณนาเรื่องกรรมได้อย่างลึกซึ้งอีกเล่มหนึ่ง ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

3.1 การอธิบายเรื่องกรรมของพระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9)

การอธิบายเรื่องกรรม ในหนังสือ “กรรมที่ปณี” ของพระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9) ขณะประพันธ์ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชาวิสุทธโสภาณ ขณะพิมพ์ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพมุนี วรรณกรรมเรื่องนี้ ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดวรรณกรรมไทยของธนาคารกรุงเทพ จำกัด ในประเภทร้อยแก้ว สาขาศาสนา นับว่าเป็นหนังสือที่อธิบายเรื่องกรรมได้อย่างชัดเจน เพราะแสดงความเข้าใจของกรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความถูกต้องตามสภาวะธรรมที่เป็นจริง เป็นวรรณกรรมที่ยิ่งด้วยสาระมหาศาล ทำให้ผู้อ่านซาบซึ้งในอรรถรส สำนวนโวหารก็หมดจดวิจิตรตระการสมกับเป็นวรรณกรรมไทย ทั้งให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องกรรมที่ยังไม่เคยรู้และเคยสงสัยอยู่ในใจอีกมากมาย นับได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนา¹ การอธิบายเรื่องกรรมของพระพรหมโมลีในงานเขียนที่จัดอยู่ในประเภทวรรณกรรม เรื่อง “กรรมที่ปณี” มีการนำเสนอหลักธรรมในอาร์มภกถาเกี่ยวกับทฤษฎี 4 ประเภท ส่วนในเนื้อหาได้นำเสนอ “กรรม” ออกเป็น 3 ภาค โดยภาคที่ 1 ได้แสดงเรื่องกรรม 12 ประการ ว่าโดยหน้าที่ ลำดับ และเวลาการให้ผล ภาคที่ 2 แสดงผลแห่งกรรม ส่วนภาคที่ 3 กล่าวถึงเรื่องการเผาผลาญกรรม ซึ่งในแต่ละภาคได้อธิบายสภาวะธรรมพร้อมทั้งยกตัวอย่างให้เห็นได้อย่างชัดเจน โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 ความหมายของกรรม

กรียตีติ กมม

สภาวะใด อันสัตว์ทั้งหลายกระทำ

สภาวะนั้นแล ชื่อว่า กรรม

¹พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9). *กรรมที่ปณี*, (จัดพิมพ์โดย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสงขลา แห่งที่ 2 วัดชัยมงคลพระอารามหลวง จังหวัดสงขลา : พุทธศักราช 2552), ความน่า.

ขยายความว่า สัตว์ทั้งหลายทุกประเภท ย่อมมีการกระทำ จะอยู่หนึ่งๆ เหมือนสิ่งปราศจากชีวิต เช่น ก้อนกรวดก้อนหินนั้นห้ามิได้ ก็สิ่งที่สัตว์บุคคลทั้งหลายกระทำต่างๆ นั้นเอง เรียกว่า กรรม แยกเป็นประเภทออกได้ดังนี้

ถ้าเป็นกุศล	ก็เรียกว่า	กุศลกรรม
ถ้าเป็นอกุศล	ก็เรียกว่า	อกุศลกรรม
ถ้ากระทำด้วยกาย	ก็เรียกว่า	กายกรรม
ถ้ากระทำด้วยวาจา	ก็เรียกว่า	วจีกรรม
ถ้ากระทำด้วยใจ	ก็เรียกว่า	มโนกรรม

พึงจำไว้ง่าย ๆ ว่า การกระทำที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยกาย วาจา ใจ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำดีหรือกระทำชั่ว เรียกชื่อว่า กรรม เมื่อจะว่าโดยฝ่ายใหญ่ๆ ก็แบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายเท่านั้น คือ 1. ฝ่ายกุศลกรรม 2. ฝ่ายอกุศลกรรม

แต่จะเป็นเพราะความไม่เข้าใจ ความหมายของ กรรมศัพท์ หรือจะเป็นเพราะความเคยชินกันมาแต่โบราณกาล อย่งไรก็สุดจักเดาได้ เมื่อเอ่ยถึงคำว่า กรรม เข้าแล้ว สามัญชนในโลก สันนิเวศ มักจะเพ่งเล็งทางฝ่ายอกุศลกรรมเป็นเป้าหมาย ในกรณีนี้จะพึงเห็นได้ เช่น เมื่อบุคคลได้ประสบพบเห็นผู้ใดผู้หนึ่งต้องคอยได้ทุกข์ เกิดความสังเวชสลดใจขึ้นมา ก็มักจะพิมพ์ว่า โอ้อ๊ย! กรรมของเขาแท้ๆ ดังนี้ หรือแม้แต่ในขณะที่ตนเองได้ประสบกับชะตากรรมเคราะห์ร้าย ได้รับความทุกข์ และภัยขนาดหนัก ก็มักจะกล่าววาจาบ่นออกมาว่า กรรมๆ กรรมของกูแท้ๆ ดังนี้ แต่เมื่อคราวที่ตนประสบโชคดี ย่อมไม่มีใครเลยที่จะกล่าวว่า เป็น กรรม ทั้งๆ ที่กรรมศัพท์นี้ หมายถึงทั้งกรรมดี และกรรมที่ไม่ดี ฉะนั้น ในที่นี้จึงควรทำความเข้าใจว่า คำว่า กรรม นี้ ใ้ว่าจะหมายความเอาเฉพาะแต่ฝ่ายอกุศลกรรม ซึ่งเป็นฝ่ายไม่ดีตามโวหารโลกนิยมอย่างเดียวกัห้ามิได้ โดยที่แท้ ย่อมหมายความถึง **กุศลกรรม** ซึ่งเป็นฝ่ายดีอีกด้วย

3.1.2 ประเภทแห่งกรรม (ภาคที่ 1)

การอธิบายเรื่องกรรมในภาคนี้ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ กรรมที่ว่าโดยหน้าที่ ลำดับ และเวลาในการให้ผล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. กรรมที่ว่าโดยหน้าที่ 4 ประการ

ในกิจจะจตุกกะคือกรรมประเภทที่ว่าโดยหน้าที่นี้ มีอยู่ 4 หมวดด้วยกัน คือ ชนกกรรม 1 อุปัตถัมภกกรรม 1 อุปปีฬกกรรม 1 และอุปฆาตกรรม 1 ซึ่งมีอธิบายตามลำดับก่อนหลังดังต่อไปนี้

1) ชนกกรรม กล่าวคือ “ชนตติ ชนกั ; กรรมใด ย่อมทำวิบากนามชนัน์ และกัมมชรูปให้เกิดขึ้น กรรมนั้น ชื่อว่า ชนกกรรม” ชนกกรรมนี้ มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ ชนกกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศล และชนกกรรมฝ่ายที่เป็นกุศล เมื่อท่านผู้มีปัญญาทั้งหลายได้ทราบว่ ชนกกรรมก็คือกรรมที่ทำหน้าที่ชักนำปฏิสนธิ โดยเป็นพณังงานตกแต่งให้สัตว์ทั้งหลายไปเกิดในภูมิต่างๆ ถ้าเป็นชนกกรรมฝ่ายอกุศล ก็ทำหน้าที่ชักนำให้สัตว์ทั้งหลายไปปฏิสนธิในสุคติภูมิ

2) อุปถัมภ์กรรม กล่าวคือ “อุปถัมภ์เถตติ อุปถัมภ์ภก ; กรรมใด ย่อมทำหน้าที่ช่วยอุปถัมภ์รูปนามที่เป็นวิบากของชนกรรมให้เจริญ กรรมนี้ชื่อว่า อุปถัมภ์กรรม” อุปถัมภ์กรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ อุปถัมภ์กรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล และอุปถัมภ์กรรมที่เป็นฝ่ายกุศล เมื่อเราได้ทราบหน้าที่ของอุปถัมภ์กรรมแล้วว่า อุปถัมภ์กรรมนี้ หากว่าเป็นฝ่ายไม่ดีคือฝ่ายอกุศล ย่อมจะทำหน้าที่คลบับดาลให้เจ้าของกรรมประสบกับความวิบัติ พบกับอุปสรรคขัดข้องในชีวิตอยู่เสมอ มีความอาภัพ โชคตลอดชีวิต หากว่าเป็นอุปถัมภ์กรรมฝ่ายดี คือฝ่ายกุศล ก็ย่อมจะทำหน้าที่คลบับดาลให้เจ้าของกรรมดีนั้นประสบกับความสุขความเจริญในชีวิต

3) อุปปีฬกรรม กล่าวคือ “อุปปีฬเถตติ อุปปีฬภก ; กรรมใด ย่อมทำหน้าที่เบียดเบียนกรรมอื่นๆ ที่มีสภาพตรงข้ามกับตน กรรมนั้น ชื่อว่า อุปปีฬกรรม” อุปปีฬกรรมนี้ ย่อมทำหน้าที่เบียดเบียนซึ่งสุขและทุกข์อันกรรมอื่นให้บังเกิด อันกรรมอื่นให้อุบัติ แล้วตัดซึ่งสุขและทุกข์อันกรรมอื่นให้บังเกิด มิได้ให้เพื่อจะให้ผลแก่กรรมอื่น ตัดเสียซึ่งผลแห่งกรรมอื่น แล้วให้ผลด้วยตนเอง อุปปีฬกรรมนี้ แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ อุปปีฬกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล และอุปปีฬกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ซึ่งพึงพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงว่า สัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของๆ ตน ทำอกุศลคือความชั่วก็ย่อมได้ชั่ว ถ้าทำกุศลคือกรรมดีก็ย่อมได้ดี

4) อุปฆาตกรรม กล่าวคือ “อุปฆาตเถตติ อุปฆาตภก ; กรรมใด ย่อมทำหน้าที่เข้าไปฆาตกรรมอื่นๆ กรรมนั้น ชื่อว่า อุปฆาตกรรม” อุปฆาตกรรมนี้ มีหน้าที่เข้าไปฆาตกรรมอื่น และวิบากคือผลแห่งกรรมอื่นให้สิ้นลงอย่างเด็ดขาด อุปฆาตกรรม แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ อุปฆาตกรรมที่เป็นอกุศล และอุปฆาตกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล อุปฆาตกรรมนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุปัจเฉทกรรมก็ได้

ข. กรรมที่ว่าโดยลำดับการให้ผล 4 ประการ

ประเภทแห่งกรรมที่ว่าโดยลำดับการให้ผล ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทราบว่า กรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็อกุศลกรรมหรือกุศลกรรมก็ตาม ซึ่งเป็นกรรมที่สัตว์บุคคลได้กระทำลงไปทุกเมื่อเชื่อกันนั้น มีลำดับการให้ผลแก่เจ้าของกรรมอย่างไร ปากทนต์ปริยายจุดกะนี้ มีอยู่ทั้งหมด 4 กรรมด้วยกัน คือ ครุกรรม 1 อาสันนกรรม 1 อาจิณณกรรม 1 และกตัตตากรรม ซึ่งมีอรรถาธิบายตามลำดับก่อนหลังดังต่อไปนี้

1) ครุกรรม กล่าวคือ “ครุกัมมมตติ ครุกัมมม ; กรรมใด เป็นกรรมหนักแน่น เพราะกรรมอื่นๆ ไม่สามารถที่จะห้ามการให้ผลได้ กรรมนี้ชื่อว่า ครุกรรม” ครุกรรมนี้ เป็นกรรมหนักมากสามารถที่จะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมในชาติที่ 2 คือ ในชาติหน้า กรรมอื่นๆ ไม่มีอำนาจที่จะสามารถกั้นการให้ผลของครุกรรมนี้ไว้ได้ นอกจากจะเป็นครุกรรมด้วยกันเท่านั้น ครุกรรมใดมีกำลังแรงกว่า ครุกรรมนั้นย่อมทำหน้าที่เป็นตัวเอก คือ เป็นตัวให้ผล ส่วนครุกรรมที่มีกำลังอ่อนกว่า ก็เป็นแต่เพียงช่วยอุดหนุนในฐานะอุปถัมภ์กรรมเท่านั้น แต่ถึงแม้ว่าจะเป็เพียงช่วยอุดหนุน ก็ยังเป็นครุกรรมอยู่ หากไม่มีครุกรรมที่มีกำลังแรงกว่าแล้ว ก็จะต้องเข้าทำหน้าที่เป็นตัวเอก คือ ให้ผลแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของกรรมอย่างแน่นอน ครุกรรมแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่เป็นอกุศล และฝ่ายที่เป็นกุศล ครุกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ได้แก่ กรรมอันเป็นบาปหนัก ชื่อว่า นียตมิจฉาธิฐิกรรม คือ ความเป็นผิดอันดังลงไป เช่น ความเห็นผิดแห่งศาสตราจารย์ทั้งหลาย และ อนันตริยกรรม คือ กรรมเป็นบาปหนัก มี 5 ประการ (มาตุฆาต-ปิตุฆาต-อรหันตฆาต-โลหิตุปาท-สังฆเภท) ส่วนครุกรรมฝ่ายกุศลมีอยู่ 9

ประการด้วยกันคือ รูปฌาน 5 (ฌาน 5) และอรุฌาน 4 ประการ ดังนั้น ฌกรกรรม นี้ เป็นกรรมหนักที่สุด เป็นกรรมที่มีพลังแรงที่สุด ไม่มีแรงกรรมอื่นใดจะมาสู้ได้ดังที่ได้พรรณามา

2) อาสันนกรรม กล่าวคือ “อาสนเน กต อาสนนํ ; การกระทำดีหรือไม่ดี ในเวลาที่ใกล้จะตาย ชื่อว่า อาสันนกรรม” อาสันนกรรมนี้ ได้แก่กรรมคือการกระทำสิ่งที่ดีหรือกระทำสิ่งที่ไม่ดีในเวลาใกล้จะตาย อีกนัยหนึ่งว่า อาสันนกรรมนี้ ได้แก่การระลึกถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีในเวลาใกล้จะตาย อาสันนกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่ายด้วยกัน คือ อาสันนกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศล และอาสันนกรรมฝ่ายที่เป็นกุศล ดังนั้น ว่าโดยลำดับการให้ผล กรรมที่มีกำลังแรงรองลงมาจากฌกรกรรม คือ อาสันนกรรม

3) อาจิณณกรรม กล่าวคือ “อาจียติ ปุนปุณํ กิริยิตติ อาจิณณํ ; กรรมใดที่บุคคลสั่งสมไว้ คือกระทำไว้บ่อยๆ กรรมนั้นชื่อว่า อาจิณณกรรม” อาจิณณกรรมนี้ ได้แก่กรรม คือ การกระทำสิ่งที่ดีและไม่ดีอยู่เสมอ ทำสิ่งที่ดีและไม่ดีนั้นอยู่บ่อยๆ สั่งสมสิ่งที่ดีและไม่ดีนั้นในสันดานของตนมากๆ อาจิณณกรรมนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พหุกรรม อาจิณณกรรมนี้ แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ อาจิณณกรรมฝ่ายอกุศล และอาจิณณกรรมฝ่ายอกุศล อาจิณณกรรมนี้ ย่อมมีลำดับการให้ผลเป็นที่ 3 หมายความว่า เมื่อไม่มีฌกรกรรม และไม่มีอาสันนกรรมแล้ว อาจิณณกรรมก็ย่อมทำหน้าที่ให้ผล

4) กตตตากรม กล่าวคือ “กตตตา เอว กมมนติ กตตตาคมมํ ; การกระทำอันได้ชื่อว่า กรรม ก็โดยความเป็นกรรมที่สักว่ากระทำลงไปแล้วเท่านั้น กรรมที่สักว่ากระทำลงไปแล้วนี้แล เรียกชื่อว่า กตตตากรม” กตตตากรมนี้ หมายถึงอกุศลกรรมและกุศลกรรมที่สัตว์บุคคลได้กระทำมาแล้วในอดีตภพคือชาติก่อนๆ ซึ่งได้แก่อุปปราปริยเวทนิยกรรมอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง กตตตากรมนี้ หมายถึงอกุศลกรรมและกุศลกรรมอย่างสามัญ ที่สัตว์บุคคลกระทำในภพปัจจุบันคือในชาตินี้ ที่ไม่เข้าถึงความเป็นฌกรกรรม อาสันนกรรม และอาจิณณกรรม เป็นกรรมที่กระทำโดยธรรมดา ผู้กระทำไม่ได้มีเจตนา ไม่ได้มีความตั้งใจอย่างเต็มที่ คล้ายกับว่าไม่เต็มใจทำ ดังนั้น ถ้าผู้ใดไม่มีฌกรกรรม ไม่มีอาสันนกรรม ไม่มีอาจิณณกรรม หมายความว่า บุคคลชนิดนี้เมื่อมีชีวิตอยู่ ไม่ได้ทำทุจริตหรือสุจริตอย่างหนักแน่นเป็นลำดับเป็นสันแต่อย่างใด แล้วก็ตายลง เมื่อเป็นเช่นนี้ กตตตากรม ซึ่งเป็นกรรมที่มีพลังเบาที่สุด ก็ย่อมจะเข้าทำหน้าที่ให้ผลปฏิสนธิแก่บุคคลผู้นั้น คือ ถ้าเป็นกตตตากรมฝ่ายอกุศล ก็จักชักนำไปเกิดในสุคติภูมิ ในกรณีนี้ ขอให้ทราบว่ บรรดาสัตว์บุคคลทั้งหลายที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารนี้ ที่จะได้ชื่อว่าไม่มีกตตตากรมนั้น เป็นอันไม่มีอย่างแน่นอน

ค. กรรมที่ว่าโดยเวลาให้ผล

ในการศึกษาเรื่องกรรม ได้ศึกษาพิจารณาประเภทแห่งกรรมตามลำดับแล้ว คือ กิจจตุกกะ ซึ่งได้แก่ประเภทแห่งกรรมที่ว่าโดยหน้าที่ 4 ประการ และปากทานปริยายจตุกกะ ซึ่งได้แก่ประเภทแห่งกรรมที่ว่าโดยลำดับการให้ผล 4 ประการ ถึงกระนั้น ก็ควรจะกล่าวได้ว่ายังไม่หมดกรรม หมายความว่า ยังมีกรรมอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นกรรมประเภทใหญ่ และเป็นกรรมที่ควรจะศึกษาให้เกิดความเข้าใจคือ ปากกาลจตุกกะ ซึ่งได้แก่ประเภทแห่งกรรมที่ว่าโดยเวลาให้ผล ดังนี้

1) ทิฐธรรมเวทนิยกรรม กล่าวคือ “ทิฐฐมเม เวทนิยติ ทิฐฐมเมเวทนิยํ ; กรรมใด ที่สัตว์ทั้งหลายจะพึงได้เสวยคือได้รับในอภัพที่ปรากฏในชาตินี้ กรรมนั้น เรียกว่า ทิฐฐม-เวทนิยกรรม” ทิฐฐมเวทนิยกรรมนี้ เป็นกรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือให้ผลในชาตินี้ หมายความว่า เมื่อบุคคลกระทำทิฐฐมเวทนิยกรรมเข้าแล้ว ย่อมจะได้รับผลแห่งการกระทำของตนในชาตินี้ทีเดียว ไม่ต้องไป

รอรับผลในชาติหน้าหรือในชาติไหนๆ ทั้งนี้ เป็นกรรมที่ให้ผลทันตาเห็นอย่างน่าแปลกประหลาดใจ หนึ่ง “ทิวฐธมมเวทนีย ปฐมฺ ชวนฺ ภเว ; ทิวฐธมมเวทนียกรรมนั้น ได้แก่เจตนาที่ประกอบอยู่ในขณะดวงที่ 1” ซึ่งมีทั้งฝ่ายที่เป็นอกุศลและฝ่ายที่เป็นกุศล ได้แก่ การได้เห็น ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัส ทั้งที่ดีและไม่ดี ในชาติปัจจุบัน ไม่มีอำนาจให้ผลในชาติหน้า คือ ไม่มีอำนาจจัดแจงบุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรม ให้ไปเกิดในสุคติภูมิเป็นมนุษย์เทวดา หรือไปเกิดในทุคติภูมิเป็นอบายสัตว์ต่างๆ อันเป็นปฏิสนธิผลได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า กุศลเจตนาและอกุศลเจตนา ซึ่งประกอบอยู่ในชวนจิตดวงที่ 1 นี้ มีกำลังน้อย ไม่มีกำลังมากเหมือนชวนดวงที่ 2-3-4-5-6 และ 7 เพราะเป็นชวนะที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ได้รับความช่วยเหลือจากอาเสวนปัจฉัย คือชวนะด้วยกัน ฉะนั้น จึงไม่สามารถที่จะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมในชาติหน้าได้ หนึ่ง ทิวฐธมมเวทนียกรรมนี้ มีอยู่ 2 อย่าง คือ ปรีปกกทิวฐธมมเวทนียกรรม เป็นกรรมที่มีกำลังแรงมาก สามารถให้ผลได้ภายใน 7 วัน และ อปรีปกกทิวฐธมมเวทนียกรรม เป็นกรรมที่มีกำลังน้อย ให้ผลภายหลังจาก 7 วันสืบเนื่องไป พึงสังเกตว่า ทิวฐธมมเวทนียกรรมนี้ ในฝ่ายกุศลที่มีกำลังพิเศษเพราะได้รับความอุปการะช่วยเหลือจากปัจฉัยพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สมบัติ 4 ประการ (คติสมบัติ กาลสมบัติ อุภิสสมบัติ และปิโยคสมบัติ) ในทางตรงกันข้ามหากเป็นฝ่ายอกุศล ย่อมได้รับการสนับสนุนอย่างใดอย่างหนึ่งจาก วิบัติ 4 ประการ ซึ่งเป็นสภาวะธรรมที่ตรงกันข้ามกับสมบัติ 4 ดังที่อธิบายมา อย่างไรก็ดีตาม ทิวฐธมมเวทนียกรรมนี้ หากไม่ให้ผลในชาตินี้ ในชาติต่อไป ไปก็ไม่สามารถส่งผลได้ กลายเป็นอโหสิกรรมไป

2) อุปัชชเวทนียกรรม กล่าวคือ “อุปัชชเวทนีย ผลฺ เอตสชาติ อุปัชชเวทนีย ; ผลที่จะพึงได้รับในภพที่ 2 มีอยู่แก่กรรมนั้น ฉะนั้น กรรมนั้น จึงชื่อว่า อุปัชชเวทนียกรรม” อุปัชชเวทนียกรรมนี้ เป็นกรรมที่ให้ผลในชาติที่ 2 คือต่อจากชาตินี้ (ชาติหน้า) อย่างไม่ต้องสงสัย หนึ่ง ชื่อว่า อุปัชชเวทนียกรรม ได้แก่เจตนาที่อยู่ในสัทตมชวนะคือชวนะดวงที่ 7 ซึ่งในชาติหน้าต่อจากชาตินี้ หากว่าอุปัชชเวทนียกรรมชนิดที่หนักที่สุดไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอกุศลหรือฝ่ายกุศลได้ให้ผลแล้ว กรรมชนิดที่เบารองลงมาก็กลายเป็นอโหสิกรรม คือ ไม่มีโอกาสให้ผลอีกต่อไป

3) อปราปรียเวทนียกรรม กล่าวคือ “อปราปรีย เวทนีย อปราปรียเวทนีย ; กรรมที่พึงจะได้รับในภพอื่นๆ ชื่อว่า อปราปรียเวทนียกรรม” อปราปรียเวทนียกรรมนี้ เป็นกรรมที่ให้ผลในภพอื่นๆ คือ ตั้งแต่ภพที่ 3 เป็นต้นไป หมายความว่า เมื่อบุคคลใด ทำกรรมนี้เข้าแล้ว ย่อมจะได้รับผลแห่งกรรมที่ตนทำนั้น ตั้งแต่ชาติที่ 3 เป็นต้นไป อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ

อปร	หมายถึง	ภพอื่น ซึ่งนอกจากทิวฐธมมภพคือชาตินี้
อปรีย	หมายถึง	ภพอื่นต่อไปอีก
เวทนีย	หมายถึง	กรรมที่จะพึงได้เสวยผล

เมื่อรวมกันเข้าเป็น อปราปรียเวทนียกรรม หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมจะพึงได้เสวย คือ ได้รับผลในชาติต่อไป ทั้งที่เป็นอกุศลและกุศล โดยนับตั้งแต่ภพที่ 3 เป็นต้นไป ในกรณีนี้ ศัพท์ว่า อปราปรียเวทนีย นี้ บางทีท่านใช้ศัพท์ว่า อปราปรียเวทนียกรรม บ้าง ซึ่งก็แปลได้ความอย่างเดียวกัน เมื่อจะกล่าวถึงอปราปรียเวทนียกรรมแล้ว ก็ได้แก่เจตนาที่ประกอบอยู่ในทุติยชวนะ ตติยชวนะ จตุตถชวนะ ปัญจมชวนะ ฉกฺขฐชวนะ คือ ชวนะดวงที่ 2-3-4-5 และ 6 เจตนาที่ประกอบอยู่ในชวนะทั้ง 5 ดวงนี้แล เป็นตัวอปราปรียเวทนียกรรม จนกว่าจะดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน

4) อโหสิกรรม กล่าวคือ “อโหสิ จ ตํ กมฺมณฺจจติ อโหสิกมฺมํ ; กรรมใดที่ชื่อว่า อโหสิ คือ สำเร็จไปแล้วก็ไซ้ เป็นกรรมก็ไซ้ ฉะนั้น กรรมนั้น จึงชื่อว่า อโหสิกรรม” อโหสิกรรมนี้ เป็นกรรมที่มีลักษณะการซึ่งเมื่อฟังไป ๆ ออกรู้สึกว่าจะเข้าใจได้ยากสักหน่อย คือ

สำเร็จเป็นอโหสิกรรม	แต่ผลแห่งกรรมนั้น	จะได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตก็หาไม่
สำเร็จเป็นอโหสิกรรม	แต่ผลแห่งกรรมนั้น	จะได้เกิดอยู่ในปัจจุบันก็หาไม่
สำเร็จเป็นอโหสิกรรม	แต่ผลแห่งกรรมนั้น	จะได้เกิดขึ้นในอนาคตก็หาไม่

หมายความว่า อโหสิกรรม นี้ ไม่มีองค์ธรรมโดยเฉพาะ คือ ไม่สามารถที่จะชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ตัวอโหสิกรรมอย่างแท้จริงนั้น คืออะไรกันแน่ กล่าวคือ เจตนาที่อยู่ในขณะดวงที่ 1 ซึ่งมีชื่อว่า ทิฐุธรรมเวทนิยกรรมก็ดี เจตนาที่อยู่ในขณะดวงที่ 7 ซึ่งมีชื่อว่า อุปัชฌายะเวทนิยกรรมก็ดี เจตนาที่อยู่ในขณะตรงกลาง 5 ดวง คือ ตั้งแต่ดวงที่ 2 ถึงดวงที่ 6 ซึ่งมีชื่อว่า อปราปริยเวทนิยกรรมก็ดี สรรพกรรมที่สำเร็จมาจากเจตนาเหล่านี้ ทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล เมื่อล่วงเลยเวลาของตนๆ ที่กำหนดไว้ โดยไม่มีโอกาสที่จะส่งผลให้กับคนที่ เป็นเจ้าของกรรมได้แล้วไซ้ กรรมทั้งหลายเหล่านี้ก็ย่อมจักได้ชื่อว่า อโหสิกรรม ด้วยประการฉะนี้²

ดังนั้น การอธิบายเรื่องกรรมในภาคที่ 1 นี้ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ซึ่งเป็นได้ทั้งฝ่ายอกุศลและกุศล ดังที่ได้แสดงไว้ในเบื้องต้น ได้แก่ กรรมที่ว่าโดยหน้าที่ ลำดับ และเวลาในการให้ผล กล่าวคือ (ก) กรรมประเภทที่ว่าโดยหน้าที่ มีอยู่ 4 หมวด ได้แก่ หมวดที่ 1 ชนกกรรม คือ กรรมที่ทำให้วิบากนามขันธ์และกัมมชรูปให้เกิดขึ้น หมวดที่ 2 อุปัตถัมภกกรรม คือ กรรมที่ทำหน้าที่ช่วยอุปถัมภ์รูปนามที่เป็นวิบากของชนกกรรมให้เจริญ หมวดที่ 3 อุปปีฬกกรรม คือ กรรมที่ทำหน้าที่เบียดเบียนกรรมอื่นๆ อันมีสภาพตรงข้ามกับตน และทำหน้าที่เบียดเบียนซึ่งสุขและทุกข์อันกรรมอื่นให้บังเกิดอันกรรมอื่นให้อุปัตถัมภ์ แล้วให้ผลด้วยตนเอง และหมวดที่ 4 อุปฆาตกรรม คือ กรรมที่ทำหน้าที่เข้าไปฆ่ากรรมอื่นๆ และวิบากคือผลแห่งกรรมอื่นให้สิ้นลงอย่างเด็ดขาด ซึ่งอุปฆาตกรรมนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุปัจเฉทกรรมก็ได้ (ข) กรรมที่ว่าโดยลำดับการให้ผล มีอยู่ 4 หมวด ได้แก่ หมวดที่ 1 ครุกรรม คือ กรรมที่เป็นกรรมหนักแน่น เพราะกรรมอื่นๆ ไม่สามารถที่จะห้ามการให้ผลได้ ซึ่งเป็นกรรมหนักมากสามารถที่จะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมในชาติที่ 2 คือ ในชาติหน้า หมวดที่ 2 อาสันนกรรม คือ การกระทำความดีหรือไม่ดีในเวลาทีใกล้จะตาย อีกนัยหนึ่งว่า อาสันนกรรมนี้ ได้แก่การระลึกถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีในเวลาทีใกล้จะตาย หมวดที่ 3 อาจิณณกรรม คือ การกระทำความดีและไม่ดีอยู่เสมอ และหมวดที่ 4 กตัตตการกรรม คือ กรรมที่มีพลังเบาที่สุด ซึ่งถ้าผู้ใดไม่มีครุกรรม ไม่มีอาสันนกรรม ไม่มีอจิณณกรรม เมื่อบุคคลชนิดนี้ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ได้ทำทุจริตหรือสุจริตอย่างหนักแน่นเป็นลำเป็นสันแต่อย่างใด แล้วก็ตายลง เมื่อเป็นเช่นนี้ กตัตตการกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่มีพลังเบาที่สุด ก็ย่อมจะเข้าทำหน้าที่ให้ผลปฏิสนธิแก่บุคคลผู้นั้น (ค) กรรมที่ว่าโดยเวลาให้ผล มีอยู่ 4 หมวด คือ หมวดที่ 1 ทิฐุธรรมเวทนิยกรรม คือ กรรมที่สัตว์ทั้งหลายจะพึงได้เสวยในอัฐภาพที่ปรากฏในชาตินี้ หากไม่ให้ผลในชาตินี้ ในชาติต่อ ๆ ไปก็ไม่สามารถส่งผลได้ กลายเป็นอโหสิกรรมไป หมวดที่ 2 อุปัชฌายะเวทนิยกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติที่ 2 ซึ่งต่อจากชาตินี้ (ชาติหน้า) หากว่ากรรมชนิดนี้ได้ให้ผลแล้ว กรรมชนิดเดียวกันที่เบารองลงมาก็กลายเป็นอโหสิกรรม คือ ไม่มีโอกาสให้ผลอีกต่อไป หมวดที่ 3 อปราปริยเวทนิยกรรม

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 21-371.

คือ กรรมที่ให้ผลในภพอื่นๆ ตั้งแต่ภพที่ 3 เป็นต้นไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนกว่าจะดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน หมวดที่ 4 อโหสิกรรม คือ กรรมที่ล่วงเลยเวลาของตนๆ ที่กำหนดไว้ โดยไม่มีโอกาสที่จะส่งผลให้กับคนที่เป็นเจ้าของกรรมได้แล้วไซ้ กรรมทั้งหลายเหล่านี้ก็ย่อมจักได้ชื่อว่า อโหสิกรรม

3.1.3 ผลแห่งกรรม (ภาคที่ 2)

กรรมวิบากหรือผลแห่งกรรม มีอานุภาพชักนำสัตว์ทั้งหลายให้มีชีวิตความเป็นไปแตกต่างกัน ในฉกนิบาต อังคุตตรนิกายพระบาลี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงมีพระมหากรุณาตรัสกับภิกษุทั้งหลายไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ เจตยิตวา กम्मํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา ; ดูราผู้เห็นภัยในวัฏสงสารทั้งหลาย เหตุที่บุคคลมีเจตนาทำกรรมให้สำเร็จลงด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง ด้วยใจบ้าง ดังนั้น เราตถาคตจึงกล่าวว่า เจตนาเป็นตัวกรรม” ดังนั้น เพราะการกระทำคือกรรมทั้งหลาย จักสำเร็จลงได้นั้น ย่อมมีเจตนาเป็นมูลเหตุอันสำคัญยิ่ง ดังนี้

1) อกุศลกรรม (กรรมบันดาลผลที่ 1) อกุศลกรรมอันเป็นกรรมฝ่ายบาป ซึ่งเป็นตัวการบันดาลกรรมวิบาก คือ ให้ผลเป็นความทุกข์ ความเดือดร้อนแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมนั้น เมื่อกกล่าวโดยอำนาจแห่งกรรมทวาร คือเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำแล้ว มีอยู่ 3 ประการ คือ

1. อกุศลกายกรรม	ได้แก่อกุศลกรรมที่เกิดขึ้นทางกายทวาร
2. อกุศลวจีกรรม	ได้แก่อกุศลกรรมที่เกิดขึ้นทางวจีทวาร
3. อกุศลมโนกรรม	ได้แก่อกุศลกรรมที่เกิดขึ้นทางมโนทวาร

สรุปรวมความว่า อกุศลกรรมมถ 10 ประการนั่นเอง ดังนั้น อกุศลกรรมย่อมเป็นตัวการบันดาลกรรมวิบากประเภทที่มีพฤติการณ์เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนให้บังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรม เพราะฉะนั้น เราท่านผู้มีปัญญาเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา เมื่อหวั่นเกรงต่อความทุกข์ความเดือดร้อน ซึ่งมีสภาพเกิดขึ้นจากวิบากแห่งอกุศลกรรมแล้ว พึงงดเว้นคือไม่กระทำอกุศลกรรมนั้นเทียว จึงจะเป็นการดี

2) กามาวจรกุศลกรรม (กรรมบันดาลผลที่ 2) กามาวจรกุศลกรรม อันเป็นฝ่ายบุญชั้นกามาวจร ซึ่งเป็นตัวการบันดาลกรรมวิบาก คือ ให้ผลเป็นความสุขในกามสุคติภูมินี้ เมื่อจะกล่าวโดยอำนาจกรรมทวาร คือเหตุให้เกิดกรรมทวารแล้ว ก็ย่อมมีประมาณเท่ากันกับอกุศลกรรม ซึ่งเป็นกรรมฝ่ายบาป โดยมีอยู่ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. กุศลกายกรรม	ได้แก่กุศลเจตนาที่เกิดขึ้นในกายทวาร
2. กุศลวจีกรรม	ได้แก่กุศลเจตนาที่เกิดขึ้นในวจีทวาร
3. กุศลมโนกรรม	ได้แก่กุศลเจตนาที่เกิดขึ้นในมโนทวาร

สรุปรวมความว่ากุศลกรรมมถ 10 ประการนั่นเอง ดังนั้น กามาวจรกุศลกรรม ซึ่งเป็นกรรมดีงามหรือกรรมฝ่ายบุญนี้ เมื่อจะกล่าวโดยวัตถุอันเป็นบุญกิริยา คือ ความดีที่ควรทำเพราะเหตุยังผลดีให้เกิดขึ้น มีอยู่ 10 ประการ คือ ทานมัย (การบริจาคทาน) - ศิลมัย (การรักษาศีล) - ภาวนามัย (การเจริญภาวนา) - อปจายนมัย (การอ่อนน้อม) - ไวยยาวัจจมัย (การช่วยเหลือส่วนรวม) - ปัตตทานมัย (การอุทิศส่วนบุญ) - ปัตตานุโมทนา มัย (การอนุโมทนาบุญ) - ัมมสวนมัย (การฟังธรรม) - ัมมเทศนามัย (การแสดงธรรม) และทิฏฐุชุกกรรม (ความเห็นที่ถูกต้องและตรง) เพราะเหตุนี้ กามาวจรกุศลกรรมมถ อันเป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลที่ได้แก่กุศลกรรมมถ 10 ประการ ซึ่งว่าโดยวัตถุอันเป็นบุญกิริยา คือความดีงามที่ควรทำเพราะเป็นเหตุยังผลดีให้เกิดขึ้นนี้ ย่อมเป็นตัวการลดบันดาล

กรรมวิบากประเภทที่มีพฤติการณ์เป็นความสุขความเจริญ ให้บังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรม เพราะฉะนั้น เราท่านผู้มีปัญญาเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ประารถนาใคร่จะพบกับความสุขความเจริญ ซึ่งมีสภาพเกิดขึ้นจากวิบากแห่งกามาวจรกุศลกรรมแล้ว ก็จงพยายามงดเว้นจากอกุศลกรรมทั้งปวง แล้วจงอุตส่าห์พยายามประกอบแต่กามาวจรกุศลกรรมความดีนั้นเทียว จึงจะเป็นการดี

3) รูปาวจรกุศลกรรม (กรรมบันดาลผลที่ 3) อันเป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลชั้น รูปาวจรนี้ เป็นกรรมที่มีอำนาจยังกรรมวิบากประเภทที่มีพฤติการณ์เป็นความสุขอันสุขุมประณีตในรูปภูมิ ให้บังเกิดแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรม รูปาวจรกุศลกรรมนั้น ได้แก่ตัว รูปฌาน อันเกิดจากภาวนากรรมที่ถูกต้อง ซึ่งเมื่อว่าโดยจตุกนัยแล้ว ก็มี 4 ฌาน คือ

1. ปฐมฌาน
2. ทุตติยฌาน
3. ตติยฌาน
4. จตุตถฌาน

รูปฌานทั้ง 4 นี้ เป็นรูปาวจรกุศลกรรม เกิดขึ้นจากการเจริญสมถกรรมฐาน โดยมีอารมณ์อยู่ 40 ประการ คือ กลิณ 10 อสุภะ 10 อนุสสติ 10 -อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 จตฺธาตววิภูฐาน 1 พรหมวิหาร 4 และ อรูปฌาน 4 ดังนั้น รูปาวจรกุศลกรรม อันได้แก่การบำเพ็ญสมถกรรมฐานจนได้บรรลुरुูปฌาน ซึ่งเป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลชั้นสูงนี้ ย่อมเป็นกรรมที่มีอำนาจยังกรรมวิบากประเภทที่มีความสุขอันประณีตมากมาย ให้บังเกิดแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมเป็นเอนกประการ ก็ความสุขอันประณีตที่เกิดขึ้นกับฌานลาภีบุคคล เพราะความดับขันธแห่งรูปาวจรกุศลกรรมนั้น ขอท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย พึงเจริญรูปาวจรกุศลกรรมให้ถึงพร้อมด้วยดี

4) อรูปาวจรกุศลกรรม (กรรมบันดาลผลที่ 4)³ ซึ่งเป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลชั้นสูงสุดแห่งโลกียะนี้ เป็นกรรมที่มีอำนาจยังกรรมวิบากที่มีพฤติการณ์ เป็นความสุขอันประณีตสูงสุดในอรูปภูมิ ผู้บำเพ็ญอรูปฌาน 4 คือ

1. อากาสนัญญาตนฌาน
2. วิญญานัญญาตนฌาน
3. อากิญจัญญาตนฌาน
4. เนวสัณญานาสัณญญาตนฌาน

อรูปาวจรกุศลกรรมนี้ เมื่อบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรม ย่อมสามารถเข้า ฌานสมาบัติ อันเป็นการเสวยความสุขอย่างประณีต นอกจากนั้นยังบันดาลให้ได้สำเร็จเป็น อภิญญาลาภีบุคคล มีความรู้ความเห็นพิเศษ มีฤทธิ์มีเดชเหนือธรรมดาตามนุษย์สามัญทั้งหลาย และเมื่อถึงคราวที่ท่านจะได้ถึงกาลกิริยาตายไปแล้ว วิบากแห่งอรูปาวจรกุศลกรรมนี้ ก็จักบันดาลผลดีอันเป็นความสุขอย่างเยี่ยมยอดให้ในชาติหน้า กล่าวคือจะทำการชื้ออัญเชิญแล้วพาท่านผู้เป็นเจ้าของกรรมนั้น ให้ไปอุบัติเกิดเป็น อรูปพรหม ผู้วิเศษ สถิตเสวยพรหมสมบัติอันเป็นสุขอยู่ ณ อรูปภพ พรหมโลกอย่างแสนจะดีเลิศประเสริฐหนักหนา

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 372-621.

ดังนั้น กรรมวิบากหรือผลแห่งกรรม มีอานุภาพชักนำสัตว์ทั้งหลายให้มีชีวิตเป็นไปแตกต่างกัน ซึ่งการกระทำคือกรรมทั้งหลายจักสำเร็จลงได้จะต้องมีเจตนาเป็นมูลเหตุ แบ่งออกตามลักษณะได้ 4 หมวด ได้แก่ หมวดที่ 1 อกุศลกรรม คือ กรรมอันเป็นฝ่ายบาป ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำผิดทางกาย วาจา และใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อกุศลกรรมบถ 10 ประการ หมวดที่ 2 กามาวจรกุศลกรรม คือ กรรมอันเป็นฝ่ายบุญขั้นกามาวจร ซึ่งเกิดขึ้นจากกุศลเจตนาทางกาย วาจา และใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กุศลกรรมบถ 10 ประการ หมวดที่ 3 รูปาวจรกุศลกรรม คือ กรรมที่ส่งผลให้พบความสงบสุขที่ประณีตขั้นกว่าขั้นกามาวจร ซึ่งเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญรูปฌาน 4 (ว่าโดยจตุกนัย) โดยการถือเอาอารมณ์กรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งในสมถกรรมฐาน 40 ประการ หมวดที่ 4 อรูปาวจรกุศลกรรม คือ กรรมที่ส่งผลให้พบความสงบสุขประณีตกว่ารูปาวจร นับว่าเป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลขั้นสูงสุดในชั้นโลกียะ ซึ่งเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญรูปฌาน 4 จนกระทั่งสามารถบรรลุผลอันสูงสุดเข้าฌานสมาบัติได้ ส่งผลให้พบความสงบสุขอันประณีต พร้อมอานิสงส์แห่งอภิญญาลาภีบุคคล

3.1.4 การเผาผลาญกรรม (ภาคที่ 3)

กรรมทหนะ หรือการเผาผลาญกรรมนั้น กล่าวคือ กรรมทุกชนิดไม่ว่ากรรมดีซึ่งเรียกว่า กุศลกรรมหรือกรรมชั่วซึ่งเรียกว่าอกุศลกรรมบถก็ตาม กรรมเหล่านี้ย่อมเปรียบเป็นเหมือนเช่นเมล็ดพืชทั้งหลาย เพราะเป็นตัวการบันดาลให้ประชาสัตว์ไปเกิดอยู่ในภูมิต่างๆ ซึ่งเป็นการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในห้วงทะเลใหญ่คือวัฏสงสารโดยไม่มีที่สิ้นสุด ตราบใดที่สัตว์โลกยังมีกรรมอยู่ในชั้นธันดาน ก็จะต้องท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดในห้วงมหากัยคือวัฏสงสารอยู่ตราบนั้น เมื่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ถูกต้องตามกระแสพระพุทธรูทีกา ก็จะสามารถยังอริยมรรคฌาน อันเป็นศาสตราวุธวิเศษให้บังเกิดขึ้นในชั้นธันดานตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ

1) พระโสดาปัตติมรรคฌาน (ไฟเผาผลาญกรรมดวงที่ 1) ย่อมสามารถเข้าสังหารเผาผลาญอกุศลกรรมบถอันมีฤทธิ์ร้ายได้ 5 ประการ คือ

1. ปาณาติบาตอกุศลกรรมบถ
2. อทินนาทานอกุศลกรรมบถ
3. กามเมสุมิฉฉาจารอกุศลกรรมบถ
4. มุสาวาทอกุศลกรรมบถ
5. มิฉฉาทิฏฐิอกุศลกรรมบถ

นอกจากเข้าสังหารเผาผลาญอกุศลกรรมบถได้มากมายถึง 5 ประการดังกล่าวมา พระโสดาปัตติมรรคฌานอันประเสริฐ ยังมีประสิทธิภาพบันดาลบุคคลผู้ได้บรรลุให้สำเร็จเป็นพระโสดาบันอริยบุคคล ซึ่งเป็นอริยบุคคลขั้นแรกในพระพุทธศาสนา เกิดดวงปัญญาแจ่มเห็นจริงในอริยธรรมคือมรรคผลนิพพาน เมื่อสิ้นลมปรานยอมไปเกิดในสุคติภูมิโดยไม่ต้องสงสัย เพราะเป็นผู้ได้ชื่อว่าปิดประตูอบายภูมิให้กับตนได้อย่างเด็ดขาด แต่ที่นับว่าวิเศษสุดก็คือ ท่านได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันอริยบุคคลนี้ จะมีการเกิดอีกอย่างมากมายไม่เกิน 7ชาติ แล้วก็จะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ดับขันธเข้าสู่พระนิพพานเป็นอันสิ้นเวรกรรมไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป

2) พระสกิทาคามีมรรคฌาน (ไฟเผาผลาญกรรมดวงที่ 2) เมื่ออุบัติขึ้นโดยการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานตามพระโอวาทานุสาสนีแล้ว ย่อมสามารถเข้าทำการปราบปรามกิเลสร้ายกองราคะ กองโทสะ อันเป็นบาปธรรมพวกเดียวกันอกุศลกรรม ให้บรรเทาเบาบางออกไปจากชั้นธ

สันดาน ถึงแม้ว่าพระสภิกษาคามีมรรคญาณ จะไม่มีอำนาจสังหารเผาผลาญอกุศลกรรมบถอย่างใดก็ตาม แต่ก็มีประสิทธิภาพบันดาลบุคคลให้ได้บรรลุ ให้สำเร็จเป็นพระสภิกษาคามีอริยบุคคล ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลขั้นที่ 2 ในพระพุทธศาสนา มีกิเลสเบาบางกว่าพระโสดาบันอริยบุคคลเป็นธรรมดา หากว่ามีได้บรรลุธรรมวิเศษสูงขึ้นไปในชาติที่แล้ว พระสภิกษาคามีอริยบุคคลก็จะมีคติผ่องแผ้ว โดยท่านจะกลับมาเกิดอีกเพียงชาติเดียวเท่านั้น แล้วก็จะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ดับขันธเข้าสู่พระนิพพานเป็นอันสิ้นเวรกรรมไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป

3) พระอนาคามีมรรคญาณ (ไฟเผาผลาญกรรมดวงที่ 3) เมื่ออุบัติขึ้นโดยการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานตามพระโอวาทานุศาสน์แล้ว ย่อมสามารถเข้าสังหารเผาผลาญอกุศลกรรมบถอันมีฤทธิ์ร้ายได้อีก 3 ประการ คือ

1. ปิสุณวาจาอกุศลกรรมบถ
2. ผรุสวาจาอกุศลกรรมบถ
3. พยาบาทอกุศลกรรมบถ

นอกจากจะเข้าสังหารเผาผลาญอกุศลกรรมบถได้อีก 3 ประการดังกล่าวมา พระอนาคามีมรรคญาณอันประเสริฐ ยังมีประสิทธิภาพบันดาลบุคคลให้บรรลุ ให้สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลขั้นที่ 3 ในพระพุทธศาสนา มีกิเลสต้นหาเบาบางกว่าพระโสดาบันอริยบุคคลและพระอนาคามีอริยบุคคลเป็นธรรมดา หากว่าไม่ได้บรรลุธรรมวิเศษสูงขึ้นไปในชาติที่แล้ว พระอนาคามีอริยบุคคลก็จะมีคติผ่องแผ้วบริสุทธิ์ คือ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็จะไปจุติไปอุบัติเกิดเป็นพระพรหมอนาคามีผู้ประเสริฐ ณ ปัญจสุทธาวาสพรหมภูมิ โดยจะไม่กลับมาเกิดในกามสุคติภูมิอีกเลย เพราะเป็นผู้มีอนาคตจะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ดับขันธเข้าสู่พระนิพพาน ที่ปัญจสุทธาวาสพรหมภูมินั้น ไม่ต้องมาท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดให้เป็นทุกข์ทรมานอยู่ในวัฏสงสาร ด้วยอำนาจกรรมบันดาลอีกต่อไป

4) พระอรหัตมรรคญาณ (ไฟเผาผลาญกรรมดวงที่ 4) เมื่ออุบัติขึ้นโดยการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานตามพระโอวาทานุศาสน์แล้ว ย่อมสามารถเข้าสังหารเผาผลาญอกุศลกรรมบถอันมีฤทธิ์ร้ายได้อีก 2 ประการ คือ

1. สัมผัสปลาทอกุศลกรรมบถ
2. อภิชฌาอกุศลกรรมบถ

เมื่ออกุศลกรรมบถอันมีฤทธิ์ร้ายที่หลงเหลืออยู่ในชั้นสันดานอีก 2 ประการ ได้ถูกสังหารเผาผลาญไปแล้วเช่นนี้ ก็ย่อมหมายความว่า บัดนี้ อกุศลกรรมความชั่วร้ายทั้งหลายซึ่งย่นย่อลงในบาปธรรมภายใต้นามว่า อกุศลกรรมบถ ได้ถูกสังหารเผาผลาญไปหมดสิ้นแล้ว และเมื่ออกุศลกรรมบถได้ถูกสังหารทำลายไปหมดสิ้น กุศลกรรมทั้งปวงซึ่งเกิดขึ้นเพราะอาศัยอกุศลกรรมเป็นเหตุ ก็ย่อมจะถูกสังหารทำลายให้หมดสิ้นออกไปจากชั้นสันดานได้โดยไม่ต้องสงสัย ขอให้กำหนดจดจำไว้ง่ายๆ ว่ากรรมทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นอกุศลกรรมหรือกุศลกรรมก็ตาม จะถึงความสูญสิ้นไปโดยไม่มีเหลือได้อย่างเด็ดขาด ก็ด้วยอำนาจแห่งไฟวิเศษสำหรับเผาผลาญกรรมดวงสุดท้ายคือพระอรหัตมรรคญาณนี้เอง⁴

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 622-1,081.

ดังนั้น กรรมทหนะ หรือการเผาผลาญกรรมโดยการเจริญปัญญา คือ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนสามารถบรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคล แบ่งออกเป็น 4 ประเภทตามลำดับ ได้แก่ ประเภทที่ 1 พระโสดาปัตติมรรคญาณ (ไฟเผาผลาญกรรมดวงที่ 1) ซึ่งสามารถเผาผลาญกรรมอันมีฤทธิ์ร้าย 5 ประการ คือ ปาณาติบาตอกุศลกรรมบถ 1 อทินนาทานอกุศลกรรมบถ 1 กามะสุมิฉฉาจารอกุศลกรรมบถ 1 มุสาวาทอกุศลกรรมบถ 1 และ มิจฉาทิฏฐิอกุศลกรรมบถ 1 ประเภทที่ 2 พระสกิทาคามีมรรคญาณ (ไฟเผาผลาญกรรมดวงที่ 2) ซึ่งสามารถเผาผลาญกรรมอันมีฤทธิ์ร้าย 2 ประการให้ทุเลาเบาบางลง คือ กองราคะ และกองโทสะ ประเภทที่ 3 พระอนาคามีมรรคญาณ (ไฟเผาผลาญกรรมดวงที่ 3) ซึ่งสามารถเผาผลาญกรรมอันมีฤทธิ์ร้าย 3 ประการ คือ ปิสุณาวาจาอกุศลกรรมบถ 1 ผรุสวาจาอกุศลกรรมบถ 1 และพยาบาทอกุศลกรรมบถ 1 และประเภทที่ 4 พระอรหันต์มรรคญาณ (ไฟเผาผลาญกรรมดวงที่ 4) ซึ่งสามารถเผาผลาญกรรมอันมีฤทธิ์ร้าย 2 ประการ คือ สัมผัสปลาปอกุศลกรรมบถ และอภิขฌาอกุศลกรรมบถ นับว่าเป็นการสิ้นกรรมอย่างแท้จริง

3.1.5 สรุป

วรรณกรรมเรื่องกรรมที่ป็นี่เริ่มด้วยอาร์มภกถา ซึ่งพยายามอธิบายให้ท่านผู้มีปัญญาได้เห็นถึงความไม่เข้าใจในเรื่องกรรมของศาสตราจารย์เจ้าลัทธินอกศาสนา มีท่านปุรณกัสสปศาสตราจารย์เป็นต้น อันเป็นผลร้ายทำให้ศาสตราจารย์เหล่านั้นพากันบัญญัติลัทธิโง่เขลาเป็นมิจฉาทิฏฐิ เข้าลักษณะเป็นนัตถิกิทธิ อเหตุกิทธิ และอภิริยิทธิ บังอาจสั่งสอนเรื่องกรรมผิดไปจากสภาพธรรมตามความเป็นจริง จึงเป็นเหตุให้ศาสตราจารย์เจ้าลัทธิตั้งพร้อมกับสาวกบิรวารพากันลงนรก หลังจากที่ตายจากโลกนี้ไป เพราะโทษที่มีความเข้าใจไม่ถูกต้องตามครรลองแห่งกรรม จนถลำตัวลวงมิจฉาทิฏฐิอกุศลกรรมบถอันเป็นบาปหนัก ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจผิดในเรื่องกรรมมีโทษสถานหนักร้ายแรงเพียงใด เสร็จจากการอธิบายความเป็นอาร์มภกถาแล้ว ได้นำท่านผู้มีปัญญาไปศึกษาเรื่องกรรม ตามแนวทางที่ปรากฏมีในคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งการพรรณนาไว้เป็น 3 ภาค คือ

ภาคที่ 1 พรรณนาถึงประเภทแห่งกรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่า ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งแยกประเภทแห่งกรรมไว้เป็นที่ประเภท และกรรมแต่ละประเภทนั้นมีนามบัญญัติไว้ว่าอย่างไร มีลักษณะและทำหน้าที่ต่างกันอย่างไรบ้าง ดังนี้เป็นต้น เมื่อสาธุชนผู้มีปัญญาใคร่ทราบประเภทแห่งกรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ก็อาจจะค้นคว้าหาความรู้เอาได้จากข้อความกรรมที่ป็นี่ภาคที่ 1 นี้

ภาคที่ 2 พรรณนาถึงกรรมวิบากหรือผลแห่งกรรม เพื่อแสดงให้เห็นความเป็นไปแห่งกรรมวิบากโดยประการต่างๆ ซึ่งเป็นการขจัดข้อกังขาในปัญหาที่ว่า กรรมมีผลจริงหรือไม่ หากกรรมมีผลจริงแล้วไซ้ กรรมนั้นจะให้ผลเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร อุกุศลกรรมความชั่วช้าที่เรียกว่าบาป ให้ผลวิบากเป็นทุกข์เป็นโทษหนักเบาเช่นใด และกุศลกรรมความดีที่เรียกว่าบุญ ให้ผลวิบากเป็นความสุขความเจริญต้งามมากน้อยเป็นประการใด เมื่อสาธุชนผู้มีปัญญาใคร่จะทราบคำตอบในปัญหาเหล่านี้ ก็อาจจะค้นคว้าหาความรู้เอาได้จาก การอธิบายความในกรรมที่ป็นี่ภาคที่ 2 นี้

ภาคที่ 3 พรรณนาถึงกรรมทหนะหรือการเผาผลาญกรรม ภาคนี้เน้นว่าสำคัญที่สุด เพราะแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนาว่าพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเผาผลาญสังหารกรรม อันเป็นตัวพิษหรือตัวการบันดาลประชาสัตว์ให้ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในห้วงมหาภัยกล่าวคือวิภูสงสาร เพื่อจะได้เป็นผู้หมดเวรกรรมนำเข้าสู่แดน

พระนิพพาน ดังนั้น เมื่อสาธุชนผู้มีปัญญาใคร่จะศึกษาให้ทราบอย่างแจ่มชัดลงไปว่า เหตุใด ในทางพระพุทธศาสนาจึงสั่งสอนให้เผาผลาญกรรม และกรรมที่ควรแก่การเผาผลาญให้หมดสิ้นออกไปจากชั้นธันดานได้แก่กรรมอะไร วิธีการที่จะสังหารเผาผลาญกรรมนั้นจะต้องทำอย่างไร โฟวิเศษสำหรับสังหารเผาผลาญกรรมคืออะไร ทั้งเมื่อได้พยายามสังหารเผาผลาญกรรมให้หมดสิ้นไปแล้วจักมีคุณานิสงส์มากมายมโหฬารประการใด ต้องการทราบคำตอบในปัญหาเหล่านี้ ก็อาจที่จะค้นคว้าหาความรู้เอาได้จากการอธิบายความในกรรมภาคที่ 3 นี้

ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย การอธิบายความเรื่องกรรมอันกว้างใหญ่ลึกซึ้งได้แบ่งการพรรณนาไว้ถึง 3 ภาคเช่นนี้ ก็ด้วยความประสงค์จะทำความเข้าใจง่ายให้บังเกิดขึ้นแก่ผู้ใคร่ศึกษา เพราะพิจารณาเห็นว่าเรื่องกรรมเป็นเรื่องสำคัญที่สุดทางพระพุทธศาสนา ทรงไว้ซึ่งคุณค่าควรแก่การศึกษาให้เกิดความเข้าใจถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง สมัยใดไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ สมัยนั้นประชาสัตว์จะไม่มีโอกาสรับทราบเรื่องกรรมโดยตลอดสายได้เลยเป็นอันขาด ด้วยว่า การประกาศเรื่องกรรมอันถูกต้องตามความเป็นจริงนี้ จะมีปรากฏอยู่ก็แต่เฉพาะกาลที่โลกมีพระบรมพุทธศาสนาเท่านั้น ศาสตราจารย์เจ้าลัทธิอื่นใด ถึงแม้จะมีปัญญามากมายเพียงไร ก็ไม่สามารถที่จะประกาศเรื่องกรรมให้ละเอียดและถูกต้องตั้งแต่ต้นจนถึงกรรมทวนหะ คือ การเผาผลาญสังหารกรรมได้ เมื่อกล่าวโดยนัยนี้ จึงมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งนัก ที่จักให้ท่านผู้มีปัญญาทราบว่า การที่เราได้เกิดมาในชาตินี้มีโอกาสเกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ได้มีโอกาสศึกษาเรื่องกรรมตลอดสายตามที่พระองค์ทรงสอนไว้ ทั้งมีความเข้าใจเรื่องกรรมอันเป็นเหตุไม่ให้อล้าความคิดลงไปสู่ห้วงแห่งมิจฉาทิฐิ จนต้องพาตัวไปสู่อบาย เพราะมิจฉาทิฐิอุกฤษฏกรรมบลันดาลให้เป็นไป ต้องนับได้ว่ากรณีเช่นนี้เป็นโชคดีที่เรากำลังได้รับอยู่ ซึ่งจะหาผู้โชคดีเช่นเรานี้ได้ไม่มากนักในโลกจักรวาล

3.2 การอธิบายเรื่องกรรมของอาจารย์วศิน อินทสระ

เรื่องสำคัญยิ่งใหญ่อีกเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา คือ เรื่องหลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า The Karma and Rebirth ความเข้าใจเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดจะช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้ทุกแง่มุม ทำให้ไม่ต้องน้อยใจในชะตาชีวิตของตนและไม่ริษยาความสุขของคนอื่น เพราะได้เห็นแจ่มแล้วว่า ความสุขทุกข์ ความรุ่งเรืองหรือล้มเหลวในชีวิตของแต่ละคนนั้น เป็นผลรวมแห่งกรรมของตน หรือกรรมแห่งหมู่คณะของตน เป็นต้น และเรื่องกรรมยังช่วยแก้ปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ ความแตกต่างกันในเรื่องอุปนิสัยใจคอของคน แม้อยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวกันและมีมารดาบิดาเดียวกัน ได้รับการอบรมอย่างเดียวกัน ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเรื่องกรรมทำให้บุคคลมีน้ำอดน้ำทน มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ท้อถอย มีความเพียรสั่งสมกรรมดีชดเชยต่อกรรมชั่ว ไม่ตีโพยตีพายเมื่อผิดหวัง และไม่ระเริงหลงใหลเมื่อประสบผลดีเพราะมารู้แจ้งว่า “ผลทุกอย่างย่อมมีมาเพราะเหตุ” ในทำนองเดียวกันนี้ เรื่องกรรมช่วยให้บุคคลกล้าเผชิญชีวิตอย่างกล้าหาญเด็ดเดี่ยว สามารถมองเห็นแง่ดีแม้ของความผิดหวัง หรือสิ่งที่เรียกกันว่าโชคร้ายเพราะแจ่มแจ้งว่ามันเป็นการใช้หนี้กรรมอย่างหนึ่ง ทำให้เรือชีวิตเบาขึ้น ทำให้แล่นไปข้างหน้าได้รวดเร็วขึ้นเหมือนบุคคลมีหนี้สินเมื่อได้ใช้หนี้ไปเสียบ้าง ย่อมทำให้สบายใจขึ้นเบาใจขึ้น หลักกรรมจะเป็นไปไม่ได้ถ้าไม่มีการเกิดใหม่หรือการเวียนว่ายตายเกิด เพราะมีปัญหาชีวิตหลายอย่างที่ไม่อาจเข้าใจได้ ถ้าปราศจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือที่เรียกว่า “สังสารวัฏ” เช่น ปัญหาเรื่องคนดีบางคน มีชีวิตอยู่

อย่างทุกข์ทรมาน และคนชั่วบางคน มีชีวิตอยู่อย่างสุขสำราญ เป็นต้น ปัญหาจะเป็นเรื่องค้ำโลก ถ้ากฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ไม่เข้ามาช่วยแก้

อนึ่ง ช่วงชีวิตเพียงช่วงเดียวของบุคคลสั้นเกินไป ไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์กรรมที่บุคคลทำไว้แล้วได้ทั้งหมด การเกิดใหม่จะช่วยอธิบายกรรมในอดีตของคนได้อย่างดีที่สุด ดังนั้นชีวิตมนุษย์จึงเป็นสนาม หรือเวทีสำหรับทดลองแรงกรรมว่าใครได้ทำกรรมอะไรไว้มาก น้อย เบาบาง หรือรุนแรงเพียงใด ด้วยประการฉะนี้ การศึกษาให้รู้แจ้งในเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จึงเป็นกุญแจดอกสำคัญไขสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีผลเป็นความสุขสงบแก่ผู้ศึกษาเรียนรู้ มีประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตจิตใจให้สูงขึ้น ร่มเย็น และทำให้เห็นว่าการเกิดของเรามีความหมายไม่ใช่เกิดมาโดยบังเอิญ มีชีวิตอย่างหลักลอยปล่อยตัวและตายไปอย่างน่าสมเพชเวทนา เรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้บุคคลหายมมายุต่อความขึ้นลงของชีวิต ช่วยคลี่คลายความข้องใจในความสับสนของชีวิต เป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา ควรเรียนรู้และทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง เพื่อชีวิตของตนเองจะได้ดีขึ้นและทำให้ผู้อื่นใกล้ชิด เช่น บุตรหลานหรือบริวารชน มีความเข้าใจในปัญหาชีวิตของตน

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ครูผู้สอนวิชาศาสนาหรือวิชาอื่นใดก็ตาม ควรย้าให้นักเรียนเข้าใจและเชื่อมั่นในเรื่องหลักกรรมและสังสารวัฏ เพราะอันนี้คือพื้นฐานอันจะทำให้ศีลธรรมมั่นคงในจิตใจของเยาวชนเหล่านั้น สมดังพระราชปรากรณในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ว่า

“สำหรับพุทธศาสนานั้น ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งที่เราควรจะสอนให้เข้าใจและให้เชื่อมั่นเสียตั้งแต่ต้นทีเดียว คือสิ่งที่เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา นั่นคือ วัฏสงสาร การเวียนว่ายตายเกิด และกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะหนทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาก็เพื่อให้พ้นจากวัฏสงสาร อันเป็นความทุกข์ แต่สิ่งที่ดีประเสริฐยิ่งขึ้น คือ ความเชื่อในกรรม แต่จะสอนเฉพาะเรื่องกรรมอย่างเดียว ไม่สอนเรื่องวัฏสงสารด้วยก็ไม่สมบูรณ์ ความเชื่อในกรรม ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นของประเสริฐยิ่ง ควรเพาะให้มีขึ้นในใจของคนทุกคน และถ้าคนทั้งโลกเชื่อมั่นในกรรมแล้วมนุษย์ในโลกจะได้รับความสุขใจขึ้นมาก เป็นสิ่งที่ทำให้คนชวนชวยทำแต่กรรมดี โดยหวังผลที่ดี เรื่องวัฏสงสารและกรรมนี้เป็นของต้องมีความเชื่อ เพราะเป็นของที่นำเชื่อกว่าความเชื่ออีกหลายอย่าง ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าคนเราเชื่อกรรมจริงๆ แล้ว ควรจะได้รับความสุขใจไม่น้อย โดยที่ไม่ทำให้รู้สึกท้อถอยแต่อย่างใด ข้าพเจ้าเห็นว่า เราควรพยายามสอนเด็กให้เข้าใจและให้เชื่อมั่นในกรรมเสียแต่ต้นทีเดียว ยิ่งให้เชื่อได้มากเท่าไรยิ่งดี ควรให้ฝังเป็นนิสัยทีเดียว”⁵

ณ โอกาสนี้ จะอธิบายการอธิบายเรื่องกรรมของ วศิน อินทสระ ที่ปรากฏในหนังสือ “หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด” โดยมีรายละเอียดตามหัวข้อดังต่อไปนี้

⁵วศิน อินทสระ. *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*, (จังหวัดสมุทรปราการ : บริษัท ชุมทอง อุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด, 2555), หน้า 13-16.

3.2.1 เหตุเกิดแห่งกรรม (กัมมสมุทัย)

กรรมใดที่บุคคลทำแล้วด้วยโลภะ โทสะ หรือโมหะ อรรถภาพของเขาเกิดขึ้นในภพใด กรรมย่อมให้ผลในภพนั้นเขาย่อมต้องเสวยผลแห่งกรรมนั้นในภพนั้น ในทิฏฐธรรมหรือในชาติต่อไป เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่ยังไม่แตกหัก ไม่เนาเปื่อย ไม่ถูกลมแดดทำให้เสียหาย เนื้อในยังติดอยู่ เมื่อถูกหว่านลงไปในพื้นที่อันพรวนไว้ดีแล้วในนาไรที่ดีทั้งฝนก็ตกถูกต้องตามฤดูกาล เมล็ดพืชเหล่านั้นย่อมเจริญงอกงามทีเดียว ส่วนกรรมที่บุคคลทำแล้วด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นภพ สิ้นชาติ ไม่เกิดอีก เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่เขาเผาเสียแล้ว ทำเป็นเขม่า โปรยลงในลมพายุหรือลอยแม่น้ำ อันมีกระแสไหลเชี่ยว เป็นเมล็ดพืชที่ไม่ควรแก่การงอกขึ้นอีก คนเขลา ย่อมทำกรรมเพราะโลภะ โทสะ และโมหะกรรมใดที่เขาทำแล้ว น้อยหรือมากก็ตามกรรมนั้นให้ผลในอรรถภาพนั้น สิ่งอื่นๆ (ซึ่งจะเป็นที่รองรับผลของกรรมนั้น) ไม่มี เพราะเหตุนั้น ผู้รู้ละโลภะ โทสะ และโมหะ ได้แล้ว ยังวิขาให้เกิดขึ้น พึงละทุกคติทั้งปวง

ก. กรรมตามแนวแห่งพระอภิธรรม

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ท่านกล่าวถึงกรรม 16 อย่าง กล่าวคือ กรรมสมาทานที่เป็นบาป (ปาปกานิกมมสมาทานานิ) หมายถึง การยึดถือปฏิบัติในทางชั่ว อันสมบัติ 4 ห้ามไว้จึงยังไม่ให้ผล, อาศัยวิบัติ 4 ให้ผล รวมเป็น 8 ดังนั้น การทำดีบางอย่าง อาศัยวิบัติ 4 ห้ามไว้ จึงยังไม่ให้ผล, อาศัยสมบัติ 4 จึงให้ผล แบ่งเป็นฝ่ายดี 8 ฝ่ายชั่ว 8 จึงเป็น 16 ดังนี้

สมบัติ 4 คือ

- 1) คติสมบัติ ความสมบูรณ์พร้อมด้วยคติ คือได้กำเนิดดี
- 2) อุบัติสมบัติ ความสมบูรณ์พร้อมด้วยอรรถภาพ คือร่างกายดี สมบูรณ์ สวยงาม
- 3) กาลสมบัติ ความพร้อมด้วยกาล คือ เกิดในกาลที่ดี ในเวลาที่คนยกย่องคนดี หรือในกาลที่มีข้าวน้ำอุดมสมบูรณ์
- 4) ปโยคสมบัติ ความสมบูรณ์พร้อมด้วยความเพียร

ผู้ได้สมบัติ 4 อย่างนี้สมบูรณ์ ทำกรรมดีย่อมได้ดีมาก ทำกรรมชั่วได้ช้วน้อย เปิดโอกาสให้กรรมดีให้ผลโดยสะดวก

ส่วนวิบัติ 4 ก็มีหัวข้อตรงกัน เพียงแต่เปลี่ยนคำว่าสมบัติ เป็นวิบัติ เท่านั้น ผู้ได้วิบัติ 4 มากไปด้วยวิบัติ 4 ทำกรรมชั่ว ได้ช้วนมาก ทำกรรมดีได้ช้วนน้อย เพราะวิบัติคอยกั้นผลแห่งกรรมดี สนับสนุนผลแห่งกรรมชั่ว ส่วนสมบัติคอยกั้นผลชั่ว สนับสนุนผลดี เช่น คนเกิดมาได้กำเนิดดี เกิดในตระกูลดี มั่งคั่ง มีร่างกายสมบูรณ์สวยงามแข็งแรง เกิดในเวลาอันเหมาะสมแก่ความเจริญนั้นๆ แก่ความดีนั้นๆ มีความเพียรไม่ย่อท้อการทำงานและความคุณงามความดีที่บุคคลผู้นั้นทำ ย่อมผลิตผลมากเพราะไม่มีวิบัติใดๆ คอยกั้น มีแต่สมบัติคอยสนับสนุนให้รุ่งเรือง

ส่วนบุคคลผู้ได้คติไม่ดี กำเนิดไม่ดี ในตระกูลไม่ดี ทุกข์ยากลำบากยากจนข้นแค้น (คติวิบัติ) แคมยังมีร่างกายไม่สมประกอบ พิกลพิการหรืออ่อนแอไข้โรค (อุบิวิบัติ) มีชีวิตอยู่ในกาลเวลาที่คนส่วนมากขาดเมตตากรุณาต่อบุคคลเช่นนั้นหรือในเวลาข้าวยากหมากแพง (กาลวิบัติ) เขาหมอดกำลังใจไร้ความเพียรพยายาม เพื่อเอาชนะอุปสรรคต่างๆ (ปโยควิบัติ) ลองนึกดูเถิดว่าชีวิต

ของผู้เข้านั้นจะเป็นอย่างไร เขาจะมีชีวิตอยู่ในสังคมโดยด้วยความสุขหรือความทุกข์เป็นส่วนมาก ด้วยความสำเร็จหรือล้มเหลว

พึงสังเกตว่า บางคนได้ดีเพราะกำเนิดดี บางคนเพราะร่างกายดี บางคนเพราะโอกาสดี และบางคนเพราะมีความเพียรดี บางคนเพราะประกอบกันหมดทุกอย่าง บางคนขาดบ้างได้บ้าง ส่วนมากอยู่ในประเภทหลังนี้ อย่างอื่นเราเลือกได้ยาก เพราะได้มาเสียแล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่เรามีสิทธิมีโอกาสเท่ากันทุกๆ คน นั่นคือความเพียรพยายาม (ปโยคสมบัติ) เป็นสิ่งที่เราทำให้เกิดขึ้นได้ แม้จะขาดสมบัติอย่างอื่นไปบ้าง แต่ถ้ามีความเพียรแรงกล้าแล้ว จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการไม่น้อยเลย

ข. กรรม 16 อย่าง ตามแนวพระอรธกถาจารย์

1) บางคนทำกรรมชั่วไว้มาก แต่อาศัยกรรมดีบางอย่างไปเกิดในกำเนิดดี เช่นไปเกิดเป็นเทวดา ย่อมได้เสวยสุขอย่างเทวดา กรรมชั่วยังไม่มีโอกาสให้ผล (คติสมบัติป้องกันไว้)

2) บางคนทำกรรมชั่วไว้มาก อาศัยกรรมชั่วนั้นถือปฏิสนธิในกำเนิดไม่ดี ในตระกูลต่ำ แต่อาศัยกรรมดีบางอย่างทำให้เขามีรูปร่างสวยงาม แข็งแรง มีพละทานมัยดี เป็นที่พอใจของผู้พบเห็น ถ้าเป็นหญิงทาส นายก็พอใจในรูปร่างนำไปเป็นภรรยา, ถ้าเป็นหญิงยากจน คนร่ำรวยพบเห็นเข้านำไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรมบ้าง เป็นภรรยาบ้าง พ้นจากความลำบากยากจนไป พวกนางงาม นางสาวไทย นางงามจักรวาลที่มีฐานะยากจนมาก่อนก็คงอยู่ในข้อนี้ (อุปธิสมบัติป้องกันไว้) ถ้าเขาเกิดเป็นชายมีรูปร่างหน้าตาดี ถ้าเขาตกทุกข์ได้ยากหญิงผู้มั่งคั่งนำไปเป็นสามีบ้าง เป็นบุตรบุญธรรมบ้าง มีชีวิตสุขสบายไปได้พอสมควร นี่ก็ด้วยอำนาจของอุปธิสมบัติ

3) บางคนทำกรรมชั่วไว้มาก แต่เขาเกิดในสมัยที่ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากร ธรรมชาติมากมีมนุษย์อยู่น้อย เขาจึงไม่ลำบากด้วยความเป็นอยู่ (กาลสมบัติป้องกันไว้) กรรมชั่วนั้นจึงยังไม่ให้ผล ในอรรถกถายกตัวอย่างมนุษย์ในต้นกับ

4) บางคนทำกรรมชั่วไว้มาก แต่เขามีความเพียรพยายามดี ในการทำมาหากินรู้จักเข้าหาผู้หลักผู้ใหญ่รู้จักถอยในกาลที่ควรถอย มีความเพียรถูกกาลเทศะถูกเหตุการณ์ รู้ว่าเหตุการณ์อย่างไร ควรทำอย่างไร เขาจึงมีชีวิตเป็นสุขอยู่ได้ (ปโยคสมบัติป้องกันไว้)

5) บางคนทำกรรมชั่วไว้ไปเกิดในทุคติคือนรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน กรรมชั่วย่อมได้โอกาสให้ผลเต็มที่ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ในสภาพที่ยากจน ขัดสนตกต่ำเป็นการเปิดโอกาสให้กรรมชั่วยุให้ผลได้มากเหมือนกัน (อาศัยคติวิบัติให้ผล)

6) บางคนทำกรรมชั่วไว้ไปเกิดในภพใหม่ มีอวัยวะพิการพิการ ร่างกายไม่สมประกอบ อ่อนแอ ชี้โรคในอรรถกถากล่าวว่า “ผู้ใดเกิดในท้องหญิงทาสีหรือหญิงกรรมกรผิวพรรณไม่งาม ร่างกายไม่สวยงามให้สงสัยว่าเป็นยักษ์หรือมนุษย์ (หรือปีศาจ) ถ้าเป็นชายเขาก็จะให้ไปเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า เลี้ยงโค ให้หาหญ้าหาฟืนให้เทภระโณ ถ้าเป็นหญิงเขาก็จะให้ไปต้มข้าวต้มถั่วให้ช้างให้ม้า ให้เทหยากเยื่อ เป็นต้น บาปกรรมของผู้นั้นชื่อว่าอาศัยอุปธิวิบัติให้ผล”

7) บางคนทำกรรมชั่วไว้ ไปเกิดในเวลาข้าวยากหมากแพง สังคมแร้นแค้นด้วยข้าวปลาอาหาร หรือเวลาที่ตระกูลเสื่อมสิ้นสมบัติ หรือในอันตราย คือ ช่วงต่อระหว่างกับหนึ่งกับอีกกับหนึ่ง เช่น ระหว่างกับเสื่อมถึงที่สุด มนุษย์เป็นอยู่ด้วยความลำบากแร้นแค้น บาปกรรมของผู้นั้น ชื่อว่าอาศัยกาลวิบัติให้ผล

8) บางคนทำกรรมชั่วไว้ เมื่อไปเกิดในภพใหม่เป็นคนมีความเพียรย่อหย่อน (ตรงกันข้ามกับข้อ 4) มีชีวิตตกต่ำลำบาก กรรมชั่วของเขาอาศัยโยคีปฏิบัติให้ผล

9) บางคนทำความดี แต่อาศัยกรรมชั่วบางอย่างไปถือปฏิบัติในกำเนิดต่ำ เช่น ในอบายภูมิ 4 หรือในกำเนิดมนุษย์ที่ตกต่ำลำบาก กรรมของเขาถูกคติวิบัติห้ามไว้จึงยังไม่ให้ผล

10) บางคนทำความดีไว้ไปเกิดในภพใหม่แม้จะเกิดในตระกูลดี เช่น ตระกูลกษัตริย์ตระกูลเศรษฐี พอจะสืบราชสมบัติเป็นต้นได้ แต่อาศัยอุบิวัตติ คือมีร่างกายไม่สมประกอบพิกลพิการ จึงไม่ถูกเลือกให้สืบสกุล หรือสืบราชสมบัติ กรรมดีของเขาถูกอุบิวัตติห้ามไว้จึงยังไม่ให้ผล

11) บางคนทำความดีไว้ แต่ไปเกิดในยุคมัยที่ข้าวยากหมากแพง (อย่างเดียวกับข้อ 7) ความดีของเขาถูกกาลวิบัติห้ามไว้จึงยังไม่ให้ผล

12) บางคนทำความดีไว้ ไปเกิดในภพใหม่มีความเพียรย่อหย่อน (เหมือนในข้อ 8) ชีวิตตกต่ำ กรรมดีของเขาถูกโยคีปฏิบัติห้ามไว้จึงยังไม่ให้ผล

13-16) บางคนทำความดีไว้ เมื่อไปเกิดในภพใหม่ เขาประกอบพร้อมด้วยสมบัติทั้ง 4 คือ คติ อุปี กาละ ปโยคะ กรรมดีของเขาได้อาศัยสมบัติเหล่านี้ให้ผลทวียิ่งขึ้นไป

นี่คือกรรม 16 ตามแนวพระอภิธรรม

เรื่องกรรมมีความสลับซับซ้อนมาก ผู้ไม่มีฉันทจักขุยากที่จะมองให้ทะลุปรุโปร่งได้ เช่น

(1) บางคนทำความชั่วมากแทบตลอดชีวิต เมื่อสิ้นชีพแล้วไปสุคติโลกสวรรค์ก็มี เพราะกรรมชั่วที่เขาทำนั้นยังไม่ให้ผล แต่กรรมดีที่เขาเคยทำไว้ได้โอกาสให้ผล

(2) บางคนทำชั่วมากสิ้นชีพแล้วไปอบายทุกตวิเนบาตนรกก็มี เพราะกรรมชั่วที่เขาทำนั้นมีโอกาสให้ผล

(3) บางคนทำความดีมาก สิ้นชีพแล้วไปทุคติก็มี เพราะกรรมดีที่เขาทำยังไม่มีโอกาสให้ผล กรรมชั่วที่เขาทำไว้ได้โอกาสให้ผล

(4) บางคนทำดีมา สิ้นชีพไปสุคติโลกสวรรค์ก็มี เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ให้ผล

กรรมชั่วที่พระพุทธองค์ตรัสถึงในที่นี้⁶ ได้แก่ อกุศลกรรมบถ 10 กรรมดีหมายถึง กุศลกรรมบถ 10 และตรัสไว้ในตอนท้ายแห่งพระสูตรนี้ว่า “อติ โข อนนท อตถิ กมม อภพพิ อภพพาภาสิ” เป็นต้น ความว่า “ด้วยเหตุนี้แหละอนันท์ กรรมที่ไม่สมควร (อกุศล) ปราภฏเป็นไม่สมควรก็มี, กรรมที่ไม่สมควรปราภฏเป็นสมควร (กุศล) ก็มี กรรมที่สมควรปราภฏที่สมควรก็มี, กรรมที่สมควรปราภฏเป็นไม่สมควรก็มี” เหตุนี้เอง พวกเดียรถีย์บางคนผู้เห็นอดีตอนาคตเพียงเล็กน้อยจึงอาจเข้าใจผิด เห็นผิดว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว เมื่อเห็นผิดก็สอนผิด ทำให้คนสมათานเอาวิถีชีวิตที่ผิดสำหรับสมเด็จพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็นโดยตลอด จึงทรงรู้ว่าสัตว์ใดเข้าถึงสุคติหรือทุคติด้วยผลของกรรมใด การตรัสบอกของพระองค์จึงถูกต้องถ่องแท้

ค. กรรมไม่ตายตัว

พระศาสดาตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ผู้ใดพึงกล่าวว่า “บุคคลทำกรรมไว้อย่างไร เขาย่อมต้องเสวยกรรมนั้นอย่างนั้น” ถ้าเป็นเช่นนั้น การอยู่ประพฤติพหุจรยก็ไม่มี (ประโยชน์) โอกาสเพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบก็ไม่ได้ แต่ถ้าผู้ใดพึงกล่าวว่า “บุคคลกระทำความกรรมที่จะต้องเสวยผล

⁶ม.อ. 14/389/603.

อย่างไร เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั้นอย่างนั้น” เมื่อเป็นเช่นนี้ การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมมี (ประโยชน์) โอกาสที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบย่อมจะมีได้ ข้อความ 2 ตอนนี้ ตอนแรกถึงถึงตัวกรรม คือตัวการกระทำ ข้อความตอนหลังถึงถึงผลแห่งกรรมที่บุคคลทำแล้วทำคืนไม่ได้เป็นอันทำแล้ว แต่การเปลี่ยนแปลงผลของกรรม ย่อมมีโอกาสทำได้บ้าง โดยการทำกรรมใหม่ที่จะไปเปลี่ยนแปลงผลแห่งกรรมที่ทำแล้ว เช่น กรณีพระองคุลิมาล และตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงยกขึ้นเป็นตัวอย่างในที่นี้ (ในพระสูตรนี้) บุคคลบางคนทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อย บาปกรรมนั้นนำเขาเข้าสู่รกได้ แต่บางคนทำบาปกรรมเล็กน้อยเช่นนั้นเหมือนกันบาปกรรมนั้นให้ผลในปัจจุบันส่วนเล็กน้อยไม่ปรากฏ, ปรากฏ แต่ส่วนที่มาก (แปลตามฉบับหลวง ส่วนฉบับของมหาหมกฏฯ แปลตรงนี้ว่า “บาปกรรมประมาณน้อย อย่างเดียวกันนั้นบางคนทำแล้ว กรรมนั้นเป็นวิภูษณธรรมเวทนิยกรรม (ให้ผลในภพปัจจุบัน) ไม่ปรากฏผลมากต่อไปเลย”) อรรถกถาฉบับไทยกล่าวว่า กรรมที่มากย่อมให้ผล กรรมเล็กน้อยไม่ให้ผล ส่วนฉบับพม่ากลับเป็นว่ากรรมเล็กน้อยไม่ให้ผล กรรมมากจะให้ผลได้อย่างไร

บุคคลเช่นไร ทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อยแล้ว บาปกรรมนั้นนำเขาสู่รก? คือ บุคคลที่ไม่ได้อบรมกาย ไม่ได้อบรมศีล ไม่ได้อบรมจิต ไม่ได้อบรมปัญญาเป็นคนมีคุณน้อย มีใจต่ำ ใจคับแคบมีปกติอยู่เป็นทุกข์แม้ด้วยเรื่องเพียงเล็กน้อย

บุคคลเช่นไรทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อยแล้วให้ผลในปัจจุบัน (เล็กน้อยแล้วไม่นำสู่รก)? คือ บุคคลที่ได้อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญาแล้วเป็นผู้มีคุณมาก มีใจสูงใจกว้าง (มหตตา) มีปกติอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ (มีพรหมวิหาร เป็นต้น) อันหาประมาณมิได้เปรียบเหมือนบุคคลใส่ก้อนเกลือลงไปขันใบน้อย (หรือในถ้วยน้ำเล็กๆ) น้ำนั้น ย่อมเค็มจัดดื่มไม่ได้ แต่ถ้าเอาก้อนเกลือเช่นนั้นใส่ลงไปขันน้ำคอง น้ำจะไม่เค็มเลยเพราะเมื่อน้ำนั้นเป็นห้วงน้ำใหญ่ บางคนถูกจองจำ เพราะทรัพย์ก็กหาบณะบ้าง 1 กหาบณะบ้าง 100 กหาบณะบ้าง แต่บางคนไม่ถูกจองจำเพราะทรัพย์จำนวนนั้น คนพวกไหนถูกจองจำ คนพวกไหนไม่ถูกจองจำ? พวกยากจนขัดสน ถูกจองจำ พวกมั่งคั่ง มีทรัพย์เหลือเพื่อไม่ถูกจองจำ ฉันทิ คนทำกรรมเล็กน้อยดังกล่าวมากี่ฉันทินั้น ย่อมไปนรกบ้าง ไม่ต้องไปนรกบ้าง

อีกอุปมาหนึ่ง คนลักแกะบางคนถูกฆ่าถูกจองจำถูกเผาไฟ เพราะไปลักแกะของคนยากจนขัดสนเข้า, คนลักแกะบางคนไม่ถูกจองจำไม่ถูกฆ่า ไม่ถูกเผาไฟ เพราะเขาไปลักแกะคนมั่งคั่ง เพราะเขามีแกะมากมาย (ถูกลักไปเล็กน้อยเขาไม่เดือดร้อนอะไร) เพียงแต่ผู้ลักแกะน้อยมกมือไหว้ขอภัยขอโทษเจ้าของแกะก็ยินดีปล่อยเขาฉันทิ บาปกรรมที่บุคคลทำแล้วก็ฉันทินั้น นำบุคคลไปสู่รกบ้าง ไม่นำไปสู่รกบ้าง

ตามพระพุทธพจน์นี้ จะเห็นความมีเงื่อนไขของกรรมคือกฎแห่งกรรมนั้นไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ เช่นคนทำกรรมเล็กน้อยด้วยกัน คนหนึ่งไปนรก อีกคนหนึ่งไม่ไป คนที่ต้องไป เพราะไม่มีคุณความดีอย่างอื่นช่วยพยุงไว้ ป้องกันไว้ คนที่ไม่ต้องไปเพราะคุณความดีมาก คุณเหล่านั้นช่วยป้องกันไว้ คือ ความดีที่ท่วมความชั่ว ทำให้ความชั่วเล็กน้อยไม่มีฤทธิ์ในการให้ผลที่ทรงเปรียบเหมือนน้ำกับเกลือ เป็นต้น แสดงว่าความดีสามารถละลายผลแห่งกรรมชั่วให้เบาบางได้ ความชั่วที่มีจำนวนมากก็ทำนองเดียวกัน เมื่อท่วมความดีย่อมละลายผลแห่งกรรมดีให้เป็นอัปโพหาริกไปได้ (อัปโพหาริก หมายความว่าเหมือนไม่มี เช่น น้ำที่ติดอยู่กับแก้วหลังจากยกขึ้นดื่ม

หมดแล้วมีเงินอยู่ 1 สลึงในปัจจุบัน (พ.ศ. 2534) ซึ่งซื้ออะไรไม่ได้แล้วจึงเป็นอัปโพหาริก = ไม่ควรกล่าวว่ามี)

มีเรื่องเป็นอันมากในตำราทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงผู้เคยทำบาปกรรมมามาก ตอนหลังกลับใจมาทำความดีและยึดมั่นอยู่กับความดี แม้ชั่วระยะเวลาไม่นานนักทำให้ไปสุคติได้ ถ้าได้คุณธรรมขั้นสูงเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไปด้วยแล้ว ก็เป็นการปิดกั้นนอบายภูมิได้หมด ไม่ว่าเขาจะเคยทำกรรมชั่วมาอย่างไร

คนที่ทำบาปกรรมเล็กน้อยแล้วได้รับผลในภพปัจจุบันเป็นทิฏฐุธรรมเวทนีย์เพียงเล็กน้อย ไม่มากและต่อไปจะไม่ให้ผลอีกนั้น คือคนดีมีคุณธรรมสูง ได้อบรมกายศีล จิตและปัญญามาอย่างดี บาปกรรมเล็กน้อยไม่สามารถทำอันตรายแก่ท่านได้ เหมือนเรือใหญ่ลอยลำอยู่ไม่ได้บรรทุกของหนัก อยางใดเมื่อเอาก้อนหินสักก้อนหนึ่งใส่ลงไปก็ไม่ทำให้เรือจมได้ ส่วนคนชั่วเพียบ อยู่ด้วยบาปแล้วเมื่อทำบาปเพิ่มเพียงเล็กน้อย บาปนั้นนำเขาลงนรกได้เหมือนเรือซึ่งเพียบอยู่แล้ว เอาก้อนหินใส่ลงไปอีกเพียงก้อนเดียวก็จม คนที่เคยเป็นหนี้ เคยเป็นโรค เป็นต้น เพราะความประมาท หรือ เพราะเหตุใด เหตุหนึ่งก็ตาม ต่อมาภายหลังรู้ว่าเป็นหนี้เพราะอะไร เป็นโรคเพราะอะไรแล้ว ไม่ทำเหตุเช่นนั้นอีก แต่กลับทำเหตุอันตรงกันข้าม จนพินหนี้ไปเสียหนี้หมดแล้วยังมีเงินเหลืออีกมาก เจ้าหนี้ก็พอใจ ตนเองก็สบายใจว่าเราหมดหนี้แล้ว ยังมีเงินเหลือสำหรับเลี้ยงชีพ, สงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์อีกมากหรือว่าคนที่ประกอบเหตุอันเหมาะสมจนหายโรคแล้วหรือสามารถควบคุมไว้ได้เพราะความรู้ ความเข้าใจและฉลาดขึ้นด้วย นอกจากทำตนให้ปลอดภัยได้แล้ว ยังสามารถช่วยแนะนำผู้คนเพื่อป้องกันโรคเช่นนั้น และเพื่อบำบัดแก้ไขสำหรับผู้ที่เป็นแล้วด้วยข้อนี้ ฉันทิ เรื่องกรรมที่บุคคลทำแล้วก็ฉันทินั้น ย่อมสามารถป้องกันผล และกำจัดผลแห่งกรรมชั่วเสียได้ด้วยกรรมดี ด้วยเหตุนี้แหละพระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ถ้าผลของกรรมเป็นของตายตัวแก้ไขไม่ได้แล้ว การประพฤติพรหมจรรย์ก็ไม่มีประโยชน์ โอกาสที่จะทำความดีจนสิ้นทุกข์ก็จะมีไม่ได้ (เพราะแต่ละคนเคยทำกรรมชั่วกันมามากแล้วทั้งนั้น) แต่เพราะเหตุที่ผลของกรรมเป็นสิ่งไม่ตายตัว (มีเงื่อนไข มีเหตุปัจจัยเบี่ยงเบน) การประพฤติพรหมจรรย์จึงมีประโยชน์ โอกาสที่จะทำความดีเพื่อความสิ้นทุกข์จึงมีได้

(พระพุทธภาษิตข้างต้น ตีความใหม่และเขียนด้วยสำนวนใหม่)

ดังนั้นกฎแห่งกรรมที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วหรือทำเหตุดีย่อมได้รับผลดี ทำเหตุชั่วย่อมได้รับผลชั่วนั้นเป็นหลักที่วางไว้กว้างๆ ทั่วๆ ไป ยังไม่พูดถึงเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยอันทำให้ผลแห่งกรรมเบี่ยงเบน เปรียบเหมือนการเตะฟุตบอล ถ้าไม่มีฝ่ายตรงข้ามคอยป้องกันไว้มันย่อมเข้าโกล์ (GOAL) โดยง่ายตรงไปตรงมา หรือเหมือนไม้ที่วางลงไปใต้น้ำ ย่อมลอยไปตามกระแสน้ำ แต่ถ้ามีเหตุปัจจัยให้มันลอยทวนน้ำก็ย่อมได้ เช่น เรือที่มีพายมีแจว หรือเครื่องยนต์หรือมีสิ่งชักจูง เป็นต้น มันย่อมขึ้นเหนือหน้าได้

ในมหากัมมวิภังคสูตร (มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่ม 14 ข้อ 603-616 หน้า 389-399) ใจความสำคัญ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า

อานนท์ บุคคล 4 จำพวกมีอยู่ในโลกคือ

1) บางพวกประพฤติอกุศลกรรมบถ 10 มีปาณาติบาต เป็นต้น มีมิฉฉาทิฎฐิ เป็นสุดท้าย คือ ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ สิ้นชีพแล้วเกิดในนอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

2) บางพวกประพฤติทุจริตเช่นนั้นเหมือนกัน ตายแล้วไปสู่สุคติโลกสวรรค์

3) บางพวกประพาศุจริตด้วยกาย วาจา ใจ คือประพาศุจริตอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 ตายแล้ว ไปสู่สุคติโลกสวรรค์

4) บางพวกประพาศุจริตเช่นนั้น ตายแล้วไปสู่อบาย ทุกติวินิบาต นรก

อานนท์ สมณพราหมณ์บางพวกในโลกนี้ ทำความเพียรจนได้ทิพจักขุได้เห็นบุคคลพวกที่ 1 แล้วจึงกล่าวว่า บาปกรรมมีจริง ผลของทุจริตมีจริง เราได้เห็นเอง ใครก็ตามที่รู้เห็นอย่างนี้ ชื่อว่ารู้ชอบ ที่รู้อย่างอื่นชื่อว่ารู้ผิด เขาปลงใจแน่อนลงไป เช่นนั้น

สมณพราหมณ์บางพวก ได้เห็นบุคคลพวกที่ 2 แล้วกล่าวว่า บาปกรรมไม่มี ผลของทุจริตไม่มี เขาได้เห็นด้วยทิพจักขุของเขาเอง

สมณพราหมณ์บางพวก ได้เห็นบุคคลพวกที่ 3 ด้วยทิพจักขุแล้ว ยืนยันว่า บาปกรรมมีอยู่ ผลของทุจริตมีอยู่

สมณพราหมณ์บางพวกเห็นบุคคลพวกที่ 4 แล้วยืนยันว่า กรรมชั่วไม่มี ผลของทุจริตไม่มี เขาเห็นด้วยทิพจักขุของเขาเอง ว่าบุคคลบางพวก ประพาศุจริตด้วย กาย วาจา ใจ ตายแล้วไปสู่อบายทุกติ วินิบาตนรก

สมณพราหมณ์เหล่านั้นต่างยืนยันญาณการอธิบายของตนว่า อย่างนี้เท่านั้นถูกต้องเป็นจริง อย่างอื่นเป็นเท็จ พวกเขาปลงใจลงไปแน่อนอย่างนั้น

อานนท์! เราเห็นด้วยกับสมณพราหมณ์พวกที่เห็นว่าบาปกรรมมีผลของทุจริตมีอยู่ แต่เราไม่เห็นด้วยกับสมณพราหมณ์พวกที่เห็นว่า บาปกรรมไม่มี ผลของทุจริตไม่มี เพราะเหตุไร? เพราะญาณในการจำแนกกรรมของตถาคตเป็นอีกอย่างหนึ่ง (อนุญาตยา ทิ อานนท ตถาคตสส มหากัมม-วิวงเค ญาณ โหติ)

อานนท์! บุคคลพวกที่ 1 นั้น ได้ทำบาปกรรมอันเป็นเหตุให้ต้องเสวยทุกข์ไว้ก่อนบ้าง หรือทำไว้ภายหลังบ้าง หรือว่าในเวลาใกล้ตายเขาได้สมาทานมิจฉาทิภูฏฐิบัง ด้วยกรรมนั้น เขาจึงเข้าถึงทุกติ เขาได้เสวยวิบาก (ผล) ในปัจจุบันบ้าง ในชาติถัดไปบ้าง ในชาติต่อไปอีกบ้าง

อานนท์! บุคคลพวกที่ 2 นั้น ได้ทำกัลยาณกรรมอันเป็นเหตุให้ได้รับความสุขไว้ก่อนบ้าง, ภายหลังบ้าง, ก่อนสิ้นชีวิตได้สมาทานสัมมาทิภูฏฐิให้บริบูรณ์บ้าง, ด้วยกรรมนั้น เขาจึงเข้าถึงสุคติ เขาได้เสวยผล (แห่งกรรมดี) ในปัจจุบันบ้าง ในชาติถัดไปบ้างในชาติต่อๆ ไปบ้าง

อานนท์! บุคคลพวกที่ 3 ได้ทำกัลยาณกรรมอันเป็นเหตุให้มีความสุขไว้ก่อนบ้าง, ภายหลังบ้าง, ก่อนสิ้นชีพ ได้สมาทานสัมมาทิภูฏฐิให้บริบูรณ์บ้าง ด้วยกรรมนั้น เขาจึงไปสู่สุคติ เขาได้เสวยผลแห่งกรรมดีในปัจจุบันบ้างในชาติถัดไปบ้าง ในชาติต่อๆ ไปบ้าง

อานนท์! บุคคลพวกที่ 4 ได้ทำบาปกรรมอันเป็นเหตุให้เสวยทุกข์ไว้ในกาลก่อนบ้าง, ในภายหลังบ้าง ในเวลาก่อนตายได้สมาทานมิจฉาทิภูฏฐิบัง ด้วยกรรมนั้นเขาจึงไปสู่ทุกติ เขาได้เสวยผลแห่งกรรมในปัจจุบันบ้าง ในชาติถัดไปบ้าง (อุปัชชเวทนี) ในชาติต่อๆ ไปบ้าง (อปรปริยายเวทนี)

ด้วยเหตุนี้แหละอานนท์

1) กรรมอันไม่สมควร ปรากฏให้เห็นว่าไม่สมควรก็มีอยู่ (อตถิ กम्म อภพฺ อภพฺพาภาสิ)

2) กรรมอันไม่สมควร ปรากฏให้เห็นว่าสมควรก็มีอยู่ (อตถิ กम्म อภพฺ ภพฺพาภาสิ)

3) กรรมอันสมควร ปรากฏให้เห็นว่าสมควรก็มีอยู่ (อตถิ กम्म ภพฺพญเจว ภพฺพาภาสจ)

4) กรรมอันสมควร ปรากฏให้เห็นว่าไม่สมควรก็มีอยู่ (อตถิ กम्म ภพฺ อภพฺพาภาสิ)

ตามนัยแห่งมหากรรณวิภังคสูตรนี้ ให้ข้อคิดหลายอย่างเช่น

1) สมณพราหมณ์บางพวกในสมัยพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาลได้ลงแรงทำความเพียรจนได้ทิพจักขุหรือจตุปาตญาณแต่ได้ญาณเพียงเล็กน้อย เห็นเพียงชาติเดียว 2 ชาติ ไม่เห็นตลอดสาย เช่น พระพุทธเจ้า จึงรู้ไม่ตลอดเหมือนคนดูละครเพียงฉากเดียว 2 ฉาก แล้วรีบสรุปเรื่องทั้งหมด จึงมีโอกาสผิดพลาดได้มาก

2) เรื่องการให้ผลของกรรมมีความซับซ้อน มีเงื่อนไขมาก ยากที่จะชี้ขาดลงไปว่า ทำกรรมเช่นนี้แล้วจะให้ผลเช่นนี้ๆ ทั้งนี้ เพราะตลอดเส้นทางแห่งชีวิตในสังสารวัฏนั้นมีตัวประกอบมาก มีตัวแปรมากเป็น if then-law (conditionality) อยู่เสมอ ผลของกรรมจึงเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว หรือบางทีมีเหตุปัจจัยอื่นป้องกันไว้บ้าง สนับสนุนบ้าง

3) กรรมย่อมให้ผลเป็นทิฏฐธัมมเวทนีย์ (ให้ผลในปัจจุบัน) บ้าง, ให้ผลเป็นอุปปัชชเวทนีย์ (ให้ผลในชาติหน้าต่อจากภพปัจจุบัน) บ้าง, ให้ผลเป็นอปรปริยาเวทนีย์ (ให้ผลในภพต่อๆ ไปสุดแล้วแต่โอกาส) บ้าง การไม่มีทิพจักขุอันยาวไกล จึงอาจตัดสินผลแห่งกรรมผิดไปได้เสมอ แม้ในชีวิตเดียวของคนๆ หนึ่ง ถ้าเราไม่รู้จักไม่ได้อยู่ใกล้ชิดเขามาโดยตลอด ผลดีผลชั่วที่เกิดขึ้นแก่ตัวเขาก็ทำให้เรางัดได้เหมือนกัน อย่าต้องอื่นไกลเลย แม้ผลดี ผลชั่ว ที่เกิดแก่ตัวเราเอง ถ้าเราขาดโยนิโสมนสิการ (คิดเป็น) และขาดปัญญาแล้วก็ทำให้เราแยกไม่ออกเหมือนกันว่าอะไรเป็นผลของอะไร

นอกจากนี้ เรื่องของกรรมยังเกี่ยวข้องกับสมบัตติ 4 และวิบัติ 4 อีกด้วย ถ้าได้สมบัตติ 4 ก็ช่วยสนับสนุนให้ดี ถ้าได้วิบัติ 4 ก็ทำให้ตกต่ำลำบาก ดังข้อความที่พานกล่าวไว้ในอรรถกถาแห่งนิทานสูตร (นิทานสูตร อังคุตตรนิกายติกกนิบาต ข้อ 473)

ความเป็นไปของสัตว์โลกเกี่ยวกับนิยาม 5 อยู่ด้วย, นิยาม แปลว่าตัวกำหนด กำหนดธรรมชาติเรียกว่ากฎธรรมชาติ กำหนดสัตว์บุคคลให้เป็นไปต่างๆ เรียกว่ากฎแห่งกรรม ความเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่ต้องเป็นเช่นนั้นๆ เรียกว่ากฎแห่งธรรมหรือกฎธรรมดา

ง. นิยาม 5 คือ

1) อุตุนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับฤดูกาล หรือความเป็นไปตามธรรมชาติ เช่นมีฤดูหนาว ร้อน ฝน อันเป็นสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ และมีอิทธิพลต่อรูปร่างผิวพรรณของมนุษย์ด้วย เช่นมนุษย์ที่อยู่ประจำในถิ่นที่อากาศร้อนจัด ทำให้มีผิวดำหรือคล้ำลง เมื่ออยู่ไปหลายชั่วอายุคนอาจกลายเป็นพันธุ์ดำไป (physical law)

2) พีชนิยาม กฎธรรมชาติที่เป็นพืชพันธุ์ หรือพันธุ์กรรมทั้งอาณาจักรพืชและอาณาจักรสัตว์ (biological law) เช่น ขนุนออกลูกเป็นขนุน สุนัขมีลูกเป็นสุนัข และคนมีลูกเป็นคน เป็นต้น

3) จิตตนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต (psychic law) หรือจิตเป็นตัวกำหนดเช่นกำหนดพฤติกรรมของคน เมื่อจิตโกรธ พฤติกรรมก็ออกมาอย่างหนึ่ง เมื่อจิตมีเมตตา กรุณาพฤติกรรมก็ออกมาอีกอย่างหนึ่ง เมื่อจิตเศร้าหมองก็มีหวังหุคฺติ เมื่อจิตไม่เศร้าหมองก็มีหวังสุคฺติ จิตเศร้าหมองหรือผ่องแผ้วเป็นตัวกำหนดหุคฺติหรือสุคฺติ แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับกรรมนิยามอีกด้วย

4) กรรมนิยาม (the law of karma) กรรมเป็นตัวกำหนดสัตว์โลกให้เป็นไปต่างๆ ดี บ้าง เลวบ้าง อย่างที่พระพุทธองค์ตรัสว่า กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบบ้างให้ประณิตบ้าง (กมฺมํ สุตเต วิภคฺติ ยทฺธิทํ หีนปฺปณฺนิตตฺตฺย) สัตว์ผู้ทำดี ย่อมไปดี ผู้ทำชั่วย่อมไปในทางที่ชั่ว ต่อไปก็ได้รับผลแห่ง

กรรมเป็นสุขเป็นทุกข์ตามที่ตนทำไว้สิ่งสมไว้แต่ก็มีเงื่อนไข มีเหตุปัจจัย เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ดังกล่าวแล้ว

5) ธรรมนิยาม (order of the norm) ธรรมดาเป็นตัวกำหนด, ความเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่จะต้องเป็นเช่นนั้นๆ เช่น ความแก่ ความตาย เป็นธรรมดา ของสัตว์ทุกชนิดไม่มีใครล่วงพ้นไปได้เป็นธรรมดาของนกทั่วไปที่จะบินได้, เป็นธรรมดาของปลาที่จะแหวกว่ายอยู่ในน้ำได้ ฯลฯ

อันที่จริง มีธรรมนิยามอย่างเดียวกันก็คลุมนิยาม 4 อย่างข้างต้น ได้ด้วยแต่ที่ท่านแยกออกมา ก็เพื่อจำแนกหน้าที่ให้ชัดเจนออกไป เช่น เราพูดว่า ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน ที่จริงประชาชนคำเดียวกันก็คลุมไปหมดแล้ว แต่ที่ท่านแยกกล่าว ก็เพื่อให้ชัดเจนลงไปว่าคนเหล่านั้นนอกจากเป็นประชาชนแล้วยังทำหน้าที่พิเศษของตนๆ อย่างไรด้วยในท่านเองเดียวกันธรรมนิยามย่อมคลุมเอานิยามอื่นๆ ไว้หมด เช่น ถ้าจะพูดอย่างนี้ย่อไม่ได้ คือ เป็นธรรมดาของฤดูกาลที่จะต้องหมุนเวียนเปลี่ยนไปเช่นนั้น, เป็นธรรมดาที่สุนัขย่อมจะออกลูกเป็นสุนัข, เป็นธรรมดาที่คนเมื่อโกรธ (จิตโกรธ) ย่อมมีกิริยา วาจาที่เปลี่ยนไปจากปกติ, เป็นธรรมดาที่คนทำดี ย่อมได้รับผลดี

ในวาเสฏฐสูตร⁷ พระพุทธองค์ได้ตรัสกับมาณพ ชื่อว่า เสฏฐะ และภริยวาเช ถึงเรื่องบุคคลต่างๆ ว่าเขาเป็นเช่นไรก็เพราะการกระทำของเขา เช่น เป็นพราหมณ์ เป็นชาวนา พ่อค้า ศิลปิน เป็นโจร เป็นทหาร เป็นพระราชา เป็นต้น ย่อมเป็นไปตามกรรม คือสิ่งที่เขาทำไม่ใช่เพราะกำเนิด ตอนท้ายพระองค์ได้ตรัสว่า “บัณฑิตผู้เห็น ปฏิจจสมุปบาท ฉลาดในกรรมและผลของกรรม ย่อมเห็นกรรมตามเป็นจริงดังกล่าวนั้น” และตรัสต่อไปว่า “โลกเป็นไปตามกรรม หมูสัตว์ก็เป็นไปตามกรรม สัตว์ทั้งหลายผูกพันอยู่ในกรรม เหมือนเพลารถยี่ดรถที่กำลังวิ่งไป บุคคลย่อมเป็นผู้ประเสริฐเพราะคุณธรรม คือ ตบะ พรหมจรรย์ ความสำรวมและการฝึกตน อย่างนี้แหละคือผู้ประเสริฐสูงสุด”

มีกฎอีกอย่างหนึ่งในสังคมนอกจากนิยาม 5 นี้แล้วคือกฎ ระเบียบที่มนุษย์ร่วมกันตั้งขึ้น เรียกในภาษาอังกฤษว่า man-made law เพื่อความอยู่กันสงบเรียบร้อยในสังคม จะเรียกว่า สังคมนิยามก็น่าจะได้ ถ้าจะให้รวมลงในนิยาม 5 ก็คงลงในกรรมนิยามนั่นเอง เพราะเป็นการกระทำของมนุษย์ กฎหมายและกฎอื่นๆ ที่มนุษย์ตั้งขึ้นอยู่ในข้อนี้ทั้งหมด สังคมนิยาม (สังคมเป็นตัวกำหนด) นี้ก็มีความสำคัญต่อพฤติกรรมของมนุษย์ไม่น้อยเหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่ยังไม่เป็นตัวของตัวเองคอยเดินตามแพ้นอยู่เรื่อยไป ความนิยมของสังคม เป็นไปทางใดก็เฮกันไปทางนั้นโดยไม่ค่อยพิจารณาถึงผลเสียและความเหมาะสมแก่ตนเองสักเท่าไร คิดแต่เพียงว่า ถ้าตนทำเช่นนั้นสังคมจะชอบหรือยกย่อง เพราะกระหายต่อความนิยมยกย่อง ส่วนที่เป็นพิษภัยนั้นเขามองไม่เห็น เพราะปัญญาจักษุยังน้อยเกินไป และอินทรีย์ (ความพร้อม maturity) ยังอ่อนเกินไป ไม่เพียงพอที่จะรู้ว่าอะไรเป็นสาระ อะไรเป็นอสาระ หรือหากว่าพอรู้ที่อยู่บ้างจิตใจก็ไม่เข้มแข็งพอที่จะโยนทิ้งอสาระถือเอาเฉพาะส่วนเป็นสาระ

ผู้ใหญ่ที่มีได้ผ่านการอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญาอย่างดีก็มีพฤติกรรมพอๆ กับเด็กเพราะแม้จะสูงโดยอายุ แต่ยังเยาว์โดยจิตใจ คืออายุจิตยังเยาว์มาก หนุ่มสาวบางคนด้วยซ้ำไป แม้อายุทางกายยังน้อยแต่อายุจิตเจริญมาก จึงสามารถแกะเปลือกของโลกออกทิ้งไปได้ ถือเอาเฉพาะส่วนที่เป็นสาระ ฝึกฝนในบุญกุศลทำชีวิตให้มีคุณค่า ผิดจากหนุ่มสาวโดยมากที่เอา

⁷ที่.ปา. 13/707/644-648.

แต่กินนอน เทียว เล่น ผลาญทรัพยากรของสังคมให้สิ้นเปลืองเป็นคนรกโลกเสียนานปี กว่าจะรู้สึกตัวก็แก่เสียแล้ว น่าเสียดายเวลาที่ปล่อยให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์หรือได้ประโยชน์ไม่คุ้มกัน

จ. บุญกุศล : ความแตกต่างระหว่างบุญกับกุศล

พูดถึงเรื่องกรรม ก็ขอพูดถึงเรื่องบุญกุศลเสียด้วยเพราะมีผู้ถามบ่อยเหมือนกันว่าบุญกับกุศลต่างกันอย่างไร? บาปกับอกุศลต่างกันอย่างไร หรือว่าเหมือนกัน? บาปกับอกุศลนั้น มีความหมายใกล้เคียงกัน ใช้แทนกันได้ มีหลายแห่งที่บาป อกุศล มาด้วยกัน ตามหลังกันมา เช่น ในเรื่องปธาน คือ ความเพียร 4 อย่าง มีเพียรระวังบาปเป็นต้นในที่นั้น ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังความพอใจให้เกิดขึ้น, พยายาม, พรารภความเพียร, ประคองจิต, ตั้งความเพียร เพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด เพื่อละบาปอกุศลที่เกิดแล้ว, เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศล (ไม่มีคำว่าบุญ) ที่ยังไม่เกิด, เพื่อให้กุศลที่เกิดแล้วดำรงอยู่และเจริญบริบูรณ์ยิ่งขึ้นไป”⁸

ตามพระพุทธพจน์นี้ ในส่วนให้ระวังบาปอกุศลและส่วนละ (ปธานปธาน) มีทั้งคำว่าบาป และคำว่าอกุศล แต่พอถึง 2 ประการหลัง ให้ทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และรักษากุศลที่เกิดแล้วให้ดำรงอยู่ และเจริญยิ่งขึ้นไปนั้น พานใช้คำกุศลอย่างเดียว ไม่มีคำว่าบุญในหัวข้อธรรมเรื่องอินทริยสังวรในอปฺปนคกปฏิปทา⁹ ตรัสไว้ว่า “ให้สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยประการที่บาปอกุศลจะไม่รู้ไหลเข้าสู่จิต (บาปกาอกุสลา ธมมา อนวาสเวยย)”

คือไม่ให้เกิดอกิขมา ความโลภ ความอยากได้ความติดในอารมณ์มีรูปเป็นต้น และไม่ให้เกิดโทมนัส ความไม่พอใจ ความเสียใจเกิดขึ้นเพราะเห็นรูปเป็นต้นเช่นเดียวกัน แต่ถ้าเห็นแล้ว ได้ยินแล้ว เกิดกุศลธรรมขึ้นในใจจะยินดีในอารมณ์นั้น เพื่อเพิ่มพูนกุศลให้ยิ่งขึ้นไปย่อมได้ ท่านไม่ห้ามรวมความว่า ห้ามมิให้ยินดี หรือยินร้ายในกรณีที่จะทำให้เกิดบาปอกุศลเท่านั้น ในอปฺปนคกปฏิปทานี้ คำว่าบาปกับอกุศลก็ตามกันมาเหมือนกัน ยังมีที่อื่นๆ อีกมาก ยกมานี้พอเป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงให้เห็นว่า คำว่าบาปกับอกุศล มีความหมายใกล้เคียงกันเป็นไวพจน์ของกันได้ ส่วนคำว่า บุญกับกุศลนั้น มีความหมายกว้างแคบ สูงต่ำกว่ากันบุญมีความหมายแคบและต่ำกว่ากุศล กุศลมีความหมายสูงและกว้างกว่าบุญ บุญเป็นฝ่ายโลกิยะอย่างเดียวเป็นฝ่ายวิภูฏคามิ (วนเวียนอยู่ในวิภูฏะ) ส่วนกุศลเป็นโลกิยะก็มีเป็นโลกุตระก็มี โลกุตรบุญนั้นไม่มี กุศลฝ่ายโลกิยะนั้นเท่ากับบุญได้

กุศล

โลกิยกุศล = บุญ
(ทาน ศีล ภาวนา ฝ่ายโลกิยะ)

โลกุตรกุศล (เหนือบุญ)
(อโลภะ อโทสะ อโมหะ)

ตามนี้จะเห็นว่า บุญเป็นซีกหนึ่งของกุศล คือเป็นซีกโลกิยะ ตามปกติการให้ทาน รักษาศีล แม้จะให้ทานมากเพียงไร รักษาศีลมากและนานเพียงไร บริสุทธิ์เพียงไร ก็ยังอำนวยผลให้เกิดเพียงแค่ว่าสวรรค์ 6 ชั้น และมนุษย์ภูมิเท่านั้น ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวิภูฏะยังเป็นอุปีเวปิกกา (ให้ผลเป็นชั้นอยู่ เมื่อยังมีชั้นก็ยังมีทุกข์) อุปี แปลว่า กิเลสก็ได้ ฉะนั้น อุปีเวปิกกา จึงแปลว่ามีผลเป็นกิเลสก็ได้ด้วย เช่นว่าให้ทาน รักษาศีล ด้วยมุ่งหมายว่าจะได้ไปเกิดเป็นเทพพวกใดพวกหนึ่ง เพื่อ

⁸อง.จตุกก. 21/20/13.

⁹อง.ติก. 20/142/455 และ 21/21/14.

ได้เสวยกามารมณ์ให้สมอยากโดยไม่ยาก ขณะที่ตั้งความปรารถนานั้นก็เป็นกิเลสตัวโลภะหรือราคะแล้ว เมื่อไปเกิดเป็นเทพสมความต้องการก็เพลิดเพลินในกามคุณอันเป็นทิพย์กิเลสเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ตามเชื้อของกิเลสนั้น กิเลสยิ่งเป็นตัวเหตุของทุกข์ใหญ่ นี่คืออานิสงส์ของฝ่ายบุญ

แม้บำเพ็ญภาวนาจนได้ฌานสมาบัติแต่ถ้าฌานนั้นยังเป็นโลกียฌานอยู่ เพราะผู้ได้ฌานยังมีได้บรรลุโลกุตตรธรรมแล้วก็เสื่อมได้ง่าย ต้องคอยตามรักษาคุ้มครองเหมือนคนมีโรคกินยาแต่เพียงคุมโรคไว้ ต้องคอยระวังของแสลงเป็นอย่างดี ต้องคอยกินยากันอยู่เรื่อย หยุดไม่ได้ หยุดเข้าโรคกำเริบขึ้นอีก ไม่หายขาด สมาธิหรือฌานนั้นเพียงแต่คุมกิเลสไว้ได้แต่ตัดกิเลสไม่ได้ ฌานไม่เสื่อมก็เป็นสุขดีนิวรรณ์ 5 ไม่รบกวณ ตายแล้วไปเกิดเป็นพรหมชั้นใดชั้นหนึ่งตามกำลังฌาน แต่ยังคงเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะต่อไป นี่ก็เป็นฝ่ายบุญ

คราวนี้ พูดถึงฝ่ายกุศลบ้าง กุศลนั้นแปลว่าฉลาด หรือตัดกิเลสเหมือนหญ้าคา (กุส = หญ้าคา, ล = ตัด, กุสล = ตัดกิเลสอันเหมือนหญ้าคา) เพราะทำให้ตายได้ยาก ต้องถอนรากถอนโคนกันจริงๆ เราจะพบในพระบาลีบ่อยๆ ว่า ถอนต้นหาพร้อมทั้งรากได้แล้ว (สมุลฺล ตณฺหํ อพฺพยุห) เป็นผู้หมดอยาก ดับสนิท (นิจฺฉาโต ปรินิพฺ พุโต)

การเจริญวิปัสสนาเพื่อเห็นไตรลักษณ์แล้วละโลภะ โทสะ โมหะเสียได้ นั่นแหละเป็นมหากุศล อนึ่งการให้ทานรักษาศีล เจริญภาวนา หรือทำความดีใดๆ ก็ตาม แล้วมุ่งเอาความสิ้นอาสวะ มุ่งพระนิพพาน มุ่งกำจัดกิเลสต้องการผลเหมือนกัน แต่ผลที่ต้องการนั้นคือความดับทุกข์โดยสิ้นเชิงไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด มุ่งความสิ้นภพ สิ้นชาติ การทำความดีนั้นเป็นกุศล เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน

บุญกับกุศลมีความต่างกันบ้างเหมือนกันบ้างดังกล่าวมานี้ ในส่วนที่เป็นบุญท่านถือว่าเป็นเครื่องข้องอยู่เพราะยังอำนวยผลเป็นขันธและเป็นกิเลส (อุปธิเวปັกกา) แม้จะเป็นฝ่ายดีก็ตาม ท่านจึงสอนให้ละเสีย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“โยธ ปุณฺณญฺจ บาปญฺจ อุโก สงคฺ อุปจฺจคา
อโสภํ วิรชํ สุทธิ ตมทํ พุริมิ พราหมณฺ ;

ผู้ใดในโลกนี้ละเครื่องข้องทั้ง 2 คือ บุญและบาปได้แล้ว เรา (ตถาคต) เรียกผู้นั้น ผู้ไม่โคกปราศจากธุลี (คือกิเลส) บริสุทธิ์แล้วว่า เป็นผู้ประเสริฐ”

เทวดาเคยกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

“ชีวิต อายุ มีน้อย ถูกชรานำไป เมื่อชรานำชีวิตและอายุไปนั้น สิ่งใดๆ ก็ต้านทานไม่ได้ผู้มีปัญญา พิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่าเป็นภัย ในเพราะจะต้องตายจึงควรชวนชวายเร่งทำบุญทั้งหลายอันจะนำสุขมาให้”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นด้วย แต่ตอนสุดท้ายที่เทวดากล่าวว่า “ควรชวนชวายเร่งทำบุญทั้งหลายอันจะนำสุขมาให้” นั้น ตรัสเสียใหม่ว่า “ผู้มุ่งความสงบควรละโลกามิสเสีย-โลกามิสปชเห สนฺติเปกฺโข”

โลกามิสก็คือกามคุณหรือกามารมณ์และโลกธรรมฝ่ายนำปรารถนาคือลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นเหยื่อของโลก ทำให้สัตว์ทั้งหลายติดอยู่ จมอยู่ ความทุกข์ก็แฝงเร้นเข้ามา ยิ่งนานวันก็ยังมีมากขึ้นๆ ทุกที

ยามเยาว์เห็นโลกล้วน

แสนสนุก

เป็นหนุ่มสาวก็หลงสุข	คำเช้า
กลางคนเริ่มเห็นทุกข์	สุขคู่ กันนอ
ตกแก่จิ้งจู้เค้า	โลกล้วน อนิจจัง ¹⁰

อันที่จริง ความเป็นอนิจจังของโลกและชีวิตนั้นแม้ไม่ต้องรอให้แก่ก็พอเห็นได้ แต่พอแก่เข้าก็รู้มากขึ้นเหตุการณ์ในชีวิตของตน และของผู้อื่นที่เรารู้จักนั่นเอง สอนให้เราเห็นความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงทำให้เราปลงอะไรต่ออะไรได้มากทีเดียว

บุญกับกุศลที่มากู้กันก็มี เช่น คำว่า บุญญาภิสนทา กุสลาภิสนทา การหลังไหลแห่งบุญ การหลังไหลแห่งกุศลหรือห้วงแห่งบุญ ห้วงแห่งกุศล (โดยเทียบกับห้วงน้ำที่หลังไหลประมานมิได้) อย่างที่ตรัสไว้ว่า “ห้วงแห่งบุญห้วงแห่งกุศล 5 ประการ นำมาซึ่งความสุข เป็นอาหารของความสุข เป็นไปเพื่อความสวัสดิ มีความสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขอันน่าใคร่ น่าพอใจ 5 ประการนั้นคือ ภิกษุบริโภคจีวร, บิณฑบาต, เสนาสนะ, ใช้เตียงตั้ง, บริโภคคิลานเภสัชของผู้ใดแล้ว เข้าเจโตสมาธิ ห้วงแห่งบุญ ห้วงแห่งกุศล อันหาประมานมิได้ ย่อมมีแก่ผู้นั้น เป็นกองบุญใหญ่อันนับไม่ได้ ประมานไม่ได้ เปรียบเหมือนน้ำในมหาสมุทร ย่อมประมานไม่ได้...”¹¹

บุญที่ให้ผลเป็นความสุขความพอใจในสวรรค์เป็นต้นนั้น มีปรากฏหลายแห่งท่านเรียกว่า โอปธิกบุญ คือ บุญที่อำนวยความสะดวก เป็นชั้นยังต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ เช่น ในสังยุตตนิคาย สคาถวรรค สักกสังยุตต์ ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามว่า

“สัตว์ทั้งหลายผู้มุ่งบุญ บูชาอยู่ ทำบุญอันอำนวยความสะดวก เป็นชั้น (โอปธิก บุญ) อยู่ ทานที่พวกเขาให้แล้วในทีใด จึงจะมีผลมาก”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

“พระอริยบุคคล 8 จำพวกคือท่านผู้ปฏิบัติอริยมรรค 4 จำพวก ดำรงอยู่ในอริยผล 4 จำพวก นี้แหละคือสงฆ์ผู้ซื้อตรงเป็นผู้มีปัญญา ศิลและสมาธิ ทานที่บุคคลให้แล้วในสงฆ์เช่นนั้น ย่อมมีผลมากแก่สัตว์ผู้มุ่งบุญบูชาอยู่ ทำบุญอันมีผลเป็นชั้นอยู่ (โอปธิก บุญ)”¹²

สำหรับกุศลอันเป็นไปเพื่อทำลาย โลก โกรธ หลง นั้นย่อมอำนวยความสะดวกเป็นการทำลายตัวตน และเป็นการทำลายชั้นและทำลายกิเลสไปในตัวด้วย

ในอังคุตตรนิคาย อัญญกนิบาต¹³ พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่าบุคคลแปดจำพวก เป็นผู้ควรบูชา ควรต้อนรับ ควรทำทักษิณา ควรทำอัญชลี เป็นเนื่อนาบุญอันเลิศของโลก คือ พระโสดาบัน 1 ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล 1 พระอรหันต์ 1 ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่ง อรหัตผล 1

คำสรุปท้ายเหมือนกับในสังยุตตนิคายที่กล่าวแล้วคือกล่าวถึงโอปธิกบุญเช่นกัน การเจริญเมตตาจนได้ฌาน (อัปปนาสมาธิ) พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย! บุญญกิริยาวัตถุทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นโอปธิกบุญ บุญญกิริยาวัตถุทั้งหมดนั้นไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 ของเมตตา

¹⁰สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ทรงนิพนธ์ที่ป็นัง พ.ศ. 2497

¹¹อง.ปญจก. 22/56/45.

¹²ส.ส. 15/342/923.

¹³อง.อญญก. 23/303/149-150.

เจโตวิมุตติ¹⁴ เปรียบเหมือนแสงสว่างของดวงดาวในท้องฟ้าทั้งหมด ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 (1/16) ของแสงสว่างของดวงจันทร์เพียงดวงเดียว...”

เหตุผลก็คือว่า การเจริญเมตตาจนได้ฌานเป็นเมตตาเจโตวิมุตตินั้นเป็นการเข้าสู่ทางแห่งความสิ้นอุปธิ (อุปธิกขย) ในโอกาสต่อไป ถ้าถือเอาเมตตาเจโตวิมุตตินั้นเป็นต้นทางแล้ว เจริญวิปัสสนาต่อจนได้อริยมรรค อริยผล ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นขั้น และสิ้นกิเลสแน่นอน ขึ้นสู่ทางที่เหนืออุปยุแต่ก้าวขึ้นสู่โลกุตระกุศล¹⁵

3.2.2 ผลของกรรมซึ่งเปลี่ยนแปลงได้

เนื่องจากผลของกรรมเป็นสิ่งไม่ตายตัวดังกล่าวแล้ว จึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ แก้ไขได้ตามเหตุปัจจัยที่กระทำขึ้นภายหลัง พึงพิจารณาพระพุทธพจน์ต่อไปนี้

“ดูก่อนนายคามาณี,, ศาสดาบางท่านมีวาทะ มีทิวี่อย่างนี้ว่า ผู้ที่ฆ่าสัตว์ต้องไปอบาย ตกนรกทั้งหมด ผู้ที่ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม และพูดเท็จก็เช่นเดียวกัน สวากผู้เลื่อมใสในศาสนา เช่นนั้นคิดว่า “ศาสดาของเรามีวาทะ มีทิวี่ว่า ผู้ที่ฆ่าสัตว์ต้องไปอบาย ตกนรกทั้งหมด” เขาจึงมีทิวี่ (ความเห็น) ขึ้นว่า “สัตว์ที่เราฆ่าไปแล้วก็มี เราคงต้องไปอบาย ตกนรกเป็นแน่แท้” ดูก่อนคามาณี, เมื่อสวากผู้เลื่อมใสในศาสนาเช่นนั้นไม่ละวาจา ไม่ละความคิด (จิตต์) ไม่สละความเห็นเช่นนั้นเสีย ก็ย่อมอยู่ในนรกเหมือนถูกจับมาใส่ไว้ในเรื่องอทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร และมุสาวาทก็เช่นเดียวกัน

“ดูก่อนคามาณี, ส่วนตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เป็นผู้รู้และจำแนกธรรม ทรงติเตียนปาณาติบาต มุสาวาทโดยอเนกปริยาย และตรัสว่า “พ่านทั้งหลายจงงดเว้นปาณาติบาต มุสาวาทเสียเถิด” ดูก่อนคามาณี สวากผู้เลื่อมใสพระศาสดาเช่นนั้น ย่อมสำเหนียกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตำหนิปาณาติบาตเป็นต้นโดยอเนกปริยาย และตรัสว่า “พ่านทั้งหลายจงงดเว้นปาณาติบาตเป็นต้นเสียเถิด” ก็สัตว์ที่เราฆ่าแล้วมีมากขนาดนั้น การกระทำนั้นไม่ดีไม่งามเลย ก็เราจะพึงเป็นผู้เดือดร้อนใจ (วิปปฏิสารี) เพราะการกระทำนั้นเป็นปัจจัยโดยแท้ อนึ่งบาปกรรมนั้น จักชื่อว่าเรามีได้ทำแล้วก็หาไม่ เขาพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละปาณาติบาตนั้นเสีย งดเว้นจากปาณาติบาต คือไม่ทำอีกต่อไปด้วย เป็นอันว่าเขาละบาปกรรมนั้น ล่วงพ้นบาปกรรมนั้นด้วยการกระทำอย่างนี้

ในเรื่องอทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร และมุสาวาทก็เหมือนกัน เขาเว้นเพิ่มเติม คือเว้นจากการพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เว้นจากอกิฉมา พยาบาท และมิฉฉาธิฐิแล้ว เป็นผู้มิสัมมาทิฐิ เขาผู้เป็นสวากของพระอริยะะ มีใจปราศจากอกิฉมา พยาบาท ไม่ลุ่มหลง มีสัมปชัญญะ มีสติมั่น มีจิตประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แผ่ไปในทิศทั้งปวงตลอดโลกทั้งปวงในสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน

“เมื่อเขาเจริญเมตตาเจโตวิมุตติอยู่ ทำให้มากอย่างนี้ กรรมใดที่ทำไว้พอประมาณ กรรมนั้นจักไม่เหลือ จะไม่ตั้งอยู่ในเจโตวิมุตตินั้น”¹⁶

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเช่นนี้ นายคามาณีผู้เป็นสวากของนิครนถ์ได้ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสก นับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

¹⁴ช.อิตติ. 25/244/205.

¹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 144-168.

¹⁶ส.สพ. 18/393-398/613-619.

โดยนัยพระพุทธพจน์นี้จะเห็นว่า บาปกรรมที่ทำแล้ว สามารถละได้, ล่วงพ้นเสียได้ด้วยการเว้นบาปกรรมเช่นนั้นและทำกรรมดีใหม่ เหมือนคนเคยเป็นแผลเจ็บปวดทรมานเพราะแผลนั้นเพียงใดก็ตาม แต่เมื่อเขารักษาแผลด้วยดี แผลจะค่อยๆ หายความเจ็บปวดก็จะค่อยๆ บรรเทาลง เมื่อแผลหายสนิทดีแล้ว ความเจ็บปวดก็หายไป ด้วยเขาเพียงแต่ได้เชื่อว่าเคยเป็นแผลเท่านั้น เปรียบอีกอย่างหนึ่ง เหมือนคนลงไปในหลุมโคลน เนื้อตัวเประอะเข็งงัดด้วยโคลน ต่อมาเขารู้ว่าไม่ควรอยู่ในหลุมโคลนนั้นจึงขึ้นจากหลุมโคลนล้างตัวสะอาดดีแล้ว ประพรมด้วยเครื่องหอมนุ่งห่มผ้าใหม่ ทำกิจที่เกี่ยวกับสิ่งสะอาดหมดจด เขาไม่เข็นโคลนอีก เพียงแค่ได้เชื่อว่าเคยเข็นโคลนเท่านั้น ผู้มีปัญญามีใจเป็นธรรมย่อมไม่ตั้งข้อรังเกียจบุคคลเช่นนั้น แต่กลับยกย่องว่าเขารู้จักละบาปกรรม ล่วงพ้นบาปกรรมเสียได้ ตั้งตนอยู่ในคุณอันน่าเคารพนับถือและน่าบูชา ยิ่งถ้าเขาทำคุณงามความดีชนิดมหัศจรรย์ เช่น ฌานและอภิญาด้วยแล้ว จะมีผลอันยิ่งใหญ่คือ บาปกรรมใดที่ทำไว้พอประมาณ กรรมนั้นจะไม่เหลือไม่ตั้งอยู่ในใจโศกเศร้าเช่นนั้น ถ้าจนถึงกับได้อาสวักขยญาณ คือ ความสิ้นกิเลสด้วยแล้ว ก็จะเป็นผู้อยู่เหนือกรรมเอาที่เดียว เรื่องของพระองค์สิริมาลเป็นตัวอย่างหนึ่งในเรื่องนี้ ท่านอยู่เหนือกรรม, กรรมตาม ท่านไม่ได้, เอาท่านไว้ในอำนาจไม่ได้อีกต่อไป

เรื่องของพระมิลกะเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลสามารถอยู่เหนือกรรมได้ด้วยกุศลอันเป็นโลกุตระ

พระมิลกะนั้น เมื่อครั้งยังเป็นคฤหัสถ์ได้ทำบาปไว้มากเพราะเล็งชิงชีพด้วยปาณาติบาตกรรม วางขวากดักบ่วงไว้ในป่าเป็นจำนวนร้อย

วันหนึ่ง เมื่อบริโภคน้ำปิ้งในที่ดักบ่วงแล้ว กระจายน้ำ จึงออกเดินทางน้ำไปพบหม้อน้ำของพระเถระรูปหนึ่งซึ่งอยู่ในป่าไม่ไกลจากที่ดักบ่วงนัก พระเถระกำลังจงกรมอยู่เขาเปิดหม้อน้ำออกไม่เห็นน้ำแม้เพียงพอลงมือ เขาโกรธมาก จึงพูดว่าพระว่า

“สมณะ ท่านกินข้าวที่ชาวบ้านถวายด้วยศรัทธาแล้วเอาแต่นอนแม่น้ำสักเพียงเท่ายาหยอดตาก็ไม่มี ท่านเกียจคร้านไม่สมควรเลย”

พระเถระคิดว่า “เราตักน้ำไว้เต็มหม้อ และยังมีได้เต็มเลย ไฉนหนอ นายมิลกะจึงพูดอย่างนี้” พระเถระเดินไปดูเห็นน้ำเต็มหม้อ จึงเอาสังข์สำหรับตักน้ำ ตักให้เต็มแล้วส่งให้นายมิลกะ เขาตักถึง 32 สังข์ แล้วเกิดสังเวชสลดใจว่า “น้ำเต็มหม้ออยู่แท้ๆ แต่เพราะกรรมชั่วของเราจึงปรากฏเป็นหม้อเปล่า ดำรงอยู่เหมือนกระเบื้องร้อน อรรถภาพของเราในอนาคตจักเป็นอย่างไรหนอ?”

เขาขอร้องให้พระเถระบวชให้ พระเถระบอกตจปัญจกัมมัฏฐาน¹⁷ ให้บวชเณรแล้วแต่ขณะใดที่เขาบำเพ็ญสมณธรรมระลึกถึงอารมณ์กัมมัฏฐาน ขณะนั้นบ่วงดักและอาการทรมานทรมานของสัตว์ที่ติดบ่วง หรือถูกขวากของเขาก็ปรากฏขึ้น สิ่งนั้นมาทรมานจิตใจของเขาจนไม่อาจบำเพ็ญสมณธรรมได้อีกต่อไป

เมื่อเราระลึกถึงกรรมเก่าๆ อยู่ ความเร่าร้อนก็เกิดขึ้นในสรีระ จิตไม่ดำเนินไปสู่วิถีกัมมัฏฐาน เหมือนโคโง้งไม่เดินไปตามรอยไถ เธอถูกความเร่าร้อนบีบคั้นอยู่เนืองๆ ไม่มีความยินดีในการบำเพ็ญสมณธรรมอีกต่อไป จึงไปหาพระเถระ บอกว่าจะสึก อยู่ไปก็ไม่มีประโยชน์ ทำสมณธรรมไม่ได้ มีแต่ภาพบ่วงดักสัตว์และอาการทรมานทรมานของสัตว์มาปรากฏให้เห็น

¹⁷พิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง โดยเป็นของปฏิภูล หรือโดยเป็นธาตุ.

พระเถระมีวิธีทำให้เขากลับภัยในอบายภูมิ มีนรกเป็นต้น และบอกว่าถ้าเธอสึกไป จะต้องตกนรกแน่นอน เขาถามท่านว่า ถ้าเขาบวชอยู่ต่อไปจะพ้นภัยในนรกหรือ พระพุทธศาสนาสามารถช่วยเขาให้พ้นทุกข์ได้จริงหรือ พระเถระยืนยันว่า ได้แน่นอน

สามเณรมลิกะจึงตัดสินใจไม่สึก และตั้งแต่นั้นมาท่านข่มใจบำเพ็ญสมณธรรมมิได้ย่อหย่อน เมื่อความว่างครบงำท่านก็เอาฟางเปียกวางไว้บนศีรษะ นั่งห้อยเท้าทั้งสองลงไปในสระน้ำ

วันหนึ่ง เเธกรองน้ำเสร็จแล้ววางหม้อกรองน้ำไว้ที่ขา ยืนคอยรอให้น้ำสะอาดใส

พระเถระได้ให้อโวกาทแก่เธอว่า

“ยศ (คือเกียรติ) ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่นขยันมีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำเป็นผู้สำรวม มีชีวิตอยู่ด้วยธรรม และไม่ประมาท”

เธอได้น้อมโอวาทของพระเถระนั้นและมาเตือนคนว่า “บรรดาคนที่มีความหมั่น มีสติ ฯลฯ ทั้งหลาย เราก็เป็นคนหนึ่งที่มีความหมั่น มีสติ ฯลฯ และไม่ประมาท” เธอได้นำโอวาทของพระเถระมาเตือนตนเองอยู่เนืองๆ ยืนอยู่ ณ ที่เดิมนั่นเอง สามารถตัดสังโยชน์ 5 อย่างเบื้องต้น ได้เป็นพระอนาคามีแล้ว และต่อมาเธอได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

การประพฤติธรรมให้เกิดประโยชน์ถึงปานนี้สามารถช่วยบุคคล ผู้กระทำความบาปกรรมมาเป็นอันมาก ให้พ้นจากบาปกรรมได้อย่างนี้

บรรดาอุปนิสัย 3 อย่าง คือ ทาน ศีล และภาวนานั้น ท่านว่า ผู้มีอุปนิสัยทางทานครบจำความโลภได้แล้วประกอบวิปัสสนาอยู่เนืองๆ ย่อมบรรลุอนาคามีผลได้โดยไม่ช้า ผู้มีอุปนิสัยทางศีลก็เหมือนกันได้อุปนิสัย 2 อย่าง คือ ทานูปนิสัยและศีลูปนิสัย เป็นพื้นฐานเบื้องต้น ทำให้ภาวนาอุปนิสัยมีกำลังแรงสามารถตัดสังโยชน์เบื้องต้น เป็นพระอรหันต์ได้ในไม่ช้า¹⁸

3.2.3. ชีวิตและความตาย

ธรรมดาของสิ่งทั้งหลายคือ เกิดขึ้น ดำรงอยู่ชั่วคราวแล้วดับไป ความดับไป ความแตกสลายของรูปแห่งสิ่งมีชีวิตนั่นเอง เรียกในภาษาสามัญว่า “ตาย” ในขณะที่ดำรงก็อยู่ด้วยความยุ่งยาก ลำบากนานาประการ ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด เพื่อประคับประคองชีวิตไว้ ทั้งมนุษย์ พืชและสัตว์ ต้องมีการะหนักในการประคับประคองรักษาชีวิตทั้งสิ้น

ก. ชีวิต ความทุกข์ ความตายมาพร้อมกับการเกิด

กล่าวเฉพาะมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานก่อน ความเดือดร้อนของชีวิต เริ่มต้นตั้งแต่วาระแรกที่จะคลอดจากครรภ์ของแม่มาสู่สภาพใหม่ เรียกได้ว่าเริ่มเข้าสู่ยุคแห่งทุกข์ต่างๆ ตั้งแต่การเสี่ยงอันตรายในการคลอด เมื่อคลอดแล้วก็ต้องเผชิญหน้ากับความทุกข์ใหม่ๆ ที่ตนไม่เคยประสบ หรือมีฉะนั้นก็ความทุกข์ซ้ำซากไปตลอดชีวิต ความตายเป็นทางออกจากทุกข์ชั่วระยะหนึ่ง หรืออาจเปลี่ยนจากทุกข์อย่างหนึ่งไปสู่ทุกข์อื่นที่แปลกและใหม่อีกอย่างหนึ่ง

ในรายที่คลอดยาก ทั้งเด็กและมารดาได้รับความทุกข์ทรมานเหลือเกิน ตายเสียขณะคลอดก็มี ตายเสียในครรภ์ก็มี ออกจากครรภ์พร้อมด้วยความพิการ และมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมานไปตลอดจนตายก็มี ชีวิต ความทุกข์และความตายช่างสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสียจริงๆ

¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 169-173.

เมื่อออกจากกรรมมารตามาสู่โลกนี้แล้วแม้ไม่พิจารณา อยู่ในสภาพตามปกติธรรมดา ก็ต้องถูกความทุกข์ต่างๆ บีบคั้นไม่เว้นใครไว้เลย ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ ชายหรือหญิง ยากจนหรือมั่งมี สวยหรือซีเหร่ ล้วนตกอยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของความทุกข์ทั้งสิ้นโดย เฉพาะอย่างยิ่ง คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความต้องพลัดพรากจากบุคคลและ สิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจ

ข. ลูกศรเสียบกาย เสียบใจ

มนุษย์และสัตว์ทั่วไป จึงมีลูกศรสองดอกเสียบอยู่ ดอกหนึ่งเสียบกาย คือทุกข์ทางกาย อีกดอกหนึ่งเสียบใจ คือทุกข์ทางใจ ซึ่งมีสาเหตุอยู่มากมายสุดจะพรรณนาได้บางคนถูกบีบคั้นจนทนไม่ไหว ต้องฆ่าตัวตายด้วยวิธีต่างๆ เพื่อหนีทุกข์ แต่ก็หาหนีได้พ้นไม่ เขาต้องได้รับทุกข์ในภพหน้าอีก และอาจรุนแรงยิ่งกว่าทุกข์ในภพนี้ที่เขาได้รับอยู่แล้วเสียอีก จนกว่าเมื่อใดเขาได้กำหนดรู้ทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ แล้วละเหตุแห่งทุกข์เสีย การติดตามแห่งทุกข์ก็จะสิ้นสุดลง

ค. ทุกข์ของชีวิต

บุคคลจะมีศใหญ่อย่างไร มีทรัพย์มากเพียงใด มีบริวารล้นหลามอย่างไร ก็ไม่พ้นที่จะต้องตกอยู่ในอำนาจของความแก่ ความเจ็บไข้ และความตาย ในระหว่างมีชีวิตอยู่ก็ถูกความทุกข์ต่างๆ รุกรานเบียดเบียนจนหาความสุขสำราญใจที่แท้จริงได้โดยยาก หรือให้ติดต่อกันเป็นเวลานานๆ ได้ ความทุกข์เหล่านั้น เช่น ความทุกข์ใจ คับแค้นใจเพราะเหตุต่างๆ ความต้องหนาว ร้อน ทิวกระหาย ปวดอุจจาระ ปัสสาวะ ซึ่งต้องบ่าบค้อยู่เสมอ, โรคภัยไข้เจ็บ, ความถูกกิเลสแผดเผาให้เร่าร้อน, ความต้องทนทุกข์ทรมานเพราะผลกรรมของตน, ความต้องร่วมทุกข์ด้วยผู้เกี่ยวข้อง, การต้องแสวงหาอาหาร, การทะเลาะวิวาทกับผู้อื่นที่ขัดแย้งกัน เหล่านี้ล้วนเป็นทุกข์ของชีวิตทั้งสิ้น

ง. หมั่นระลึกถึงความตายด้วยสติ

การระลึกถึงความตายอยู่เนืองนิตย์เป็นกรรมฐานอย่างหนึ่ง ท่านเรียกว่า มรณัสสติกรรมฐาน ทำให้เกิดความสังเวชสลดใจ แต่ต้องประกอบด้วยสติสัมปชัญญะและญาณ (ความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริง) มิฉะนั้นแล้วการระลึกถึงความตายจะเกิดความสะดุ้งกลัวหวาดเสียว พรั่นพรึงไม่ได้ประโยชน์ การระลึกถึงความตายที่ได้ประโยชน์จะต้องมีสติสัมปชัญญะด้วยดี ให้เห็นความตายของตนและผู้อื่นเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ได้ความสังเวชสลดใจหมดความเพเลิดเพเลินในทางที่ผิด มีจิตคลายจากความโลภ โกรธ และหลง¹⁹

3.2.4 ความตาย 2 ลักษณะ

ความตายนี้นี้มี 2 ลักษณะ คือตายในเวลาที่เหมาะสมตาย อย่างหนึ่ง ท่านเรียกว่า กาลมรณะ เช่น ตายเพราะชราสิ้นอายุ และตายในเวลาที่ยังไม่สมควรตายอย่างหนึ่ง ท่านเรียกว่า อกาลมรณะ เช่น ตายเพราะถูกฆ่าตาย เพราะกรรมเก่ามาตัดรอน, เกิดอุบัติเหตุต้องตายลงไป อย่างนี้เป็นอกาลมรณะ ความตายทั้ง 2 อย่าง ควรเป็นสังเวควัตถุ คือเรื่องอันเป็นที่ตั้งแห่งความสลดสังเวช สลดจิตว่าโอหนอ, ท่านผู้นี้ตายแล้วอย่างไร, ย่อมเป็นไปได้ที่เราจะต้องตายอย่างนี้บ้างวันใดวันหนึ่งในอนาคต

ก. สิ่งที่ประกันไม่ได้ 4 ประการ

พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย! สิ่ง 4 ประการนี้ใครๆ จะประกันมิได้เลย คือ

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 176-178.

- 1) ประกันสิ่งที่จะต้องแก่ หรือทรุดโทรมเป็นธรรมดา มิให้แก่ หรือทรุดโทรม
- 2) ประกันสิ่งที่มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา มิให้มีการเจ็บป่วย
- 3) ประกันสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดามิให้ตาย
- 4) ประกันกรรมชั่วที่บุคคลทำแล้ว มิให้ให้ผลเป็นความทุกข์ ความทรมานทรมาย²⁰

3.2.5 อิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ของความตาย

ความตายนี้มีอิทธิพลยิ่งใหญ่ยิ่งนัก ไม่มีใครสามารถต้านทานต่อสู้ด้วยวิธีใดๆ ได้เลย ก้าวเข้าสู่ปราสาทแห่งกษัตริยาธิราช และแม่ในวงชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างสง่าผ่าเผย ปรากฏจากความสะทกสะท้านใดๆ เช่นเดียวกับก้าวเข้าสู่กระท่อมน้อยของขอทาน พญามัจจุราชนี้เป็นตุลาการที่เที่ยงธรรมนัก ไม่เคยลำเอียงหรือกินสินบนของใครเลย ย่อมพิจารณาคดีตามบทพระอัยการ และอ่านคำพิพากษาด้วยถ้อยคำอันหนักแน่นเด็ดเดี่ยวไม่ฟังเสียงคัดค้านและขอร้องของใคร ท่ามกลางเสียงคร่ำครวญอันระคนด้วยกสินธูปควันเทียนนั้น ท่านได้ยื่นพระหัตถ์ออกกระชากให้ความหวังของคนทุกคนหลุดลอย แล้วทุกอย่างก็เป็นไปตามพระบัญชาของพระองค์เมื่อมาถึงจุดนี้ความยิ่งใหญ่ของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย ก็จะกลายเป็นเพียงนิยายที่ไว้เล่าสู่กันฟังเท่านั้น

มงกุฎประดับ เพชรก็มีค่าเท่ากับหมวกฟาง พระศทธานมีลวดลายวิจิตรก็เป็นเสมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่า, เมื่อความตายมาถึงเข้าพระราชาก็ต้องถอดมงกุฎเพชรลงวาง, ทิ้งพระศทาไว้แล้วเดินเคียงคู่ไปกับขวานา หรือขอทาน ผู้ได้ทิ้งจอบเสียม หมวกฟางและคันไถหรือภาชนะขอทานไว้ให้ทายาทของตน

ใครเล่าจะต่อกรกับพญามัจจุราชผู้เป็นใหญ่ในสิ่งที่จะต้องตาย แต่ถ้าไม่มีความตายแล้วมนุษย์ทั้งหลายก็จะมัวเมาประมาท และมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมานมากกว่านี้ พญามัจจุราชคือความตาย, เมื่อมองในแง่หนึ่งแล้ว, ก็มีบุญคุณต่อมนุษย์มากอยู่ เพราะเพียงแต่นึกถึงท่านบ่อยๆ เท่านั้น ก็ทำให้ความโลภ โกรธ หลง สงบระงับลง และแม้เพียงแต่เอาชื่อของท่านไปขู่เท่านั้น ก็ทำให้บุคคลบางคนวางมือจากความชั่วทุจริตที่เคยทำมาก่อน, แต่ก็พญามัจจุราชอีกเหมือนกันที่กระชากเอาชีวิตของคนดีมีประโยชน์บางคนไปอย่างหน้าตาเฉย แม้ในโอกาสอันยังไม่สมควร หรือเป็นเพราะเขาควรจะไปมีความสุขในโลกหน้ามากกว่าปล่อยให้ทุกขอยู่ในโลกมนุษย์อันเคลื่อนกล่นอยู่ด้วยสุขและทุกข์นี้

แม้ความงามอันเฉิดฉายของหญิงงามสะคราญตาอร่ามใจ อันถูกยกย่องแล้วว่าเป็นหนึ่งในจักรวาล เป็นที่ต้องการปรารถนายิ่งนักของบุรุษทุกวัยในพื้นที่ภพนี้ เธอผู้งามพร้อมเช่นนั้นที่สุดในที่สุดก็ต้องตกเป็นเหยื่อของความตาย ซึ่งไม่เคยยกเว้นและปราณีใครเลย เมื่อดาบแห่งมัจจุราชฟาดฟันลง ใช้บ่วงอันมีมหิทธานุภาพยิ่งนักคล้องเอาดวงวิญญาณไปแล้ว ร่างอันงดงามไร้ความตรึกในกามให้กำเริบนั้น ก็ปลันนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ มันไร้ค่ายิ่งกว่าท่อนไม้เสียอีก เพราะไม่อาจนำไปใช้ประโยชน์ใดๆ ได้เลย จะทำสัมภาระหรือเครื่องมือหุงข้าวต้มแกงก็มีได้ มีแต่เป็นเหยื่อของหมู่หนอนเข้าซอมนไชให้ปรุปรุนเนาเหม็น เป็นสิ่งสะสมอดสะเอียน แม้แต่บุคคลที่เคยรักเหมือนจะขาดใจ อะไรเล่าจะเป็นสาระในชีวิตมนุษย์ นอกจากความดีที่เคยบำเพ็ญและทิ้งไว้ให้โลภระลึกถึงและยกย่องบูชา

²⁰องจตกก. 21/232.

ด้วยประการฉะนี้ เจ้าของแห่งเรือนร่างซึ่งดงามพริ้งเพราะถ้ามัวเมาแต่ในเรือนร่างอันไร้สาระของตน มิได้ชวนขยายบำเพ็ญประโยชน์ให้สมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วคุณค่าของเขาจะสู้ก่อนอิฐปูถนนได้อย่างไร

ก. ชีวิตถูกแผดเผาด้วยความแค้นและความเจ็บอยู่ทุกวัน

อำนาจและชีวิตเป็นของไม่ยั่งยืน เปรียบด้วยน้ำค้างบนใบหญ้า ไม่นานนักก็เหือดแห้งไป เมื่ออาทิตย์อุทัยขึ้นมาแผดเผา ชีวิตนี้ถูกความแค้นและความเจ็บแผดเผาอยู่ทุกวัน จะยั่งยืนไปได้สักเท่าใด ในที่สุดก็ต้องตาย ใครเล่าจะปฏิเสธพระดำรัสของผู้มีพระภาคเจ้าที่ว่า “ความสุขอันเป็นโลกีย์ทั้งหมดลงท้ายด้วยทุกข์”

ชีวิตเริ่มต้นด้วยเรื่องต้องปกปิดเพราะความอาย ทรงตัวอยู่ด้วยเรื่องยุ่งยากสับสน และจบลงด้วยเรื่องเศร้า อนึ่ง ชีวิตนี้เริ่มต้น และจบลงด้วยเสียงคร่ำครวญ เมื่อลืมตาขึ้นดูโลกเป็นครั้งแรกเราก็ร้องไห้ และเมื่อจะหลับตาลาโลกเราก็ร้องไห้อีก หรืออย่างน้อยก็เป็นสาเหตุให้คนอื่นหลังน้ำตา เด็กร้องไห้พร้อมด้วยกำมือแน่น เป็นสัญลักษณ์ว่าเขาเกิดมาเพื่อจะหวังเหนี่ยวยึดถือ แต่เมื่อหลับตาลาโลกนั้น ทุกคนแบมือออกเหมือนจะเตือนให้ผู้อยู่เบื้องหลังสำนึกและเป็นพยานว่ามีได้เอาอะไรไปเลย เปรียบเหมือนภูเขาศิลาล้วนสูงจรดฟ้า กลิ้งเข้ามาพร้อมกันทั้งสี่ทิศ ย่อมบดขยี้สัตว์ทั้งหลายให้พินาศไป ฉันทใด

ความแค้นและความตายก็ฉันทนั้นย่อมครอบงำอำยีสัตว์ทั้งหลายไม่เว้นใครเลย ไม่ว่าจะชาติหรือพรหมณ์ ไชยยะ ศูทร จันฑาล หรือคนรับจ้างทิ้งขยะมูลฝอย ความแค้นและความตายนั้น อันใครๆ จะเอาชนะด้วยกองทัพช้างม้า พลเดินเท้า ด้วยทรัพย์ หรือเวทย์มนต์คาถาใดๆ มิได้เลย เพราะฉะฉันทนั้นบัณฑิตผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ พึงมีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ประพฤติธรรมด้วยกาย วาจา ใจ ย่อมได้รับการสรรเสริญในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์²¹

ข. ความตายคือเงาติดตัวของชีวิต

ความตายเป็นประดุจเงาตามตัวของคนและสัตว์ทั้งหลายอยู่ แต่บุคคลและสัตว์หารู้ตัวไม่หรือเหมือนเพชรฆาตถือดาบ เจ็ตามหลังบุคคลอยู่ทุกอย่างก้าว พร้อมทั้งจะฟาดฟันอยู่ทุกขณะ แต่มนุษย์ทั้งหลายก็ประมาทอยู่ หากสำนึกถึงความจริงข้อนี้ไม่ ช่างน่าสงสารเสียนี้กระไร!

ความแค้นและความตายติดตัวบุคคลมา ตั้งแต่วันแรกที่ถือปฏิสนธิในครรภ์มารดาทีเดียว แต่ยังไม่ปรากฏชัด, เป็นสภาพแฝงเร้นอยู่พรางตาให้เห็นเป็นการเจริญเติบโต แต่ผู้รู้เรียกอาการอย่างนี้ว่า “วัย” หมายความว่า เสื่อมไป ลื่นไป หมดไป, ต่อเมื่อปัจฉิมวัย ความแค้นจึงปรากฏชัดเจน ปกปิดไม่ได้อีกต่อไป และในที่สุดก็ต้องแตกทำลาย คือตาย ทุกคนบ่าหน้าไปสู่ความตายตั้งแต่วันแรกที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา เหมือนดวงอาทิตย์ที่บ่าหน้าไปทางทิศตะวันตก ตั้งแต่วันแรกที่ขึ้นทางทิศตะวันออก หรือเหมือนสายน้ำที่ไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำฉันทนั้น

ค. ทุกสิ่งมีการแตกทำลายเป็นที่สุด

วันคืนล่วงไป ชีวิตและอายุของสัตว์ทั้งหลายก็เสื่อมไป ลื่นไป ชีวิตเปราะบางเหมือนภาชนะดินที่ช่างหม้อทำไว้ ทุกอย่างทุกขนาดมีการแตกทำลายเป็นที่สุด ทุกอย่างที่มีมนุษย์ปองหมายต้องการดิ้นรนชวนขยายเหยียดแย่งทำลายล้างกันเพื่อสมบัติอันใด สมบัติอันนั้นก็พลอยวิบัติไปสิ้น

²¹สจ.ส. 15/415/148.

(สำหรับเขา) เพราะวิบัติอันยิ่งใหญ่มาถึงเขานั้นคือมรณวิบัติ วิบัติคือความตาย ย่อมทำลายสมบัติอันเป็นที่ชื่นชมของบุคคลทุกประการ แม้สรีระอันเป็นที่รัก เป็นที่หวงแหนแห่งตน ก็ต้องทอดทิ้งไว้ถมแผ่นดิน หรือให้ถูกเผาเป็นเถ้าถ่าน ความไม่มีโรคจบลงด้วยโรค ความหนุ่มสาวลงท้ายด้วยความแก่ ชีวิตสิ้นสุดลงด้วยความตาย

ใครจะสูงด้วยยศ มากล้นด้วยบุญ อุดมด้วยฤทธิ์ เลิศด้วยปัญญา มีกำลังมหาศาลอย่างไร ก็ไม่พ้นเงื้อมมือแห่งความตาย แม้พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงบรรลุนิพพานธรรมแล้ว ก็ยังต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งมฤตยู เมื่อเป็นเช่นนี้ไหนเล่าความตายจักไม่มาถึงเรา

ง. ความมีชีวิตอยู่ ช่างไม่แน่นอนเสียเลย

อันตรายอันเป็นเหตุแห่งความตายนั้นมีมาก เช่น อันตรายจากสัตว์ร้าย มีงูและเสือก เป็นต้น จากบุคคลที่เป็นศัตรูคูเวรกันจากอุบัติเหตุ เช่น ถูกรถชนพลัดล้มลงในที่บางแห่ง และอันตรายจากโรคต่างๆ มีโรคลมในปัจจุบัน และโรคอันเป็นเหตุให้สิ้นชีวิตโดยเฉียบพลันอีกหลายประการ เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรประมาทในวัยว่ายังหนุ่มสาว หรือยังไม่แก่, ในความไม่มีโรค, และในชีวิตว่าชีวิตของเรายั่งยืนยาว มีอยู่เสมอมิใช่หรือ เห็นกันอยู่ในตอนเช้า ตอนสายตายเสียแล้ว เห็นกันอยู่ตอนสายเที่ยงวันตายเสียแล้ว เห็นกันอยู่เที่ยงวัน บ่ายตายเสียแล้ว และเห็นกันอยู่ตอนบ่าย เย็นตายเสียแล้ว เห็นกันอยู่ตอนเย็น กลางคืนตายเสียแล้ว... ความมีชีวิตอยู่ช่างไม่แน่นอนเสียเลย ส่วนความตายเป็นของแน่นอน เราจะต้องตายเป็นแน่แท้

จ. เหตุปัจจัยของความมีชีวิตอยู่และความตาย

ความมีชีวิตอยู่ เนื่องด้วยปัจจัยหลายอย่าง พอขาดเหตุปัจจัยชีวิตก็พร้อมที่จะดับ เหตุปัจจัยที่กล่าวนั้นคือลมหายใจเข้าออก เมื่อหายใจเข้าไปแล้วไม่ออก หรือออกแล้วไม่เข้าไป คนก็ตายในช่วงระยะเวลาเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ยังต้องบริหารอิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ให้เป็นไปสม่ำเสมอ อุณหภูมิของร่างกายต้องมีความพอดี ขาดหรือเกินไปก็เดือดร้อน ร่างกายนี้ต้องได้ช้ำน้ำตามกาลอันควร เมื่อขาดไป ไม่ได้ในกาลที่ควรได้ชีวิตก็ถึงความแตกดับชีวิตโรค กาลที่ตายที่ทอดทิ้งร่างกาย และคติที่ไปในเบื้องหน้า 5 ประการนี้ ไม่มีเครื่องหมาย รู้ไม่ได้สัตว์โลกโดยทั่วไป รู้ไม่ได้ใครเล่าจะกำหนดได้ว่าตนจะมีชีวิตอยู่เท่านี้เท่านี้ ใครเล่าจะรู้ว่าตนจะตายด้วยโรคอะไร ในวันใด เดือนใด ปีใด และตายที่ใด นอกจากนี้ยังไม่อาจรู้ได้ว่าตายแล้วไปเกิดที่ไหน

ฉ. พึงไม่ประมาทในเรื่องอายุ

ในสมัยปัจจุบันชีวิตของมนุษย์นี้น้อยนักเพียงร้อยปีเป็นอย่างยิ่ง แม้จะเกินร้อยปีไปบ้างก็ไม่มากและจะต้องตายเพราะชราเป็นแน่แท้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเตือนไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! อายุของมนุษย์นี้น้อยนัก พวกเขาจะต้องเดินทางไปสู่สัมปรายภพ เพราะฉะนั้น จึงควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ (คือดำรงตนอยู่ในระบอบการครองชีวิตอันประเสริฐที่ทุกข์เข้าถึงได้โดยยาก ดำเนินชีวิตตามทศกสิล สมาธิ ปัญญา) ผู้ที่เกิดแล้วจะไม่ตายเป็นไม่มี อายุของมนุษย์นี้น้อยนัก คนดีหรือผู้ฉลาดไม่พึงประมาทในเรื่องอายุนั้น พึงรีบทำความดี (รีบดับทุกข์) เหมือนคนที่ไฟติดอยู่บนศีรษะ ควรรีบดับเสียโดยพลัน เรื่องความตายจะไม่มาถึงนั้น เป็นไม่มี”

พระพุทธองค์ตรัสไว้อีกว่า “สำหรับภิกษุผู้เจริญมรณัสสติว่า น่าปลื้มใจหนอที่เราอยู่มาได้วันหนึ่งคืนหนึ่ง... อยู่มาได้วันหนึ่ง... อยู่มาได้ชั่วระ ยะเวลาที่ฉันทบิณฑบาตครั้งหนึ่ง... เคี้ยวข้าว 4-5 คำ... ภิกษุผู้เจริญมรณัสสติอย่างนี้ชื่อว่ายังประมาทอยู่ ยังเฉื่อยชาอยู่ในเรื่องระลึกถึงความตาย

ส่วนภิกษุใดเจริญมรณัสสติอย่างนี้ว่า น่าน้ำปลื้มใจหนอที่เราอยู่มาได้ชั่วระยะเวลาเดียว คำข้าวคำเดียว แล้วกลืนลงไป หรือเราอยู่มาได้เพียงชั่วระยะเวลาที่หายใจเข้าแล้วหายใจออกได้ หรือหายใจออกแล้วหายใจเข้าได้ เราพึงใส่ใจคำสอนของพระผู้มีพระภาค เราทำกิจของบรรพชิตได้มากหนอ อย่างนี้แหละ ภิกษุทั้งหลาย! เราเรียกว่าภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่ประมาท เจริญมรณัสสติอย่างเข้มแข็ง เพื่อความสิ้นไปแห่งกิเลส”

ข. บุคคลผู้ฉลาดพึงพิจารณาชีวิตด้วยปัญญา

บางครั้ง พระพุทธรูปทรงอุปมาชีวิตด้วยหยาดน้ำค้างบนใบหญ้า ด้วยฟองน้ำหรือต่อมน้ำในความหมายว่า สิ้นไปเร็ว แตกดับเร็ว, ทรงอุปมาชีวิตเหมือนรอยไม้ขีดลงในน้ำ ในความหมายว่ากลับเข้าหากันอย่างรวดเร็ว ไม่ตั้งอยู่นาน, น้ำที่ไหลจากภูเขาไหลอย่างเดียวไม่ไหลกลับ, ก้อนน้ำลายที่เขามองไว้ที่ปลายลิ้น พร้อมทั้งจะถ่มทิ้งโดยพลัน, ชิ้นเนื้อที่เขาใส่ไว้ในกระทะเหล็ก ถูกไฟเผาตลอดทั้งวันย่อมย่อยยับไปอย่างรวดเร็ว โคซึ่งเขานำไปสู่ที่ฆ่า ย่อมใกล้ความตายเข้าไปทุกย่างก้าว ฉันทิ ชีวิตก็ฉันทิ นั้น มีระยะสั้น มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก บุคคลผู้ฉลาดจึงควรพิจารณาชีวิตด้วยปัญญา ควรทำกุศลประพฤติพรหมจรรย์

ข. ประโยชน์จากความตาย

เพื่อถือเอาประโยชน์จากความตาย ซึ่งทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าข้ามไม่พ้นนี้ พระพุทธรูปทรงสอนให้ทุกคน ทุกวัย พิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความแก่ ความเจ็บและความตายเป็นธรรมดา ไม่อาจล่วงพ้นไปได้ นอกจากนี้ให้พิจารณาถึงความที่ต้องพลัดพรากจากของรัก ของชอบใจ ทั้งปวง และพิจารณาถึงกรรมว่า เรามีกรรมเป็นของๆ ตน ต้องรับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด เป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว เพราะสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

ถึงอย่างไร ความตายก็ยังมีแต่อยู่มีใช่น้อย เช่นทำให้คนที่เคยโกรธหรือเกลียดซึ่งเราหาโกรธหรือเกลียด ให้อยู่ในความผิดพลาดต่างๆ ของเรา ความตายไม่อาจพรากความรักของคนที่เรารักได้ ยังทำให้คนที่รักอยู่แล้วรักมากขึ้น ความดีที่เคยทำไว้และยังไม่ค่อยปรากฏ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ จะปรากฏมากขึ้น เต้นชัดขึ้น คนที่เคยริษยาก็จะเลิกริษยา และหันกลับมายกย่องชมเชย

โอกาสของเราทุกคนมีอยู่น้อย เวลาแห่งความตายรุกกระชั้นเข้ามาทุกนาที, วินาที จึงไม่ควรประมาท ควรรีบทำกิจที่ควรทำ ลดละความเพลิดเพลินหลงใหลมัวเมาต่าง ๆ ให้เบาบางลง อย่างที่พระพุทธรูปทรงเตือนไว้ว่า

“รำเรงอะไรกันนัก เพลิดเพลินอะไรกันนัก เมื่อโลกนี้ลูกโหลงอยู่ด้วยเพลิง คือความเจ็บ ความแก่และความตาย ท่านทั้งหลายอยู่ท่ามกลางความมืดมนคือความหลง เหตุไฉนจึงไม่แสวงหาดวงประทีปคือปัญญาเล่า”²²

3.2.6 หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรม

หลักกรรม หรือกฎแห่งกรรมมีอยู่ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น” แต่เนื่องจากกรรมบางอย่างหรือการกระทำบางครั้ง ไม่มีผลปรากฏชัดในทันที ผู้มีปัญญาน้อยจึงมองไม่เห็นผลแห่งกรรมของตนทำให้สับสน และเข้าใจไขว้เขว เพราะบางทีกำลังทำ

²²เรื่องเดียวกัน, หน้า 180-189.

ช่วยอยู่แท้ๆ กลับมีผลดีมากมาย เช่น ลาก ยศ สรรเสริญ สุข หลังไหลเข้ามาในชีวิต ตรงกันข้าม บางคราวกำลังทำความดีอยู่อย่างมโหฬาร แต่กลับได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ มีผลไม่ดีมากมาย เช่น ความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทาว่าร้าย ถูกลบประมาท และความเจ็บไข้ได้ป่วยหลังไหลเข้ามาในชีวิต

ความสลับซับซ้อนดังกล่าว ทำให้ผู้รับผลของกรรมสับสน เกิดความไม่แน่ใจว่า สิ่งที่ทำนั้นเป็นความชั่วจริงๆ หรือ เป็นความดีจริงๆ หรือ

ตามความเป็นจริงแล้ว กรรมชั่วที่เขากำลังทำอยู่ยังไม่ทันให้ผลกรรมดีที่เขาเคยทำไว้ก่อน ถึงวาระให้ผลในขณะที่คนผู้นั้นกำลังทำชั่วอยู่ จึงทำให้เขาได้รับผลดี ถ้าเปรียบทางวัตถุก็จะมองเห็นง่ายขึ้น เช่น คนๆ หนึ่งกำลังปลูกต้นไม้อันเป็นพืชอยู่ มีผลไม้หอมหวานอร่อยสุกมากมายในสวนของเขา เขาได้ลิ้มรสอันอร่อยของผลไม้ ซึ่งเขาปลูกไว้ก่อน ต่อมาต้นไม้มีพืชออกผลในขณะที่เขากำลังปลูกต้นไม้ที่มีผลอร่อยอยู่ เขาบริโภคผลไม้มีพิษรู้สึกได้รับทุกข์ทรมาน ข้อนี้นั้นใด กรรมกับผู้กระทำความดีนั้นก็ฉนั้น กรรมดีย่อมให้ผลดี กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่ว แต่เพราะกรรมจะให้ผลก็ต่อเมื่อสุกเต็มที่แล้ว (Maturation) และมีความสลับซับซ้อนมาก จึงทำให้ทั้งนี้ สาเหตุหนึ่งก็เพราะสติปัญญาของคนทั่วไปมีอยู่อย่างจำกัด เหมือนแสงสว่างน้อยๆ ไม่พอที่จะส่องให้เห็นวัตถุอันสลับซับซ้อนอยู่มากมายในบริเวณอันกว้างใหญ่ และบริเวณนั้นถูกปกคลุมอยู่ด้วยความมืด เมื่อใดดวงปัญญาของเขาแจ่มใสขึ้น เขาย่อมมองเห็นความเป็นจริง ปัญญาของเขายิ่งแจ่มใสขึ้นเพียงใด เขาย่อมสามารถมองเห็นเรื่องกรรมและความสลับซับซ้อนของชีวิตมากขึ้นเพียงนั้นเหมือนแสงสว่างมีมากขึ้นเพียงใด ผู้มีจักขุปกติย่อมสามารถมองเห็นวัตถุอันละเอียดมากขึ้นเพียงนั้น

สิ่งใดละเอียดมากเช่น เชื้อจุลินทรีย์ มองด้วยตาเปล่าไม่เห็นนักวิทยาศาสตร์เขาใช้เครื่องมือคือกล้องจุลทรรศน์ซึ่งมีอำนาจขยายเป็นพันๆ เท่าของวัตถุจริง จึงทำให้มองเห็นได้ สิ่งใดอยู่ไกลมาก ระยะสายตารธรรมตาไม่อาจทอดไปถึงได้ นักวิทยาศาสตร์เขาใช้กล้องส่องทางไกล จึงสามารถมองเห็นได้เหมือนวัตถุซึ่งปรากฏอยู่ ณ ที่ใกล้ ข้อนี้นั้นใด

ผู้ได้อบรมจิตและปัญญาแล้วก็ฉนั้น เป็นนักวิทยาศาสตร์ทางจิต สามารถเห็นได้ในรายละเอียด รู้ได้ไกลซึ่งเรื่องกรรมและผลของกรรมชนิดที่สามัญชนมองไม่เห็นหรือมองให้เห็นได้โดยยากทั้งนี้เพราะท่านมีเครื่องมือคือปัญญาหรือญาณ สามัญชนไม่มีปัญญาหรือญาณเช่นนั้น จึงมองไม่เห็นอย่างที่ท่านเห็น เมื่อท่านบอกให้บางคนก็เชื่อตาม บางคนไม่เชื่อ ใครเชื่อก็เป็นประโยชน์แก่เขาเอง ทั้งด้านการดำเนินชีวิตและจิตใจ หาความสุขได้เอง

ผู้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมได้กำไรกว่าผู้ไม่เชื่อ คือทำให้วันชั่วทำได้มันคงยั่งยืนกว่าผู้ไม่เชื่อ ทำให้เป็นคนดีในโลกนี้ จากโลกนี้ไปแล้วก็บันเทิงในโลกหน้า เมื่อประสบปัญหาชีวิตอันแสนเผ็ดก็สามารถทำใจได้ว่ามันเป็นผลของกรรมชั่ว เมื่อประสบความรื่นรมย์ในชีวิตก็ไม่ประมาท มองเห็นผลแห่งกรรมดีและหาทางพอกพูนกรรมดีต่อไป

ก. ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จริงหรือไม่

เรื่องนี้เป็นความจริงอย่างยิ่ง แต่ที่คนส่วนมากยังลังเล หรือเข้าใจผิดไปบ้างก็เพราะความสลับซับซ้อนของกรรมและการให้ผลของมัน การได้ดีหรือได้ชื่อนั้นถ้าเอาวัตถุภายนอกเป็นเครื่องตัดสินก็ลำบากหน่อย ต้องรอคอย บางทีขณะที่กำลังรอคอยอยู่นั้น ผลของกรรมอื่นแทรกแซงเข้ามาเสียก่อน ยิ่งทำให้ผู้ทำกรรมซึ่งกำลังรอคอยผลอยู่นั้นงงและไขว้เขวไปใหญ่

ข. ผลภายนอกและผลภายในของกรรม

ผลภายนอก คือผลที่ตนเองและคนอื่นมองเห็นได้ง่ายอย่างธรรมดาสามัญ เพราะมันมา เป็นวัตถุสิ่งของหรือสิ่งสมมติ เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ ความเพลิดเพลิน ความมีหน้ามีตาในสังคม เพราะมีทรัพย์เกื้อหนุนให้เป็นหรือในทางตรงกันข้าม เช่น เสื่อมทรัพย์ อภัยศ ถูกนินทาตีเตียน มีความทุกข์ต่างๆ รุมสุมเข้ามาเช่น ความเจ็บป่วยความพลัดพรากจากปิยชน มีบุตร ภรรยา (สามี) เป็นต้น

ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข นั้น คนทั้งหลายพากันฝังใจเชื่อว่าเป็นผลดีหรือผลของกรรมดี ส่วนเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทาตีเตียนและทุกข์นั้นเป็นผลชั่ว หรือผลของกรรมชั่ว แต่ในชีวิต ปัจจุบันที่เห็นๆ กันอยู่ หาได้เป็นเช่นนั้นเสมอไปไม่ ลาภอาจเกิดขึ้นโดยทุจริตมิฉะพิกก็ได้ โดยสุจริต สัมมาชีพก็ได้, ยศอาจเกิดขึ้นโดยประจบสอพลอก็ได้โดยประกอบกรงานอย่างขยันหมั่นเพียรก็ได้, สรรเสริญอาจเกิดขึ้นเพียงเพราะผู้สรรเสริญเข้าใจผิด หรือเพราะเป็นพวกเดียวกันมีอคติอยู่ในใจก็ได้ เพราะมีคุณความดีจริงก็ได้, ส่วนความสุขความเพลิดเพลินนั้นเกิดขึ้นได้หลายวิธี สุดแล้วแต่ชอบ, บุคคลชอบสิ่งใด เมื่อได้สิ่งนั้นตามปรารถนาก็รู้สึกสุขเพลิดเพลินไปพักหนึ่ง เมื่อสิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงไป ไม่สมใจปรารถนาก็เป็นทุกข์

ในฝ่ายเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ทุกข์ ก็มีนัยเดียวกันกับฝ่ายลาภ ยศ คืออาจเกิดขึ้น เพราะการทำดี หรือทำชั่วก็ได้ ตัวอย่างเช่น ผู้ทำความดีโดยการบริจาคทรัพย์เพื่อสาธารณกุศลเป็น จำนวนล้านทรัพย์นั้นของเขาต้องลดจำนวนลง จะเรียกว่าเสื่อมลาภได้หรือไม่คนทำความดีอาจถูกถอด ยศก็ได้ เมื่อทำไม่ถูกใจของผู้มีอำนาจให้ยศหรือถอดยศ คนทำดีอาจถูกตีเตียนก็ได้ ถ้าคนผู้ตีเตียนมีใจ ไม่เป็นธรรม หรือมีอคติจงใจใส่ร้ายเขา คนทำดีอาจต้องประสบทุกข์ก็ได้ เพราะต้องมีความอดทนต่อ ความลำบากตรากตรำกาย และความเจ็บใจ เช่นความลำบากกายลำบากใจในการเลี้ยงดูบุตรและสั่ง สอนบุตรให้เป็นคนดี ซึ่งพยานเรียกว่า ความทุกข์ที่ต้องลงทุน (Pre-Pay-meant)

ผลภายนอกเป็นของไม่แน่นอนอย่างนี้ ถ้าถือเอาผลภายนอกมาเป็นเครื่องตัดสินผลของ กรรมย่อมทำให้สับสน เพราะบางคราวผลที่เกิดขึ้นสมแก่กรรม แต่บางคราวไม่สมแก่กรรม เท่าที่ บุคคลพอจะมองเห็นได้ในระยะสั้น

ส่วนผลภายใน คือผลที่เกิดขึ้นแก่จิตใจของผู้ทำ เป็นผลที่แน่นอนกว่า คือคนทำความดี รู้สึกตนว่าได้ทำความดี จิตใจย่อมผ่องใสขึ้นจิตสูงขึ้นส่วนคนทำความชั่ว รู้สึกตนว่าเป็นคนทำชั่ว จิตใจ เศร้าหมองไป อาการที่จิตเศร้าหมองหรือผ่องแผ้วนั่นเองเป็นผลโดยตรงของกรรมดี กรรมชั่ว สุข ทุกข์ ของบุคคลอยู่ที่อาการเศร้าหมองหรือผ่องแผ้วของดวงจิตมากกว่าอย่างอื่น ทรัพย์สินสมบัติ ชื่อเสียง เกียรติยศจะได้มามากเพียงใดก็ตาม ถ้าใจเศร้าหมองทรมนทรมายด้วยโลภ โกรธ หลงอยู่เสมอแล้ว สิ่ง เหล่านั้นหาสามารถให้ความสุขแก่เจ้าของเท่าที่ควรไม่ ตรงกันข้ามกลับเป็นสิ่งที่ทุกข์เดือดร้อนเสียอีก ผู้มีใจผ่องแผ้วเต็มทีเช่นพระอรหันต์ แม้ไม่มีทรัพย์สมบัติภายนอกที่ชาวโลกกระหายใดๆ เลย แต่ท่าน มีความสุขมาก เป็นความสุขที่ไม่เจือด้วยทุกข์

ค. กรรมแบ่งออกเป็น 12 ประเภท (กรรม 12)²³

ในตอนนี เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้รู้รายละเอียดแห่งกรรม จึงขอกล่าวถึงกรรม 12 ซึ่งจัดตามหน้าที่ จัดตามแรงหนักเบา และจัดตามกาลที่ให้ผล เมื่อทราบคำจำกัดความของกรรมประเภทต่างๆ แล้ว ผู้อ่านบางท่านที่ยังไม่เข้าใจก็อย่าเพิ่งใจร้อนทำใจเย็นๆ ไว้ก่อนและขอให้ท่านต่อไป จะเข้าใจดีขึ้นอย่างแน่นอน

กรรมจัดตามหน้าที่มี 4

- 1) ชนกกรรม - กรรมที่ก่อให้เกิด หรือส่งให้เกิดในกำเนิดต่างๆ เปรียบเสมือนมารดาของทารก ชนกกรรมนี้เป็นผลของอาจิณณกรรมบ้าง ของอาสันนกรรมบ้าง
- 2) อุปถัมภกกรรม - กรรมอุปถัมภ์ เป็นเสมือนพี่เลี้ยงนางนม มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี
- 3) อุปปีฬกกรรม - กรรมบีบคั้น มีหน้าที่บีบคั้นกรรมดี หรือช่วยให้พลาดลง
- 4) อุปฆาตกรรม หรืออุปจเฉทกกรรม - กรรมตัดรอน มีหน้าที่ตัดรอนกรรมทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล

กรรมจัดตามแรงหนักเบา มี 4

- 1) ครุกรรม - กรรมหนัก ฝ่ายดี หมายถึงฉาน วิปัสสนา มรรคผล ฝ่ายชั่วหมายถึงอนันตริยกรรม 5 คือฆ่ามารดา, ฆ่าบิดา, ฆ่าพระอรหันต์, ทำพระพุทธเจ้าให้ห่อพระโลหิต, ทำสงฆ์ผู้สามัคคีกันให้แตกกัน
- 2) อาจิณณกรรม หรือ พหุลกรรม - กรรมที่ทำจนเคยชิน หรือทำมาก ทำสม่ำเสมอ กรรมนี้จะให้ผลยั่งยืนมาก
- 3) อาสันนกรรม - กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต มีอำนาจทำให้บุคคลไปสู่สุคติหรือทุคติได้ ถ้าเขาห่วงเอากรรมนั้นเป็นอารมณ์เมื่อจวนตาย
- 4) กตัตตกรรม หรือ กตัตตวาปนกรรม - กรรมลักแต่ว่าทำ คือทำโดยไม่เจตนา

กรรมจัดตามกาลที่ให้ผลมี 4

- 1) ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม - กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน
- 2) อุปัชชเวทนียกรรม - กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน
- 3) อปรปรเวทนียกรรม - กรรมที่ให้ผลหลังจากอุปัชชเวทนียกรรม คือให้ผลเรื่อยไปสไปโอกาสเมื่อใด ให้ผลเมื่อนั้น
- 4) อโหสิกรรม - กรรมที่ไม่ให้ผล เลิกแล้วต่อถัน

ง. รายละเอียดของกรรม 12

เมื่อกรรมนำไปปฏิสนธิในภพใหม่ คือคนที่ทำกรรมดีไว้ย่อมไปเกิดในภพที่ดี คนทำกรรมชั่วไว้มากย่อมไปเกิดในภพที่ชั่ว กรรมที่ส่งให้เกิดขึ้นเรียกว่า ชนกกรรม (ชนก-ให้เกิด) สมมติว่าชนกกรรมฝ่ายดีส่งให้เขาเกิดในตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินสมบัติและบริวาร มีตระกูลสูง เขาเกิดเช่นนั้นแล้วไม่ประมาท หมั่นหาทรัพย์เพิ่มเติมรักษาทรัพย์เก่าให้มั่นคง มีความเคารพนบถนอบต่อผู้ควรเคารพนอบถนน้ำใจบริวารด้วยการสงเคราะห์เอื้อเฟื้อ พุดจาไพเราะ ทำประโยชน์ให้และวางตน

²³เรื่องกรรม 12 นี้ เก็บความจากอรรถกถา มโนรถปुरुณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ภาค 2 หน้า 131 และจากวิสุทธิมรรคปัญญานิทเทศ หน้า 223 ว.ศ.

เหมาะสม การกระทำเช่นนั้นเป็นอุปถัมภ์กรรม ช่วยส่งเสริมผลของกรรมดีเก่า รวมกับกรรมใหม่ ทำให้เขามั่งคั่งมากขึ้น มีบริวารดีมากขึ้น

ตรงกันข้าม ถ้าเขาได้ฐานะเช่นนั้นเพราะกุศลกรรมในอดีตส่งผลให้แล้วเขามัวเมาประมาท ผลาญทรัพย์สิ้นด้วยอบายมุขนานาประการเช่น เกียจคร้านทำางานและคบมิตรเลว เป็นต้น กรรมของเขานั้นมีสภาพเป็นอุปปีฬกรรม ปีบคั้นเขาให้ต่ำต้อยลงจนสิ้นเนื้อประดาตัว บริวารก็หมดสิ้น ถ้าเขาทำชั่วมากขึ้น กรรมนั้นจะกลายเป็นอุปฆาตกรรม ตัดรอนผลแห่งกรรมดีเก่าให้สิ้นไป กลายเป็นคนล้มจม สิ้นความรุ่งเรืองในชีวิต

อีกด้านหนึ่ง สมมติว่า บุคคลผู้หนึ่งเกิดมาลำบากยากเข็ญขัดสนทั้งทรัพย์และบริวาร รูปร่างผิวพรรณก็ไม่งาม เพราะอกุศลกรรมในชาติก่อนหลอมตัวเป็นชนกกรรมฝ่ายชั่ว เมื่อเกิดมาแล้ว เขาประกอบกรรมชั่วซ้ำเข้าอีก กรรมนั้นมีสภาพเป็นอุปถัมภ์กรรมช่วยสนับสนุนกรรมเก่าให้ทวีแรงขึ้น ทำให้ฐานะของเขาทรุดหนักลงไปกว่าเดิม

แต่ถ้าเขาผู้เกิดมาต่ำต้อยเช่นนั้นแล้วไม่ประมาท อาศัยความเพียรพยายามในทางที่ชอบ ถือเอาความอดสาหะเป็นแรงหนุนชีวิต รู้จักคบมิตรดี กรรมของเขานั้นมีสภาพเป็นอุปปีฬกรรม ปีบคั้นผลของอกุศลกรรมเก่าให้เพลากำลังลง เขามีความเพียรในทางที่ชอบมากขึ้น ขวนขวายในทางบุญกุศลมากขึ้น กรรมของเขาแปรสภาพเป็นอุปฆาตกรรม หรืออุปจเฉทกรรม ตัดรอนผลแห่งอกุศลกรรมเก่าให้ขาดสูญ จนในที่สุดเขาเป็นคนตั้งตนได้ดี มีหลักช้านมั่นคง

ที่กล่าว มานี้ คือ กรรมที่จัดตามหน้าที่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าหน้าที่ของกรรม ซึ่งมีลักษณะหน้าที่ให้เกิด อุปถัมภ์ ปีบคั้น และตัดรอน ส่วนกาลที่ให้ผลและแรงหนักเบาของกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กันมาก คือกรรมหนัก (ครุกรรม) ทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว จะให้ผลในปัจจุบันทันตาเห็น (ทิฏฐธัมมเวทนีย์) ส่วนกรรมที่เป็นอาจิณ หรือพหุลกรรมนั้น ถ้ายังไม่มีโอกาสให้ผลในชาติปัจจุบันก็จะยกยอดไปให้ผลในชาติถัดไป (อุปชชเวทนีย์) และชาติต่อไป (อปปราปรเวทนีย์) สุดแล้วแต่โอกาส ที่ท่านเปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อทันเข้าเมื่อใดกัดเมื่อนั้น

กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต (อาสันนกรรม) นั้น มักให้ผลก่อนกรรมอื่น เพราะจิตไปห่วงอารมณ์นั้นไว้มั่นไม่ว่าเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว กรรมนั้นใกล้จิตและใกล้ปฏิสนธิจิต ท่านว่า แม้บางครั้งจะมีกำลังน้อยก็ให้ผลก่อนกรรมอื่น เปรียบเหมือนรถติดไฟแดง เมื่อไฟเขียวอันเป็นสัญญาณให้รถไปได้เปิดขึ้น รถคันหน้าแม้มีกำลังวิ่งน้อยก็ออกได้ก่อน พอผ่านสี่แยกไปแล้ว รถที่มีกำลังดีกว่าย่อมแซงขึ้นหน้าไปได้

ในตำรา ท่านเปรียบเทียบผลของอาสันนกรรมว่าเหมือนวัวที่ขังรวมกันอยู่ในคอก รุ่งเช้ามารอกันอยู่ที่ประตูคอก พอนายโคบาล (คนเลี้ยงโค) เปิดประตูคอก วัวตัวใดอยู่ใกล้ประตูที่สุดจะเป็นแม่โค ลูกโคหรือโคแก่ก็ตาม ย่อมออกมาได้ก่อน แต่เนื่องจากกำลังเพลาก่อออกมาในที่โล่งแล้ว วัวตัวใดมีกำลังมากวัวตัวนั้นย่อมเดินขึ้นหน้าไป ผลของอาสันนกรรมให้ผลก่อนก็จริงแต่ให้ผลในระยะสั้นเมื่อสิ้นแรงของอาสันนกรรมแล้วก็เป็นโอกาสของอาจิณกรรมหรือพหุลกรรมคือกรรมที่ตนทำจนเคยชิน ทำจนเป็นนิสัย

ส่วนกรรมที่ทำโดยไม่เจตนา ที่เรียกว่า กตัตตากรรม หรือกตัตตวาปนกรรม สักแต่ว่าทำนั้นให้ผลน้อยที่สุด กำลังเพลามากที่สุด เมื่อกรรมอื่นไม่มีจะให้ผลแล้ว กรรมนี้จึงจะให้ผล เป็นเหมือนหนี้รายย่อยที่สุด

กรรมใดคอยโอกาสให้ผลอยู่ แต่ไม่มีโอกาสเลยจึงเลิกแล้วต่อกัน ไม่ให้ผลอีก กรรมนั้นเรียก อโหสิกรรม เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่เก็บไว้นานเกินไปหรือถูกคว่ำให้สุกด้วยไฟเสียแล้ว ไม่มีโอกาสงอกขึ้นได้อีก กรรมเป็นเรื่องสลับซับซ้อนมาก แต่ผู้มีปัญญาที่พอตรงตามให้เห็นจริงได้ เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นไม่ยากเกินไปจนตรงตามด้วยปัญญาแล้วก็ไม่เห็น และไม่ยากเกินไปจนไม่ต้องตรงตามก็เห็น

กรรมบางอย่างบุคคลทำโดยไม่เจตนาที่จริง แต่ก่อผลสุขและทุกข์ให้แก่ผู้อื่นได้ ผู้ทำกรรมเช่นนั้นย่อมได้รับผลตอบแทนมาในทำนองเดียวกัน คือได้รับสุขหรือทุกข์ซึ่งเกิดขึ้นโดยปราศจากเจตนาของผู้อื่น เช่นเขายิงนกแต่ไปถูกคนเข้า หรือเขายิงคนอื่น โพลไปถูกอีกคนหนึ่งโดยเหตุบังเอิญ นี้เป็นผลแห่งกตัตตากรรม

บุคคลหนึ่งโยนก้อนหินลงไปทางหน้าต่าง บังเอิญก้อนหินนั้นไปถูกคนหนึ่งเข้า หัวแตกกรรมของเขาเป็นกตัตตากรรม เมื่อถึงคราวที่กรรมนี้จะให้ผล ย่อมให้ผลในทำนองเดียวกัน

ในฝ่ายดี เช่น บุคคลผู้หนึ่งเอาของเหลือไปทิ้งไม่ได้ตั้งใจจะให้ใคร แต่บังเอิญสุนัขมาได้อาศัยกินรอดชีวิตไปได้ กรรมนั้นของเขาเป็นกตัตตากรรม เมื่อถึงคราวเขาจะได้รับผลแห่งกรรมนั้น ย่อมได้รับในทำนองเดียวกัน

จริงอยู่ พระพุทธองค์ตรัสว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मิ วทามิ ภิกขุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม” นั้น หมายถึงกรรมอื่นที่บังเอิญกตัตตากรรม

จ. กรรมอย่างเดียวกันทำหน้าที่หลายอย่าง

บางทีกรรมอย่างเดียวกันนั่นเอง เรียกชื่อต่างออกไปตามหน้าที่กาลและความหนักเบา ตัวอย่างเช่น การฆ่ามารดาบิดาจัดเป็นกรรมหนัก (ครุกรรม) เมื่อให้ผลในปัจจุบัน เช่น ถูกฆ่าตบ หรือต้องถูกจองจำได้รับทุกข์ทรมานในชาติปัจจุบัน พอเขาสิ้นชีพลงไปสวดยทุกข์ในนรก กรรมนั้นเป็นอุปชเวทนิยกรรม กรรมนั้นที่เขยติติดตามให้ผลอยู่ภพแล้วภพเล่า กรรมนั้นเป็นอุปปราปรเวทนิยกรรม เมื่อให้ผลจนเต็มที่แล้วสมควรแก่เหตุแล้วก็เลิกให้ผล หรือผู้ทำกรรมนั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์เสียก่อนสิ้นชาติสิ้นภพแล้วกรรมนั้นตามให้ผลไม่ได้อีก จึงกลายเป็นอโหสิกรรม เปรียบเหมือนบุคคลคนเดียวเรียกได้หลายอย่าง เช่น เป็นลูกของพ่อแม่ เป็นพ่อของลูก เป็นสามีของภรรยา เป็นนายของลูกน้อง เป็นครูของศิษย์ เป็นต้น

กรรมที่บุคคลทำแล้ว จะให้ผลครั้งเดียวพันไปก็หาไม่ ย่อมตามให้ผลครั้งแล้วครั้งเล่า ชาติแล้วชาติเล่าจนกว่าจะ สิ้นแรงหมดไปเปรียบเหมือนต้นไม้ที่บุคคลปลูกไว้เพียงครั้งเดียว แต่ให้ผลเป็นร้อยๆ ครั้งจนกว่าจะตายไป

ส่วนอาสนนกรรม คือกรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนตาย จะเป็นฝ่ายดีฝ่ายชั่วก็ตาม ที่ว่าให้ผลก่อนนั้นเพราะมีช่วงใกล้ชิดกับการปฏิสนธิในภพใหม่ จึงให้ผลทันทีในขณะที่บุคคลเคลื่อนจากภพเก่าสู่ภพใหม่นั้นเอง แต่ให้ผลในระยะสั้นดังกล่าวแล้ว การตามให้ผลยั่งยืนเป็นหน้าที่ของอาจิณณกรรม คือกรรมที่บุคคลทำเป็นประจำ

สมมติว่า บุคคลผู้หนึ่งทำความดีด้วยกาย วาจา ใจเป็นอันมาก หมั่นประกอบบุญกุศลตลอดชีวิต แต่ชีวิตปลุกชนย่อมเคยประกอบกรรมชั่วมาบ้างไม่มากก็น้อย ถ้าในขณะที่ใกล้ตายเขามีได้ระลึกถึงบุญกุศลของเขาเลย กลับระลึกแต่บาปเล็กน้อยที่เคยทำ แรงบาปนั้นจะให้ผลทันที ส่งให้เขาถือปฏิสนธิในกำเนิดที่ต่ำทราม เช่น นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะลำบาก

ยากขึ้นอยู่กับระยะเวลาหนึ่งเพียง 7 วัน 15 วัน หรือ 1 เดือน 1 ปี เป็นอาทิ แล้วผลแห่งอกุศลกรรมนั้นจะหมดกำลัง เปิดโอกาสให้ผลบุญกุศลที่เขาเคยสั่งสมไว้เป็นประจำให้ผลต่อไป เขาจะประสบความสำเร็จ ความเจริญได้ มีที่พึ่งที่พึ่งพิงอย่างดี และมีความสุขตลอดชีวิตใหม่

ในทางตรงกันข้าม บุคคลอีกผู้หนึ่งทำความชั่วเป็นอาชิต แต่ถึงกระนั้น เขาก็เคยทำกรรมดีมาบ้างไม่มากก็น้อย เมื่อเวลาจวนตายเขาระลึกถึงแต่กรรมดีที่เคยทำ เช่น เคยถวายอาหารแด่พระสงฆ์ เคยช่วยเหลือคนเจ็บ เคยช่วยชีวิตสัตว์ให้รอดตาย เป็นต้น เขามีได้ระลึกถึงกรรมชั่ว ระลึกถึงแต่กรรมดีนั้น หรือญาติพี่น้องให้เขาได้ให้ทาน รักษาศีล เจริญพระพุทธคุณในขณะที่นอนเจ็บเตรียมตัวตายอยู่ เขาระลึกถึงแต่ความดีแม้เพียงเล็กน้อยนี้ หากตายลงในขณะจิตเช่นนั้น เขาจะต้องไปถือปฏิสนธิในกำเนิดที่ดีก่อน แต่เนื่องจากผลแห่งกรรมดีน้อยมาก จึงหย่อนกำลังให้ผลเพียงเล็กน้อยแล้วหมด จึงเปิดโอกาสให้กรรมชั่วต่างๆ ที่เขาเคยทำไว้รุ่มล่อมให้ผลต่อไป ทำให้เขาต้องรับทุกขเวทนา ประสบความเสื่อมต่างๆ แม้เขาพยายามทำดีมากที่สุด แต่แรงแห่งอกุศลกรรมในอดีตคอยรังควานให้รำคาญเดือดร้อนอยู่รำไป เพราะไม่มีแรงใดเสมอด้วยแรงกรรมคนที่ความชั่วไม่มี ความดีไม่ปรากฏ กรรมที่ทำเมื่อจวนตายมีความหมายมากสำหรับเขา เหมือนแผ่นกระดาษที่ว่างเปล่า สีอะไรตกลงไปก็เด่นชัดมาก

ฉ. การมองไม่เห็นกรรม

กรรมดีหรือชั่วจะคอยติดตามบุคคลผู้ทำอยู่เสมอเหมือนเงาตามตัว แต่การที่คนมองไม่เห็น การตามของกรรมก็เพราะดำเนินชีวิตอยู่ในทางมืด เหมือนบุคคลไม่เห็นผู้ติดตามตนอยู่ในที่มืด พอเข้าสู่ที่สว่าง ถ้าเขาเหลียวไปมอง ย่อมเห็นได้ บุคคลที่ได้รับการอบรมจิตให้สงบ สะอาด และสว่างขึ้นเท่าใด ก็จะยิ่งมองเห็นกรรมและผลของกรรมละเอียดประณีตขึ้นเท่านั้น

แต่กรรมจะให้ผลก็ต่อเมื่อสุกงอมเต็มที่แล้ว มันจะมีระยะพักตัวตามสมควร บุคคลผู้มีปัญญาน้อยจึงเห็นได้ยาก อนึ่ง ชีวิตของมนุษย์สั้นเกินไป เพียงชีวิตเดียวไม่เพียงพอในการพิสูจน์กรรมให้ตลอดได้ การพักตัวของกรรมก็เหมือนการมีกรรมของสตรี เมื่อครบกำหนดจึงคลอด หรือเหมือนการสุกของผลไม้ ย่อมต้องอาศัยเวลาตามสมควร การรอคอยของกรรมอาจใช้เวลาเป็นร้อยปี พันปี หรือหมื่นปีก็ได้ แม้รอคอยนานถึงปานนั้นและมีความสลับซับซ้อน มากเพียงใด กรรมก็สามารถหาตัวผู้ทำได้ถูกต้องเสมอ ท่านเปรียบเหมือนลูกโคแม้จะรวมอยู่ในฝูงโคเป็นอันมากก็สามารถหาแม่ของมันพบ หรือเหมือนเด็กที่รู้เตี้ยงสาแล้ว ย่อมจำแม่ของตนได้

ดังนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดีเป็นเครื่องตอบแทน ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว การที่บุคคลล่งเลสงสัยในเรื่องนี้ ก็เพราะไปตัดสินเอาตามปรากฏการณ์บางอย่างภายนอก อันมีลักษณะเป็นมายา หลอกหลอน

คนที่ทำความชั่วไว้มาก ความชั่วจะคอยรบกวนจิตใจของเขาให้กังวลอยู่เสมอ แม้จะปรากฏแก่คนอื่นให้ดูเหมือนว่ามีความสุข แต่ภายในใจของเขาเองใครจะเป็นคนรู้ว่ามีความสุขอันใดทับถมอยู่บ้าง

คนที่ชอบบ่นว่า ทำดีไม่ได้ดี นั้น อาจเป็นเพราะเขาทำดีไม่ถูกต้องหรือทำดีไม่เป็น หรือมิฉะนั้นก็ใจร้อนเกินไป ตีโพยตีพายอยากได้ผลเร็วๆ ในขณะที่ความดียังไม่ทันให้ผล

การทำดีเป็นหน้าที่ของบุคคลผู้รักดี ส่วนการให้ผลเป็นหน้าที่ของกรรม เหมือนการไถหว่านเป็นหน้าที่ของชาวนา ส่วนการออกรวงเป็นหน้าที่ของต้นข้าว ย่อมออกรวงตามเวลาอันสมควร

เมื่อยังไม่ถึงเวลาอันสมควรจะอ่อนนอนสักเท่าไรก็หาสมปรารถนาไม่ แต่พอถึงเวลาออกทรง ใครจะอ่อนนอนไม่ให้ออกก็ไม่ได้ เรื่องการให้ผลของกรรมก็ทำนองเดียวกันนี้

ผลของกรรมชั่วคอยติดตามบีบคั้น ส่วนผลของกรรมดีคอยติดตามประคับประคอง ช่วยเหลือผู้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ การมองชีวิตต้องมองในระยะยาวและกว้างไกล จึงจะเห็นวิถีชีวิต โดยตลอด

ช. ทำบุญละลายบาป

มีปัญหาที่คนทั่วไปสนใจมากอยู่ข้อหนึ่ง คือการทำบุญล้างบาปหรือทำบุญละลายบาป จะได้หรือไม่

การทำบุญละลายบาปนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ คือใช้ความดีละลายความชั่วให้เจือจาง เช่น ความชั่วเกิดขึ้นในใจ เมื่อความดีเกิดขึ้น ความชั่วย่อมถอยไป ถ้าความดีเกิดขึ้นบ่อยๆ ไม่ให้โอกาสแก่ความชั่ว ความชั่วก็เกิดขึ้นไม่ได้ เรียกว่าเอาความดีมาไล่ความชั่วหรือละลายความชั่ว

อีกอย่างหนึ่ง ความชั่วที่บุคคลทำลงไปแล้วซึ่งจะต้องมีผลในอนาคตต่อไป ถ้าผู้นั้นเร่งทำความดีให้มากขึ้นจนท่วมทันความชั่ว ผลของกรรมชั่วนั้นก็จะค่อยๆ จางลงจนไม่มีอนุภาพในการทำอันตรายให้ทุกข์ เปรียบเหมือนกรด (เอซิด) ซึ่งมีคุณสมบัติทำลายชีวิตได้ แต่ถ้าเติมด่าง (อัลคาไลน์) ลงไปเรื่อยๆ กรดนั้นก็เจือจางลงหมดคุณสมบัติในการทำลายให้โทษ

เปรียบอีกอย่างหนึ่ง เหมือนเกลือกับน้ำ สมมติว่าเอาเกลือกำมือหนึ่งใส่ลงไปใต้น้ำแก้วหนึ่ง น้ำนั้นจะเค็มมากเพราะน้ำน้อย แต่ถ้าเราเอาเกลือจำนวนนั้นใส่ลงไปใต้น้ำใหญ่ๆ ความเค็มจะไม่ปรากฏแม้เกลือจะยังมีอยู่เท่าเดิม มันกลายเป็นมีเหมือนไม่มีที่ทางพระท่านเรียก “อัปโพหาริก” แปลว่า “มีเหมือนไม่มี” เรียกไม่ได้ว่ามีหรือไม่มี เหมือนน้ำในก้อนดินหรือในเนื้อไม้ เรารู้ได้ว่ามีความชื้นอันเป็นคุณสมบัติของน้ำ เมื่อเราจุดไฟเผาไม้ค้อนขึ้นมา

เอาน้ำเกลือในแก้วซึ่งเค็มมากนั้น เทลงไปในถังใหญ่ๆ แก้วเติมน้ำลงไปเรื่อย ๆ โดยไม่เติมเกลือ ในที่สุดน้ำนั้นจะไม่ปรากฏความเค็มเลย เพราะจำนวนน้ำเหนือจำนวนเกลือมากนัก ข้อนี้ฉันใด การทำความดีละลายความชั่วหรือละลายผลแห่งกรรมชั้วก็เป็นฉันนั้น ในที่นี้ความชั่วเปรียบเหมือนเกลือ ความดีเปรียบเหมือนน้ำ ในทางกลับกัน กรรมดีเล็กน้อยอาจถูกกรรมชั่วละลายได้เหมือนกัน

เกี่ยวกับเรื่องนี้ มีพระพุทธานุญาตอ้างอิงดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อย บาปกรรมนั้นนำเขาไปสู่นรก บางคนทำบาปเพียงเล็กน้อยเช่นนั้นเหมือนกัน แต่บาปนั้นให้ผลเพียงในปัจจุบันชาตินี้เท่านั้น (ทิฏฐธมมเวทนีย) ไม่ปรากฏผลอีกต่อไป

บุคคลเช่นไร ทำบาปเพียงเล็กน้อยแล้วไปนรก คือบุคคลผู้มิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต มิได้อบรมปัญญา มีคุณธรรมน้อย ใจต่ำ บุคคลเช่นนี้ ทำบาปเพียงเล็กน้อยแล้วไปนรก

บุคคลเช่นไร ทำบาปเพียงเล็กน้อย แต่บาปนั้นให้ผลอันแสนเผ็ดเพียงในชาติปัจจุบัน แล้วไม่ให้ผลอีกต่อไป คือบุคคลผู้ได้อบรมกายแล้ว อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา มีคุณธรรมมาก มีใจใหญ่ อยู่ด้วยคุณ มีเมตตาเป็นต้น อันหาประมาณมิได้

เปรียบเหมือนบุคคลใส่ก้อนเกลือลงในจอกน้ำเล็กๆ น้ำนั้นย่อมเค็ม เพราะน้ำน้อย แต่ถ้าใส่ก้อนเกลือนั้นลงไปในแม่น้ำคงคา น้ำในแม่น้ำคงคาจะไม่เค็มเพราะก้อนเกลือนั้นเลย เพราะน้ำมีมากฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนทำบาปเล็กน้อย บาบนั้นนำเขาไปสู่นรก (เพราะเขามีคุณน้อย) บางคนทำบาปเล็กน้อย บาบนั้นให้ผลเพียงในปัจจุบัน ไม่ให้ผลในอนาคตต่อไป (เพราะเขามีคุณมาก) ฉะนั้น”²⁴

คนที่มีคุณธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงเพียงเล็กน้อยเหมือนน้ำในถ้วยเล็กๆ เมื่อทำบาป บาปย่อมให้ผลมาก ส่วนคนมีคุณมากเหมือนน้ำในแม่น้ำ เมื่อทำบาป บาปให้ผลเพียงเล็กน้อย หรืออาจไม่ให้เกิดผลเลยก็ได้ คุณธรรมหรือความดี จึงมีอานุภาพทำลายบาปล้างบาปไปในตัว

บุคคลยังมีคุณธรรมสูงมากขึ้นเพียงใด โอกาสที่จะล้างบาปหรือละลายบาปก็ยิ่งมากขึ้นเพียงนั้น เพราะคุณความดีหรือความบริสุทธิ์ของใจนั้น มีคุณสมบัติ มีอานุภาพในการทำลายบาป ดังพระพุทธภาษิตว่า

“หม้อที่คว่ำ ย่อมคายน้ำออก ไม่ทำให้น้ำไหลเข้าไปข้างใน ฉะนั้น ผู้อบรมแล้ว ทำให้มากแล้วซึ่งอริยมรรคมีองค์ 8 ก็ย่อมคายบาป คายอกุศลธรรมออก ไม่ให้บาปอกุศลธรรมเข้าไปข้างใน ฉะนั้น”²⁵

ผู้มีกายสะอาด วาจาสะอาด ใจสะอาด ไม่มีอาสวะ คือกิเลสที่หมักหมม นักปราชญ์เรียกผู้สะอาด สมบูรณ์ด้วยความสะอาดเช่นนั้นว่าเป็นผู้ล้างบาปได้²⁶

ด้วยประการดังกล่าวมานี้ แสดงว่าการทำความดีละลายความชั่วในใจ และการทำความดีละลายผลแห่งกรรมชั่วที่ทำลงไปแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เป็นการเปิดโอกาสให้คนผู้เคยผิดพลาดได้กลับตัว

ในเรื่องชีวิตธรรมดา สมมติว่ามีใครคนหนึ่งเคยทำความเดือดร้อนเจ็บช้ำใจให้แก่เรา ต่อมาเขารู้สึกตัวรีบทำความดีต่อเรา และทำให้เป็นการใหญ่ เราเห็นใจเขา กลับรักเขา ให้อภัยในความผิดพลาดของเขา จริงอยู่สิ่งที่เขาทำลงไปแล้วนั้นก็พ้นอันทำแล้ว ทำคืนไม่ได้แต่ความดีใหม่ที่เขาทำลงไปเป็นอันมากนั้น ย่อมมีผลลบล้างความชั่วได้ นอกจากนั้นยังมีกำไรเสียอีก

อีกอุปมาหนึ่ง เหมือนคนเคยเป็นหนี้ เมื่อได้ใช้หนี้แล้ว ใช้หมดแล้ว ยังมีเงินเหลือให้ผู้ที่เขาเคยเป็นหนี้อีกมากมาย อย่างนี้เจ้าหนี้ย่อมจะพอใจเป็นอันมาก เขาได้ชื่อว่าเคยเป็นหนี้เท่านั้น หนี้สินหาได้ติดตัวเขาอยู่จนบัดนี้ไม่ การทำชั่วเหมือนการก่อหนี้ ส่วนการทำดีเหมือนการปลดเปลื้องหนี้ และการใช้หนี้ การทำความดีจึงดีกว่าการทำความชั่ว

อีกตอนหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงปรารภพระองค์ผู้มีคุณแล้วตรัสว่า “บาปกรรมที่บุคคลทำแล้ว ย่อมละเสียได้ด้วยกุศลกรรมบุคคลเช่นนั้นย่อมยังโลกให้สว่างเหมือนดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆหมอก ฉะนั้น”

นี่แสดงว่าบุคคลสามารถละลายหรือล้างบาปกรรมด้วยกุศลกรรมได้

ความจริงเรื่องนี้ ทำให้ผู้ที่เคยทำชั่ว มีกำลังใจในการทำความดีในการกลับตัว ไม่ถลำลึกลงไปในความชั่ว คนที่เคยทำความชั่วมา ถ้าเขารู้สึกตัวแล้วและพยายามทำความดี อาจทำความดีได้มากกว่าและเป็นคนดีได้มากกว่า ผู้ที่ไม่เคยทำชั่วมาเสียอีกก็ได้

²⁴อง.ติกก. 20/321 ข้อ 450.

²⁵ส.ม. 19/72.

²⁶อง.ติกก. 20/352.

“การทำผิดเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ แต่ถ้าค้นพบความผิดแล้วแก้ไขและตั้งใจว่าจะไม่ทำอีกเป็นซ้ำสอง ก็น่ายกย่องนับถือยิ่งขึ้น” วาตะของ มหาตมะคานธี

รวมความว่า ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น บาปย่อมล้างได้ด้วยบุญ กรรมชั่วล้างได้หรือละลายได้ด้วยกรรมดี แต่ต้องใช้เวลานาน กุศลกรรมที่แรงๆ เช่น อรหัตมรรค อรหัตผล สามารถลบล้างความชั่วในใจได้หมด และมีอานุภาพห้ามผลแห่งกรรมชั่วเก่าๆ ที่เคยทำมาแล้วได้หมดสิ้น จะให้ผลอยู่บ้างก็เฉพาะเวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น พอท่านนิพพานแล้วผลกรรมต่างๆ ก็เป็นอโหสิกรรมไปหมดสิ้น

ช. ก่อนให้ผล บุญบาปอยู่ที่ใด

อีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ คือ บุญหรือบาปที่บุคคลทำแล้ว เมื่อยังไม่ให้ผลมันไปอยู่ที่ใดตอบว่ามันติดตามผู้ทำอยู่เหมือนเงาตามตัวแต่มองไม่เห็น แต่บางที เมื่อกรรมจะให้ผล กรรมนั้นมาปรากฏในความฝันก่อนก็มี ที่ท่านเรียกว่า กรรมนิมิต เป็นหนึ่งในสาเหตุแห่งความฝัน 3 ประการ²⁷ คนที่จะตายด้วยอุบัติเหตุ มักฝันอะไรบางอย่างที่ทำให้เจ้าตัวไม่สบายใจ หรือมีความสังหรณ์ใจแปลกๆ นั่นแสดงถึงอิทธิพลแห่งกรรมซึ่งเตือนบุคคลผู้นั้นล่วงหน้าก่อน ผู้มีจิตบริสุทธิ์บางคนสามารถรู้วันตายของตนล่วงหน้าเป็นเวลาหลายๆ วัน หลายๆ เดือน พระพุทธเจ้าเองก็ทรงกำหนดวันปรินิพพานของพระองค์ล่วงหน้าไว้ 3 เดือน

อนึ่ง ถ้าเราพิจารณาถึงธรรมชาติบางอย่าง เช่น ต้นไม้มีผล อาทิ มะม่วง เมื่อมันยังไม่ออกผล ผลนั้นไปอยู่ที่ใด เมื่อมันออกผลคราวหนึ่งแล้ว ปีหน้ามันจะต้องออกอีก ผลซึ่งจะออกในปีหน้านั้นไปรออยู่ที่ใด

เรื่องต้นมะม่วงกับผลมะม่วง ฉันทิ เรื่องกรรมกับผู้ทำกรรมก็ฉันทิ นั้น กรรมจะให้ผลก็ต่อเมื่อถึงคราวถึงสมัย เมื่อมันสุกงอมเต็มที่แล้วนั้น กรรมดีหรือชั่วมิได้ให้ผลครั้งเดียวพันไป แต่จะส่งผลอยู่เสมอๆ จนกว่าจะหมดแรงของมัน เหมือนมะม่วงให้ผลทุกปี จนกว่าต้นมันจะแก่ ล้มตายไปในที่สุด

อีกอย่างหนึ่ง คนที่ทำกรรมลงไปแล้ว วิบากแห่งกรรมสั่งสมอยู่ในจิตใจของตน เมื่อสั่งสมมากเข้า ถึงเวลาที่วิบากกรรมจะให้ผลเสียครั้งหนึ่งก่อน สมมติว่าเป็นกรรมชั่ว วิบากของกรรมชั่วที่มีอยู่ในสันดานจะเป็นสิ่งบันดาล โดยจงใจให้บุคคลนั้นพูด คิด หรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันจะนำไปสู่ผลร้ายนั้นๆ ถ้าเป็นกรรมดีก็มีผลตรงกันข้าม คือวิบากของกุศลกรรมอันมีอยู่ในสันดานจะเป็นสิ่งบันดาลโดยจงใจให้ผู้นั้นพูด คิด หรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันจะนำไปสู่ผลดีนั้นๆ วิบากแห่งกรรมชั่วจึงเป็นสิ่งมองไม่เห็นตัวที่น่ากลัวที่สุด บางทีวิบากแห่งกรรมส่งความตายมาถึงบุคคลหนึ่ง มาคุมไปจากในบ้าน โดยที่ตัวเขาเองก็มองไม่เห็น ฟัน้องลูกเมียก็ไม่เห็น แต่ทำให้เขารู้สึกไร้ใจอยู่ในบ้านไม่ได้ ต้องออกไปนอกร้าน ทั้งๆ ที่ไม่มีธุระจำเป็นแต่ประการใด อีก 10 นาทีต่อมาปรากฏว่าถูกรถชนตายเสียแล้ว หรือได้รับอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งอันสมควรแก่กรรม

ฉ. การหยุดให้ผลของกรรม

กรรมจะหยุดให้ผลด้วยเหตุ 3 ประการ คือ

²⁷วคิน อินทสระ. หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, หน้า 41.

1) หมดแรง คือให้ผลจนสมควรแก่เหตุแล้ว เหมือนคนได้รับโทษจำคุก 2 ปี เมื่อถึงกำหนดแล้วเขาย่อมพ้นจากโทษนั้นนอกจากในระหว่าง 2 ปีที่ถูกจองจำอยู่ เขาจะทำความผิดซ้ำเข้าอีก ถ้าในระหว่างถูกจองจำอยู่ เขาทำความดีมาก อาจได้ลดโทษลงเรื่อยๆ การให้ผลของกรรมก็ทำนองเดียวกัน โดยปกติธรรมดาตามันจะให้ผลจนหมดแรง นอกจากเวลาที่กำลังให้ผลอยู่นั้น บุคคลผู้นั้นทำชั่วเพิ่มขึ้น มันก็จะให้ผลรุนแรงมากขึ้น ถ้าเขาทำความดีมากขึ้น ผลชั่วก็จะเพลาลง ในขณะที่กรรมดีกำลังให้ผล ถ้าเขาทำดีเพิ่มขึ้น ผลดีก็จะมีกำลังมากขึ้น ถ้าเขาทำกรรมชั่วในขณะที่นั้น ผลของกรรมดีก็จะเพลาลง

2) กรรมจะหยุดให้ผล เมื่อกรรมอื่นเข้ามาแทรกแซงเป็นครั้งคราวคือกรรมดีจะหยุดให้ผลชั่วคราวเมื่อบุคคลทำกรรมชั่วแรงๆ เพื่อเปิดโอกาสให้กรรมชั่วอันมีกำลังเขี้ยวกรากนั้นให้ผลก่อน ถ้าขณะที่กรรมชั่วกำลังให้ผลอยู่ มันจะหยุดให้ผลชั่วคราวเมื่อบุคคลผู้นั้นทำกรรมดีแรงๆ เพื่อเปิดโอกาสให้กรรมดีให้ผลก่อน นี่หมายเฉพาะที่จำเป็นและเร่งด่วนเท่านั้น โดยปกติเมื่อกรรมอย่างหนึ่งให้ผลอยู่ กรรมอื่นๆ ก็จะรอกอย เปรียบเหมือนเมื่อพระราชามีพระราชภารกิจบางอย่างอยู่ หากมีราชกิจอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่รีบด่วนนัก ราชบุรุษหรืออำมาตย์มนตรีย่อมพักราชกิจนั้นไว้ก่อน จะนำความกราบบังคมทูลต่อเมื่อราชกิจที่ทรงอยู่ (เช่น ทรงต้อนรับแขกเมืองอยู่) เสร็จไปแล้ว ถ้าหากเป็นราชกิจรีบด่วนจริงๆ เป็นเรื่องสำคัญที่สุดก็สามารถนำความกราบบังคมทูลได้ทันที การรับสั่งด้วยแขกเมืองก็ต้องหยุดไว้ก่อนด้วยเหตุนี้ จึงเป็นการยากที่จะเข้าใจหรือเห็นกรรมและเห็นผลของกรรมโดยตลอดในช่วงชีวิตเดียว ฉะนั้น เรื่องกรรมและสังสารวัฏจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เข้าใจเรื่องกรรมโดยตลอดต้องพูดกันเรื่องสังสารวัฏ เมื่อมีสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด ก็ต้องสาวไปหากรรมดีกรรมชั่วในอดีต จึงจะสมบูรณ์

3) บุคคลผู้ทำกรรมได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ตัดวัฏฏะคือการเวียนว่ายตายเกิดเสียได้ มีชีวิตอยู่เป็นชาติสุดท้าย ไม่เกิดในภพใหม่อีก กรรมย่อมหมดโอกาสให้ผลอีกต่อไป วิญญาณของท่านผู้นั้นบริสุทธิ์หมดเชื้อ เหมือนเมล็ดพืชที่สิ้นยางเหนียวแล้ว ปลูกไม่ขึ้นอีกต่อไป กรรมจะมีโอกาสให้ผลอยู่บ้างก็เฉพาะเวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เช่น กรรมของพระมหาโมคคัลลานะ กรรมของพระองค์สิมมาลเป็นอาทิ เมื่อท่านนิพพานแล้ว กรรมต่างๆ ทั้งดีและชั่ว ไม่ว่าจะรุนแรงเพียงใดก็หมดโอกาสให้ผล เปรียบเหมือนบุคคลวิงหนีสุนัข สามารถว่ายน้ำข้ามไปส่งโน้นได้แล้ว เหลือวิสัยของสุนัขที่จะไล่ตามไปได้ เมื่อบุคคลผู้นั้นไม่กลับมาสู่ส่งนี้อีก สุนัขซึ่งเฝ้าคอยดูอยู่ก็จะตายไปเอง

อนึ่ง ความไม่ควรแก่การเกิดอีกของบุคคลผู้มีคุณธรรมสูงสุด เพราะได้พัฒนาจิตอย่างดีที่สุดแล้วนั้น เปรียบเหมือนเมล็ดพืชซึ่งได้พัฒนาตัวมันเองอย่างดีที่สุดแล้วจนเมล็ดลีบเนื้อนุ่มมาก เมล็ดพืชเช่นนั้นนำไปปลูกไม่ขึ้นอีก ไม่ว่าได้ดินได้น้ำดีเพียงใด เป็นการสิ้นสุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิดของเมล็ดพืชเช่นนั้น

ญ. กรรมมีผลเนื่องถึงผู้อื่น

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่น่าพิจารณา คือ ความดี ความชั่ว ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ มีเฉพาะตน หรือคนอื่นอาจทำให้เราบริสุทธิ์หรือเศร้าหมองได้

ถ้าความดี ความชั่ว ใครทำ ใครได้ ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์เป็นเรื่องเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้แล้ว โฉนเล่าเมื่อมารดาบิดาเป็นคนดี ลูกหลานจึงได้รับเกียรติ ได้รับความยกย่องนับถือด้วย เมื่อมารดาบิดาไม่ดี ตระกูลไม่ดี เหตุไรบุตรธิดาและคนในตระกูลจึงต้องได้รับอัปยศ

ด้วย หรือเมื่อมารดาบิดามั่งมีหรือยากจน บุตรธิดาจึงพลอยมั่งมีหรือยากจนไปด้วย ความไม่บริสุทธิ์ อาจป้ายสีกันได้ ความบริสุทธิ์อาจประกาศยกให้กันได้

ถ้าเป็นดังที่ว่านี้ ก็น่าจะขัดแย้งกับพระพุทธภาษิตที่ว่า “สุทธิ อสุทธิ ปัจจัตตํ นาณโณ อนุญํ วิโสธเย ; ความบริสุทธิ์ หรือไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้” ขออธิบายข้อความนี้ดังต่อไปนี้ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน ใครอื่นจะทำอีกคนหนึ่งให้บริสุทธิ์ไม่ได้” นั้น หมายความว่า บุคคลทำตัวเองยอมเคราะห์หมองเอง ทำดีเองยอมผ่อนแผ้วเอง ทรงหมายถึงความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ขึ้นใน ภายในความรู้สึกสำนึกของตน ไม่ใช่ความบริสุทธิ์ที่คนอื่นถือว่าบริสุทธิ์หรือความเคราะห์หมองที่คนอื่นเขาป้ายสีให้ สมมติว่า คนผู้หนึ่งฆ่าคนตาย แม้จะไม่มีใครรู้เห็น เขาผู้นั้นถือว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ในข้อนี้ ส่วนอีกคนหนึ่งไม่ได้ฆ่าใคร แต่หลักฐานภายนอกผูกมัดเพราะถูกใส่ความ เขาต้องได้รับโทษทางกฎหมาย เช่น ถูกจำคุกหรือถูกปรับ คนทั้งหลายเห็นว่าเขาเป็นอาชญากรหรือฆาตกร แต่ในความเป็นจริงเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ ความเป็นจริงกับปรากฏการณ์ภายนอกมิใช่จะตรงกันเสมอไป ในกรณีดังกล่าวจะเห็นว่าความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องเฉพาะตนจริง คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์หรือเคราะห์หมองหาได้ไม่พระพุทธเจ้าเองก็เคยถูกใส่ความเรื่องนางสุนทรและนางจิญจมาณวิกาคนเชื่อไปก็มาก แต่ความบริสุทธิ์ยังเป็นของพระองค์อยู่ตลอดเวลา

ส่วนความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ในสายตาของคนทั้งหลายอื่นและในสายตาของศาลนั้นไม่แน่นอนเสมอไป คนผิดแท้ๆ อาจกลายเป็นคนบริสุทธิ์ได้ เมื่อหลักฐานที่จะเอาผิดไม่เพียงพอ คนถูกคนบริสุทธิ์แท้ๆ อาจกลายเป็นคนไม่บริสุทธิ์ได้ ถ้าหลักฐานที่ผู้อื่นสร้างขึ้นมีมากพอที่จะปรักปรำให้เขาต้องเป็นคนผิดในสายตาของศาล เพราะศาลยอมพิจารณาคดีตามหลักฐานพยานทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยแล้วลงความเห็นไปตามหลักฐานนั้น

คราวนี้ เรื่องความดีความชั่วหรือบุญบาปที่บุคคลหนึ่งทำแล้วผลมาเกี่ยวเนื่องถึงอีกบุคคลหนึ่งนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เพราะชีวิตของคนเหล่านั้นเกี่ยวเนื่องถึงกัน อย่างที่โบราณว่า “ปลาช้องเดียวกันมักต้องเนาเหม็นด้วยกัน” หรือ “ของหอมมักทำให้เครื่องรองรับพลอยหอมไปด้วย”

เพื่อความแจ่มแจ้งในเรื่องนี้ เราควรพิจารณารวมต่างๆ ดังนี้

- 1) กรรมส่วนบุคคล
- 2) กรรมของครอบครัว
- 3) กรรมของหมู่คณะหรือสังคม
- 4) กรรมของประเทศชาติ
- 5) กรรมของโลก

กรรมส่วนบุคคล นั้น ใครทำคนนั้นได้รับเพียงคนเดียว คือ เขาทำประโยชน์ส่วนตนของเขา เช่น การศึกษาหาความรู้ ใครทำคนนั้นก็ได้รับเฉพาะตน เขาศึกษาเล่าเรียนเพียงคนเดียว จะให้ญาติพี่น้องพ่อแม่ผู้ไม่ศึกษาเล่าเรียนพลอยรู้ไปด้วยหาได้ไม่ ต่อเมื่อเขารู้แล้วนำความรู้มาสั่งสอนบอกเล่านั้นแหละคนอื่นจึงจะพลอยรู้ไปด้วย

แต่เมื่อกล่าวโดยอ้อม เขาผู้ศึกษาสูง มีความรู้ดี ใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ อยู่ในครอบครัวใด ในหมู่คณะใด ครอบครัวนั้นหมู่คณะนั้นก็พลอยได้รับประโยชน์ไปด้วย ถ้าเขาใช้ความรู้ประกอบกรรมดีถึงระดับชาติ ชาติก็พลอยได้รับเกียรติ ได้รับประโยชน์จากเขาด้วยเหมือนกัน บางที่

เขาทำประโยชน์ระดับโลกอย่างเช่นพระพุทธเจ้าและนักวิทยาศาสตร์บางคน เช่น หลุยส์ ปาสเตอร์ เป็นอาทิ โลกก็พลอยได้รับสิ่งดีงามไว้ประจำโลก เพราะอาศัยอัจฉริยภาพของคนนั้น

นี่กล่าวในทางดี ในทางชั่วก็ทำนองเดียวกัน คนๆ เดียวอาจทำให้โลกเดือดร้อนได้

กรรมของครอบครัว นั้น คือคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันคนใดคนหนึ่งทำดีหรือชั่ว มั่งมีหรือยากจนลง ผลย่อมตกแก่ครอบครัวด้วย เช่น พ่อแม่ทำดีมีชื่อเสียง ลูกๆ ก็พลอยมีหน้ามีตา พ่อแม่ยากจนลง ลูกๆ ก็พลอยลำบากไปด้วย ฯลฯ

กรรมของหมู่คณะหรือสังคมหรือสถาบัน ก็ทำนองเดียวกันมีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน คนในหมู่คณะเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันทางชื่อเสียงเกียรติยศ หรือความเสื่อมอภัยศ อยานี้กว่าเราทำของเราคนเดียว เราอยู่ในสถาบันใด สถาบันนั้นย่อมต้องพลอยเสียชื่อหรือได้ชื่อไปด้วย

ส่วนกรรมของประเทศชาติ เป็นกรรมระดับชาติ แม้บุคคลผู้เดียวทำ ก็อาจเป็นประโยชน์แก่ชาติทั้งชาติ หรือเป็นภัยแก่ชาติได้ยิ่งผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของชาติ เช่น ทูต ทำสิ่งใดลงไปย่อมหมายถึงการกระทำของชาติ อีกผู้หนึ่ง คือ ผู้ซึ่งเป็นประมุขของชาติ เช่น พระมหากษัตริย์ หรือประธานาธิบดี ทำสิ่งใดลงไป ย่อมกระทบกระเทือนถึงชาติเสมอ อาจให้คนรักชาตินั้นหรือเกลียดชาตินั้นก็ได้

อนึ่ง คนมากด้วยกันรวมกันเป็นประเทศชาติ ต่างคนต่างทำกรรมชั่วกันมากบ้างน้อยบ้างนาน ๆ เข้าผลแห่งกรรมชั่วรวมกลุ่มกันเนื่องจากมนุษย์ทำกรรมเหมือน ๆ กัน ไม่มีใครลงโทษใครได้ ผลแห่งกรรมรวมกันดลให้ธรรมชาติลงโทษมนุษย์เสียครั้งหนึ่ง เช่น เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง แผ่นดินไหวบ้านเรือนพังพินาศเสียหายมากมายเดือดร้อนกันทั้งชาติ นี่เป็นกรรมของชาติ แม้คนดีคนบริสุทธิ์ก็พลอยเดือดร้อนด้วย เพราะเป็นบุคคลในชาติ

หลายชาติเดือดร้อน โลกก็เดือดร้อน คนในโลกวุ่นวาย ไร้สาระสลาย ค่าครองชีพสูงทั่วโลก ประชาชนหาได้ไม่พอเลี้ยงชีพ หาความสงบสุขได้ยาก นี่กรรมของโลก

ด้วยประการฉะนี้ ผู้มีใจไม่คับแคบ ก่อนทำก่อนพูดอะไรจึงควรคำนึงถึงผลดีผลเสียอันจะตกแก่ครอบครัว สังคม ชาติและโลกไว้ด้วย ไม่เพียงแต่คำนึงถึงตนเพียงผู้เดียว

กรรมบางอย่างบิดาเป็นคนทำแต่บุตรเป็นผู้ได้รับ เป็นเรื่องน่าพิศวงมาก เช่นบิดาไปตัดมือลิงเพราะลิงได้ทำสิ่งมีค่าของตนเสียหายขณะนั้นภรรยาของเขากำลังตั้งครรภ์ เมื่อภรรยาคลอดปรากฏว่าบุตรของเขามีมือขาดมาแต่ในครรภ์ มือข้างเดียวกับมือลิงที่ถูกตัด

เรื่องนี้นักวิทยาศาสตร์สายชีววิทยาอาจให้เหตุผลทางโรคบางอย่างของมารดาหรือบิดาอันเป็นเหตุให้ลูกต้องเป็นอย่างนั้นแต่ความจริงทั้งมารดาและบิดาไม่ได้เป็นโรคอย่างที่หมอหรือนักวิทยาศาสตร์สงสัยนั้นเลย

เรื่องนี้หลักกรรมและการเกิดใหม่ตอบว่าอย่างไร

ตอบว่า ถ้ามารดาบิดาไม่มีโรคประจำตัวอันเป็นเหตุให้เด็กเป็นอย่างนั้นก็เพราะกรรมที่พ่อไปตัดมือลิงด้วยความโกรธแค้น

“ทำไม พ่อทำ ผลร้ายจึงตกแก่ลูก”

ได้กล่าวไว้แต่ต้นแล้วว่า นอกจากกรรมส่วนบุคคลแล้ว ยังมีกรรมของครอบครัวอีกด้วย พ่อทำความดี มีลาภ มียศ ผลดียังตกถึงลูกได้ ทำไมเมื่อพ่อทำไม่ดี ผลร้ายจะตกแก่ลูกบ้างไม่ได้

หลักกรรมและการเกิดใหม่มีทางอธิบายได้ 2 ทาง คือ

1) กรรมได้จัดสรรให้วิญญานซึ่งเคยทำกรรมอย่างเดียวกับบิดาของเขาในชาตินี้มาเกิด คือ เด็กคนนั้นอาจเคยตัดมือลิงในชาติใดชาติหนึ่งในอดีตมาแล้ว

2) กรรมที่รุนแรงมากย่อมหาโอกาสให้ผลโดยเร็ว แต่ยังหาโอกาสสำหรับบุคคลผู้เป็นบิดาไม่ได้ จึงไปลงโทษแก่คนเอาที่ลูก ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการทรมาณจิตใจผู้เป็นบิดาอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

การลงโทษของกรรมแบบนี้ เปรียบเหมือนคนผู้หนึ่งไปฆ่าบิดาอันเป็นที่รักของเด็กหนุ่มคนหนึ่ง เด็กหนุ่มนั้นมีความพยายามรุนแรงเที่ยวตามผู้ฆ่าบิดาตน แต่ไม่อาจหาพบได้ หรือบางครั้งหาพบแล้ว แต่บุคคลผู้นั้นกำลังอยู่ในภาวะแวดล้อมอารักขาของมิตรสหายมากมาย เขาจึงไม่สามารถฆ่าตบได้ จึงไปชุกอยู่ใกล้บ้านของบุคคลผู้ฆ่าบิดาตนเพื่อคอยโอกาสเหมาะ เมื่อเห็นบุตรของผู้นั้นออกมาจากรี้นเห็นว่าทำร้ายได้โดยง่าย และเป็นทางหนึ่งที่จะระบายความแค้นของตนให้คลายลงจึงประหารเด็กคนนั้นเสีย

ตามธรรมดาบุตรย่อมเป็นที่รักยิ่งของบิดามารดา เมื่อบุตรถูกประหาร บิดาย่อมรู้สึกเสียใจปวดร้าวยิ่งกว่าถูกฆ่าเองเสียอีก

ทำนองเดียวกันนี้ กรรมที่บุคคลทำแล้วถ้าก่อความทารุณแสบเผ็ดให้แก่คนอื่นสัตว์อื่น กรรมจะพยายามให้ผลอย่างรวดเร็ว เพื่อให้สาหัสทันตาเห็น หากยังไม่มีโอกาสให้ผลแก่ผู้ทำโดยตรง เพราะกรรมดีคอยแวดล้อมอยู่ ก็จะทำให้ผลแก่ครอบครัว เพื่อก่อความสะเทือนใจแก่บุคคลนั้น

อนึ่ง โดยธรรมดา มารดาบิดาที่เห็นลูกคลอดมามีอวัยวะไม่สมบูรณ์ไม่สมประกอบนั้น เป็นความปวดร้าวทรมานไปตลอดชีวิตคลอดมาแล้วตายเสีย ยังจะให้ความเสียใจเพียงครั้งเดียว การลงโทษแห่งกรรมแบบนี้เป็นการลงโทษที่แสบเผ็ดมาก

ฎ. กรรมและการให้ผล

เมื่อกล่าวโดยหลักใหญ่ กรรมมี 4 อย่าง คือ

- 1) กรรมดำ มีวิบากดำ
- 2) กรรมขาว มีวิบากขาว
- 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว
- 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว และเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม²⁸

มีพระพุทธานุญาต ดังนี้

1) กรรมดำ ให้ผลดำ คือ กาย วาจา ใจ อันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียน บุคคลผู้นั้นย่อมเกิดในโลกที่มีการเบียดเบียน เมื่อเกิดในโลกที่มีการเบียดเบียนเช่นนั้น เขาย่อมได้กระทบกับผัสสะที่มีการเบียดเบียน ย่อมได้เสวยเวทนาอันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนมีความทุกข์โดยส่วนเดียว เช่นสัตว์นรกทั้งหลาย นี้แหละคือกรรมดำมีผลดำ

2) กรรมขาว มีผลขาว หมายถึง กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมของบุคคลใดไม่มีการเบียดเบียนไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนบุคคลนั้นย่อมเกิดในโลกที่ไม่มีการเบียดเบียน เมื่อเกิดในโลกที่ไม่มีการเบียดเบียน ย่อมกระทบกับผัสสะที่ไม่มีการเบียดเบียน (คือไม่มีเรื่องแห่งการเบียดเบียนกัน) เขาย่อมได้รับเวทนาอันไม่มีการเบียดเบียน (คือสุขเวทนา) เป็นสุขโดยส่วนเดียว ดังเช่นเทพเจ้าเหล่า

²⁸อง.จตุกก. 21/323/313.

สุภกนิหะ คือ เทพพวกสุภกนิหะนี้ เป็นรูปพรหมผู้ที่เคยบำเพ็ญฌานจนได้ตติยฌาน (ฌานที่ 3) ในรูปฌานที่ 4 แล้วไปเกิดเป็นพรหมผู้มีรัศมีงามเจิดจ้า. นี่แหละคือกรรมขามีผลขาว

3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีผลทั้งดำทั้งขาว คือกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรมของบุคคลใดเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้าง เป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนบ้าง บุคคลนั้นย่อมเกิดในโลกที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง ย่อมกระทบกับผัสสะอันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้าง (คือต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีการเบียดเบียนบ้างไม่มีการเบียดเบียนบ้าง) เขาย่อมเสวยเวทนาอันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้าง เคลื่อนกล่นไปด้วยสุขและทุกข์ ดังเช่นมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก วินิบาตบางพวก นี่แหละคือกรรมทั้งดำทั้งขาว มีผลทั้งดำทั้งขาว

4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีผลไม่ดำไม่ขาว คือเจตนาที่จะละกรรมทั้งปวง ทั้งกรรมดำกรรมขาว และกรรมทั้งดำทั้งขาว กรรมเช่นนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เช่น กรรมของพระอรหันต์

กรรมดำ คือ อกุศล ทุจริต

กรรมขาว คือ กุศล สุจริต

กรรมทั้งดำทั้งขาว คือ กรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ทั้งทุจริตและสุจริต

กรรมไม่ดำไม่ขาว คือ กรรมของพระอรหันต์ สักแต่ว่าเป็นกิริยาไม่มีผลเป็นสุขหรือ

ทุกข์อีก

คนที่มีบาปมาก ไปนรก

คนที่มีบุญมาก ไปสวรรค์ชั้นดี

คนที่มีทั้งบุญทั้งบาป มาเกิดเป็นมนุษย์ เคลื่อนกล่นอยู่ด้วยสุขและทุกข์ สัตว์ดิรัจฉานบางพวกที่มีความสุขตามฐานะของตนก็เพราะมีกุศลวิบากอยู่ด้วย มนุษย์ชั้นสูงแม้จะมั่งมีแต่มีความทุกข์เจือปนอยู่ด้วย ก็เพราะอกุศลวิบากติดตามอยู่ด้วยเหมือนกัน

พระอรหันต์เป็นผู้ละบุญและบาปได้ การกระทำของท่านทั้งหมดเป็นเพียงกิริยา ไม่ก่อให้เกิดวิบากอันจะให้ผลต่อไป ท่านอยู่เหนือความดีความชั่ว เหมือนครูซึ่งอยู่เหนือการสอบได้สอบตกไม่ต้องดีใจเสียใจเพราะการสอบได้สอบตกนอกจากพลอยอนุโมทนาต่อการสอบได้ของคนอื่นซึ่งยังเป็นนักเรียนอยู่

อนึ่ง ในโลกนี้เหมือนมหาสมุทร หรือมหาสมุทรซึ่งเคลื่อนกล่นอยู่ด้วยสัตว์ร้ายนานาชนิด บุคคลในโลกเหมือนผู้แหวกว่ายอยู่ในมหาสมุทรอันท่านเรียกว่า “สังสารสมุทร” โอกาสที่จะเป็นเหยื่อของปลาร้ายคือความชั่วนั้นมีมาก คนทำความดี ตั้งตนไว้ชอบ เปรียบเหมือนผู้อยู่ในเรือ ธรรมเปรียบเหมือนเรือ ข้อนี้นั้นตรงตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า ทรงแสดงธรรมไว้เพื่อให้เป็นเรือหรือแพสำหรับข้ามสง คนที่อาศัยเรือข้ามสงได้แล้ว ก็ทิ้งเรือไว้ ณ สงนั้นเอง ไม่ต้องขึ้นเรือขึ้นบก หรือแบกเรือขึ้นไป

ด้วยเหตุนี้ อริยสาวกเมื่อถึงสงคือพระนิพพานแล้ว ก็ทิ้งเรือคือธรรมเสียด้วย ตรงกับที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เราสอนให้ละแม้ซึ่งธรรม ไม่ต้องกล่าวถึงธรรม

อีกอุปมาหนึ่ง อริยบุคคลเหมือนช่างไม้ ธรรมเหมือนเครื่องมือช่างไม้เมื่อทำเรือนหรือสัมภาระที่ต้องการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ช่างไม้ก็เก็บเครื่องมือเสีย ไม่วางระเกะระกะไว้

อีกอย่างหนึ่ง กิเลสเปรียบเหมือนโรค ธรรมเหมือนยาบำบัดโรคเมื่อใช้ยาจนหายโรคแล้วก็ไม่ต้องใช้อีกต่อไป เรียกว่าเป็นผู้ละได้ทั้งโรคและยา

พระอรหันต์ผู้ละบุญและบาปได้แล้ว จึงชื่อว่าเป็นผู้ประกอบกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว มีผลไม่ดำไม่ขาว

กุศลกรรมนั้น แม้จะให้ผลเป็นสุขก็จริง แต่มีความทุกข์แอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ด้วย เหมือนตัวหนอนในดอกไม้ เพราะกุศลกรรมที่มีต้นหาอุปาทานเชื่อมโยงอยู่ด้วยนั้นย่อมก่อให้เกิดภพใหม่ชาติใหม่เมื่อมีชาติก็ต้องมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ ตามมาเป็นขบวน

ด้วยเหตุนี้ ผู้มีปัญญา มีบารมีหรืออุปนิสัยในทางธรรม จึงมองเห็นความเกิดเป็นความทุกข์ เห็นสมุทัยคือต้นเหตุเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ จึงพยายามเพื่อละกรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล เพื่อความสิ้นสุดแห่งทุกข์โดยสิ้นเชิง

กิเลส กรรม วิบาก 3 อย่างนี้สืบต่อกันเป็นวัฏฏะ กิเลสเป็นเหตุให้เกิดกรรม เมื่อมีกรรมก็มีวิบาก คือผล ผลดีบ้าง ชั่วบ้าง ก่อให้เกิดกิเลสต่อไป เวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด พอสิ้นกิเลส กรรมก็หมด วิบากก็หมด

ฎ. มาตรฐานแห่งคามตีความชั่ว

อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว เป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ซึ่งนักปราชญ์ทางนิกายได้ถกเถียงกันเป็นอันมาก และตกลงกันไม่ค่อยได้เพราะมีขอบเขตกว้างขวางมาก อะไรคือคุณธรรม ก็เป็นปัญหาที่ตอบยากเช่นเดียวกัน นักปราชญ์ทั้งหลาย แม้เป็นถึงศาสดาผู้ตั้งศาสนาที่มีคนนับถือทั่วโลกก็ยังบัญญัติคุณธรรมไว้มิตรงกัน ยิ่งหย่อน กว้างแคบกว่ากัน

ความชั่วกับความผิด เป็นอันเดียวกันหรือไม่ ความดีกับความถูกต้อง เป็นอันเดียวกันหรือต่างกัน หมายความว่า ความถูกต้องอาจไม่เป็นความดีเสมอไปหรืออย่างไร นี่เป็นปัญหาทางจริยศาสตร์เช่นเดียวกัน

คนส่วนมากมักถือเอาความสุข ความสมปรารถนาในชีวิตปัจจุบันเป็นมาตรฐานวัดความดี คือความดีต้องมีผลออกมาเป็นความสุข ความสมปรารถนา เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ส่วนความชั่วต้องมีผลตรงกันข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่แนเสมอไป ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนที่ว่าด้วยผลภายในผลภายนอก ที่ว่านี้หมายถึงผลของกรรมนั้นโดยตรง

ในแง่ของพระพุทธเจ้าทรงให้แนวคิดไว้ว่า “กรรมใดทำแล้วไม่เดือดร้อนภายหลัง กรรมนั้นดี บุคคลทำกรรมใดแล้ว เดือดร้อนภายหลัง กรรมนั้นไม่ดี”²⁹

ตามแง่นี้ เราจะมองเห็นความจริงอย่างหนึ่งว่า คนทำชั่วบางคนได้รับความสุขเพราะการทำชั่วนั้นในเบื้องต้น ถ้าเขาเพลิดเพลินในการทำชั่วนั้นต่อไป ไม่รีบเลิกเสีย เขาจะต้องได้รับความทุกข์ในตอนปลาย ส่วนคนทำความดีบางคนได้รับความทุกข์ในเบื้องต้น แต่ถ้าเขามั่นอยู่ในความดีนั้นต่อไป ไม่ยอมเลิกทำความดี เขาย่อมต้องได้รับความสุขในตอนปลาย ตรงกับข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

²⁹ พ.ธ. 25/15/23.

“เมื่อกรรมชั่วยังไม่ให้ผล คนชั่วอาจเห็นกรรมชั่วเป็นกรรมดี แต่เมื่อกรรมชั่วให้ผล เขาย่อมเห็นกรรมชั่วว่าเป็นกรรมชั่ว ส่วนคนดีอาจเห็นกรรมดีเป็นกรรมชั่วเมื่อกรรมดียังไม่ให้ผล แต่เมื่อใด กรรมดีให้ผล เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นกรรมดีเป็นกรรมดี³⁰

โดยนัยดังกล่าวนี้ ถ้ามองกรรมและผลของกรรมในสายสั้น อาจทำความเข้าใจไขว่ไขว้างในบางเรื่อง แต่ถ้ามองในสายยาว จะเห็นถูกต้องทุกเรื่องไป ความเป็นไปในชีวิตคนเป็นปฏิกริยาแห่งกรรมของเขาทั้งสิ้น ถ้ามองในสายสั้นก็จะยังไม่เห็น แต่ถ้าเรามองเหตุผลสายยาวก็จะเป็นเหตุให้เกิดใหม่ (อันเป็นเหตุผลของกรรมในสายยาว) จึงต้องควบคู่กันไปกับเรื่องกฎแห่งกรรม แยกจากกันไม่ได้ เพราะถ้าแยกจากกันเมื่อไร บุคคลก็จะมองเห็นเหตุผลในเรื่องกรรมเพียงสายสั้นเท่านั้น สมมติว่าวันหนึ่งเป็นชาติหนึ่ง เหตุการณ์ในวันนี้อาจเกี่ยวโยงไปถึงเหตุการณ์ในอีกร้อยวันข้างหน้า เหตุการณ์เมื่อร้อยวันก่อนอาจเกี่ยวโยงมาถึงเหตุการณ์ในวันนี้ ในทำนองเดียวกัน เหตุการณ์เมื่อพันชาติมาแล้ว อาจมาเกี่ยวโยงกับเหตุการณ์ในชาตินี้ คนสามัญอาจงง แต่ท่านผู้ได้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณเห็นเป็นเรื่องธรรมดา เหมือนกับเรารู้ว่า เมื่อ 20 ปีก่อน เราเรียนหนังสือมา เราจึงมามีความรู้ได้อย่างวันนี้

ในเหตุผลสายสั้น คนขโมยเงินยืมได้เงิน เงินมันไม่ได้ตกข้างใครว่าถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ถ้ามองกันเพียงวันเดียว อาจเห็นการขโมยเป็นทางดี เพราะได้เงินมาจับจ่ายใช้สอยหาความสุขสำราญได้ แต่ผลที่ตามมาอีกชั้นหนึ่ง คือความเดือดร้อนใจของผู้ขโมยนั่นเอง ซึ่งจะต้องมีอยู่อย่างแน่ๆ ไม่ต้องสงสัย และถ้าเจ้าทรัพย์หรือตำรวจจับได้ เขาต้องได้รับโทษตามกฎหมาย อาจติดคุกหรือถูกประหารชีวิต บางทีในขณะที่เขาได้รับโทษนั้น เขากำลังประกอบกรรมดีบางอย่างอยู่ ระยะเวลาห่างจากวันที่เขาขโมยถึง 250-300 วัน หรือ 2-3 ปีก็ได้ นี่คือตัวอย่างที่เรามองเห็นกันได้

อนึ่ง ความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลในทางดีหรือไม่ดี ทางเกื้อหนุนหรือเบียดเบียน ตัวเขาเองนั้นแหละเป็นคนรู้ เพราะความเกี่ยวข้องเหล่านั้นถูกเก็บรวบรวมไว้ในวิญญาน อันท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏตราบเท่าที่กิเลสยังมีอยู่ เมื่อเจอกันเข้าในชาติใดชาติหนึ่ง ความรู้สึกของวิญญานย่อมบอกให้เรารู้ว่าเคยเป็นมิตรเป็นศัตรูกันมาอย่างไร

มาตรฐานเครื่องตัดสินกรรมดีกรรมชั่วอีกอย่างหนึ่งตามแง่ของพระพุทธเจ้า คือ กรรมใดทำแล้ว ทำให้กิเลสพอกพูนขึ้น กรรมนั้นเป็นกรรมชั่ว ส่วนกรรมใดทำแล้วเป็นไปเพื่อความขัดเกลากิเลสทำให้กิเลสเบาบางลง กรรมนั้นเป็นกรรมดี กล่าวให้ชัดอีกหน่อยหนึ่งว่า ทำอย่างไร พุดอย่างไร และคิดอย่างไร ทำให้โลก โกรธ หลง เพิ่มพูนขึ้นในสันดานหรือในจิต อันนั้นเป็นกรรมชั่ว ส่วนกรรมดีก็ตรงกันข้าม

มาตรฐานนี้ค่อนข้างสูง พ้นจากสำนึกของคนสามัญ กล่าวคือ คนทั่วไปไม่ค่อยนึกในแง่นี้ เมื่อเอาลักษณะตัดสินธรรมวินัย 8 ประการมาพิจารณา ก็จะยิ่งเห็นชัดขึ้นว่า มาตรฐานแห่งความดีของพระพุทธองค์นั้นอยู่ที่การลดโลภ โกรธ หลง ยิ่งลดได้มากเท่าใด ยิ่งดีเท่าเท่านั้น ลด

³⁰ช.ธ. 25/19/30.

ได้หมดเกลี้ยงก็ดีถึงที่สุด ทรงแสดงลักษณะตัตสันธรรมวินัย 8 ประการ แก่พระนางมหาปชาบดี ภิกษุณีไว้ดังนี้³¹

ธรรมใดเป็นไปเพื่อ

- 1) ความกำหนด (สราคะ)
- 2) การประกอบตนอยู่ในทุกข์ (สังโยคะ)
- 3) สะสมกิเลส (อาจยะ)
- 4) ความมักใหญ่ อยากรใหญ่ (มหิจฉตา)
- 5) ความไม่สันโดษ (อสังตุมฺหิตา)
- 6) ความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ (ล้งคณิกา)
- 7) ความเกียจคร้าน (โกสัชชะ)
- 8) ความเลี้ยงยาก (ทุพภรตา)

ทั้ง 8 นี้ พึงทราบเถิดว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสอนของพระศาสดาสอนธรรมใด เป็นไปเพื่อ

- 1) ความคลายกำหนด (วิราคะ)
- 2) การไม่ประกอบตนไว้ในกองกิเลส (วิสังโยคะ)
- 3) การไม่สะสมกองกิเลส (อปจยะ)
- 4) ความปรารถนาน้อย (อัปปิจฉตา)
- 5) ความสันโดษ (สังตุมฺหิตา)
- 6) การไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ (อล้งคณิกา)
- 7) ความไม่เกียจคร้าน คือความเพียรติดต่อสม่ำเสมอ (วิริยารัมภะ)
- 8) ความเลี้ยงง่าย (สุภรตา)

พึงทราบเถิดว่า ทั้ง 8 นี้เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระศาสดา

เมื่อเอาลักษณะทั้ง 8 ประการนี้มาตัตสันว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรเว้น อะไรควรทำ แล้วจะเห็นว่ามาตรฐานแห่งกรรมดีของพระพุทธองค์นั้นอยู่ในระดับสูง และเป็นการแน่นอนว่า ความดีเช่นนี้ย่อมมีจุดจบในตัวเอง คือไม่ใช่ความดีเพื่อลาภ ยศ ชื่อเสียง หรือเพื่อจุดมุ่งหมายอื่น แต่เป็นความดีเพื่อความดี ความดีเพื่อพ้นจากความวณเวียนในสังสารวัฏ เพราะถือว่าการเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในสังสารวัฏนั้น แม้จะเกิดดีเพียงไรก็ยังเจืออยู่ด้วยทุกข์ ต่างกันแต่ เพียงรูปแบบของความทุกข์เท่านั้น แต่ในเนื้อหาแล้วเป็นความทุกข์เหมือนกัน เช่นชวานาก็ทุกข์อย่างชวานา พ่อค้า ข้าราชการ พระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ ล้วนแต่ต้องทุกข์ในรูปแบบของตนๆ

ในความหมายอย่างสูงที่ว่า “ความดีเพื่อความดี” นี้ ทำให้เราเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้นซึ่งพระพุทธภาษิตที่ว่า “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว กลยาณการี กลยาณิ ปาปการี จ ปาปโก”

การทำดี คือการกระทำที่ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อฯ สิ่งที่เขาจะได้รับอย่างแน่นอน คือ คุณธรรมที่เพิ่มขึ้นทุกครั้งที่เขาทำ นั่นคือการได้ดี ใจของเขา ย่อมสูงขึ้น สะอาด สว่างขึ้น ตามสัดส่วนแห่งคุณธรรมที่เพิ่มขึ้น

³¹อง.อภฎก. 23/143/288.

เสียงสรรเสริญ ก็ไม่ใช่เครื่องวัดความดีที่แน่นอนเสมอไป ในหมู่โจรย่อมสรรเสริญโจรที่เก่งกล้า อำนาจที่สามารถคุมอำนาจด้วยกันได้ ย่อมได้รับเสียงสรรเสริญจากกลุ่มอำนาจด้วยกัน บัณฑิตย่อมได้รับเสียงสรรเสริญจากหมู่บัณฑิต แต่ได้รับเสียงติเตียนจากหมู่คนพาล

ด้วยเหตุนี้ เมื่อได้รับสรรเสริญ จึงต้องพิจารณาดูก่อนว่าใครเป็นผู้สรรเสริญ ถ้าบัณฑิตสรรเสริญก็เชื่อได้ว่าเสียงสรรเสริญนั้นมาจากคุณธรรมหรือการทำความดี

การทำชั่ว คือการกระทำที่ไร้คุณธรรม ที่ว่าได้ชั่วก็เพราะมีนิสัยชั่วเกิดขึ้นในจิต ถ้าทำบ่อยๆ นิสัยชั่วก็พอกพูนขึ้นเรื่อยๆ จนเกาะแน่นเป็นลักษณะนิสัยของผู้คนนั้น ยากที่จะแก้ไขได้ เหมือนดินพอกหางหมู ความชั่วหรือนิสัยชั่วที่พอกพูนขึ้นเรื่อยๆ นั้น ย่อมชักนำเขาไปในทางที่ชั่ว ในที่สุดเขาก็จะพบกับหายนะอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ เพราะวิบากชั่วซึ่งแฝงอยู่ในจิตของเขานั้นเองจะคอยกระชิบ กระตุ้นเตือนให้บุคคลผู้นั้นคิด พุด กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันจะนำไปสู่ผลร้าย คือทำให้เขาตัดสินใจผิด ก้าวผิด เมื่อถึงคราวที่กรรมจะให้ผลเพราะวิบากแก่กล้าสุกรอบแล้วนั้น แม้คนมีปัญญาที่อัปปัญญา ซึ่งพ่านเรียกว่า นกแร้งมีสายตาไกลสามารถมองเห็นซากศพได้เป็นร้อยๆ โยชน์ แต่พอถึงคราวเคราะห์ (ถึงคราวกรรมจะให้ผล) บ่วงอยู่ใกล้ก็มองไม่เห็น เดินเข้าไปติดบ่วงจนได้ ตรงกันข้ามถ้าถึงคราวกรรมดีจะให้ผล วิบากแห่งกรรมซึ่งสั่งสมอยู่ในจิตย่อมบันดาลให้เขาทำ พุด คิดไปในทางที่ถูกอันจะนำไปสู่ผลดีอันนั้น

พิจารณาในแง่นี้แล้ว ควรเว้นกรรมชั่ว สั่งสมแต่กรรมดี เพื่อจะได้มีวิบากอันดีอยู่ในจิต นี่คือการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ย้ำอีกทีว่าคนประพฤติกะทำอย่างใดย่อมได้ความเป็นอย่างนั้นขึ้นในตน เช่น หัดเป็นโจรเป็นนักเลง ย่อมได้ความเป็นโจรเป็นนักเลงขึ้นในตน หัดเป็นคนดีในทางไหน ย่อมได้ความเป็นคนดีในทางนั้นขึ้นในตน

ด้วยเหตุนี้ คนที่มีความปรารถนาจะเป็นอย่างไร แล้วเริ่มหัดประพฤติกะทำอยู่เสมอ ๆ เขาย่อมได้เป็นอย่างนั้นแน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง เร็วหรือช้า สุดแล้วแต่คุณสมบัตินั้นจะสุกรอบหรือแก่กล้า (Maturation) เมื่อใด นี่คือคำอธิบายพระพุทธภาษิตที่ว่า บุคคลทำกรรมเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ย่อมต้องได้รับมรดกแห่งกรรมนั้น

ฐ. กรรมทำให้คนแตกต่างกัน

ตามที่กล่าวมา พอจะทำให้มองเห็นได้บ้างแล้วว่า ที่บุคคลต่างก็เพราะแต่ละคนมีความปรารถนา มีการสั่งสมกรรมไม่เหมือนกัน ที่แรกเขากระทำการกรรมลงก่อน ต่อมาภายหลัง กรรมนั้นเองได้ยกย่อนมาจำแนกเขาผู้ทำให้เป็นต่างๆ ตามชนิดแห่งกรรมที่บุคคลนั้นๆ ได้ทำลงไป ดังที่พระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของๆ ตน เป็นผู้ต้องรับมรดกแห่งกรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้องมีกรรมเป็นที่พึ่งพาอาศัย กรรมนั้นเองย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวบ้าง ให้ดีบ้าง กम्मสสกา มาณว สตตะตา กम्मทายาทา กम्मโยนี กम्मพนฺธุ กम्मปฏิสฺรณา กम्मํ สตเต วิภชตี ยทิทํ หีนปฺปณฺีตตาย”³²

³²ม.อ. 14/581/376.

ที่ว่า มีกรรมเป็นของตน นั้นคือเป็นเจ้าของแห่งกรรม ของอย่างอื่น เช่น เงินทอง ทรัพย์สมบัติภายนอก เราเพียงอาศัยใช้ชั่วคราวเมื่อตายหาได้ติดตัวไปได้ไม่ มีแต่กรรมดีกรรมชั่วเท่านั้นที่จะติดตามวิญญูณไปทุกแห่งทุกชาติ ไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไร สมบัติของเราจริงๆ คือ กรรมดีกรรมชั่วที่เราทำ หาใช้ทรัพย์สมบัติภายนอกไม่

มรดกอย่างอื่น เช่น มรดกในทรัพย์สินที่คนอื่นเขาจะมอบให้ก็เป็นของไม่แน่นอน แต่กรรมที่เราทำแล้วเราต้องได้รับ มันเป็นมรดกของเราอย่างแน่นอน เมื่อมันเป็นของเราแล้ว จะมอบให้คนอื่นก็ไม่ได้ ตัวอย่างเช่น คนเป็นโรคมะเร็งได้รับความเจ็บปวดแสนสาหัส ลูกเมียพี่น้องได้แต่นั่งคอยดู จะแบ่งมาเป็นของตนบ้างก็ไม่ได้ คนที่มีญาติมากๆ และญาติรัก ถ้าแบ่งความเจ็บปวดไปได้เขาคงแบ่งกันไปคนละชนิดละหน่อย คนป่วยคงหาย แต่เพราะกรรมเป็นของๆ ตน และบุคคลต้องรับมรดกแห่งกรรม ใครทำกรรมอย่างใดไว้ จึงต้องรับกรรมอย่างนั้นไป ลูกเมีย (ผัว) พ่อแม่พี่น้องก็ไม่อาจแบ่งผลแห่งกรรมนั้นไปได้ แม้หมอก็ช่วยไม่ได้

ชื่อว่า มีกรรมเป็นแดนเกิด หรือเกิดมาเพราะกรรม (กมมโยนิ) นั้น อธิบายว่าคนเราเกิดมาเพราะยังมีกรรมอยู่ คือยังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบากคือผลของกรรม ผลของกรรมนั้นย่อมส่งวิญญูณให้เกิดในที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมแก่ กรรม วิญญูณย่อมปฏิสนธิในที่ที่เหมาะสมแก่กรรมของตน คนไม่มีกรรมแล้วเช่นพระอรหันต์ย่อมไม่เกิดอีก มารดาบิดาเป็นเพียงที่อาศัยเกิดของบุคคลผู้ยังมีกรรมอยู่ บางรายก็เคยเป็นบุตรเป็นมารดาบิดากันมาหลายร้อยชาติแล้ว บางรายอุปนิสัยแห่งบุตรธิดาไม่เหมือนมารดาบิดาเลยอุปนิสัยแห่งบุคคลแสดงถึงผลรวมแห่งกรรมของเขาที่เคยสั่งสมไว้ในรายที่ลูกมีอุปนิสัยคล้ายคลึงหรือเหมือนพ่อแม่ แสดงว่าเขาได้ เคยอบรมตนอย่างเดียวกันมา และมาเกิดเป็นพ่อแม่พี่น้องกันอีกบางรายก็เพราะการปลูกฝังอย่างหนักแน่นรุนแรงในปัจจุบัน แต่ถ้าคนไม่มีอุปนิสัยในทางนั้นอยู่แล้ว มักจะปลูกฝังไม่สำเร็จ เพราะเขาไม่ยอมรับการปลูกฝัง บุคคลย่อมมีอิสระในการทำชั่วหรือทำดีตามอุปนิสัยของตน (Free Will)

อย่างไรก็ตาม มารดาบิดาที่ดีชื่อว่าเป็นผู้มีบุญคุณต่อบุตรธิดาอย่างประมาณมิได้ เพราะได้ทุ่มเทความรักความปราณี ความเสียสละให้แก่ลูกอย่างหาใครเสมอเหมือนมิได้เป็นเวลานานปี หรืออาจกล่าวได้ว่าตลอดชีวิตของพ่อกัน แต่มารดาบิดาก็ไม่สามารถช่วยให้ลูกดีได้ทุกคน ลูกคนใดมีอุปนิสัยดีเลิศติดตัวมา เขาย่อมไม่เอาอย่างการกระทำที่เลวของพ่อแม่เพราะขัดกับอุปนิสัยของเขา และในไม่ช้าเขาก็ต้องปลีกตัวไปอยู่ในที่อันเหมาะสมแก่เขาจนได้ นี่แหละกรรมเป็นแดนเกิดของตน มองให้ดีเกิดจะเห็นจริงตามพระญาณของพระพุทธเจ้า ผู้บรมศาสดา

ชื่อว่า มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง นั้นอธิบายว่า พี่น้องโดยสายโลหิตของเราอาจช่วยเราได้บ้าง ช่วยไม่ได้บ้าง เป็นมิตรกันบ้างเป็นศัตรูกันบ้าง ช่วยเหลือกันบ้าง เบียดเบียนกันบ้าง เมื่อเติบโตขึ้นมาต่างก็แยกย้ายกันไป บางรายอยู่ห่างกันคนละประเทศ คนละทวีปก็มี มีความเดือดร้อนเกิดขึ้นก็ช่วยกันไม่ค่อยทัน ถ้าช่วยทันเขาก็ช่วยได้เฉพาะในวิสัยของเขาเท่านั้น พันวิสัยแล้วเขาก็ช่วยไม่ได้ พี่น้องกันแท้ๆ เมื่อเวลาสอปล่จะสอแบทนกันก็ไม่ได้ พี่ฉลาด น้องโง่ น้องฉลาด พี่โง่ ไม่แน่นอน แต่พวกพ้องเผ่าพันธุ์ที่อยู่กับเราตลอดเวลา คอยคุ้มครองรักษาเราอยู่ตลอดเวลาทั้งเวลาหลับและเวลาตื่น คอยช่วยเหลือให้เจริญรุ่งเรืองจริงๆ คือกรรมของเรา

บางคนพวกพ้องญาติพี่น้องไม่ดี แต่ตัวเขาเป็นคนดี บางคนญาติพี่น้องเฝ้าพันธุติ ตระกูลดี แต่ตัวเขากลับตกต่ำจนเข้าพี่น้องไม่ได้ก็มี ทั้งนี้เพราะพี่น้องเฝ้าพันธุของเขาจริงๆ คือกรรมของเขานั้นเองเขาจึงต้องอยู่กับกรรมของเขา

ชื่อว่า มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย (กมฺมปฏิสสโณ) นั้นความว่า ที่พึ่งอย่างอื่นให้บุคคลพักพิงได้ เพียงชั่วคราว พ่อแม่เต็มใจให้เราพึ่งก็เฉพาะเมื่อเราอยู่ในปฐมวัย พอเป็นผู้ใหญ่แล้ว ล้ายังพึ่งท่านอีก ท่านก็รังเกียจ คนอื่นก็ดูหมิ่นจะพึ่งญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ก็ได้เป็นครั้งคราวพึ่งเขาบ่อยนักก็ไม่พ้นการดูถูกดูหมิ่นตีเตียน แต่กรรมของเรานั้นแหละเป็นที่พึ่งของเราได้ตลอดชีวิต เป็นที่พึ่งได้ทุก ๆ ชาติ

คนที่กรรมไม่ยอมให้พึ่งแล้ว ถึงใครๆ อื่นก็ไม่อาจให้พึ่งได้มันมีอันให้วิบัติขัดข้องไปหมด ส่วนคนที่กรรมอุปถัมภ์แล้วใครจะทำลายก็ไม่ได้ ยิ่งบงยังเห็น ยิ่งมีคนคิดร้ายยิ่งได้ดี³³

3.2.7 การเกิดใหม่หรือการเวียนว่ายตายเกิด

หลักกรรมกับสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด หลักกรรมจะดำรงอยู่ไม่ได้ หรือถ้าได้ก็ไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่มีเรื่องสังสารวัฏ เพราะชีวิตเดียวสั้นเกินไป ไม่พอพิสูจน์กรรมให้หมดสิ้นได้ มีปัญหาหลายอย่างที่น่าสงสัย เช่น ทำไมคนดีบางคนจึงมีความเป็นอยู่อย่างต่ำต่ำลำบาก สุขภาพอนามัยไม่สมบูรณ์ ร่างกายอ่อนแอ ส่วนคนที่ใครๆ เห็นว่าชั่ว บางคนกลับมีความเป็นอยู่อย่างสุขสำราญ มีร่างกายแข็งแรง เราไม่อาจคลายความสงสัยได้ ถ้าพิจารณาชีวิตกันเพียงชาติเดียว หลักกรรมและการเกิดใหม่จะบอกเราว่า คนที่เราเห็นว่าชั่วนั้นเขาย่อมต้องเคยทำกรรมดีมาบ้างในอดีต และคนที่เราเห็นว่าดีอยู่ในเวลานี้ ย่อมต้องเคยทำกรรมชั่วมาบ้างเหมือนกัน กรรมดีย่อมให้ผลดี กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่วตามอิทธิพลของมัน เทียงตรงที่สุด ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง

อนึ่ง หลักทางพระพุทธศาสนา (ตามพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) มีอยู่ว่า トラบไตที่บุคคลยังมีกิเลสอยู่ เขาย่อมต้องทำกรรมดีบ้าง ชั่วบ้าง กรรมดีย่อมมีวิบาก (ผล) ดี กรรมชั่วมีวิบากชั่ว วิบากดีก่อให้เกิดสุข วิบากชั่วก่อให้เกิดทุกข์ สุขทุกข์เหล่านั้นย่อมมีชาติ คือความเกิดเป็นที่รองรับ หากปราศจากความเกิดเสียแล้วที่รองรับสุขทุกข์ย่อมไม่มี กรรมก็เป็นหมัน ไม่มีผลอีกต่อไป

พูดอย่างสั้นว่า トラบไตที่บุคคลไดยังมีกิเลสอยู่ เขาย่อมเกิดอีกตราบนั้น บุคคลที่ยังพอใจอยู่ในกาม คือยังไม่อิ่มในกาม ยังมีความกระหายในกาม ใจยังแสหากาม ย่อมเกิดอีกในกามภพ เพื่อเสพตามความปรารถนาของดวงจิต ที่มีกามกิเลสห่อหุ้มพันคลุมเคล้าอยู่

บุคคลที่หน่ายกามแล้ว เลิกละกามแล้ว แต่จิตยังเฝ้าอิมอยู่ในภวนสมาบัติเบื้องต้น 4 ชั้นที่ท่านเรียกว่า รูปฌาน เขาย่อมเกิดอีกในรูปภพ เพื่อเสพสุขอันเกี่ยวกับภวนในภพนั้น ท่านผู้พอใจในความสุขอันประณีตกว่านั้น ที่เรียกว่าความสุขในอรุณฌาน ย่อมเกิดอีกในอรุณภพ ผู้เบื่อหน่ายต่อความสุขอันยังเจืออยู่ด้วยกิเลสดังกล่าวมาแล้ว ละกิเลสได้หมด ไม่มีกิเลสเหลือ ก็เข้าถึงนิพพาน ไม่ต้องเกิดอีกต่อไป สิ้นสุดการเวียนว่ายตายเกิด ไม่ต้องสุขบ้างทุกข์บ้างอีกต่อไป เป็นผู้พ้นจากสภาพที่จะเรียกได้ว่าเป็นอะไร เป็นอย่างไรพ้นจากสุขทุกข์ทั้งปวง

ภพคือที่ถือกำเนิดของสัตว์จึงมี 3 คือ กามภพ รูปภพ และอรุณภพ พ้นจากนี้แล้วไม่เรียกว่าภพ

³³เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-100.

ในภาสสูตร พระอานนท์เข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าภพมีได้เพราะเหตุใด พระผู้มีพระภาคตรัสถามย้อนว่า ล้ากรรมที่เกี่ยวกับกามจักไม่มีแล้ว กามภพจักมีได้หรือไม่ ถ้ากรรมที่เกี่ยวกับรูปธาตุ (รูปฌาน) หรือที่เกี่ยวกับอรูปธาตุ (อรุฌาน) จักไม่มีแล้วรูปภพ อรูปภพจักมีหรือไม่ พระอานนท์ทูลตอบว่า มีไม่ได้เลย

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เพราะเหตุนี้แหละอานนท์ (ในการเกิดใหม่นั้น) กรรมจึงเป็นเสมือนเนืองนา วิญญาณเสมือนพืช ตัณหาเป็นเสมือนยางเหนียวในพืช (กมมฺ เชตตํ, วิญญาณํ พืชํ, ตณฺหา สิเนโห) ความปรารถนาของสัตว์ผู้มีวิขาเป็นเครื่องห่อหุ้ม มีตัณหาเป็นเครื่องรัดได้ตั้งลงแล้วในธาตุอันเลว (กามธาตุ) ธาตุปานกลาง(รูปธาตุ) และธาตุประณีต (อรุธาตุ) เมื่อเป็นดังนี้ การเกิดในภพใหม่ก็มีขึ้นได้อีก³⁴

ตามพระพุทธภาษิตนี้ชี้ชัดทีเดียวว่า การเกิดใหม่ของสัตว์ ย่อมต้องอาศัยกรรม กิเลส (ตัณหา) และวิญญาณ มีความสัมพันธ์กันเหมือนเนืองนาหรือดิน พืชและยางเหนียวในพืช อันทำให้พืชมีคุณสมบัติในการเกิดขึ้นใหม่ได้อีกเมื่อมีสภาวะแวดล้อมเหมาะสม

พืชที่ถูกคว่ำให้แห้ง หรือเอาเหล็กแหลมเจาะทำลายเมื่อดินเสียแล้ว ย่อมไม่อาจเพาะหรือปลูกให้ขึ้นได้อีก ไม่ว่าสภาพแวดล้อม เช่น ดิน น้ำ ปุ๋ย จะดีสักเพียงไร ฉะนั้น วิญญาณที่ไม่มียางเหนียวคือตัณหา หรือกิเลสห่อหุ้มผูกพันอยู่ ก็ย่อมไม่ต้องเกิดอีก ไม่ควรเพื่อการเกิดใหม่ ฉะนั้น

ตามนัยนี้ แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงยืนยัน เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของวิญญาณที่ยังมีกิเลสและกรรม ยังมีเจตนา มีความปรารถนาในกามภพ รูปภพ และอรุภพ สัตว์จะไปเกิดในภพใด ก็สุดแล้วแต่กิเลสและกรรมของเขาที่เกี่ยวกับภพนั้น เหมือนบุคคลฝึกฝนสิ่งใด พอใจกระทำสิ่งใด ย่อมได้รับผลของสิ่งนั้น

ก. อะไรไปเกิด มาเกิด

เมื่อยอมรับ หรือสมมติว่าเรายอมรับ ตามหลักพระพุทธศาสนาว่าตายแล้วเกิด (เฉพาะผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่) ปัญหาว่า อะไรไปเกิด มาเกิด ตอบว่า วิญญาณที่ยังมีกิเลสนั้นแหละไปเกิด มาเกิด ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ ตามอำนาจแห่งกิเลสและกรรมของตนๆ

จะไปเกิดในที่ใดอย่างไร ก็สุดแล้วแต่แรงกรรมและความสูงต่ำของวิญญาณ วิญญาณย่อมรู้ที่ที่เหมาะสมแก่ตน

ถามว่า จะเลือกที่เกิดได้หรือไม่ ปัญหานี้ตอบว่า เลือกได้บ้างเลือกไม่ได้บ้าง วิญญาณชั้นต่ำเลือกเกิดไม่ได้ สุดแล้วแต่กรรมอย่างเดียว ส่วนวิญญาณชั้นสูง มีบุญกุศลมาก มีบารมีมาก สามารถเลือกเกิดได้ตามเจตจำนงของตน เพราะไม่มีสิ่งใดบังคับ เวลาจะเกิด ยังต้องมีคนเชื้อเชิญให้มาเกิดเสียอีก จะไม่มาก็ได้ วิญญาณที่อยู่ในฐานะเช่นนั้น ย่อมเลือกเกิดได้

กรรมมีอำนาจพิเศษในการสำรวจอดีตของวิญญาณทุกดวงแล้วกำหนดหมายให้ใครไปเกิดที่ใด อย่างเหมาะสมที่สุดกับกรรมในอดีตของเขา เพื่อให้เขาได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่างๆ ตามสมควรไม่มีสิ่งใดยุ่งยากสับสนเท่ากับสายใยแห่งชะตาชีวิตมนุษย์ มนุษย์จะเลือกที่เกิดได้ก็ต่อเมื่อ วิญญาณของเขาได้รับการพัฒนาจนจะสมบูรณ์อยู่แล้ว

³⁴อง.ติกก. 20/517/253.

ข. ข้อพิสูจน์ว่าคนตายแล้วไปไหน

ปัญหาที่เรามักได้ฟังเสมอก็คือ มีข้อพิสูจน์อะไรบ้างหรือว่ามีกรณีเวียนว่ายตายเกิด หรือตายแล้วต้องเกิดอีกเมื่อยังมีกิเลสอยู่ คำตอบก็คือมีข้อพิสูจน์หลายประการ เช่น

1) เด็กในครอบครัวเดียวกัน เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน อยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวกัน แต่มีความโน้มเอียงต่างกัน แม่เด็กฝาแฝดก็ยังแตกต่างกันในอุปนิสัย แสดงว่าร่องรอยในอดีตของเขาไม่เหมือนกันบางคนอาจมีความโน้มเอียงทางดนตรีบางคนทางศิลปะบางคนทางวิทยาศาสตร์ และบางคนทางศาสนาปรัชญา แสดงถึงความผูกใจรักในสิ่งนั้นๆ ของเขาในอดีต มีโซ่สัมพันธ์มาถึงปัจจุบัน

2) สืบเนื่องมาจากข้อความที่กล่าวแล้วในข้อ 1 นั้นเอง เมื่อเราเอาคน 2 คนมาให้พิจารณาความจริงใหม่ๆ อย่างหนึ่ง ก. อาจเข้าใจได้ทันที แต่ ข. ไม่เข้าใจเอาเลย พอเปลี่ยนความจริงอีกอย่างหนึ่งมา ข. อาจเข้าใจได้ทันที แต่ ก. ไม่เข้าใจเลย ทั้งที่ระดับสติปัญญาของคนทั้ง 2 นั้นเท่าเทียมกันคนที่เข้าใจได้ทันทีก็เพราะคุ้นเคยกับความจริงอันนั้นมาก่อน ตัวอย่างเช่น เอาความจริงทางคณิตศาสตร์มาก่อน ก. เข้าใจได้เร็ว แต่ ข. เข้าใจได้ช้ามาก พอเปลี่ยนเอาความจริงอย่างใหม่ คือ เอาความจริงทางปรัชญามาให้พิจารณา ข. เข้าใจได้เร็วมาก แต่ ก. ไม่เข้าใจเลย แสดงว่า ก. มีร่องรอยในอดีตทางคณิตศาสตร์ ส่วน ข. มีทางปรัชญา คนสมัยใหม่เรียกว่ามีความถนัดหรือมีหัวในทางนั้นๆ ความถนัดนั้นเองคือร่องรอยแห่งกรรมในอดีตชาติของเขา ประวัติแห่งบุคคลสำคัญของโลก พิสูจน์ว่าคนสำคัญในทางใด มักมีทำทีในทางนั้นมาตั้งแต่วัยต้นทีเดียว ความโน้มเอียงและความสามารถโดยกำเนิดของบุคคลดังกล่าวมา ย่อมแสดงถึงความสนใจ และงานในอดีตของเขา ดังนั้นความสามารถต่างๆ ของบุคคล จึงยังไม่สูญหายหลังจากตายแล้ว ความสามารถนั้นติดไปกับดวงวิญญาณ ของเขานั้นเอง

3) อุปนิสัยชั่วหรือดีโดยกำเนิด หรือโดยสันดานของเด็กอีกอย่างหนึ่งเป็นเรื่องน่าพิจารณา เด็กบางคนมีพ่อแม่ดี แต่ตัวเด็กเองดีไม่ได้ บางคนมีพ่อแม่เลว แต่ตัวเด็กแสดงอุปนิสัยอันดีเลิศออกมาเด็กที่พ่อแม่ดี แต่ตัวเองดีไม่ได้นั้น ไม่ใช่พ่อแม่ไม่อบรมสั่งสอน หรือปล่อยปละละเลยแต่ประการใด ความจริงพ่อแม่สั่งสอนอบรมให้การศึกษาเหมือนกับลูกคนอื่นๆ แต่สันดานชั่วอันติดมาจากชาติก่อนของเด็ก หนามาก จนไม่อาจขัดเกลาให้เปลี่ยนแปลงไปในทางดีได้ในชาติเดียว ส่วนเด็กที่พ่อแม่เลว แต่ตัวเด็กเองดีมากนั้น เพราะอุปนิสัยสันดานดีอันสืบเนื่องมาจากชาติก่อนของเขา แน่นหนามั่นคงมากอิทธิพลแห่งสิ่งแวดล้อมที่เลวจึงไม่อาจครอบงำวิถีชีวิตของเขาได้ไม่อาจเปลี่ยนแปลงทิศทางชีวิตของเขาให้เป็นไปทางอื่น นอกจากทางที่เขาเคยดำเนินติดต่อกันมาเป็นเวลานานได้ พื้นเพทางใจของเขาเหมือนพื้นคอนกรีต ไม่พังทลายไปเพราะน้ำฝน ไม่เหมือนพื้นเพทางใจของคนบางคน ที่เหมือนก้อนดินพอถูกน้ำเข้าก็ละลาย กรรมดีกรรมชั่วบางอย่าง อาจส่งผลให้เขาเกิดผิดที่หมาย แต่จุดมุ่งหมายเดิมแห่งชีวิตเขา ยังคงเกาะแน่นเป็นคุณสมบัติทางจิตอยู่ดังเดิม สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา นั้น สิ่งแวดล้อมชี้ชวนให้หมกมุ่นลุ่มหลงอยู่ในโลกียสุข ประกอบทั้งได้รับการสนับสนุนจากพระญาติทุกฝ่ายให้เป็นเช่นนั้น แต่พระอุปนิสัยของพระองค์ไม่เป็นไปทางนั้น ทรงสั่งสมพระบารมีมา สั่งสมพระอุปนิสัยมาทางความหน่ายในกามสุขหรือโลกียสุข สิ่งยั่วยวนต่างๆ จึงไม่อาจรั้งพระองค์ไว้ได้ พระองค์จึงต้องดำเนินชีวิตตามทางที่พระองค์ทรงมุ่งหมายมาเป็นเวลานาน นั่นคือทางแห่งการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

4) เด็กอัจฉริยะ เป็นการแสดงถึงร่องรอยแห่งความทรงจำในอดีตที่เห็นได้ชัดที่สุด ความอัจฉริยะของเขาเด่นออกมาโดยที่หลักแห่งพันธุกรรมไม่สามารถอธิบายได้ เด็กบางคนอัจฉริยะทางคำนวณบางคนทางดนตรี บางคนทางศิลปะอื่นๆ โดยที่บรรพบุรุษไม่เคยมีอาชีพทางนั้นมาเลย อายุของเขาเพียง 7 ขวบ 10 ขวบ แต่มีความสามารถทางดนตรี คณิตศาสตร์ หรือศิลปะ เทียมเท่าผู้สูงอายุที่มีความชำนาญในทางนั้นๆ โดยเฉพาะ อันนี้แสดงว่า ความชำนาญอันเขาสั่งสมไว้ในอดีตมิได้สาบสูญไปเลย คงประจำเป็นคุณสมบัติติดตัวเขาอยู่ตลอดเวลาปัญหาว่า ถ้าอย่างนั้น คนที่เคยศึกษาเล่าเรียนมากๆ เมื่อเกิดใหม่เหตุฉนั้นจึงต้องเรียนกันใหม่ต้องฝึกฝนกันใหม่ ปัญหาที่ขอตอบว่าที่เป็นดังนั้นเพราะอวัยวะส่วนประกอบทางกายยังไม่อำนวยให้ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ของเขาแสดงออกมาได้ คือความพร้อมทางกายอันเป็นส่วนประกอบสำคัญเหมือนกันยังมีไม่พอตัวอย่างเช่นนักดนตรีที่มีความสามารถสูงมาก แต่เครื่องดนตรีไม่พร้อม เขาก็ไม่อาจเล่นดนตรีให้ไพเราะตามความสามารถที่เขาทำได้แม่ทัพที่มีความสามารถในการรบอย่างสูง แต่เมื่อนำเขาไปซังไว้ในห้องแคบๆ เขาจะแสดงความสามารถในการรบได้อย่างไร มะม่วงต้นหนึ่งซึ่งเคยใหญ่โต มีกิ่งก้านสาขามากมาย มีผลเป็นพันๆ ผล ผลเหล่านั้นสุกงอมหอมหวาน แต่พอผลมะม่วงนั้น ถูกนำไปเพาะใหม่ มันต้องเริ่มตั้งหน่อใหม่เป็นต้นเล็กๆ ใหม่ ทำไมเมื่อปลูกมันจึงไม่โตเลย ทั้งๆ ที่มันเคยเป็นต้นโตมาหลายครั้งแล้วแต่โปรดอย่าลืมนว่าคุณสมบัติภายในของมัน คือความหวานหรือความมันยังคงติดอยู่ มันจะหวานและมันตามพันธุของมัน นั่นคือ คุณสมบัติที่มันสะสมไว้เป็นเวลายืดยาวนาน มันจะเปลี่ยนแปลงไปก็ต่อเมื่อ มีกรรมวิธีใหม่มาทำลายคุณสมบัติของมัน แล้วสร้างคุณสมบัติใหม่ขึ้น ในเรื่องของคนก็ทำนองเดียวกันนี้

อนึ่ง มีผู้สงสัยกันมากเหมือนกันว่า วิญญาณที่ออกจากร่างมนุษย์แล้ว ทำไมจึงมีอำนาจพิเศษกว่าสมัยเมื่ออยู่ในร่างกายเนื้อของมนุษย์ สามารถทำอะไร ได้อย่างอัศจรรย์ ซึ่งในสมัยที่เป็นมนุษย์อยู่ไม่สามารถทำได้ปัญหานี้ตอบว่า ความจริงวิญญาณหรือกายทิพย์มีความสามารถพิเศษอยู่แล้ว แต่กายเนื้อเป็นอุปสรรคให้วิญญาณแสดงความสามารถเช่นนั้นออกมาไม่ได้ ตัวอย่างเช่น เราออกจากที่ทำงานจะกลับบ้านวิญญาณถึงบ้านนานแล้วตั้งแต่พอกคิดว่าจะกลับบ้าน แต่กายเนื้อต้องขนรถลงเรือ ต้องเดินทางอย่างลำบาก เรียกว่า กายเนื้ออันหนักอึ้งนี้ จำกัดความสามารถของวิญญาณหรือกายทิพย์ไว้ พอออกจากกายเนื้อได้ วิญญาณก็แสดงความสามารถของมันเต็มที่ไม่มีอุปสรรคพอเราคิดถึงใครจะไปหาเขา วิญญาณของเราไปถึงแล้วทันทีที่วิญญาณต้องกลับไปมาอยู่เป็น 10 เทียว หรือ 100 เทียวก็ได้ ก่อนที่กายเนื้อจะอัยอายุไปถึง

5) หญิงที่มีลักษณะชาย หรือชายที่มีลักษณะหญิงนั้น แสดงถึงความเคยชินในอดีต คือมีอุปนิสัยและลักษณะของเพศเดิมติดมาด้วยตามหลักฐานทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า คนที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏนั้น เคยเกิดเป็นชายบ้างหญิงบ้างมาแล้ว อย่างนับไม่ถ้วน บางชาติเป็นชาย บางชาติเป็นหญิง ความสัมพันธ์ของวิญญาณหรือของบุคคลที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏด้วยกันนั้น มีอยู่แทบทุกแบบ คือเคยเป็นสามีภรรยากันบ้าง เคยเป็นมารดาบิดา บุตรธิดากันบ้าง เคยเป็นมิตรเป็นศัตรูกันบ้าง สายใยแห่งชีวิต มนุษย์จึงดูลึกลับยากที่จะสางได้ คนที่เคยรักกันอย่างสุดซึ้งก็จะถูกชักนำให้มาพบกันชาติแล้วชาติเล่าในลักษณะต่างๆ เช่นเป็นพ่อแม่พี่น้อง คนรัก ทั้งนี้เพื่อให้ความรักขั้นสูงขึ้นไปสมบูรณในหลายๆ ด้าน

อนึ่ง ที่ต้องเกิดเป็นหญิงบ้างเป็นชายบ้าง ก็เพื่อหาประสบการณ์ให้แก่วิญญาณ อุปนิสัยของเราจะสมบูรณได้ก็ต่อเมื่อ ได้เป็นเพศ ต่างๆ มาแล้วสลับกัน เมื่อใดเราบรรลุถึงขั้นสูงสุดแห่ง

วิวัฒนาการของมนุษย์ เมื่อนั้นอุปนิสัยของเราจะเป็นแบบสมบูรณ์ คือมีพร้อมทั้งลักษณะหญิงและชาย ถ้าสังเกตจะเห็นว่า คนที่ทำประโยชน์แก่โลกมากๆ นั้น ล้วนมีลักษณะทั้ง 2 คือ ทั้งลักษณะหญิงและชายผสมกลมกลืนกันอยู่ในคนๆ เดียว เช่น ความอ่อนโยน (ลักษณะหญิง) ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว (ลักษณะชาย) ความเห็นอกเห็นใจ ผู้อื่น (ลักษณะหญิง) ความยุติธรรม (ลักษณะชาย) การต้องมีอะไรทำอยู่เสมอ (ลักษณะหญิง) การทำจริงทำอย่างทุ่มเททันทาน (ลักษณะชาย) ฯลฯ ลักษณะเหล่านี้ เมื่อแยกกันอยู่ก็จะไม่ทำให้ประโยชน์มากนัก แต่เมื่อรวมกันอยู่ในคนๆ เดียว ก็จะได้ส่วนที่พอดี ไม่หย่อนเกิน ไม่ตึงเกิน ทำให้สำเร็จประโยชน์ยิ่งใหญ่ได้

ยกตัวอย่างเช่นคนที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเพียงอย่างเดียวมักทำอะไรลงไปโดยเสียความยุติธรรม เพราะความเห็นอกเห็นใจจึงให้กระทำ ส่วนคนที่ยึดมั่นแต่ความยุติธรรมอย่างเดียว ไม่แลเหลียวถึงสภาพแวดล้อมบ้างเลย ก็จะทำความเห็นอกเห็นใจ กลายเป็นคนแข็งกร้าวเกินไป มุ่งรักษาแต่หลักการโดยไม่คำนึงถึงความจำเป็นส่วนบุคคลบ้างเลย แต่เมื่อคุณธรรมทั้ง 2 ประการมารวมกันในคนๆ เดียว คนนั้นก็จะเป็นผู้มีอุปนิสัยอันดีเลิศ คือมีความยุติธรรมโดยไม่ขาดความเห็นอกเห็นใจ หรือมีความเห็นอกเห็นใจโดยไม่ให้เสียความยุติธรรมคนที่มีอุปนิสัยดีเลิศ จึงต้องมีทั้งลักษณะชายและลักษณะหญิงรวมกัน การจะเป็นอย่างนั้นได้ ก็โดยที่เขาต้องเคยเกิดเป็นชาย เพื่อบ่มลักษณะชาย และเคยเกิดเป็นหญิงเพื่อบ่มลักษณะหญิง หรือเพื่อหาประสบการณ์ในเพศนั้นๆ แล้วกำจัดส่วนเสียออก รักษาและเพิ่มพูนส่วนที่ดีไว้

6) ความหวาดกลัวที่อธิบายไม่ได้ เช่นบางคนกลัวน้ำทะเล โดยที่ในชีวิตของเขาในชาติปัจจุบันไม่เคยเกี่ยวข้องกับน้ำทะเลมาเลยแสดงถึงความทรงจำในอดีตที่เขาเคยประสบมาในชาติก่อน เขาอาจเคยตายหรือได้รับความลำบากเพราะน้ำทะเล ความหวาดกลัวในครั้งนั้นยังคงสถิตอยู่ในดวงวิญญาณของเขา

7) มิตรภาพ หรือความรักที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทันด่วน โดยไม่มีสาเหตุอะไรในปัจจุบัน แสดงถึงความรักในอดีตซึ่งครอบงำดวงวิญญาณของเขาอยู่ เขาเคยรักมาในชาติก่อนๆ ในกรณีของความเกลียดชังที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทันด่วน ก็ทำนองเดียวกัน แสดงถึงความเป็นศัตรูกันมา

8) ความรู้สึกว่าตนเคยรู้จักที่นั้นๆ บุคคลนั้นๆ มาก่อน ทั้งๆ ที่เพิ่งเห็นเป็นครั้งแรกในชีวิต แสดงถึงประสบการณ์ในชาติก่อนของเขา เรื่องนี้เกิดขึ้นแก่คนแทบทุกคน

9) นักจิตวิทยาสมัยปัจจุบันบางท่าน สามารถสะกดจิตให้คนระลึกถึงเรื่องเก่าๆ ที่ลืมไปแล้วถึง 12 ปีได้ บางท่านทดลองสะกดจิตหญิงคนหนึ่ง ให้ระลึกถอยกลับไปได้ถึง 4 ชาติ

10) เรืองคนระลึกชาติได้ ซึ่งมีอยู่มากเหมือนกันและมีอยู่ทุกทวีปของโลก แสดงว่าชาติก่อนมีอยู่จริง การเวียนว่ายตายเกิดเป็นเรื่องจริง

11) พระพุทธเจ้าทรงได้พระญาณอย่างหนึ่งที่เรียกว่า ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ แปลว่าพระญาณที่สามารถระลึกถึงเหตุการณ์ในชาติก่อนได้ พระองค์ได้ญาณนี้โดยการบำเพ็ญเพียรทางจิต ทำพระมนัสให้บริสุทธิ์ พระองค์ตรัสว่า ใครก็ตามที่ดำเนินตามทางนี้ ก็จะสามารถได้รับผลเช่นเดียวกับพระองค์ แสดงว่าไม่ใช่เป็นเรื่องลอยๆ แต่ทุกคนสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง

12) ในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีเรื่องอยู่มากมายอันแสดงถึงการเวียนว่ายตายเกิด นรกสวรรค์ เทวดา และโลกของโอปปาติกะ ฯลฯ

ค. จุดมุ่งหมายของการเกิดใหม่

การเกิดใหม่เป็นกระบวนการธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิต เพื่อวิญญานจักได้มีประสบการณ์ด้านต่างๆ ก่อนจะออกจากโลกเข้าสู่โลกุตระภาวะ และไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพไหนๆ อีกต่อไป

โลกนี้เป็นเสมือนโรงเรียนใหญ่ สำหรับวิญญานจักได้ศึกษาหาประสบการณ์จนถึงที่สุด เมื่อเราได้เกิดซ้ำซากอยู่ชาติแล้วชาติเล่าได้ผ่านความสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ประสบความสำเร็จบ้าง ล้มเหลวบ้างเป็นบทเรียนพอสมควรแล้ว เราก็จะไปใช้ชีวิตอยู่ในโลกทิพย์ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมีสถานะต่างๆ แตกต่างจากโลกของเราเป็นอันมากวิญญานของเราตื่นตัวมากขึ้น ความรู้สึกประทับใจในจริยธรรมมีมากขึ้น

โรงเรียนโลกก็เหมือนกับโรงเรียนสามัญ คือโรงเรียนสามัญนั้นนักเรียนจะต้องมาโรงเรียนวันแล้ววันเล่าเดือนแล้วเดือนเล่า ปีแล้วปีเล่า เพื่อเรียนวิชาซ้ำๆ กันนั่นเอง ชั่วโมงแล้วชั่วโมงเล่า จนกว่าจะจบหลักสูตรแล้วออกจากโรงเรียนไปเพื่อเรียนต่อในระดับที่สูงกว่า ถ้าเป็นผู้ที่เรียนจบชั้นสูงสุดแล้วก็ไม่ต้องเรียนอีกต่อไป โรงเรียนโลกก็ทำนองเดียวกันวิญญานจะต้องมาสู่โลกนี้ชาติแล้วชาติเล่า เพื่อเรียนบทเรียนซ้ำๆ กันนั่นเอง เพื่อให้วิญญานชำนาญและรู้แจ้งในเหตุการณ์ต่างๆ ของชีวิต แล้วประมวลลงเป็นบทเรียนที่วิญญานจะต้องเรียนรู้และทรงจำ วิญญานที่เรียนจบหลักสูตรสมบูรณ์แล้วก็ออกจากโลกนี้ไป ไม่หวนกลับมาอีก ที่เรียกว่า โลกุตระ

ข้อแตกต่างระหว่างโรงเรียนสามัญกับโรงเรียนโลกก็คือ ในโรงเรียนสามัญ นักเรียนผู้ไม่สมัครใจเรียนอาจลาออกจากโรงเรียนไปในระหว่างเรียนได้ แต่โรงเรียนโลกจะไม่เป็นอย่างนั้นนักเรียนของโรงเรียนโลก (คือคนทุกคน) จะออกจากโลกไปโดยยังไม่จบบทเรียนหาได้ไม่ ผู้ที่จะออกจากโลกไปได้ เป็นโลกุตระชนก็เฉพาะผู้ที่จบบทเรียนสมบูรณ์ สูงสุดแล้วเท่านั้น

ความทุกข์ยากลำบากเป็นบทเรียนอันสูงค่าของชีวิต ชีวิตยิ่งลำบากเท่าใด เรายิ่งได้เปรียบมากเท่านั้น ทั้งนี้หมายถึงเพื่อการศึกษาและความรอบรู้ของวิญญาน คนส่วนมากมักตีคุณค่าของชีวิตด้วยลาภผลที่ทำได้ เช่น ตำแหน่ง ยศ ความสนุกสนานสำราญใจ ความจริงแล้วสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าแก่ชีวิตน้อย สิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิตจริงๆ คือพฤติกรรมอันทำให้เราสามารถพัฒนาจิตใจของเราให้ขึ้นสู่ระดับสูง ความทุกข์ยากและความล้มเหลว เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เรารู้จักโลก และชีวิตดีขึ้น เพราะจุดประสงค์ใหญ่ของชีวิต ก็เพื่อพัฒนาอำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวของเราให้เจริญถึงขีดสุด ประสบการณ์ทุกชนิดไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ เป็นส่วนหนึ่งแห่งบทเรียนของเรา แต่น่าเสียดายที่คนส่วนมากมักลืมนึกถึงความจริงอันนี้เสีย ไม่ยอมรับบทเรียนที่มหาวิทยาลัยโลกเสนอให้ จึงต้องเรียนซ้ำแล้วซ้ำอีก จนกว่าบทเรียนนั้นจะแจ่มแจ้งขึ้นในใจของเขาเอง

ระยะเวลาจากชาติหนึ่งไปถึงอีกชาติหนึ่ง กำหนดแน่นอนไม่ได้ ถ้าวิญญานก้าวหน้ามาก มีคุณธรรมสูงมาก จะอยู่ในโลกทิพย์(สวรรค์) นานเป็นพันๆ หมื่นๆ ปี เพื่อย่อยประสบการณ์ต่างๆ เข้าสู่อุปนิสัยแล้วมาเกิดในโลกมนุษย์อีก เพื่อหาโอกาสเรียนรู้บทเรียนที่ยังเหลืออยู่บางบท เขาสมัครใจมาเกิด เพื่อทำหน้าที่เป็นครูสอนมนุษย์ หรือช่วยเหลือมนุษย์ในการพัฒนาจิตใจ การตายแล้วเกิดเป็นกระบวนการที่สิ้นสุดได้ ถ้าเราสามารถพัฒนาวิญญานให้สมบูรณ์จนไม่มีความชั่วหลงเหลืออยู่เลย

ชีวิตเพียงชาติเดียวไม่เพียงพอที่จะหาประสบการณ์ให้แก่วิญญานได้ เรียกว่าเกือบจะไร้จุดมุ่งหมายเอาทีเดียว เหมือนนักเรียนมาโรงเรียนเพียงวันเดียวจะทันได้เรียนรู้อะไร เด็กที่เกิดมาใน

แหล่งสลัมในนครใหญ่ๆ นั้น จะมีประโยชน์อะไร ถ้าเขาเกิดมาเพียงชาติเดียว แต่เพราะเหตุที่ไม่มีอะไรสูญเสีย ไม่มีอะไรถูกขโมย ไม่ว่าชีวิตจะสั้นเพียงใด มันย่อมมีบางสิ่งบางอย่าง อันมีคุณค่าแก่การทรงจำของวิญญาณ หรือเป็นการใช้หนี้เก่าบางอย่างที่เคยทำมาในชาติอดีต

โชคชะตาของแต่ละคน จึงเป็นผลรวมแห่งการกระทำในอดีตของเขาเอง ความสามารถทางจิต สภาพทางกาย อุปนิสัยทางศีลธรรมและเหตุการณ์สำคัญในชาติหนึ่งๆ ย่อมเป็นผลแห่งความปรารถนาความคิดความตั้งใจของเราเองในอดีต โชคชะตามิใช่ใครจะหยิบให้ใครได้ แต่มันเป็นผลรวมแห่งการกระทำของเราเองในอดีตจนถึง ปัจจุบัน ความต้องการในอดีตของเราเป็นสิ่งกำหนดโอกาสในปัจจุบันของเรา ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆ สภาพปัจจุบันของเราเป็นผลแห่งการกระทำ ความคิดและความต้องการของเราในอดีต ไม่เฉพาะแต่ในชาติก่อนเท่านั้น แต่หมายถึงในตอนต้นๆ แห่งชีวิตปัจจุบันของเราด้วย

เพราะเหตุที่การเกิดใหม่มีจุดมุ่งหมายนั่นเอง เราจะเห็นว่าในบางยุคมีนักปราชญ์มาเกิดมากมายเป็นหมู่ๆ เหมือนนัดกันมาเกิดทั้งนี้เพื่อทำประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ท่านทำค้างค้างไว้ให้เสร็จไป

ง. เหตุที่บุคคลระลึกชาติไม่ได้

ปัญหาที่น่าสงสัยมากอย่างหนึ่งก็คือ เหตุไรคนส่วนมากจึงระลึกชาติไม่ได้ มีคนส่วนน้อยเหลือเกินที่ระลึกชาติได้ เมื่อระลึกชาติหลังไม่ได้ จำอดีตของตนไม่ได้ วิญญาณก็ไม่มีทางพิจารณาผลเทียบกับเหตุได้ การเกิดใหม่ก็ไร้ความหมาย ผลดีหรือผลชั่วที่เกิดขึ้นในระยะหลัง เหมือนการให้รางวัลและการลงโทษคนที่ไม่รู้เรื่องอะไรเลย

ปัญหานี้ตอบได้ว่า เหตุที่คนส่วนมากระลึกชาติก่อนไม่ได้นั้น เพราะเหตุหลายอย่าง เช่น อยู่ในโลกแห่งวิญญาณเสียนานเกินไปคนที่ระลึกชาติได้ ส่วนมากพอตายจากมนุษย์ก็มาเกิดเป็นมนุษย์อีกทันที หรือภายในเวลาไม่กี่วัน ระยะเวลาระหว่างภพเก่ากับภพใหม่สั้นมาก ความทรงจำเรื่องเก่าๆ ยังแจ่มใสอยู่

อนึ่ง แม้ในชาติปัจจุบัน เราก็ไม่สามารถจำรายละเอียดของการกระทำหรือคำพูดของเราได้หมด แม้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเรา เมื่อวานนี้เอง เราก็จำไม่ได้หมด ในช่วงเวลา 2-3 ปีแรกแห่งชีวิตเราจำอะไรไม่ได้เลย จะเหมาเอาว่าชีวิตตอนนั้นของเราไม่มีอย่างนั้น หรือ ตามปกติเราจำสาระสำคัญแห่งชีวิตได้ แต่เราจำรายละเอียดไม่ได้ ข้อสังเกตก็คือเรามีทำที่หวาดกลัวหรือชอบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยที่เราไม่รู้สาเหตุของมัน ข้อนี้แสดงถึงความทรงจำในอดีตของเราอันแฝงอยู่

ที่ว่า “เมื่อระลึกชาติหลังไม่ได้ จำอดีตชาติของตนไม่ได้วิญญาณก็ไม่มีทางพิจารณาผลเทียบกับเหตุได้ การเกิดใหม่ก็ไร้ความหมาย ผลดีผลชั่วที่เกิดขึ้นในระยะหลัง เหมือนการให้รางวัลและการลงโทษคนที่ไม่รู้เรื่องอะไรเลย” นั้น ขอบตอบว่า การที่เป็นเช่นนั้นแสดงถึงความยุติธรรมอย่างยิ่งของหลักกรรม คือใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม กรรมย่อม ให้ผลไปตามหน้าที่ของมันอย่างเที่ยงตรงเปรียบเหมือนความเที่ยงตรงแห่งหลักสุขภาพอนามัย ใครปฏิบัติตนอันเป็นเหตุทำลายสุขภาพ สุขภาพย่อมเสื่อมลง ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นศาสตราจารย์ทางสรีรวิทยาหรือชาวนาชาวสวน แต่ถ้าใครปฏิบัติตนอันเป็นเหตุให้สุขภาพสมบูรณ์ เขาย่อมมีสุขภาพสมบูรณ์เขาจะรู้หรือไม่รู้หลักอันนั้นก็ตาม

นี่แสดงว่า โลกนี้มีหลักจริยธรรมสากล ทำนองเดียวกับสุภาพอนามัย อันทำงานอย่างเที่ยงตรงไม่เข้าใครออกใคร แต่มันเป็นจริงในตัวเอง เป็น Objective Truth ไม่ขึ้นอยู่กับความไม่เข้าใจ และความชอบไม่ชอบของใคร

ความจริงสิ่งต่างๆ ซึ่งบุคคลได้ประสบแล้ว หรือที่วิญญาณได้รับรู้แล้วเก็บสั่งสมไว้แล้วนั้น ไม่เคยหายไปเลย มันลงไปสะสมอยู่ในภวังควิญญาน ซึ่งมีหน้าที่สะสมกรรมนั่นเอง แต่ที่บุคคล ระลึกไม่ได้ ก็เพราะมันทับถมกันอยู่มาก เหมือนใบไม้ที่หล่นทับถมกันลงไปในที่แห่งหนึ่ง เราเห็นได้เฉพาะใบที่อยู่ชั้นบนเท่านั้น ส่วนที่ทับถมกันอยู่เบื้องล่าง เราหาเห็นไม่ แต่มันก็มีอยู่

เปรียบอีกอย่างหนึ่ง เหมือนน้ำกับผิวของน้ำ ที่เราเห็นได้นั้นเป็นผิวของน้ำนอกจากผิวแล้ว น้ำยังมีรสอีกมากที่เราไม่เห็น ส่วนที่เราไม่เห็นนั้น จะปฏิเสธว่าไม่มีอยู่ก็หาได้ไม่ ความจริงมันเป็นพื้นฐานให้เราเห็นผิวของน้ำ

พูดตามหลักจิตวิทยา อารมณ์ คือภาวะหรือพฤติกรรม ซึ่งเกิดขึ้นกับจิต เมื่อจิตกับสิ่งภายนอกกระทบกัน เมื่ออารมณ์เก่าผ่านพ้นไปแล้ว คนส่วนมากเข้าใจว่า มันผ่านพ้นไปแล้วหายไป แล้ว แต่ความจริงมันหาได้หายไปเลยไม่ แต่มันจะลงไปค้างอยู่ในส่วนลึกของจิตหรือวิญญาณ ที่เรียกว่าจิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) คือจิตส่วนที่เราสำนึกไม่ถึง อารมณ์เหล่านั้นลงไปสลับซับซ้อนกันอย่างมากมาย จิตไร้สำนึกนี้คือ ภวังควิญญาน ส่วนจิตสำนึกคือวิถิวิญญาน ซึ่งออกมารับอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่เรียกว่า จักขุวิญญานฯ มโนวิญญาน อารมณ์คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

เมื่อเรามองลงไปทะเล เราเห็นคลื่นบนผิวน้ำ แต่กระแสน้ำที่ไหลอยู่ใต้เกลียวคลื่น เราหาเห็นไม่ เมื่อเรามองต้นไม้เราเห็นลำต้น กิ่งใบของมัน แต่รากของมันอันยังงลึกในดิน เราไม่เห็นมันใด เมื่อเราพิจารณาบุคคล ก็ฉนั้น สิ่งที่เราเห็นคือพฤติกรรมอันเกิดจากอุปนิสัย ส่วนอุปนิสัยของเขาเราหาเห็นไม่ แต่พฤติกรรมย่อมสื่ออุปนิสัยของเขาว่าเป็นอย่างไร

ดังนั้น คนที่รับอารมณ์อย่างเดียวกัน อาจมีความรู้สึกไม่เหมือนกัน ถ้าอุปนิสัย (อันเป็นส่วนลึก) ของเขาไม่เหมือนกัน ตัวอย่าง เช่น ก. กับ ข. ได้ยินเสียงการสนทนาเหมือนกัน ก. รู้สึกชอบ แต่ ข. รู้สึกรำคาญ พอเปลี่ยนอารมณ์ใหม่ คือเปลี่ยนเป็นเสียงดนตรี จังหวะเร้าร้อน ข. ชอบมาก แต่ ก. รู้สึกรำคาญ นี่แสดงว่าอุปนิสัยของคนทั้ง 2 ไม่เหมือนกัน เขาสะสมความชอบและความไม่ชอบของเขาแตกต่างกัน

วิญญาณหรือจิตเป็นเหมือนกระดาษซับ หรือแผ่นเสียง ซับหรืออัดสิ่งใดไว้ เมื่อมีความเหมาะสมที่จะแสดงออก ย่อมแสดงสิ่งนั้นออกมา การที่บุคคลหลายคนประสบอารมณ์อย่างเดียวกัน แต่ปฏิกิริยาโต้ตอบไม่เหมือนกัน ก็เพราะอุปนิสัยอันเป็นส่วนลึกของเขาแตกต่างกัน อุปนิสัยของคนเป็นอย่างไร เขาย่อมแสดงตนอย่างนั้นเสมอ

อารมณ์ที่ตีบ้างไม่ตีบ้าง ตกลงไปสะสมอยู่ในจิตไร้สำนึก หรือภวังควิญญาน แม้จิตสำนึกหรือวิถิวิญญานของเราก็ไม่ส่องใส ระคนอยู่ด้วยราคะ โทสะ โมหะ หรือโลภ โกรธ หลง รวมความว่า ทั้งส่วนลึกและส่วนผิวของจิตไม่ส่องใส เปรียบเหมือนน้ำที่ขุ่นมัวทั้งผิวของน้ำและส่วนลึกของน้ำ เราจึงไม่สามารถมองเห็นอะไรที่อยู่ใต้น้ำอันซับซ้อนกันอยู่มากมาย

เรื่องราวในอดีตของเราเปรียบเหมือนของต่างๆ ที่ซับซ้อนกันอยู่ใต้น้ำ ส่วนลึกแห่งจิตของเราเปรียบเหมือนส่วนลึกของน้ำ ผิวน้ำของจิตหรือจิตสำนึก (Conscious Mind) ของเราเปรียบเหมือนผิวน้ำ ส่วนลึกของจิตของเราเป็นอุปนิสัยของเรา ส่วนลึกของจิตมาจากอารมณ์ที่เราสะสมไว้แต่ละวัน

เมื่อจิตหรือวิญญาณรับอารมณ์เป็นต้นว่า รูป ถ้ารูปสวยเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด บุคคลผู้นั้นเกิดความกำหนัดในรูปนั้น เมื่อผ่านไปเลยแล้ว ความกำหนัดซึ่งเกิดขึ้นชั่วคราวนั้นหายไป แล้วที่หายไปนั้นเป็นเพียงความรู้สึกของบุคคลผู้นั้น แต่ความจริงความรู้สึกกำหนัดนั้นหาได้หายไปเลยไม่ มันลงไปนอนเป็นอนุสัยอยู่ในจิตไร้สำนึก ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงเรียกอาการอย่างนี้ว่า ราคะ อนุสัย ถ้าจิตไม่ชอบ เกิดความหงุดหงิดขึ้น มันก็ลงไป เป็นปฏิฆานุสัย เพาะเชื้อแห่งความโกรธง่ายให้เกิดขึ้นในจิตสันดาน อารมณ์ภายนอก หรือสิ่งภายนอกที่มากระทบจิต เปรียบเหมือนไฟ อาสวะ (ส่วนชั่วที่เราสะสมไว้ในจิต) และบารมี (ส่วนดีที่เราสะสมไว้ในจิต หรือในวิญญาณ) เป็นเสมือนเชื้อเพลิง ถ้าไม่มีเชื้อไฟอยู่แล้วเอาไฟมาจุดมาจี้ก็ไม่ลุกเป็นไฟขึ้นมาได้ ตัวอย่างเช่น คนที่ไม่มีราคะอยู่ในจิต แม้จะพบเห็นรูปที่สวยงาม หรือเอาความสวยงามปานใดมาช่วยวน ไฟคือราคะก็หาเกิดขึ้นเผาใจบุคคลนั้นไม่เหมือนเอาไฟที่หัวไม้ขีดเล็กๆ ไปกระทบเข้ากับน้ำ ไฟนั้นยอมดับไปเอง แต่คนที่มีราคะอนุสัยอยู่มากพอกระทบอารมณ์ที่งามเข้า ไฟคือราคะก็ลุกฟุ้งขึ้นทันที

ทางด้านบารมีก็เหมือนกัน มีบารมีมาทางใดมากเรียกว่ามีเชื้ออย่างนั้นอยู่ในจิตมาก เมื่อกระทบอารมณ์ภายนอกอย่างนั้นเข้า บารมีนั้นก็ออกมาจับทันที เช่น คนผู้สะสมบารมีในทางธรรมมาก เมื่อได้ฟังธรรม อ่านหนังสือธรรมแล้วยอมมีความพอใจ มีความสุข และสามารถเข้าใจธรรมได้อย่างรวดเร็ว คนที่มีอาสวะและบารมีอย่างอื่นก็ทำนองเดียวกันนี้

ตราบไต่ที่เรายังไม่สามารถทำจิตไร้สำนึกของเราให้สะอาดบริสุทธิ์ ตราบนั้นชีวิตของเราจะสดชื่นเบิกบานเต็มที่ไม่ได้ เหมือนผิวน้ำจะมองดูใสบานใดก็ตาม ถ้ายังมีของเน่าอยู่ใต้น้ำ ผิวน้ำนั้นก็ยังไม่บริสุทธิ์เพราะเชื้อไปด้วยเชื้อโรคที่เรามองไม่เห็น และเป็นอันตรายแก่ผู้ดื่มได้

ผิวน้ำของจิตหรือจิตสำนึก (วิถีจิต วิถีวิญญาณ) เทียบกับผิวน้ำอาสวะหรือกิเลสที่หมักหมมอยู่ เทียบกับส่วนลึกของน้ำ หรือน้ำที่อยู่ใต้ผิวน้ำลงไป

การทำผิวน้ำหรือจิตสำนึกปัจจุบันให้บริสุทธิ์นั้น เรามีวิธีทำได้โดยการสำรวมอินทรีย์ คือ ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิให้ยินดี ยินร้าย เมื่อได้เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องผัสสะ และรู้อารมณ์ ส่วนจิตไร้สำนึก หรืออาสวะ อนุสัย เรามีวิธีทำให้บริสุทธิ์ได้ด้วยการทำสมณะและวิปัสสนา ธรรมเหล่านี้ เป็นเครื่องกลั่นให้อาสวะระเหิด (Sublimation) ส่วนอินทรีย์สังวรนั้น เป็นวิธีการกรองเอาเฉพาะอารมณ์ดี เข้าสู่จิต เมื่อจิตหรือวิญญาณไม่ได้รับอารมณ์ใหม่ที่เศร้าหมองเข้าไป และได้เครื่องมือคือสมณะและวิปัสสนามาถอดถอน (Displacement) อารมณ์เศร้าหมองเก่าๆ ซึ่งทับถมอยู่ให้หายไป ความเศร้าหมองซึ่งแนบอยู่กับจิต หรือเป็นเชื้ออยู่ในจิตสลายตัวหมดไป เหลือแต่จิตบริสุทธิ์ล้วนๆ ส่วนอารมณ์ที่เหลืออยู่กับจิตก็เป็นอารมณ์บริสุทธิ์ผ่านการกรองมาแล้ว จิตหรือวิญญาณก็กลายเป็นตัวของตัวเอง คือบริสุทธิ์สะอาด ผ่องใสกระปรี้กระเปร่า (Active) อย่างเต็มที่ ไม่ถูกครอบงำ ไม่อยู่ในอำนาจบัญชาการของกิเลส สิ่งชั่ว การกระทำ คำพูด และพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลเช่นนั้น จึงออกมาในรูปของความบริสุทธิ์ สามารถเห็นได้รู้ได้ซึ่งเรื่องราวต่างๆ ในอดีต ตลอดจนไปถึงเรื่องราวในชาติก่อนๆ ด้วย นี่คือ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือการระลึกชาติได้ของผู้ตั้งใจทำ

ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา การที่คนระลึกชาติของตนไม่ได้ ก็เพราะมีความเศร้าหมองอยู่กับจิต หรือวิญญูณมาก สิ่งเศร้าหมองเหล่านี้ยังไม่ระเหิดไป ยังรับเอาสิ่งเศร้าหมองเข้าสู่จิตอีกทุกวัน³⁵

3.2.8 สรุป

เรื่องหลักกรรมและสังสารวัฏ เป็นซีกหนึ่งของพระพุทธศาสนา คือเป็นซีกโลกิยะ เมื่อนำเอาหลักอริยสัจมาพิจารณาเรื่องตาย-เกิด ก็เป็นเรื่องของอริยสัจ 2 ข้อต้น คือทุกข์กับสมุทัย กล่าวคือตัณหา อันเป็นเหตุให้คนและ สัตว์ยังต้องเกิดต่อไป เมื่อเกิดมาแล้วต้องทุกข์ต่อไป ในราตรีที่ตรัสรู้นั้น พระพุทธเจ้าทรงได้ญาณ 3 ญาณ 2 ข้อต้น ก็เป็นพระญาณอันเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายและของพระองค์เอง ส่วนญาณที่ 3 (อาสวกขยญาณ) เป็นพระญาณอันเป็นไปเพื่อความสิ้นสุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ถ้าการเวียนว่ายตายเกิดไม่มี คนเราเกิดมาเพียงชาติเดียวแล้ว การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจะมีความหมายอะไรนักหนา นิโรธและมรรคจะเป็นธรรมอันประเสริฐได้อย่างไร แต่เพราะมีกรรมมีการเวียนว่ายตายเกิดนั่นเอง อริยสัจ 4 จึงเป็นพระญาณอันล้ำลึกของพระบรมศาสดา

บางคนกล่าวว่าที่ว่าความเกิดเป็นทุกข์นั้นหมายถึง ความเกิดขึ้นของกิเลสตัณหาในใจ ความเกิดขึ้นของอหังการ มมังการ (ความยึดมั่นว่าตัวเรา ของเรา) ไม่ใช่การเกิดจากท้องแม่ ความเห็นนี้มีส่วนถูกเหมือนกันแต่แคบไป เพราะการเกิดจากท้องแม่ก็เป็นทุกข์เหมือนกัน อย่างที่เห็นๆ กันอยู่แล้ว อนึ่ง ถ้าถือว่าความเกิดที่ตรัสในนิเทศแห่งอริยสัจ หมายถึงการเกิดขึ้นของอหังการ มมังการแล้ว ความแก่และความตายก็ควรจะหมายถึง ความแก่และความตายของอหังการ มมังการด้วยเหมือนกัน ความตายของอหังการ มมังการเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ด้วยหรือ ควรจะเป็นสุขอย่างยิ่งดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “อสมิมานสสุ วินโย เอตฺ เว ปรมํ สุขํ การถอนอสมิมานะเสียได้เป็นความสุขอย่างยิ่ง”

อีกอย่างหนึ่ง ในนิเทศแห่ง “ชาติ” ในมหาสติปัฏฐานสูตร ก็ระบุชัดว่า หมายถึงการเกิดจากท้องแม่ มีพระพุทธพจน์ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ทุกขอริยสัจเป็นไฉน ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์... ที่ว่าความเกิดนั้นเป็นไฉน หมายถึงความเกิดขึ้น การหยั่งลง การบังเกิดขึ้นใหม่ของสัตว์ทั้งหลาย ในพวกสัตว์นั้นๆ คือการปรากฏขึ้นแห่งขันธ์ การมีอายตนะ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)” พระพุทธภาษิตนี้ บ่งชัดทีเดียวว่า หมายถึงการเกิดเป็นตัวตนจากท้องมารดา นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานอื่นๆ อีกมาก อันแสดงว่า ความเกิดที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้น หมายถึง การเกิดเป็นตัวตน เป็นบุคคล มีขันธ์และอายตนะ การเวียนว่ายตายเกิดจะสิ้นสุดลง ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นได้พัฒนาจิตถึงที่สุด ละกิเลสตัณหาได้สิ้นเชิง ลึ้นกรรมอันเป็นเหตุให้เกิดอีก เรื่องกิเลส กรรม และการเวียนว่ายตายเกิด จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และอย่างจำเป็น คือแยกกันไม่ได้ หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด หรือสังสารวัฏ จัดเป็นหลักคำสอนสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา

3.3 สรุป

การอธิบายเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย เป็นความพยายามอธิบายให้เห็นว่า ความเข้าใจผิดในเรื่องกรรมมีโทษสถานหนักร้ายแรงเพียงใด ซึ่งคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งแยกประเภทแห่งกรรมไว้เป็นที่ประเภท และกรรมแต่ละประเภทนั้นมีนามบัญญัติไว้ว่าอย่างไร

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

มีลักษณะและทำหน้าที่ต่างกันอย่างไรบ้าง ส่วนในเรื่องของกรรมวิบากหรือผลแห่งกรรม เป็นการแสดงเพื่อให้เห็นความเป็นไปแห่งกรรมวิบากโดยประการต่าง ๆ ซึ่งเป็นการจัดข้อกังขาในปัญหาที่ว่ากรรมมีผลจริงหรือไม่ หากกรรมมีผลจริงแล้วไซ้ กรรมนั้นจะให้ผลเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร อกุศลกรรมความชั่วช้าที่เรียกว่าบาป ให้ผลวิบากเป็นทุกข์เป็นโทษหนักเบาเช่นใด และกุศลกรรมความดีที่เรียกว่าบุญ ให้ผลวิบากเป็นความสุขความเจริญดีงามมากน้อยเป็นประการใด ส่วนในเรื่องจุดมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนาตามพุทธประสงค์นั้น มุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเผาผลาญสังหารกรรมอันเป็นตัวพืชหรือตัวการบันดาลประชาสัตว์ให้ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในห้วงมหาภัย กล่าวคือ วัฏสงสาร เพื่อจะได้เป็นผู้หมดเวรกรรมนำเข้าสู่แดนพระนิพพาน ดังนั้น การพิจารณาเห็นว่าเรื่องกรรมเป็นเรื่องสำคัญที่สุดทางพระพุทธศาสนา ทรงไว้ซึ่งคุณค่าควรแก่การศึกษาให้เกิดความเข้าใจถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง สมัยใดไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ สมัยนั้นประชาสัตว์จะไม่มีโอกาสรับทราบเรื่องกรรมโดยตลอดสายได้เลยเป็นอันขาด ด้วยว่า การประกาศเรื่องกรรมอันถูกต้องตามความเป็นจริงนี้ จะมีปรากฏอยู่ที่แต่เฉพาะกาลที่โลกมีพระบรมพุทธศาสนาเท่านั้น ศาสตราจารย์เจ้าลัทธินันโต ถึงแม้จะมีปัญญามากมายเพียงไร ก็ไม่สามารถที่จะประกาศเรื่องกรรมให้ละเอียดและถูกต้องตั้งแต่ต้นจนถึงการเผาผลาญสังหารกรรมได้ ซึ่งหลักกรรมและสังสารวัฏนี้ นับว่าเป็นซีกหนึ่งของพระพุทธศาสนา คือเป็นซีกโลกิยะ อันนับว่าเป็นหลักคำสอนสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา

บทที่ 4

วิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เรื่องความหมายของกรรม กฎแห่งกรรม ผลของกรรม การเกิดใหม่และการเวียนว่ายตายเกิด ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเพื่อการวิเคราะห์ไว้ตามหัวข้อที่กำหนดไว้ดังนี้

4.1 ความหมายของกรรม

สิ่งที่เรียกว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ มีความหมายเป็นกลางๆ คือ การกระทำ ยังไม่ถือว่าดีหรือชั่ว กรรมเป็นกฎแห่งสาเหตุเกี่ยวกับศีลธรรม คำว่า “การกระทำ” (กรรม) หมายถึงการกระทำทุกอย่างที่แสดงออกจากตัวเรา เช่น การแสดงออกทางกาย (กายกรรม) ทางวาจา (วจีกรรม) และทางใจ (มโนกรรม) โดยหลักมูลฐานแล้ว กรรมก็คือ เจตนา ดังคำนิยามศัพท์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ตอนหนึ่งว่า “เจตนาหิ ภิกขเว วทามิ เจตยิตวา กโรติ กาเยน วาจาย มนสา”¹ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราขอบอกว่า เจตนาคือกรรม (เป็นตัวกรรม) เมื่อมีเจตนาแล้ว คนเราก็ลงมือกระทำการด้วยกาย วาจา และด้วยใจ หมายความว่า การกระทำที่จะเป็นกรรมได้นั้น จะต้องมียเจตนา คือ ความตั้งใจ จงใจ แล้วกระทำการลงไปโดยใช้เครื่องมือ คือ กาย วาจา และใจ

กรรมในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง สภาวะที่สัตว์ทั้งหลายกระทำ สภาวะนั้นแลชื่อว่า กรรม² เป็นคำกลางๆ ไม่ได้ไม่ชั่วเป็นเพียงกิริยาไม่เล็งถึงผล

กรรมในความหมายอย่างแคบ เล็งผลที่เกิดจากการกระทำนั้นๆ เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ไม่ว่าจะผ่านทางกาย ทางวาจา หรือทางใจมี 2 อย่างด้วยกันกล่าวคือ

1. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่ว, การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

2. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี, การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญาส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ³

พระพุทธศาสนาถือว่าหลักเหตุผล ถือว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลจะเกิดขึ้นต้องมีเหตุและเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ผลก็ย่อมเป็นไปโดยอาศัยเหตุปัจจัยนั้น กรรมเป็นเรื่องของเหตุผลที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ ไม่ได้ปฏิเสธกรรมเก่า ถือว่ากรรมเก่านั้นมันเสร็จไปแล้ว เราย้อนกลับไปทำหรือไม่ทำอีกไม่ได้ “กตสส นตถิ ปฏิการ” การกระทำที่ทำไปแล้ว เราไปหวนกลับให้กลายเป็นไม่ได้ทำไม่ได้ การกระทำในอดีตที่กระทำไปแล้วย่อมมีผล แต่ว่าเรามีทางใช้ประโยชน์จาก

¹อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ, สยามรัฐ 37/1281/422.

²อภิ.สง.อ. (บาลี) 1/636/383, ส.ส.ฎีกา (บาลี) 1/22/96.

³พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 69.

มันได้ คือ ในแง่ที่จะทำให้เกิดเป็นบทเรียนแก่ตนเอง จะได้รู้จักพิจารณาไตร่ตรองมองเห็นเหตุผล รู้จุดที่จะแก้ไขปรับปรุง ทำให้เป็นคนหนักแน่นในเหตุผลและทำให้เป็นคนรู้จักรับผิดชอบตนเอง ไม่มัวโทษผู้อื่น และทำปัจจุบันให้ถูกต้อง⁴ การกระทำที่จัดเป็นกรรมนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ การกระทำที่ปราศจากเจตนาไม่จัดเป็นกรรม เรียกว่า กิริยา คือเป็นอาการสักแต่ว่ากระทำไม่ก่อให้เกิดผลดีผลชั่วทางศีลธรรมแก่ผู้กระทำ ฉะนั้นจึงไม่รวมถึงการกระทำที่เกิดขึ้นโดยปราศจากความตั้งใจซึ่งอาจมีผลเสียหายแก่บุคคลหรือสัตว์อื่น การกระทำที่เรียกว่า กิริยา มี 2 กรณีคือ

1. กรณีของปุถุชนถึงพระอริยบุคคลตั้งแต่พระอนาคามีลงมาที่กระทำลงไปโดยปราศจากเจตนา

2. ในกรณีของพระอรหันต์ซึ่งแม้จะกระทำด้วยความตั้งใจ (ในทางที่ดีเท่านั้น) ก็ไม่จัดว่าเป็นกรรม เพราะกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกรรมได้ละเด็ดขาดสิ้นเชิงแล้ว⁵

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งปัญญา พระพุทธองค์ทรงสอนให้ศาสนิกชนใช้เหตุผล และการทดสอบด้วยตัวเองของเราเองก่อนจะเชื่อ มีบางเรื่องเท่านั้นที่ทรงสอนให้เชื่อโดยไม่ไตร่ตรองให้ทดสอบก่อน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ 1. เกินปัญญาของคนธรรมดา และ 2. ทดสอบแล้วอาจเกิดความเสียหาย เช่น ไปทำปิตุฆาต เพื่อพิสูจน์กรรมชั่ว หลักคำสอนเรื่องกรรม นับว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะพิเศษของพุทธศาสนา ซึ่งทำให้พุทธศาสนาแตกต่างไปจากลัทธิศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิศาสนาประเภทเทวนิยมซึ่งคำสอนเรื่องกรรมของลัทธิศาสนาประเภทเทวนิยม สอนให้คนเรามอบกายถวายชีวิตของตนไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก เช่น ความเป็นไปของชีวิตจะต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้า พระองค์จะเป็นผู้ลิขิตชีวิตของสรรพสัตว์ให้เป็นไป ที่เรียกกันว่า “พรหมลิขิต” เป็นต้น แต่พุทธศาสนา กลับปฏิเสธอำนาจของสิ่งภายนอกทั้งหมด แต่สอนให้เชื่ออำนาจของผลกรรมของตนเองว่าเป็นผู้สร้างสรรคสิ่งต่างๆ และเป็นสิ่งจำแนกสรรพสัตว์ให้แตกต่างกัน หรือเรียกกันว่า “กรรมลิขิต”

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)⁶ กล่าวถึง กรรม เป็นกระบวนการปรุงแต่งสร้างสรรคชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องของการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ แต่คำว่ากรรมนั้น เมื่อจะพูดให้คนทั่วไปที่เป็นชาวบ้านเข้าใจ ก็ต้องพยายามพูดให้มองเห็นเป็นรูปธรรม และเมื่อไม่มีการศึกษาต่อไปให้ชัดเจนบางทีความหมายก็เขวหรือเพี้ยนไปจนกลายเป็นมองว่า กรรมเหมือนกับเป็นชิ้นเป็นอันหรือเป็นของที่อยู่นอกตัวลอยมา แต่อันที่จริงแล้ว กรรม ก็คือการกระทำ แต่คำว่ากรรมกระทำในที่นี้มีความหมายในทางวิชาการ ไม่ใช่แค่เป็นคำศัพท์สามัญคำหนึ่งเท่านั้น

เริ่มด้วยความหมายง่ายๆ ในระดับที่กว้างที่สุด กรรม หรือการกระทำนั้น หมายถึง การงานอาชีพ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนจะเป็นชวานาก็เพราะกรรม คนจะเป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม เป็นบุโรหิตก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม” แล้วก็มีคำขยายความว่า ใครทำนา ไถนา หว่านข้าว

⁴พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *กรรมนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2542), หน้า 17-18.

⁵สุนทร ฌ รังสี, *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 167-168.

⁶พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). “พุทธศาสนากับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์” บรรยาย ณ สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เขาสำโรงดงยาง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา วันที่ 23 เมษายน 2536

เพาะปลูกข้าว คนนั้นก็เป็นชาวนา ใครปกครองบ้านเมือง คนนั้นก็เป็นกษัตริย์ ใครเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดิน คนนั้นก็เป็นที่ปรึกษา ใครสักขโมยของผู้อื่นก็เป็นโจร⁷ ที่ว่าเป็นโจรเพราะกรรม หรือเป็นอะไรๆ เพราะกรรม มีความหมายที่พระพุทธเจ้าตรัสแท้ๆ อย่างนี้ นี่คือกรรมตามความหมายของคำศัพท์ในระดับ ที่ง่าย ๆ กว้าง ๆ มองเห็นในสังคมทั่วไป

ส่วน กรรม ในความหมายที่ละเอียดลึกซึ้งไปก็คือ พฤติกรรมทุกอย่าง ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลที่เรียกว่าอาชีพการงานนั้นด้วย และเมื่อเจาะลงไปให้ถึงตัวจริงก็จะเห็นว่าพฤติกรรมทั้งหลายเหล่านี้ มาจากเจตจำนง ความคิดนึก ความตั้งใจคิดหมาย การเลือกตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร ถ้าพฤติกรรมเป็นไปโดยไม่มีเจตจำนง ก็ไม่มี ความหมายอะไร เพราะฉะนั้น ในทางหลักวิชาแท้ๆ จึงถือว่า กรรม หมายถึง เจตจำนง หรือเจตนา ซึ่งเป็นทั้งที่มาและเป็นแกนของพฤติกรรมทุกอย่าง แต่ทว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลจะปรากฏออกมาที่อาชีพการงาน

ดังนั้นโดยสรุป กรรมในความหมายง่ายๆ ก็คือ การงานอาชีพ แต่อันที่จริงแล้ว กรรมจะต้องครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมการกระทำทั้งหมด และไม่ใช่เฉพาะที่แสดงออกมาทางกายเพียงอย่างเดียว ยังรวมถึงพฤติกรรมที่แสดงออกทางวาจา และการคิดนึก การคิดปรุงแต่งในใจด้วย ซึ่งเป็นไปด้วยเจตจำนง หรือเจตนา นี่เป็นความหมายของกรรมที่พร้อมสมบูรณ์ในทางพุทธศาสนา

4.2 กฎแห่งกรรม

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริง สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์ หรือสิ่งของ เป็นรูปธรรม หรือนามธรรม เป็นวัตถุ หรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าจะชีวิตโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่ว่านั้นมองด้วยสายตาของมนุษย์เรียกว่า กฎธรรมชาติ เรียกในภาษาบาลีว่านิยาม แปลว่า กำหนดอันแน่นอน ทำนองหรือแนวทางที่แน่นอนหรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน เพราะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้นๆ แล้วก็จะมีความเป็นไปอย่างนั้นๆ แน่นนอน

กฎแห่งกรรม คือกฎที่ตอบแทนหรือการตัดสินใจการกระทำของมนุษย์หากเรายอมรับว่าในกฎแห่งกรรมคืออำนาจในการตอบแทนการกระทำของมนุษย์และไม่มีผู้ใดจะหลีกเลี่ยงได้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน จะมีอำนาจบารมีทรัพย์สินมากเพียงใด กฎแห่งกรรม นั้นแหละคือ การตอบแทนผลกรรมต่อมนุษย์คือการตอบแทนของกฎแห่งกรรม เรื่องของกรรมเป็นเรื่องที่ปรากฏทั้งภายนอกคือภาพที่ปรากฏให้เห็นเป็นเหตุการณ์หรือความเป็นไปที่สามารถมองเห็นได้ด้วยสายตา และที่มองไม่ค่อยเห็นคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแบบคลุมเครือ หรือเหตุการณ์ที่เห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำที่เป็นกรรม และที่ไม่อาจมองเห็นได้เลย คือผลของกรรมที่ปรากฏภายในจิตใจซึ่งไม่มีผู้ใดจะรับรู้ได้นอกจากผู้กระทำกรรมนั้นๆ หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรมมีอยู่ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น” กรรมดีย่อมให้ผลดี กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่ว แต่กรรมมีความสลับซับซ้อนมากกว่ากรรมบางอย่างไม่ปรากฏผลในทันที มันมีระยะพักตัวตามสมควร เหมือนการสุกของผลไม้ ย่อมต้องอาศัยเวลา จะได้ผลเมื่อสุกเต็มที่แล้ว การรอคอยผลแห่งกรรมอาจใช้เวลาเป็นร้อยปี พันปี หรือ

⁷วาเสฏฐสูตร, 25/382.

หมื่นปีก็ได้ แต่กรรมก็สามารถหาตัวผู้ทำได้ถูกต้องเสมอ เป็นไปตามพระบาลี ที่ว่า “กถายณการี กลยาณิ ทำดีได้ดี ปาปการี จปาปกั ทำชั่วได้ชั่ว”⁸

กฎธรรมชาติหรือนิยามนั้นแม้จะมีลักษณะทั่วไปอย่างเดียวกันทั้งหมดคือ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย แต่ก็อาจแยกประเภทออกไปได้ตามลักษณะอาการจำเพาะที่เป็นแนวทางหรือเป็นแบบหนึ่งๆ ของความสัมพันธ์ อันจะช่วยให้กำหนดศึกษาได้ง่ายขึ้น เมื่อว่าตามสายความคิดของพระพุทธศาสนาพระอรหันตศาสดาจารย์แสดงกฎธรรมชาติหรือนิยาม ไว้ 5 อย่าง⁹ คือ

1. อุดุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ โดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ ฤดูกาล ฝนตกฟ้าร้อง การที่ดอกบัวบานกลางวันหุบกลางคืน การที่ดินน้ำปุ๋ยช่วยให้ต้นไม้งาม การที่คนไอหรือจาม การที่สิ่งทั้งหลายผุพังเน่าเปื่อย เป็นต้น แนวความคิดของท่านมุ่งเอาความผันแปรที่เนื่องด้วยความร้อนหรืออุณหภูมิจาก

2. พีชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ หรือที่เรียกกันว่าพันธุกรรม เช่น หลักความจริงที่ว่าพืชเช่นใดก็ให้ผลเช่นนั้น พืชมะม่วงก็ออกผลเป็นมะม่วง เป็นต้น

3. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น เมื่ออารมณ์ (สิ่งเร้า) กระทบประสาทจะมีการรับรู้เกิดขึ้น จิตจะทำงานอย่างไร คือการไหวแห่งภวังคจิต ภวังคจิตขาดตอน แล้วมีอวิชชาระแล้วมีการเห็น การได้ยิน ฯลฯ มีสัมผัสปฏิเจตนะ สันติริณะ ฯลฯ หรือเมื่อจิตที่มีคุณสมบัติอย่างสมบัตินี้เกิดขึ้นจะมีเจตสิกอะไรบ้างประกอบได้ หรือประกอบไม่ได้ เป็นต้น

4. กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการก่อการกระทำและการให้ผลของการกระทำ หรือพูดให้จำเพาะลงไปอีกว่า กระบวนการแห่งเจตน์จำนงหรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสมกัน เช่น ทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น

5. ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า ความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่า สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป เป็นธรรมดา คนย่อมมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา ธรรมตาของคนยุคนี้มีอายุขัยประมาณร้อยปี ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพไม่เที่ยง ถูกปัจจัยบีบคั้น และไม่ใช่อัตตา ดังนี้ เป็นต้น

ความจริง กฎ 4 อย่างแรกย่อรวมลงในกฎที่ 5 คือ ธรรมนิยามทั้งหมด หรือจำแนกออกไปจากธรรมนิยามนั่นเอง หมายความว่า ธรรมนิยามมีความหมายครอบคลุมกฎธรรมชาติหมดทั้ง 5 ธรรมนิยามเป็นกฎใหญ่ เมื่อเอามากระจายเป็นกฎย่อย ก็นำกระจายออกไปให้หมดเหตุไรเมื่อแจ้งเป็นกฎย่อยแล้ว ยังมีธรรมนิยามอยู่ในรายชื่อกฎย่อยอีก การจำแนกกฎธรรมชาติเป็น 5 อย่างนี้ จะเป็นการแบ่งแยกที่ครบจำนวนหรือไม่ ควรจะมีกฎย่อยอะไรอื่นนอกจากนี้หรือไม่ ไม่ใช่ปัญหาที่นี้ เพราะท่านได้กฎเด่นๆ ที่ท่านต้องการพอแก่การใช้ตามวัตถุประสงค์ของท่านแล้ว และกฎที่เหลือย่อรวมลงในกฎที่ 5 นี้ อันเป็นข้อที่ควรสังเกต จะขอเน้นไว้บางอย่าง ดังนี้

⁸ส.ส. 15/256/374.

⁹ที่.อ. 2/34, สงคณ.อ. 408.

ประการแรก เป็นการย้ำเน้นแนวความคิดแบบพุทธที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหมดหรือของโลกและชีวิตธรรมดาของเหตุปัจจัย ให้หนักแน่นชัดเจนยิ่งขึ้น แม้จะแยกแยะกฎให้ละเอียดออกไปก็มองเห็นแต่ความเป็นไปตามธรรมดา หรือภาวะปัจจัยสัมพันธ์เท่านั้น เป็นอันจะได้ตั้งใจเรียนรู้เป็นอยู่และปฏิบัติด้วยความเข้าใจเท่าทันธรรมดานี้แน่นอนไป ไม่ต้องมัวห่วงกังวลถึงท่านผู้สร้างผู้บันดาลที่จะมาผันแปรกระแสธรรมดาให้ผิดเพี้ยน (นอกจากจะเข้ามาร่วมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในธรรมดานั้นเอง) ถ้าจะมีผู้ทักท้วงว่า ถ้าไม่มีผู้วางกฎ กฎธรรมชาติจะมีขึ้นได้อย่างไร ก็ไม่จำเป็นต้องมัวยุ่งคิดกับคำถามอำพรางตนเองของมนุษย์ข้อนี้ ลองมองง่ายๆ ว่า ถ้าปล่อยให้สิ่งทั้งหลายมันเป็นไปของมันเอง มันก็ต้องเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง และมันก็ได้เป็นมาเป็นไปแล้วอย่างนี้แหละ เพราะมันไม่มีทางจะเป็นไปอย่างอื่นนอกจากเป็นไปตามเหตุปัจจัยสัมพันธ์ มนุษย์เราสังเกตและเรารู้เอาความเป็นไปอย่างนี้มาซึมซับในความคิดของตน แล้วก็เรียกมันว่าเป็นกฎ จะเรียกหรือไม่เรียกมันก็เป็นของมันอย่างนั้น ถ้าขึ้นมีผู้สร้างผู้ตั้งกฎธรรมชาติก็จะยิ่งยุ่งที่จะสืบลึกลงไปอีกว่า ท่านผู้ตั้งกฎนั้น ดำรงอยู่ด้วยกฎอะไร มีใครสร้างให้ท่าน หรือคุมท่านไว้ ถ้าขึ้นไม่คุม ท่านสร้างกฎได้ตามชอบใจ ท่านก็ยอมเปลี่ยนกฎได้ตามชอบใจอยู่ไปวันดีคืนดี ท่านอาจเปลี่ยนกฎธรรมชาติให้มนุษย์อลหม่านกันหมดก็ได้ (ความจริงถ้ามีผู้สร้างกฎ และท่านมีกรุณา ท่านก็คงช่วยเปลี่ยนกฎ ช่วยสัตว์โลกไปแล้วหลายกฏย่อย เช่น ไม่ให้มีคนเกิดมาพิการ ง่อยเปลี้ย อวัยวะบกพร่อง ไร้ปัญญา เป็นต้น)

ประการที่สาม และสำคัญที่สุด คือ ท่านแสดงให้เห็นว่า ในบรรดากฎธรรมชาติทั้งหลายนั้น มีกฎแห่งกรรมหรือกรรมนิยามรวมอยู่เป็นข้อหนึ่งด้วย เมื่อมองในแง่ของมนุษย์ กรรมนิยามเป็นกฎสำคัญที่สุดเพราะเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง มนุษย์เป็นผู้เสกสรรปรุงแต่งกรรม และกรรมก็เป็นเครื่องปรุงแต่งวิถีชีวิตโคจรตาของมนุษย์ ถ้าแบ่งขอบเขตอำนาจในโลกตามอย่างที่คนปัจจุบันนิยมคือแบ่งเป็นเขตแดนหรือวิสัยของธรรมชาติ กับเขตแดนหรือวิสัยของมนุษย์ ก็จะทำให้กรรมนิยามเป็นเขตแดนของมนุษย์ ส่วนกฎหรือนิยามข้ออื่นๆ ทั้งหมดเป็นเขตแดนของธรรมชาติ มนุษย์เกิดจากธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่มนุษย์ก็มีวิสัยพิเศษส่วนหนึ่งที่เป็นของตนเอง กล่าวคือกรรมนิยามนี้ ซึ่งได้สร้างสังคมและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ของมนุษย์ขึ้นเป็นดุจอีกโลกหนึ่งต่างหากจากโลกของธรรมชาติ อนึ่ง ในเขตแดนแห่งกรรมนิยามนั้น สารัตถ์แท้ของกรรมก็คือเจตนาหรือเจตน์จำนง ดังนั้น กรรมนิยามจึงเป็นกฎที่ครอบคลุมโลกแห่งเจตน์จำนง หรือโกแห่งความคิดนึกปรุงแต่งสร้างสรรค์ (และทำลาย) ทั้งหมด เท่าที่เกิดจากฝีมือของมนุษย์ ไม่ว่ามนุษย์จะไปเกี่ยวข้องกับนิยามอื่นใดหรือไม่ก็ตาม ก็ต้องมีกรรมนิยามเป็นกฎยืนพื้นตลอดถึงว่าจะไปเกี่ยวข้องกับและใช้นิยามอื่นเหล่านั้นอย่างไร ก็อยู่ที่กรรมนิยาม กรรมนิยามเป็นวิสัยของมนุษย์เป็นขอบเขตที่มนุษย์มีอำนาจปรุงแต่งควบคุมเสกสรรบันดาล หรือพูดให้ถูกว่า กรรมนิยามเป็นวิสัยของมนุษย์เป็นขอบเขตที่มนุษย์มีอำนาจปรุงแต่งควบคุมเสกสรรบันดาล หรือพูดให้ถูกว่า การที่มนุษย์ก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นเหตุปัจจัยด้วยอย่างหนึ่งในกระบวนการของธรรมชาติ จนเกิดเป็นสำนวนพูดของมนุษย์ขึ้นว่าตนสามารถบังคับควบคุมธรรมชาติหรือเอาชนะธรรมชาติได้นั้น ก็ด้วยอาศัยกรรมนิยามนี้เอง กล่าวคือ มนุษย์เกี่ยวข้องกับนิยามหรือกฎธรรมชาติข้ออื่นๆ ที่เป็นเขตแดนของธรรมชาติ ด้วยการเรียนรู้ความจริงของมันแล้วปฏิบัติต่อมันหรือใช้ประโยชน์มันตามเจตน์จำนงของตน จึงเรียกว่าเจตน์จำนงของมนุษย์เป็นผู้ปรุงแต่งบังคับควบคุมโลกของธรรมชาติ นอกจากนั้น มนุษย์ก็ใช้เจตน์จำนงหรือเจตนานี้เป็นเครื่องกำหนดข้อปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์เองด้วย และพร้อมกับที่มนุษย์ปฏิบัติต่อผู้อื่น สิ่งอื่นๆ ธรรมชาติที่แวดล้อม

ตน ตลอดจนปรุงแต่งโลกของธรรมชาติอยู่นั่นเอง มนุษย์หรือว่าให้ถูกคือเจตน์จำนงของมนุษย์นั้นก็ ปรุงแต่งตัวของเขาเอง ปรุงแต่งบุคลิกภาพและวิถีชีวิตหรือชะตากรรมของเขาไปด้วย เนื่องด้วยกรรม นิยาม เป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง ครอบคลุมโลกแห่งเจตน์จำนงและการปรุงแต่งสร้างสรรค์ทั้งหมด ของมนุษย์ เป็นแก่นนำในการปรุงแต่งชีวิตตนเองของมนุษย์แต่ละคน เป็นเครื่องชี้กำหนดแนวทางของ สังคม และผลงานสร้างสรรค์ทำลายของมนุษย์ เป็นฐานที่มนุษย์อาศัย ก้าวเข้าไปเกี่ยวข้องกับนิยาม อื่นๆ เพื่อปรุงแต่งบังคับควบคุมโลกของธรรมชาติ โดยนัยที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอน เน้นถึงความสำคัญของกรรมเป็นอย่างมาก ดังพุทธพจน์ที่คุ้นกันดีว่า “กมฺมุนา วตตตี โลโก แปลว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”¹⁰ หรือโลกเป็นไปเพราะกรรม กรรมจึงเป็นคำสอนสำคัญยิ่งเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การที่ท่านรวมเอากรรมนิยามเข้าไว้เป็นข้อหนึ่งในนิยามถึง 5 ข้อนั้น ก็เป็นการบอกให้มองความจริงอีกด้านหนึ่งด้วยว่า กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรมนั้น เป็นเพียงกฎธรรมชาติ อย่างหนึ่งในบรรดากฎธรรมชาติหลายๆ อย่าง ดังนั้น เมื่อมีปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น หรือเมื่อมนุษย์ผู้หนึ่งประสบเหตุการณ์สุขทุกอย่างโดยอย่างหนึ่ง ก็อย่าเพิ่งเหมาไปเสียทั้งหมดว่าเป็น อย่างนั้นเพราะกรรม (ผู้ศึกษาอิทธิธรรม ย่อมบอกได้ว่า ชีวิตเราที่ประกอบด้วยชั้น 5 นั้น เป็นไปตาม ธรรมดาหรือตาทกฏธรรมชาติทั้งหมดก็จริงแต่ชั้น 5 บางส่วนเท่านั้นที่เกิดจากกรรมและเป็นไปตาม กรรมโดยตรง เช่นรูปธรรมในร่างกายของเรา อิทธิธรรมก็แยกว่าเกิดจากกรรมก็มี เกิดจากจิตก็มี เกิด จากอตุกก็มี เกิดจากอาหารก็มี ดังนี้ เป็นต้น) ดังตัวอย่างที่ได้อธิบายแล้วข้างต้น แม้พุทธพจน์ที่อ้าง ข้างต้นว่า โลกเป็นไปตามกรรมนั้น ก็หมายถึงโลกคือหมู่มสัตว์ ได้แก่ชาวโลก หรือสัตว์โลก ถ้าพูดอย่าง สมัยใหม่ก็คล้ายว่ากรรมชี้้นำสังคม หรือกรรมกำหนดวิถีชีวิตของสังคมนั่นเอง อาจพูดในแง่หนึ่งว่า กรรมนิยามเป็นเพียงก่าย่อยอย่างหนึ่งของธรรมชาติ แต่เป็นกฎที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์

นอกจากนี้กฎธรรมชาติทั้ง 5 ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีกฎอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องของ มนุษย์โดยเฉพาะไม่มีอยู่ในธรรมชาติ ไม่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยตรง ได้แก่กฎที่มนุษย์กำหนดวางกันขึ้น เป็นข้อตกลงเพื่อควบคุมความประพฤติในหมู่มนุษย์ด้วยกันเองให้อยู่รวมกันโดยผาสุก นับว่าเป็น บัญญัติทางสังคม เช่น ระเบียบข้อบังคับ กติกา กฎหมาย จารีต ประเพณี วินัยบัญญัติ เป็นต้น อาจจัด เข้าต่อท้ายชุดเป็นกฎที่ 6 แต่ยังไม่เข้าเข้ากับชุด ถ้าพอใจจะเรียกชื่อว่า สังคมนิยม (“สังคม” เป็น ศัพท์บัญญัติในภาษาไทย แม้จะมีใช้ในภาษาบาลีแต่เดิม ก็มีใช้มีความหมายเหมือนกับที่บัญญัติใน ภาษาไทยในที่นี้จะอนุวัตตามภาษาไทยจึงต้องบัญญัติใหม่ทั้งคำ ส่วนนิยามน์ ว่าโดยรูปศัพท์ก็มี ความหมายตรงกับนิยาม หรือนิยาม นั้นเอง แต่ถ้าจะใช้ว่าสังคมนิยม ก็เกรงจะเข้าปะปนทำให้นิยาม 5 เดิมที่เป็นของธรรมชาติแท้ๆ สับสนไป ครั้นจะใช้ว่าสังคมนิยม ก็มีผู้บัญญัติใช้ในความหมายอย่าง อื่นเสียแล้ว จึงเลี่ยงให้แปลกกันไปเล็กน้อยพอเป็นที่สังเกตความต่างได้) ก็ได้ กฎเกณฑ์ของสังคมนี้นี้เป็น เรื่องการปรุงแต่งของมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกรรม และขึ้นต่อกรรมนิยามด้วย แต่เป็นเพียงส่วน น้อยซ้อนเสริมเข้ามาในกรรมนิยามเท่านั้น ไม่ใช่กรรมนิยามเอง จึงมิได้มีลักษณะในด้านปัจจัยสัมพันธ์ และความเป็นจริงเหมือนกับกรรมนิยาม แต่เพราะซ้อนอิงอยู่กับกรรมนิยาม จึงมักทำให้เกิดความ สับสนกับกรรมนิยามและมีปัญหาถกเถียงกันเนื่องจากความสับสนนั้นบ่อยๆ โดยเหตุที่กฎสองประเภท

¹⁰ม.ม. 13/707/648, พ.สุ. 25/352/457.

คือกรรมนิยาม และสังคมนิยามนี้ เป็นเรื่องของมนุษย์ เกี่ยวข้องกับมนุษย์ใกล้ชิดที่สุด จึงเป็นเรื่องสำคัญที่พึงเข้าใจความแตกต่างให้ชัดเจน ในขั้นต้น อาจพูดเป็นคำไว้ก่อนว่า กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม เป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของคน ส่วนสังคมนิยามหรือกฎของสังคม เป็นกฎของคนซึ่งคนบัญญัติกันขึ้นเอง มีส่วนเกี่ยวกับกฎธรรมชาติเพียงในแง่ว่า เป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดจากการกระทำคือกรรมหรือการปรุงแต่งสร้างสรรค์ของคน และอีกแห่งหนึ่ง โดยกฎแห่งกรรม มนุษย์รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ตามกระบวนการของธรรมชาติแต่โดยกฎของสังคมนมนุษย์ มนุษย์รับผิดชอบต่อการกระทำของตน ตามกระบวนการที่จัดวางขึ้นเองของมนุษย์

4.3 ผลของกรรม

เราทุกคนเกิดมามีจะได้รับคำสอนเรื่องของ “กรรม” มาบ้างไม่มากก็น้อย เรามักจะได้ยินคำสอนหรือคำบอกเล่า เรื่องของกรรมมาทุกศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่มักจะบอกเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน คือกรรมแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ กรรมดี และกรรมชั่ว

กรรมดี คือคนที่ทำกรรมดีจะได้ดีได้บุญกุศล หากสะสมกรรมดีหรือบุญกุศลมากๆ ต่อไปชาติหน้าจะได้เกิดในชาติภพที่ดีมีความสุขหรือจะได้เข้าสวรรค์หลังจากที่ได้ตายไป

กรรมชั่ว คือคนที่ทำกรรมชั่วจะได้รับบาป หรือเป็นบาป เมื่อตายไปจะต้องถูกลงโทษจากกรรมที่ทำลงไปคือ ลงนรก ซึ่งจะได้รับก็ต่อเมื่อสิ้นชีวิตลงหรือเมื่อเกิดใหม่ในภพหน้าชาติหน้าเช่นเดียวกัน

ผู้คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้มักจะไม่ค่อยให้ความสำคัญกับเรื่องกรรม และผลของกรรมมากนัก และมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เลย เนื่องจากเป็นเรื่องที่มองไม่เห็นด้วยสายตา พิสูจน์ด้วยหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ของปัจจุบันไม่ได้ โลกปัจจุบันคือโลกที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการหรือเทคโนโลยี ผู้คนส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญกับเรื่องทางกายภาพหรือเรื่องของวัตถุภายนอกมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับเรื่องกรรม เพราะเรื่องของกรรม เป็นเรื่องทางจิตวิญญาณ เป็นเรื่องของจิตใจ จึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจจะมองเห็นหรือพิสูจน์ทางภายนอกได้ง่าย และมีผู้คนจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่ไม่ได้รับคำสอน คำชี้แนะหรือคำบอกเล่า ในเรื่องกรรมและผลของกรรมเลย จนไม่ได้นำมาคิดพิจารณาปฏิบัติให้เหมาะสม หรือประพฤติตนไม่ให้ละเมิดเรื่องของกรรมซึ่งจะยังผลให้ตนไม่ต้องรับโทษจากผลของกรรมนั้นหรือ ประพฤติกรรมดีแล้วได้รับผลดีจากกรรมนั้นๆ แต่ในความเป็นจริงเรื่องของกรรมนั้นเป็นเรื่องที่เห็นได้ง่าย เห็นได้ชัด เป็นที่ประจักษ์กับสายตาของเราตลอด หากเราสังเกตหรือใช้การพินิจพิเคราะห์ เราจะเห็นกรรม และผลของกรรมได้ไม่ยาก ไม่ว่าจะที่เราประสบด้วยตัวเองหรือคนรอบข้างเราประสบ กรรม คือการกระทำที่กระทำไปแล้วจะส่งผลสนองตอบในอนาคตซึ่งจะเป็นผลดีหรือผลร้ายนั้นขึ้นอยู่กับกระทำหรือ กรรมอันนั้นซึ่ง กรรมเป็นกฎอย่างหนึ่งที่ไม่มีการผู้ใดจะต้านทานหรือปกป้องให้พ้นได้ เมื่อใดที่ได้กระทำลงย่อมส่งผลอย่างแน่นอนไม่ช้าก็เร็ว เราเรียกกฎนั้นว่า “กฎแห่งกรรม” กฎแห่งกรรม เป็นกฎที่มีอยู่แต่เดิม มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้น ไม่ได้กำหนดขึ้นแต่เป็นกฎที่จะมากำหนดผลของการกระทำหรือกรรมของมนุษย์ กฎแห่งกรรม เป็นกฎแห่งธรรมชาติคือมีมาแต่เดิม และคงอยู่ตลอดไป มนุษย์ไม่อาจจะหลบหลีกหนีให้พ้นไปได้ไม่ว่าจะมีอำนาจบารมีทรัพย์สินมากน้อยเพียงใดก็ตาม เรื่องของกรรม ผลของกรรม ไม่ต้องรอหลังความตาย หรือชาติหน้า

ผลของกรรมจะปรากฏให้เห็นชัดเจน แต่บางกรรมอาจจะช้าบ้าง หรือเร็วบ้างขึ้นอยู่กับประเภทและความหนักเบา มากน้อยของกรรมนั้นๆ

ผลของกรรมนั้นมีด้วยกัน 2 อย่างคือ

1. ผลภายใน นั่นคือผลที่เกิดขึ้นแก่จิตใจของผู้ทำ เป็นผลที่แน่นอนกว่า คนที่ทำความดี รู้สึกตนว่าได้ทำความดีจิตใจย่อมผ่องใสขึ้น จิตสูงขึ้นส่วนคนที่ทำความชั่วรู้สึกตนว่าเป็นคนชั่วจิตใจย่อมเศร้าหมอง อาการที่จิตผ่องใสหรือเศร้าหมองนั้นเป็นผลโดยตรงของกรรมดี กรรมชั่ว ความสุขหรือความทุกข์ของบุคคลอยู่ที่อาการของจิตนี้ว่างผ่องใสหรือเศร้าหมองมากกว่าทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงเกียรติยศ ถ้าใจเศร้าหมอง ทรัพย์สมบัติมากมายก็ไม่สามารถให้ความสุขแก่เจ้าของได้เท่าที่ควรบ้างครึ่งอาจเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดทุกข์เดือดร้อนมากขึ้นก็ได้ ผู้ที่มีใจผ่องแผ้วเต็มที่เช่น พระอรหันต์แม้ไม่มีทรัพย์สมบัติภายนอกใดๆ เลย แต่ท่านมีความสุขมากกว่าปุถุชนทั่วไป

2. ผลภายนอก นั่นคือผลที่มองเห็นได้ง่าย เป็นวัตถุสิ่งของหรือสิ่งสมมติ เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ หรือทางตรงกันข้าม คือเสื่อมทรัพย์ ถูกนิทา ตีเตียน เจ็บป่วยต้องพลัดพรากจากกันไปผลภายนอกเป็นของไม่แน่นอน บางคราวผลที่เกิดขึ้นสมแก่กรรม แต่บางคราวไม่สมแก่กรรม เช่นคนทำความดีอาจถูกถอดยศก็ได้ถ้าทำให้ผู้มีอำนาจหึงยศ เกิดความไม่พอใจ มีใจไม่เป็นธรรม หรือมือคดจึงใจใส่ร้าย

คนที่บอกว่าทำดีไม่ได้ดีนั้น อาจเป็นเพราะโยง เหตุ-ผล ผิดคู่ เพราะรู้ไม่จริงหรือขาดข้อมูลความเห็นผิดอาจมีสาเหตุมาจาก

1. เป็นพวกค้ำก่าไรเกินควร ทำดีนิดเดียวแต่หวังผลดีมากๆ เมื่อไม่สมหวังก็บ่นว่า ทำดีไม่ได้ดี

2. ทำยังไงถึงดี ก็เลิกเสียก่อน

3. ทำเลยความพอดี

4. ทำไม่ถูกต้อง ทำดีไม่ถูกต้อง ทำดีไม่เป็น สร้างเหตุไม่ตรงกับผลที่ต้องการ เช่นอยากรวยด้วยการซื้อหวยเลยจน

5. ไม่เห็นตอนคนอื่นทำดี เห็นแต่เวลาเขาได้ดี ก็เลยบ่นว่าเขาไม่ทำแต่ได้ดี

6. เข้าใจไปว่าดีคือรวยเพียงอย่างเดียว เมื่อทำดีแล้วไม่รวย ได้ดีอย่างอื่นแล้วแต่ไม่รู้ จึงบ่นว่าทำดีไม่ได้ดี

7. ใจร้อนเกินไปอยากได้ผลเร็วๆ ในขณะที่ความดียังไม่แสดงผลทำให้มองไม่เห็นผลสนอง

8. ความลำเอียงเข้ากับตนเอง หรือถือเอาแต่ใจตน คือ มุ่งประโยชน์ตนหรือมุ่งจะได้เพื่อตนเท่านั้น ไม่คำนึงถึงความเสียหายทุกข์ยากของผู้อื่น เช่น เมื่อโกรธขึ้นมาก็ทำร้ายเขา เมื่ออยากได้ขึ้นมาก็ลักของเขา เมื่อทำได้สำเร็จก็มีความยินดีและเข้าใจว่าทำดี ในขณะที่เดียวกันก็ไม่อยากให้ใครมาทำร้ายตัวเรา มาลักของเรา ถ้าใครมาทำเข้า เราก็ต้องว่าเขาไม่ดี อีกทั้งถ้าเราไปยั่วเขาโกรธแล้วมาทำร้ายเรา เราก็มองว่าเขาไม่ดียุ่่นั่นเอง เช่นนี้เป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง¹¹

¹¹สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *กรรมและความเข้าใจเรื่องกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2535), หน้า 30-33.

ส่วนในเรื่องของวัตถุพระพุทธรูปศาสนาไม่ได้ปฏิเสธคุณค่าของวัตถุ วัตถุเป็นสิ่งจำเป็น เป็นปัจจัย 4 ที่อุดหนุนให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ สัพเพ สัตตา อาหารัญญิติกา สัตว์ทั้งปวงต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยอาหาร¹² พระสงฆ์เองซึ่งต้องการวัตถุน้อยที่สุดก็ยังต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ ขาดไม่ได้ แต่ความสำคัญของวัตถุมิชอบเขตของมัน คุณค่าของวัตถุแยกออกได้ 2 ส่วน คือคุณค่าแท้กับคุณค่ารอง คุณค่าแท้คือประโยชน์ใช้สอยของวัตถุ คุณค่ารองคือความหรรษา สวยงาม คุณค่ารองนี้ทำให้เกิดปัญหาแก่มนุษย์มากมายที่สุด วัตถุเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ คุณค่าของมันก็ไม่เที่ยงเหมือนกัน¹³

แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่เรียกว่า “กฎแห่งกรรม” เป็นเรื่องจริงที่ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงได้ ยิ่งในยุคปัจจุบัน ยิ่งเห็นได้ชัดมาก จนมีคำพูดอยู่ประโยคหนึ่งว่า ปัจจุบันเป็นยุคที่ “กรรมติดจรวด” หมายถึงผลของกรรมจะเห็นได้อย่างรวดเร็วปานจรวด ไม่ว่าจะป็นกรรมด้านดีหรือด้านชั่วก็ตาม เพราะยุคปัจจุบันคือยุคแห่งการพิสูจน์ความจริงหรือสัจธรรมที่ว่า “ทุกคนจะต้องได้รับสิ่งที่ตนได้กระทำไว้” แม้ว่าผู้อื่นมองไม่เห็นก็ตาม แต่จิตใจของตนย่อมรู้ดีถึงความสุขและความทุกข์ที่ได้รับจาก “กรรม” ของตนที่ได้ก่อไว้แม้ว่าจะเล็กน้อยหรือจะมากมายก็ตาม ยุคปัจจุบัน เป็นยุคที่ไม่เคยมีใครคาดคิดว่าจะเป็นไปเช่นนี้ ยุคที่ไม่เคยมีใครจะคาดคิดว่า จะมีสื่อออนไลน์โลกโซเชียล ที่สื่อสารติดต่อกันได้ทั่วโลกภายในพริบตา แม้แต่นิยายวิทยาศาสตร์ก็ไม่เคยจินตนาการถึงมาก่อน และผลของกรรมทางภายนอกก็จะถูกนำมาตีแผ่ให้เห็นทั่วไปโดยมีอาจจะปิดกั้นได้

4.4 การเกิดใหม่และการเวียนว่ายตายเกิด

การเวียนว่ายตายเกิดในทางพุทธศาสนามี 2 เรื่อง คือ ปฏิจจสมุปบาท และ อริยสัจ 4

1. ปฏิจจสมุปบาท คือ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น เป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ พระองค์จึงได้ชื่อว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กฎปฏิจจสมุปบาท เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากฎอิทัปปัจจยตา นั่นก็คือกฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน กฎปฏิจจสมุปบาทเป็นกฎแห่งเหตุผลที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนั้นจึงมีเมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นจึงดับ โดยมีองค์ประกอบ 12 ประการ ได้แก่ อวิชชา (คือ ความไม่รู้จริงของชีวิต ไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ไม่รู้เท่าทันตามสภาพที่เป็นจริง) สังขาร (คือ ความคิดปรุงแต่งหรือเจตนาทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล) วิญญาณ (คือ ความรับรู้ต่ออารมณ์ต่างๆ เช่น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส) นามรูป (คือ ความมีอยู่ในรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ กายกับจิต) สฬายตนะ (คือตา หูจมูก ลิ้น กาย และใจ) ผัสสะ (คือ การถูกต้องสัมผัสหรือการกระทบ) เวทนา (คือ ความรู้สึกว่าเป็นสุข ทุกข์หรืออูเบกขา) ตัณหา (คือ ความทะยานอยากหรือความต้องการในสิ่งที่อำนวยความสะดวกและความสะดวกสบายในสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์เวทนา) อุปาทาน (คือความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน) ภพ (คือ พฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองอุปาทานนั้นๆ เพื่อให้ได้มาและให้เป็นไปตามความ ยึดมั่นถือมั่น)ชาติ (คือ ความเกิด ความตระหนักในตัวตน ตระหนักในพฤติกรรมของตน)

¹²ช.ช. 25/1/3, ช.ช. 25/1/5.

¹³พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *กรรมนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*, หน้า 331-333.

และ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะ (คือ ความแก่ ความตาย ความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ และความคับแค้นใจหรือความกลัดกลุ้มใจ)¹⁴

องค์ประกอบทั้ง 12 ประการนี้พระพุทธเจ้าเรียกว่า องค์ประกอบแห่งชีวิต หรือ กระบวนการของชีวิต องค์ประกอบทั้ง 12 ประการต่างก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันทำนองปฏิกริยา ลูกโซ่ เป็นเหตุปัจจัยต่อกัน โยงใยเป็นวงเวียนไม่มีต้นไม่มีปลาย ไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวคือเพราะมีอวิชชา จึงมีสังขาร เพราะมีสังขาร จึงมีวิญญาน เพราะมีวิญญาน จึงมีนามรูป เพราะมีนามรูป จึงมีสฬายตนะ เพราะมีสฬายตนะ จึงมีผัสสะ เพราะมีผัสสะ จึงมีเวทนา เพราะมีเวทนา จึงมีตัณหา เพราะมีตัณหาจึงมี อุปาทาน เพราะมีอุปาทาน จึงมีภพ เพราะมีภพ จึงมีชาติ เพราะมีชาติจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะ¹⁵

องค์ประกอบของชีวิตตามกฎปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้เป็นสายเกิดหรือสายอนุโลม เรียกว่า สมุทัยวาร ในทางตรงกันข้ามถ้าเราสามารถรู้เท่าทันกระบวนการของชีวิตและกำจัดเหตุเสียได้ ผลก็ย่อมสิ้นสุดลง ปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้เป็นสายดับหรือสายปฏิโลม เรียกว่า นิโรธวาร¹⁶ โดยมีลำดับความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ดังนี้

จากกฎปฏิจจสมุปบาทนี้จะเห็นได้ว่า ทั้งสายเกิด (อนุโลม) และสายดับ (ปฏิโลม) ทุกสิ่งทุกอย่าง หรือที่เรียกว่า สภาวะธรรม จะมีอวิชชาเป็นตัวเหตุอันดับแรก กล่าวคือ เพราะมีอวิชชา ทุกสิ่งทุกอย่างจึงมีและเพราะอวิชชาดับ (สิ้นสุดลง) ทุกสิ่งทุกอย่างก็ย่อมดับลงด้วย คือ เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญานจึงดับ เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะจึงดับ¹⁷

2. อริยสัจ 4 จากกฎปฏิจจสมุปบาทหรือกฎอิทัปปัจจยตาที่ว่า อวิชชาเป็นตัวเหตุของทุกสิ่งทุกอย่าง อวิชชาคือความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 หากกล่าวโดยสรุป เราจะเห็นได้ว่ากฎปฏิจจสมุปบาท ก็คืออริยสัจ 4 (ความจริงอันประเสริฐ) มี 4 ประการ คือ

1) ทุกข์หมายถึง ความไม่สบายกายไม่สบายใจหรือสภาพที่บีบคั้นจิตใจให้ทนได้ยาก ทุกข์เป็นสภาวะที่จะต้องควรกำหนดรู้

2) สมุทัย (ทุกข์สมุทัย) หมายถึง ต้นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ได้แก่ ตัณหา 3 ประการ ได้แก่ กามตัณหา (ความทะยานอยากในกาม อยากได้อารมณ์อันน่าใคร่) ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ อยากเป็นนั่นเป็นนี่) และวิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ อยากไม่เป็นนั่นเป็นนี่)¹⁸ สมุทัยเป็นสภาวะที่จะต้องละหรือทำให้หมดไป จึงควรละเสีย

¹⁴พระพุทธโฆสเถระ วจนา, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*, สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพลส จำกัด, 2560), หน้า 904-994.

¹⁵วิ.มหา. 4/3/5.

¹⁶วิ.มหา. 4/3/6.

¹⁷วิ.มหา. 4/3/6.

¹⁸พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2541), หน้า 101.

3) นิโรธ (ทุกขนิโรธ) หมายถึง ความดับทุกข์หรือสภาวะที่ปราศจากทุกข์เป็นสภาวะที่ต้องทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง จึงควรทำให้แจ้ง

4) มรรค (ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา) หมายถึง ทางดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 เมื่อสรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญา มรรคเป็นสภาวะที่ต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจึงจะไปสู่ความดับทุกข์ได้จึงควรทำให้เจริญ¹⁹

การเกิดใหม่ หรือการเวียนว่ายตายเกิดหลักกรรมกับการเวียนว่ายตายเกิดมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด หลักกรรมจะดำรงอยู่ไม่ได้ หรือถ้าได้ก็ไม่สมบูรณ์ถ้าไม่มีเรื่องสังสารวัฏเพราะชีวิตเดี่ย สิ้นเกินไปไม่พอพิสูจนกรรมให้หมดสิ้นได้ มีปัญหาหลายอย่างที่น่าสงสัย เช่นทำไมคนดีบางคนจึงมีความเป็นอยู่อย่างต้อยต่ำลำบากสุขภาพอ่อนแอ ส่วนคนที่ไม่ดีบางคนจึงมีความเป็นอยู่อย่างต้อยต่ำลำบากสุขภาพอ่อนแอ ส่วนคนที่ไม่ดีบางคนก็เห็นว่าการชั่ว บางคนกลับมีความเป็นอยู่อย่างสุขสำราญมีร่างกายแข็งแรงเราไม่อาจคลายความสงสัยได้ ถ้าพิจารณาชีวิตกันเพียงชาติเดียวหลักกรรมและการเกิดใหม่จะบอกเราว่าคนที่เราเห็นว่าชั่วนั้นเขาย่อมต้องเคยทำกรรมดีมาบ้างในอดีต และคนที่เราเห็นว่าดีอยู่ในเวลานี้ย่อมต้องเคยทำกรรมชั่วมาบ้างเหมือนกัน กรรมชั่วย่อมให้ผลดี กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่วตาทิทธิพลของมัน เทียงตรงที่สุด ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

หลักทางพระพุทธศาสนามีอยู่ว่าตราบใดที่บุคคลยังไม่กิเลสอยู่เขาย่อมต้องทำกรรมดีบ้าง ชั่วบ้าง กรรมดีย่อมมีวิบาก (ผล) ดี กรรมชั่วมีวิบากชั่ว วิบากดีก่อให้เกิดสุข วิบากชั่วก่อให้เกิดทุกข์ สุขทุกข์เหล่านั้นย่อมมีชาติ คือความเกิดเป็นที่รองรับหากปราศจากความเกิดเสียแล้วที่รองรับสุขทุกข์ย่อมไม่มี กรรมก็เป็นหมัน ไม่มีผลอีกต่อไป พูดอย่างสั้นว่าตราบใดที่บุคคลใดยังมีกิเลสอยู่เขาย่อมเกิดอีกตราบนั้น บุคคลที่ยังพอใจอยู่ในกาม คือยังไม่อิมในกาม ยังมีความกระหายในกาม ใจยังแสหากามย่อมเกิดอีกในกามภาพเพื่อเสพกามตามความปรารถนาของดวงจิต ที่มีกามกิเลสห่อหุ้มพัวพันคลุกเคล้าอยู่ บุคคลที่หน่ายกามแล้ว เลิกละกามแล้วแต่จิตยังเฝ้าอิมอยู่ในฌานสมาบัติเบื้องต้น 4 ขั้นที่เรียกว่า รูปฌาน เขาย่อมเกิดอีกภพในรูปภพ เพื่อเสพสุขอันเกี่ยวกับฌานในภพนั้น ท่านผู้พอใจในความสุอันประณีตกว่านั้นที่เรียกว่าความสุขในอรุภฌานย่อมเกิดอีกในอรุภพ ผู้เบื่อหน่ายต่อความสุอันยังเจืออยู่ด้วยกิเลสดังกล่าวมาแล้ว ละกิเลสได้หมดไม่มีกิเลสเหลือก็เข้าถึงนิพพานไม่ต้องเกิดอีกต่อไป สิ้นสุดการเวียนว่ายตายเกิด ไม่ต้องสุขบ้างทุกข์บ้างอีกต่อไป สิ้นสุดการเวียนว่ายตายเกิด ไม่ต้องสุขบ้างทุกข์บ้างอีกต่อไป เป็นผู้พ้นจากสภาพที่จะเรียกได้ว่าเป็นอะไร เป็นอย่างไรพ้นจากสุขทุกข์ทั้งปวง

ภพคือที่ถือกำเนิดของสัตว์จึงมี 3 คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพพ้นจากนี้แล้วไม่เรียกว่าภพ²⁰ ในภพสูตร พระอานนท์เข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าภพมีได้เพราะเหตุใด พระผู้มีพระภาคตรัสถามย้อนว่า ถ้ากรรมที่เกี่ยวกับกามจักไม่มีแล้ว กามภพจักมีได้หรือไม่ถ้ากรรมที่เกี่ยวกับ รูปธาตุ (รูปฌาน) หรือที่เกี่ยวกับอรุธาตุ (อรุภฌาน) จักไม่มีแล้ว รูปภพ อรุภพจักมีหรือไม่ พระอานนท์ทูลตอบว่า มิไม่ได้เลย พระพุทธองค์จึงตรัสว่าเพราะเหตุนี้แหละอานนท์ (ในการเกิดใหม่) กรรมจึงเป็นเสมือนเนือนา วิญญาณเสมือนพืช ต้นหาเป็นเสมือนยางเหนียวในพืช “กมมํ เขตตํ,

¹⁹วิมทา. 4/15-16/22-23.

²⁰วคิน อินทสระ, *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2519), หน้า 104.

วิญญาณ พีช, ตณฺหา สีนโ” ความปรารถนาของสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องห่อหุ้ม มีตณฺหาเป็นเครื่อง
 รังรัดได้ตั้งลงแล้วในธาตุอันแล้ว (กามธาตุ) ธาตุปานกลาง (รูปธาตุ) และธาตุประณีต (อรุธาตุ) เมื่อ
 เป็นดังนี้ การเกิดในภพใหม่ก็มีขึ้นได้อีก²¹

ตามพระพุทฺธภาษิตนี้ ชี้อัตถ์ที่เดียวว่าการเกิดใหม่ของสัตว์ย่อมต้องอาศัยกรรม กิเลส
 (ตณฺหา) และวิญญาณ มีความสัมพันธ์กันเหมือนเนื้อนาหรือดิน พีชและยางเหนียวในพีช อันทำให้พีช
 มีคุณสมบัติในการเกิดขึ้นใหม่ได้อีกเมื่อมีสภาวะแวดล้อมเหมาะสม พีชที่ถูกคว่ำให้แห้ง หรือเอาเหล็ก
 แหลมเจาะทำลายเมล็ดในเสียแล้วย่อมไม่อาจเพาะหรือปลูกให้ขึ้นได้อีก ไม่ว่าสภาพแวดล้อม เช่น ดิน
 น้ำ ปุ๋ย จะดีสักเพียงไร ฉะนั้น วิญญาณที่ไม่มียางเหนียวคือตณฺหา หรือกิเลสห่อหุ้มผูกพันอยู่ก็ย่อมไม่
 ต้องเกิดอีก ไม่ควรเพื่อการเกิดใหม่ ตามนัยนี้ แสดงว่าพระพุทฺธเจ้าทรงยืนยันเรื่องการเวียนว่ายตาย
 เกิดของวิญญาณที่ยังมีกิเลสและกรรมยังมีเจตนา มีความปรารถนาในกามภพ รูปภพ และอรุภพ
 สัตว์จะไปเกิดในภพใด ก็สุดแล้วแต่กิเลสและกรรมของเขาก่อนที่เกี่ยวกับภพนั้น เหมือนบุคคลฝึกฝนสิ่งใด
 พอใจกระทำให้สิ่งใด ย่อมได้รับผลของสิ่งนั้น

4.5 สรุป

การลงโทษและรางวัลแห่งชีวิตนั้น เป็นกระบวนการธรรมชาติของหลักกรรมและการเกิด
 ใหม่ มนุษย์จะเข้าใจชีวิตให้แจ่มแจ้งมิได้เลย ถ้าขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงในเรื่องหลักกรรมและการ
 เกิดใหม่การศึกษา เรียนรู้ การสังเกต ทดสอบเรื่องกรรมและสังสารวัฏจึงเป็นกุญแจดอกสำคัญไขไปสู่
 ความสว่างไสวในปัญหาชีวิต ยิ่งผู้ที่ฝึกจิตให้สะอาด สงบและสว่างได้มากเพียงใด ก็จะสามารถเข้าใจ
 ชีวิตทั้งในอดีต อนาคตและปัจจุบันมากขึ้นเพียงนั้น ความเข้าใจเรื่องชีวิตมีคุณค่าสูงกว่าความเข้าใจ
 เรื่องอื่นๆ เพราะเป็นปัจจัยให้ชีวิตได้พบกับความสงบร่มเย็นชนิดที่ผู้ไม่เข้าใจไม่อาจพบได้เลย

เรื่องหลักกรรมและสังสารวัฏเป็นซีกหนึ่งของพระพุทฺธศาสนาคือเป็นซีกโลกิยะ เมื่อนำเอา
 หลักอริยสัจมาพิจารณาเรื่องตาย เกิด ก็เป็นเรื่องของอริยสัจ 2 ข้อต้น คือทุกข์กับสมุทัย กล่าวคือ
 ตณฺหาอันเป็นเหตุให้คนและสัตว์ยังต้องเกิดต่อไปเมื่อเกิดมาแล้วต้องทุกข์ต่อไป ถ้าการเวียนว่ายตายเกิด
 ไม่มี คนเราเกิดมาเพียงชาติเดียวแล้วการตรัสรู้ของพระพุทฺธเจ้าจะมีความหมายอะไรนักหนา นิโรธ
 และมรรคจะเป็นธรรมอันประเสริฐได้อย่างไร แต่เพราะมีกรรมมีการเวียนว่ายตายเกิดนั่นเอง อริยสัจ
 4 จึงเป็นพระญาณอันล้ำลึกของพระบรมศาสดา

การเวียนว่ายตายเกิดจะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นได้พัฒนาจิตถึงที่สุด ละกิเลสตณฺหา
 ได้สิ้นเชิงสิ้นกรรมอันเป็นเหตุให้เกิดอีก เรื่องกรรม และการเวียนว่ายตายเกิดจึงมีความสัมพันธ์กัน
 อย่างใกล้ชิด และอย่างจำเป็น คือแยกกันไม่ได้ หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสารวัฏ
 จัดเป็นหลักคำสอนสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทฺธศาสนา

²¹อังคตตรนิกาย ติกนินาต พ. ไทย ฉ. หลวง เล่ม 20/253/517, 20/288.

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย” ศาสตราจารย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ข้อ ดังนี้ คือ

- 1) เพื่อศึกษาความรู้เรื่องกรรมในคัมภีร์พุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาทัศนะเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธไทย
- 3) เพื่อวิเคราะห์กรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ความรู้เรื่องกรรมในคัมภีร์พุทธศาสนา การศึกษาความรู้เรื่องกรรมในพุทธศาสนา ทำให้ทราบว่า กฎแห่งกรรม เป็นกฎสากล เป็นกฎธรรมชาติ เป็นหลักแห่งความจริง เป็นสิ่งสลับซับซ้อน พระพุทธเจ้าทรงนำหลักกรรมมาแก้ไขเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะโดยชาติกำเนิด การที่คนเราจะเป็นคนถ้อย คนต่ำทราม เป็นคนสูง ฯลฯ ไม่ใช่เพราะชาติกำเนิดหรือเพราะการบันดาลของอำนาจใดๆ แต่เพราะกรรมอันเป็นการกระทำของมนุษย์ที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เกิดผลของการกระทำ เรียกว่า กฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกกรรมตามความพอใจ แล้วกรรมนั้นจะเป็นผู้ลิขิตอนาคตของมนุษย์ ผู้กระทำความผิดต้องเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตน ไม่สามารถหนีพ้นได้ การกระทำกุศลหรืออกุศล ผลเกิดขึ้นทันทีภายในใจ การได้ทำ ความดี จิตใจย่อมผ่องใส การทำความชั่ว จิตใจ ย่อมเศร้าหมอง เป็นผลที่แน่นอน ส่วนผลภายนอกเป็นวัตถุสิ่งของหรือสิ่งสมมติ ผลภายนอกเป็นของไม่แน่นอน บางคราวผลที่เกิดขึ้นสมแก่กรรม แต่บางคราวไม่สมแก่กรรมเนื่องจากไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยที่เพียงพอ พุทธศาสนาได้อธิบายเรื่องกรรมว่า หมายถึงการกระทำอันเกิดจากเจตนา การกระทำที่มีได้เกิดจากเจตนา ดังเช่นการกระทำของพระอรหันต์หาใช่กรรมไม่แต่เรียกว่าเป็นกิริยา เพราะไม่มีวิบากกรรมหรือผลแห่งการกระทำนั้นเนื่องจากพระอรหันต์สามารถละกิเลสตัณหาได้หมดสิ้นแล้ว การกระทำนั้นจึงเกิดจากจิตที่มีสภาพเป็นกลางๆ ปราศจากความยึดติดด้วยอำนาจอุปาทาน ไม่ยินดียินร้าย บุคคลสามารถบรรลุความหลุดพ้นได้ในขณะยังมีชีวิตอยู่ และกระทำหลังจากนั้นก็เลยไม่เรียกว่ากรรมเช่นกัน พุทธศาสนาอธิบายกรรมว่าคือการกระทำอันสืบเนื่องมาจากเจตนา กิเลสตัณหา ที่ให้เกิดกระบวนการแห่งกรรม วัฏฏะ และวิบาก อย่างไม่มีที่สิ้นสุด กิเลสเป็นเครื่องทำจิตให้เศร้าหมอง เมื่อมารับอารมณ์ใหม่ในปัจจุบันก็จะสนับสนุนกรรมและกิเลสให้ปรากฏขึ้นใหม่และเก็บส่งสมต่อไป พุทธศาสนาจึงมิได้เชื่อว่าชีวิตในปัจจุบันเป็นผลมาจากอดีตกรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่เชื่อว่าบุคคลที่มีความเป็นไปในชีวิตปัจจุบันส่วนหนึ่งได้รับผลมาจากอดีตกรรม และอีกส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการกระทำหรือกรรมในปัจจุบันด้วย และกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมที่จิตสั่งสมไว้นั้น พุทธศาสนาเห็นว่าผลหรือวิบากกรรมย่อมไม่สูญหายไปไหน ถึงแม้ว่ากรรมนั้นจะเล็กน้อยหรือทำมาช้านานประการใดก็ตาม ผลแห่งกรรมคือวิบากนั้นจะติดตามไปให้ต้อง

ได้รับผลเมื่อถึงโอกาส เช่นพระอรหันต์แม้จะกำจัดกิเลสตัณหาได้หมดสิ้นแล้ว แต่ในขณะที่ยังไม่ถึงกาลดับขั้นก็ยังคงต้องใช้ผลแห่งกรรมจนกว่าจะหมดอายุ

หลักกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกสามารถจำแนกได้ตามนี้ คือจำแนกตามทางที่แสดงออกได้ 3 ทางคือ ทางกาย (กายกรรม) ทางวาจา (วจีกรรม) และทางใจ (มโนกรรม) จำแนกตามคุณภาพของกรรมได้ 2 อย่าง คือ กรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) จำแนกตามเวลาที่เกิดจะได้ 2 อย่าง คือ กรรมเก่า และกรรมใหม่ จำแนกตามลักษณะของกรรมจะได้ 4 ประเภท คือ 1) กรรมดำ มีวิบากดำ 2) กรรมขาว มีวิบากขาว 3) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว และ 4) กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากกรรมทั้งไม่ดำและขาว เป็นกรรมที่จะส่งผลไปนิพพาน และจำแนกตามลักษณะความประพฤติผู้ที่ทำการกรรม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ กุศลกรรมบถ 10 ประการ และอกุศลกรรมบถ 10 ประการ ตามหลักพุทธศาสนากล่าวถึงลักษณะของกรรมดีและกรรมชั่ว ลงในคำว่า บุญและบาป ซึ่งเป็นคำที่ใช้แพร่หลายอยู่ก่อนแล้วในครั้งพุทธกาล และมีความหมายในทางโชคและความศักดิ์สิทธิ์ปนอยู่ด้วย พระพุทธศาสนารับเข้ามาใช้ในความหมายเท่าที่ปรับเข้ากับหลักการของตนได้ ส่วนกุศลและอกุศล เดิมใช้ในความหมายอย่างอื่น เช่น ฉลาด ชำนาญ คล่องแคล่ว สบายดี มีสุขภาพ เป็นต้น พระพุทธศาสนานำเอามาบัญญัติใช้สำหรับความหมายที่ต้องการของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ และโดยนัยนี้ กุศลและอกุศลจึงเป็นศัพท์วิชาการทางธรรมอย่างแท้จริง ส่วนบุญและบาป ท่านมักใช้อยู่ในวงคำสอนสำหรับชาวบ้าน หรือชีวิตของชาวโลก

การให้ผลของกรรมตามหลักพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับจิตใจ ระดับบุคลิกภาพ ระดับวิถีชีวิตบุคคล และระดับสังคม จะเห็นได้ว่า ระดับที่ 1 และ 2 คือผลภายในจิตใจ และบุคลิกภาพ เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามเป็นใหญ่ ระดับที่ 3 เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามกับสมมติ นิยามเข้ามาสัมพันธ์กัน ส่วนระดับที่ 4 เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการส่งผลของกรรม 3 ระดับแรก ในส่วนแห่งองค์ประกอบที่ส่งเสริมและขัดขวางการให้ผลของกรรมนั้น ขึ้นต่อองค์ประกอบต่างๆ 4 คู่ ที่เรียกว่า สมบัติ (ข้อดี) และวิบัติ (ข้อเสีย) อย่างละ 4 ประการ กล่าวคือ สมบัติ 4 ได้แก่ คติสมบัติ หมายถึง การเกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น หรือประเทศที่เจริญ เหมาะสม และเกื้อกูล, อภิสมบัติ หมายถึง การมีสุขภาพร่างกาย ตลอดจนรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณที่ดี, กาลสมบัติ หมายถึง การอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม เป็นต้น และปิโยสมบัติ หมายถึง การประกอบกิจได้ตรงกับความถนัด ทำอะไรถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ เป็นต้น ส่วนวิบัติ 4 ได้แก่ สภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับสมบัติทั้ง 4 ประการที่ได้อธิบายไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมองให้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ผู้ประกอบกรรมดีย่อมไม่ติดอยู่เพียงขั้นที่มุ่งหวังผลที่เป็นโลกธรรม (ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ) ตอบสนองแก่ตน เพราะกุศลกรรมที่แท้จริงเกิดจากกุศลมูล อโลภะ โทสะ อโมหะ เขาจึงทำการกรรมด้วยจาคะ สละอกุศลในใจ และเพื่อแผ่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ทำกรรมด้วยเมตตากรุณา ช่วยคนอื่นให้พ้นทุกข์ และสนับสนุนความอยู่ร่วมกันโดยสุขสงบมีไมตรี ทำกรรมด้วยปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อโพธิ เพื่อให้ธรรมแพร่หลายครองใจคน และครองสังคม ซึ่งจัดเข้าได้ว่า เป็นกรรมขั้นสูงสุด คือกรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

5.1.2 ทศนะเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธไทย นักปราชญ์ชาวพุทธไทยในนี้นี้จะกล่าวถึงทศนะเรื่องกรรมของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย 2 ท่านได้แก่ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9) และอาจารย์วศิน อินทสระ สรุปรายละเอียดได้ดังนี้

1. ทศนะเรื่องกรรมของพระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร, ป.ธ. 9) นั้นได้อธิบายออกมาในรูปแบบของวรรณกรรมที่ปณี ซึ่งเริ่มด้วยอารัมภกถา เป็นความพยายามอธิบายให้ท่านผู้มีปัญญาได้เห็นถึงความไม่เข้าใจในเรื่องกรรมของศาสตราจารย์เจ้าลัทธินอกศาสนา มีท่านปุณณกัสปศาสตราจารย์เป็นต้น อันเป็นผลร้ายทำให้ศาสตราจารย์เหล่านั้นพากันบัญญัติลัทธินอกศาสนาเป็นมิชฌาภิกขุ เข้าลักษณะเป็นนัตถิกิทธิ อเหตุกิทธิ และอกิริยิทธิ บังอาจสั่งสอนเรื่องกรรมผิดไปจากสภาพธรรมตามความเป็นจริง จึงเป็นเหตุให้ศาสตราจารย์เจ้าลัทธินอกศาสนาพร้อมกับสาวกบริวารพากันลงนรก หลังจากที่ตายจากโลกนี้ไป เพราะโทษที่มีความเข้าใจไม่ถูกต้องตามครรลองแห่งกรรม จนถลำตัวล่องมิชฌาภิกขุอกุศลกรรมบถอันเป็นบาปหนัก ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจผิดในเรื่องกรรมมีโทษสถานหนักร้ายแรงเพียงใด เสร็จจากการอธิบายความเป็นอารัมภกถาแล้ว ได้นำท่านผู้มีปัญญาไปศึกษาเรื่องกรรม ตามแนวทางที่ปรากฏมีในคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งการพรรณนาไว้เป็น 3 ภาค คือ

ภาคที่ 1 พรรณนาถึงประเภทแห่งกรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่า ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งแยกประเภทแห่งกรรมไว้เป็นที่ประเภท และกรรมแต่ละประเภทนั้นมีนามบัญญัติไว้ว่าอย่างไร มีลักษณะและทำหน้าที่ต่างกันอย่างไรบ้าง ดังนี้เป็นต้น เมื่อสาธุชนผู้มีปัญญาใคร่ทราบประเภทแห่งกรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ก็อาจจะค้นคว้าหาความรู้เอาได้จากข้อความกรรมที่ปณีภาคที่ 1 นี้

ภาคที่ 2 พรรณนาถึงกรรมวิบากหรือผลแห่งกรรม เพื่อแสดงให้เห็นความเป็นไปแห่งกรรมวิบากโดยประการต่าง ๆ ซึ่งเป็นการขจัดข้อกังขาในปัญหาที่ว่า กรรมมีผลจริงหรือไม่ หากกรรมมีผลจริงแล้วไซ้ กรรมนั้นจะให้ผลเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร อุกุศลกรรมความชั่วช้าที่เรียกว่าบาป ให้ผลวิบากเป็นทุกข์เป็นโทษหนักเบาเช่นใด และกุศลกรรมความดีที่เรียกว่าบุญ ให้ผลวิบากเป็นความสุขความเจริญดีงามมากน้อยเป็นประการใด เมื่อสาธุชนผู้มีปัญญาใคร่จะทราบคำตอบในปัญหาเหล่านี้ ก็อาจจะค้นคว้าหาความรู้เอาได้จาก การอธิบายความในกรรมที่ปณีภาคที่ 2 นี้

ภาคที่ 3 พรรณนาถึงกรรมทหนะหรือการเผาผลาญกรรม ภาคนี้นับว่าสำคัญที่สุด เพราะแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนาว่าพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเผาผลาญสังหารกรรม อันเป็นตัวพิษหรือตัวการบันดาลประชาสัตว์ให้ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในห้วงมหาภัยกล่าวคือวิภูสงสาร เพื่อจะได้เป็นผู้หมดเวรกรรมนำเข้าสู่แดนพระนิพพาน ดังนั้น เมื่อสาธุชนผู้มีปัญญาใคร่จะศึกษาให้ทราบอย่างแจ่มชัดลงไปว่า เหตุใดในทางพระพุทธศาสนาจึงสั่งสอนให้เผาผลาญกรรม และกรรมที่ควรแก่การเผาผลาญให้หมดสิ้นออกไปจากชั้นสันดานได้แก่กรรมอะไร วิธีการที่จะสังหารเผาผลาญกรรมนั้นจะต้องทำอย่างไร ใฝวิเศษสำหรับสังหารเผาผลาญกรรมคืออะไร ทั้งเมื่อได้พยายามสังหารเผาผลาญกรรมให้หมดสิ้นไปแล้วจักมีคุณานิสงส์มากมายมโหฬารประการใด ต้องการทราบคำตอบในปัญหาเหล่านี้ ก็อาจที่จะค้นคว้าหาความรู้เอาได้จากการอธิบายความในกรรมภาคที่ 3 นี้

ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย การอธิบายความเรื่องกรรมอันกว้างใหญ่ลึกซึ้งได้แบ่งการพรรณนาไว้ถึง 3 ภาคเช่นนี้ ก็ด้วยมีความประสงค์จะทำความเข้าใจง่ายให้บังเกิดขึ้นแก่ผู้ใคร่ศึกษา เพราะพิจารณาเห็นว่าเรื่องกรรมเป็นเรื่องสำคัญที่สุดทางพระพุทธศาสนา ทรงไว้ซึ่งคุณค่าควรแก่การศึกษาให้เกิดความเข้าใจถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง สมัยใดไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ สมัยนั้นประชาสัตว์จะไม่มีโอกาสรับทราบเรื่องกรรมโดยตลอดสายได้เลยเป็นอันขาด ด้วยว่า การประกาศเรื่องกรรมอัน

ถูกต้องตามความเป็นจริงนี้ จะมีปรากฏอยู่ที่แต่เฉพาะกาลที่โลกมีพระบรมพุทธานุชาตนั้น ศาสดาจารย์เจ้าลัทธิอื่นใด ถึงแม้จะมีปัญญามากมายเพียงไร ก็ไม่สามารถที่จะประกาศเรื่องกรรมให้ละเอียด และถูกต้องตั้งแต่ต้นจนถึงกรรมทวนหะ คือ การเผาผลาญสังหารกรรมได้ เมื่อก้าวโดยนัยนี้ จึงมีความยินดีเป็นยิ่งนัก ที่จักให้ท่านผู้มีปัญญาทราบ ว่า การที่เราได้เกิดมาในชาตินี้มีโอกาสเกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธานุชาต ได้มีโอกาสศึกษาเรื่องกรรมตลอดสายตามที่พระองค์ทรงสอนไว้ ทั้งมีความเข้าใจเรื่องกรรมอันเป็นเหตุไม่ให้อำนาจความคิดลงไปสู่ห้วงแห่งมิจฉาทิฐิ จนต้องพาตัวไปสู่อบาย เพราะมิจฉาทิฐิอุกฤษฏกรรมบันดาลให้เป็นไป ต้องนับได้ว่ากรณีเช่นนี้เป็นโชคคติที่เรากำลังได้รับอยู่ ซึ่งจะหาผู้โชคคติเช่นเรานี้ได้ไม่มากนักในโลกจักรวาล

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร, ป.ธ. 9) อธิบายการพ้นจากอบายภูมิอย่างถาวรไม่กลับไปอบายภูมิอีกเลย คือการได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล เริ่มตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปเพราะเหตุว่าการที่บรรลุธรรมจะเป็นปัจจัยสำหรับตัดกองทุกข์อันเกิดจากการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอีกอย่างมากมายไม่เกิน 7 ชาติ ตามพระพุทธปฏิภาที่ไว้แล้วยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ผ่านพ้นจากอบายภูมิด้วย นอกจากจะพ้นจากอบายภูมิแล้วยังจะเข้าถึงพระนิพพานซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดทั้งหลายทั้งปวงด้วย เมื่อกรรมถูกเผาผลาญจนหมดแล้ว วัฏสงสารก็จักถึงความสูญสิ้นไปด้วยท่านยังกล่าวถึง การที่จะเข้าถึงความดับกรรมทั้งหลายว่า กุศลกรรมมีความเกี่ยวเนื่องกันกับอกุศลกรรม เพราะการที่เราจะทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมก็เพราะมาจากกิเลส คืออวิชชาตัณหา อุปาทานด้วยกันทั้งสิ้น

2. ทศนะเรื่องกรรมของอาจารย์วคิน อินทสระ นั้นได้อธิบายออกมาในเรื่องหลักกรรมและสังสารวัฏ ซึ่งนับว่าเป็นซีกหนึ่งของพระพุทธานุชาต คือเป็นซีกโลกิยะ เมื่อนำเอาหลักอริยสัจมาพิจารณาเรื่องตาย-เกิด ก็เป็นเรื่องของอริยสัจ 2 ข้อต้น คือทุกข์กับสมุทัย กล่าวคือตัณหา อันเป็นเหตุให้คนและ สัตว์ยังต้องเกิดต่อไป เมื่อเกิดมาแล้วต้องทุกข์ต่อไป ในราตรีที่ตรัสรู้นั้น พระพุทธเจ้าทรงได้ญาณ 3 ญาณ 2 ข้อต้น ก็เป็นพระญาณอันเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายและของพระองค์เอง ส่วนญาณที่ 3 (อาสาวิขยญาณ) เป็นพระญาณอันเป็นไปเพื่อความสิ้นสุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ถ้าการเวียนว่ายตายเกิดไม่มี คนเราเกิดมาเพียงชาติเดียวแล้ว การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจะมีความหมายอะไรนักหนา นิโรธและมรรคจะเป็นธรรมอันประเสริฐได้อย่างไร แต่เพราะมีกรรมมีการเวียนว่ายตายเกิดนั่นเอง อริยสัจ 4 จึงเป็นพระญาณอันล้าลึกของพระบรมศาสดา

บางคนกล่าวว่าที่ว่าความเกิดเป็นทุกข์นั้นหมายถึง ความเกิดขึ้นของกิเลสตัณหาในใจ ความเกิดขึ้นของอหังการ มมังการ (ความยึดมั่นว่าตัวเรา ของเรา) ไม่ใช่การเกิดจากท้องแม่ ความเห็นนี้มีส่วนถูกเหมือนกันแต่แคบไป เพราะการเกิดจากท้องแม่ก็เป็นทุกข์เหมือนกัน อย่างที่เห็นๆ กันอยู่แล้ว อนึ่ง ถ้าถือว่าความเกิดที่ตรัสในนิเทศแห่งอริยสัจ หมายถึงการเกิดขึ้นของอหังการ อหังการแล้ว ความแก่และความตายก็ควรจะหมายถึง ความแก่และความตายของอหังการ มมังการด้วยเหมือนกัน ความตายของอหังการ มมังการเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ด้วยหรือ ควรจะเป็นสุขอย่างยิ่งดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “อสมิมานสส วินโย เอตฺ เว ปรมํ สุขํ การถอนอสมิมานะเสียได้เป็นความสุขอย่างยิ่ง”

อีกอย่างหนึ่ง ในนิเทศแห่ง “ชาติ” ในมหาสติปัฏฐานสูตร ก็ระบุชัดว่า หมายถึงการเกิดจากท้องแม่ มีพระพุทธพจน์ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ทุกขอริยสัจเป็นไฉน ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์... ที่ว่าความเกิดนั้นเป็นไฉน หมายถึงการเกิดขึ้น การหยั่งลง การบังเกิดขึ้นใหม่ของสัตว์ทั้งหลาย ในพวกสัตว์นั้นๆ คือการปรากฏขึ้นแห่งขันธ การมีอายตนะ (ตา หู จมูก ลิ้น

กายใจ)” พระพุทธภาษิตนี้ บ่งชี้ที่เดียวว่า หมายถึงการเกิดเป็นตัวตนจากท้องมารดา นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานอื่นๆ อีกมาก อันแสดงว่า ความเกิดที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้น หมายถึง การเกิดเป็นตัวตน เป็นบุคคล มีขันธและอายตนะ การเวียนว่ายตายเกิดจะสิ้นสุดลง ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นได้พัฒนาจิตถึงที่สุด ละกิเลสตัณหาได้สิ้นเชิง ลี้นกรรมอันเป็นเหตุให้เกิดอีก เรื่องกิเลส กรรม และการเวียนว่ายตายเกิด จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และอย่างจำเป็น คือแยกกันไม่ได้ หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด หรือสังสารวัฏ จัดเป็นหลักคำสอนสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา

5.1.3 วิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.9) ได้ให้ความหมายของกรรมว่า กรรม นี้ ใช่ว่าจะหมายความเอาเฉพาะแต่ฝ่ายอกุศลกรรม ซึ่งเป็นฝ่ายไม่ดีตามโฆรโลกนิยมอย่างเดียวกั้หาได้ โดยที่แท้ ย่อมหมายความถึง กุศลกรรม ซึ่งเป็นฝ่ายดีอีกด้วย ประเด็นความหมายของกรรมนี้ วศิน อินทสระ ก็ได้อธิบายความหมายไปในทางเดียวกัน คือ กรรมหมายถึง ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ความหมายของปราชญ์ชาวพุทธทั้ง 2 ท่าน จึงหมายถึง กรรมดีที่มีเจตนาดีเป็นเหตุให้ทำกรรม และ กรรมชั่วที่มีเจตนาชั่วเป็นเหตุให้ทำกรรม

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.9) ได้อธิบายถึงกฎแห่งกรรมว่าเป็นหนึ่งในกฎของธรรมชาติเป็นการอธิบายในกรอบคำสอนหลักของพุทธศาสนา แต่ท่านได้อธิบายเพิ่มเติมและใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายในการอธิบายภาษาหลักในพระไตรปิฎก โดยท่านอธิบายกรรม ด้วยการแบ่งออกเป็นกรรม 12 ประเภทแยกเป็น 3 ลักษณะ ในกรรม 12 นี้ ท่านได้อธิบายถึงกรรมเริ่มจากกรรมในหมวดที่นำไปเกิด ชนกรรม ในหมวดนี้ยังมีกรรมอีก 3 อย่าง คือ อุปถัมภกรรม อุปปีฬกรรม และอุปฆาตกรรม ในหมวดนี้ เป็นการอธิบายให้เห็นปรากฏการณ์ของกรรมที่เกิดขึ้นในตัวมนุษย์ตั้งแต่เกิดถึงตาย หมวดต่อมา ท่านได้อธิบายถึงกรรมที่ให้ผลไปตามลำดับ เพื่อให้เข้าใจถึงการเข้าใจในเรื่องของการให้ผลของกรรม และหมวดสุดท้ายท่านได้อธิบายที่ให้ผลตามเวลา เป็นการอธิบายแยกแยะเพื่อให้บุคคลทั่วไปเข้าใจได้ง่ายในกระบวนการของกฎแห่งกรรมตามแนวพุทธปรัชญา

ส่วน วศิน อินทสระ ได้อธิบายถึงกฎแห่งกรรมว่า หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรมว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น” แต่เนื่องจากกรรมบางอย่างหรือการกระทำบางคราว ไม่มีผลปรากฏชัดในทันทีที่ผู้มีปัญญาน้อยจึงมองไม่เห็นผลแห่งกรรมของตนทำให้สับสน และเข้าใจไขว้เขว เพราะบางทีกำลังทำชั่วอยู่แท้ๆ กลับมีผลดีมากมาย เช่น ลาก ยศ สรรเสริญ สุข หลังไหลเข้ามาในชีวิต ตรงกันข้าม บางคราวกำลังทำความดีอยู่อย่างมโหฬาร แต่กลับ ได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ มีผลไม่ดีมากมาย เช่น ความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทาว่าร้าย ถูกลบ ประมาท และความเจ็บไข้ได้ป่วยหลังไหลเข้ามาในชีวิต ความสลับซับซ้อนดังกล่าว ทำให้ผู้รับผลของ กรรม สับสน เกิดความไม่แน่ใจว่า สิ่งที่ทำนั้นเป็นความชั่วจริงๆ หรือ เป็นความดีจริงๆ หรือ ตาม ความ เป็นจริงแล้ว กรรมชั่วที่เขาทำอยู่ยังไม่ทันให้ผลกรรมดีที่เขาเคยทำไว้ก่อนถึงวาระให้ผลใน ขณะที คนผู้นั้นกำลังทำชั่วอยู่ จึงทำให้เขาได้รับผลดี โดยท่านได้แบ่งหัวข้อในการอธิบายไว้ดังนี้ คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จริงหรือไม่, ผลภายนอกและผลภายในของกรรม, กรรมแบ่งออกเป็น 12 ประเภท, กรรม อย่างเดียวทำหน้าที่หลายอย่าง, การมองไม่เห็นกรรม, ทำบุญละลายบาปก่อนให้ผล, บุญบาปอยู่ที่ใด, การหยุดให้ผลของกรรม, กรรมมีผลเนื่องถึงผู้อื่น, กรรมและการให้ผล, มาตรฐาน แห่งความดีความชั่ว, กรรมทำให้คนแตกต่างกัน การอธิบายเรื่องกฎแห่งกรรมของวศิน อินทสระ เป็นการอธิบายให้เห็นถึง

ภาพรวมของกฎแห่งกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จริงหรือไม่ ซึ่งเป็นอภิปิชาธิบายเพื่อแสดงให้เห็นว่า ตามกฎธรรมชาติแล้วทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว เพราะเป็นเหตุเป็นผล ต่อกัน จากนั้นท่านได้อธิบายเรื่องกรรมในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจและเห็นตามได้ง่าย

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9) ได้กล่าวถึงผลของกรรมหรือวิบากกรรมว่า วิบากกรรมหรือผลของกรรมนั้น มีอานุภาพชักนำสัตว์ทั้งหลายให้มีชีวิตเป็นไปแตกต่างกัน ซึ่งการกระทำคือ กรรมทั้งหลายจักสำเร็จลงได้จะต้องมีเจตนาเป็นมูลเหตุ แบ่งออกตามลักษณะได้ 4 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 อกุศลกรรม คือ กรรมอันเป็นฝ่ายบาป ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำผิดทางกาย วาจา และใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อกุศลกรรมบถ 10 ประการ หมวดที่ 2 กามาวจรกุศลกรรม คือ กรรมอัน เป็นฝ่ายบุญชั้นกามาวจร ซึ่งเกิดขึ้นจากกุศลเจตนาทางกาย วาจา และใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กุศลกรรมบถ 10 ประการ หมวดที่ 3 รูปาวจรกุศลกรรม คือ กรรมที่ส่งผลให้พบความสุขสงบสุขที่ ประณีตขึ้นกว่าชั้นกามาวจร ซึ่งเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญรูปฌาน 4 (ว่าโดยจุดกั้น) โดยการถือเอา อารมณ์กรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งในสมถกรรมฐาน 40 ประการ หมวดที่ 4 อรูปาวจรกุศลกรรม คือ กรรมที่ส่งผลให้พบความสุขประณีตกว่ารูปาวจร นับว่าเป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลชั้นสูงสุดในชั้น โลกียะ ซึ่งเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญรูปฌาน 4 จนกระทั่งสามารถบรรลุผลอันสูงสุดเข้าฌานสมาบัติได้ ส่งผลให้พบความสุขอันประณีต พร้อมอานิสงส์แห่งอภิญาลาภิบุคคล

ส่วน วคิน อินทสระ ได้อธิบายเพิ่มเติมเรื่องผลกรรมว่า ผลของกรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เช่นบุคคลผู้ทำกรรมไม่ดีมานานแล้ว เมื่อกลับใจมุ่งทำกรรมดีให้มากกว่ากรรมไม่ดีที่เคยทำมาแล้ว สามารถ เปลี่ยนแปลงผลกรรมไม่ดีที่จะนำตัวเขาไปลงนรก ให้พ้นจากนรกนั้นขึ้นไปสวรรค์แทน เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9) ได้กล่าวถึงกรรมและการเกิดใหม่ว่า กรรมมีอานุภาพชักนำ สัตว์ทั้งหลายให้มีชีวิตเป็นไปแตกต่างกัน ซึ่งการกระทำคือกรรมทั้งหลายจักสำเร็จลงได้ จะต้อง มีเจตนาเป็นมูลเหตุ แบ่งออกตามลักษณะได้ 4 หมวด ได้แก่ หมวดที่ 1 อกุศลกรรม คือ กรรม อันเป็นฝ่ายบาป ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำผิดทางกาย วาจา และใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อกุศลกรรมบถ 10 ประการ หมวดที่ 2 กามาวจรกุศลกรรม คือ กรรมอันเป็นฝ่ายบุญชั้นกามาวจร ซึ่งเกิดขึ้นจากกุศลเจตนาทางกาย วาจา และใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กุศลกรรมบถ 10 ประการ หมวดที่ 3 รูปาวจรกุศลกรรม คือ กรรมที่ส่งผลให้พบความสุขสงบสุขที่ประณีตขึ้นกว่าชั้นกามาวจร ซึ่งเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญรูปฌาน 4 (ว่าโดยจุดกั้น) โดยการถือเอาอารมณ์กรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งในสมถกรรมฐาน 40 ประการ หมวดที่ 4 อรูปาวจรกุศลกรรม คือ กรรมที่ส่งผลให้พบความสุขประณีตกว่ารูปาวจร นับว่าเป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลชั้นสูงสุดในชั้นโลกียะ ซึ่งเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญรูปฌาน 4 จนกระทั่งสามารถบรรลุผลอันสูงสุดเข้าฌานสมาบัติได้ ส่งผลให้พบความสุขอันประณีต พร้อมอานิสงส์แห่งอภิญาลาภิบุคคล

ส่วนวคิน อินทสระ กล่าวถึงกรรมกับการเกิดใหม่ ว่าหลักกรรมกับการเวียนว่ายตายเกิดมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด หลักกรรมจะดำรงอยู่ไม่ได้ หรือถ้าได้ก็ไม่สมบูรณ์ถ้าไม่มีเรื่องสังสารวัฏ เพราะชีวิตเคยสิ้นเกินไปไม่พอพิสูจน์กรรมให้หมดสิ้นได้ มีปัญหาหลายอย่างที่น่าสงสัย เช่นทำไมคนดีบางคนจึงมีความเป็นอยู่อย่างต้อยต่ำลำบากสุขภาพอนามัยไม่สมบูรณ์ร่างกายอ่อนแอ ส่วนคนที่ใครๆ เห็นว่าชั่ว บางคนกลับมีความเป็นอยู่อย่างสุขสำราญมีร่างกายแข็งแรงเราไม่อาจคลายความสงสัยได้ใน

ประเด็นนิวตัน อินทสระ ได้ตั้งประเด็นในการอธิบาย เรื่องกรรมและการเกิดใหม่ ดังนี้ คือ อะไรไปเกิด มาเกิด ข้อพิสูจน์ว่าคนตายแล้วไปไหน จุดมุ่งหมายของการเกิดใหม่ เหตุที่บุคคลละลืกลาติไม่ได้

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธในสังคมไทยจึงขอเสนอแนะดังนี้

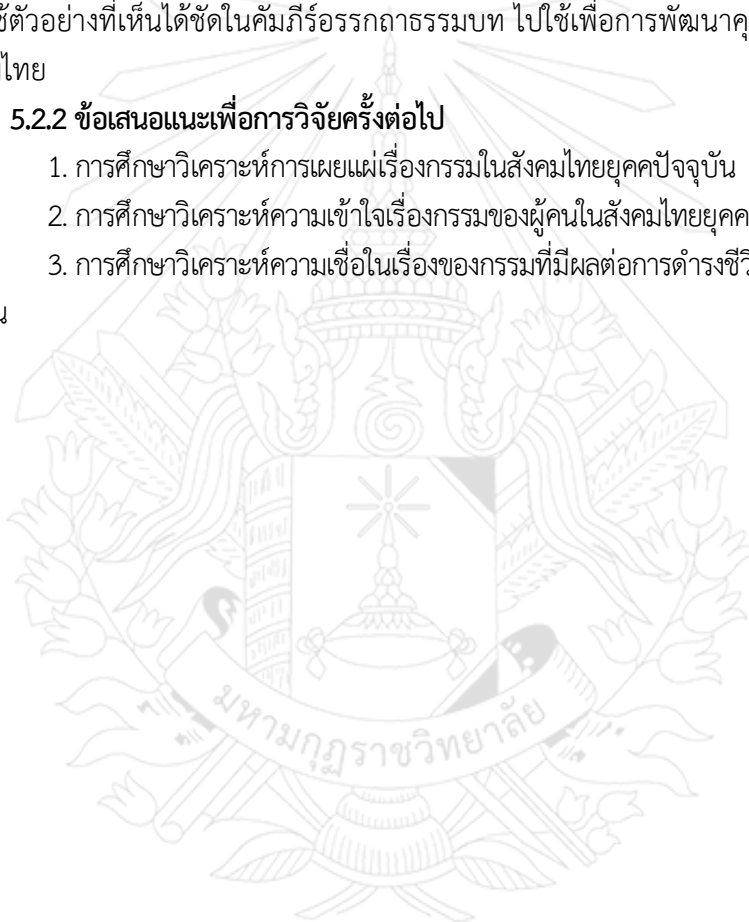
5.2.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

เรื่องกรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในทางจริยธรรมของมนุษย์ในสังคมไม่ว่าจะเป็นสมัยพุทธกาลหรือสมัยปัจจุบันรวมถึงการดำรงชีวิตของคนในสังคมและการสอนเรื่องกรรมตามทัศนะของนักปราชญ์ชาวพุทธนั้นสามารถจะนำไปประยุกต์ใช้กับการสอนศีลธรรมแก่คนในสังคมได้ ดังนั้นจึงควรพัฒนาการสอนเรื่องกรรมโดยใช้ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในคัมภีร์อรรถกถารกถารมบท ไปใช้เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมไทย

5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่เรื่องกรรมในสังคมไทยยุคปัจจุบัน
2. การศึกษาวิเคราะห์ความเข้าใจเรื่องกรรมของผู้คนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน
3. การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในเรื่องของกรรมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมไทย

ยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

เอกสารปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2554). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เอกสารทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2535). *ปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2538). *ปรัชญาสมุปบาท*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: พระบุญการพิมพ์.
- ป. หลงสมบุญ. (2549). *พจนานุกรม มคอ-ไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เรื่องปัญญา.
- พระประมวล อุตตราสโย (น้อยทรง). (2544). *เปรียบเทียบจริยศาสตร์ “ทฤษฎีว่าด้วยความดี”*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์บุ๊กเซ็นเตอร์.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). (2537). *กฎแห่งกรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9). (2552). *กรรมที่ปณี*. จัดพิมพ์โดย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสงขลา แห่งที่ 2 วัดชัยมงคลพระอารามหลวง จังหวัดสงขลา.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2539). *ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ 5 เล่มที่ 2 กัมมจตุกกะ-มรณุปัตติจตุกกะ*. กรุงเทพฯ: วิทยวิสุทธิมูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *เชื่อกกรรม รู้กรรม เรื่องกรรม*. สมุทรปราการ: บริษัทขุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด.
- _____. *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2541.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). *กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2539.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2542). *กรรมนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ. (2556). *พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิปาโล*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ: กรุงเทพมหานคร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.
- _____. (2532). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรีนติ้ง กรุ๊ป.
- ลำดวน ศรีมณี, พ.ต.ท.. *จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ม.ป.ป..
- วสิน อินทสระ. (2549). *พุทธจริยศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เม็ดทราย.
- _____. (2519). *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2546). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2548). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 24 : พ.ศ. 2563. สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. อานาจนันท์ใหญ่แห่งกรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- สมภาร พรหมทา. (2534). *พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รั้งสี. (2541). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2550). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไสว มาลาทอง. (2542). *คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและประชาชนผู้สนใจทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2544). *เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2535). *กรรมและความเข้าใจเรื่องกรรม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2560). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลและเรียบเรียง. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพลส จำกัด.

2) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

- ปัทมา เอื้อรักษโอบาร. (2558). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนากับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวันจังหวัดสิงห์บุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวีโส (ดอกรัก). (2534). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิจิตร กลยาณจิตโต. (2552). *การศึกษาวิเคราะห์วิบากกรรมของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก*. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิโรจน์ พรหมปาน. (2551). *พุทธจริยศาสตร์และการละเมิดลิขสิทธิ์*. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระสุเมธ ธีรบุญโอบ (มหาไพศาลสิน). (2558). *เศษวิบากของกรรมในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอุทัย จริธมโม (เอกสะพัง). (2534). *ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยในปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.

พระสมพร ปภัสสร (แก้วมณี). (2560). *ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องการแก้กรรมของชาวพุทธในสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อัมพร หุตะสิทธิ์. (2546). *กรรม 12 และการให้ผล*. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา โครงการบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี.

3) เอกสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9. (2564). สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2564, จาก [www.https://th.wikipedia.org/wiki/พระพรหมโมลี_\(วิลาส_ญาณวโร\)](https://th.wikipedia.org/wiki/พระพรหมโมลี_(วิลาส_ญาณวโร)).

วิศิน อินทสระ. (2564). สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2564, จาก [www.https://th.wikipedia.org/wiki/วิศิน_อินทสระ](https://th.wikipedia.org/wiki/วิศิน_อินทสระ).

Facebook : อาจารย์วิศิน อินทสระ @W.Indhasara.

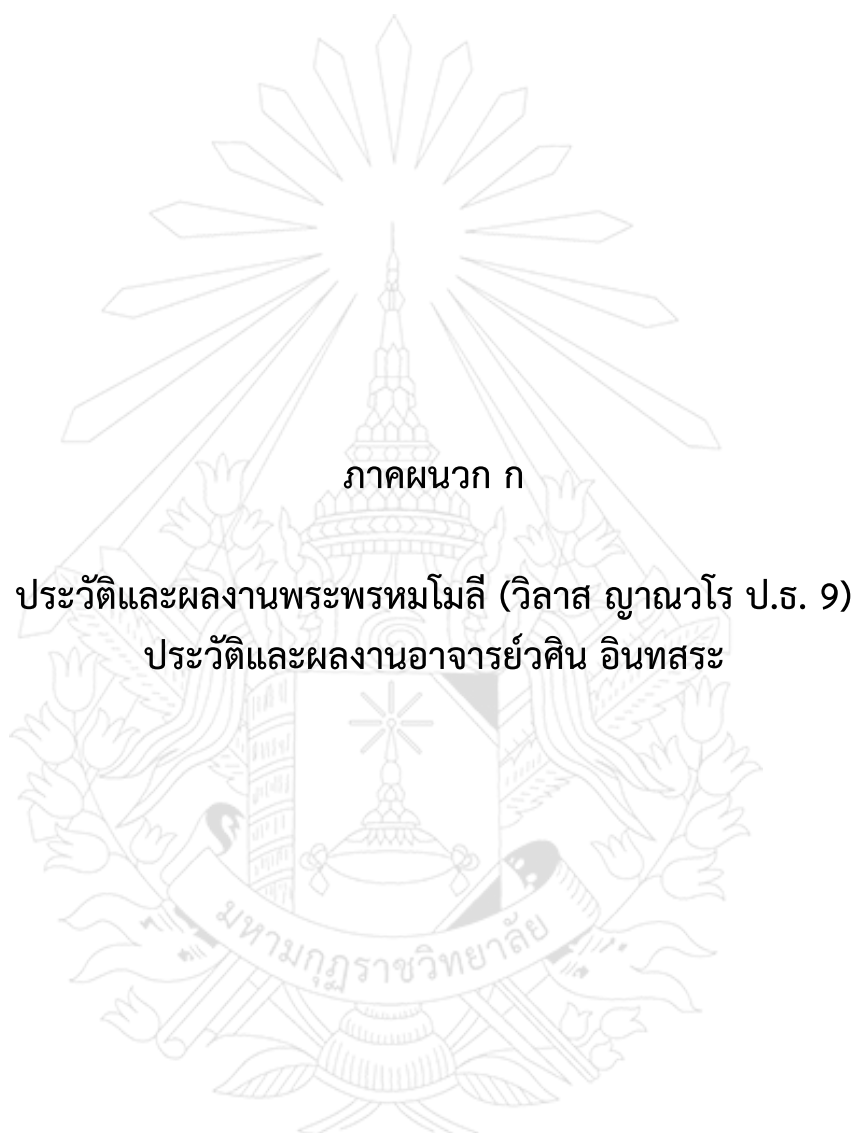
4) ภาษาอังกฤษ

Green, R. M. (1987). Religion and Morality. In M. Eliade (ed.). The Encyclopedia of Religion Vol 10. New York : Macmillan Publishing Company.

ภาคผนวก

พระพรหมโมลี
(วิลาส ญาณวโร ป.ธ. 9)

ประวัติ

พระพรหมโมลี เดิมชื่อ วิลาส ทองคำ เกิดวันอังคาร ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 7 ปีมะแม พ.ศ. 2473 ตรงกับวันที่ 3 เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1930 บิดาชื่อ นาย บัว มารดาชื่อ นาง ยม ทองคำ บ้านเกิดอยู่ที่ตำบลอุโลกสีห์หมื่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อพ้นปฐมวัย วันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2486 บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดแท่นดงรังวรวิหาร มีพระครูวรวัตตวิบูล วัดแสนตอ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์ และอุปสมบทเมื่อวันอาทิตย์แรม 11 ค่ำ เดือน 8 ปีชาล พ.ศ. 2493 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสุทิวรคุณ วัดสุทิวราราม กรุงเทพมหานคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูกัลยาณวิสุทธิ วัดดอน กรุงเทพมหานคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า ญาณวโร มรณภาพลงเมื่อครั้งเดินทางไปยังเมืองทวายเพื่อค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโสณเถระและพระอูตรเถระ มรณภาพด้วยอาการหัวใจล้มเหลวเฉียบพลัน เมื่อ วันพฤหัสบดีที่ 11 เดือนมกราคม พ.ศ. 2544 รวมอายุได้ 70 ปี 7 เดือน 8 วัน

สมณศักดิ์

- พ.ศ. 2510 เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีวิสุทธิโสภณ
- พ.ศ. 2516 เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชวิสุทธิโสภณ อภิเมณฑศาสนบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
- พ.ศ. 2524 เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพมุนี ศรีวิสุทธินายก ตรีปิฎกบัณฑิต ยติคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
- พ.ศ. 2532 เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม พระธรรมธีรราชมหามุนี คัมภีรญาณวิมล โสภณธรรมานุสิฐ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
- พ.ศ. 2537 เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่ พระพรหมโมลี ศรีสังฆโสภณ วิมลสีลาจารนิวัฐ สุจิตวรณกรรมดิลก ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

ผลงานในพระพุทธศาสนา

- ดำเนินงานการศึกษาของพระสงฆ์ ทั้งเป็นครูสอนพระปริยัติ และเป็นกรรมการตรวจธรรมบาลีสนามหลวง
- ได้รับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2532)
- เป็นกรรมการศูนย์ควบคุมการไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสงฆ์สามเณร (พ.ศ. 2537)

ผลงานหนังสือ

- โลกที่ปีน (กรกฎาคม พ.ศ. 2506)
- มุณีนาถที่ปีน (ตุลาคม พ.ศ. 2506)
- วิปัสสนาที่ปีน (ธันวาคม พ.ศ. 2506)
- โลกนาถที่ปีน (มีนาคม พ.ศ. 2507)
- ภาวนาที่ปีน (ตุลาคม พ.ศ. 2507)
- โพธิธรรมที่ปีน (ธันวาคม พ.ศ. 2507)
- ภูมิวิลาสินี (พฤศจิกายน พ.ศ. 2511)
ได้รับรางวัลชนะเลิศวรรณกรรมสาขาศาสนาเมื่อวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๓
- วิมุตติรัตนมาลี (พฤศจิกายน พ.ศ. 2515)
ได้รับรางวัลชนะเลิศวรรณกรรมสาขาศาสนาเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2516
- กรรมที่ปีน (ตุลาคม พ.ศ. 2517)
ได้รับรางวัลชนะเลิศวรรณกรรมสาขาศาสนาเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2519
- วิปัสสนาวงศ์ (พ.ศ. 2543)

การบริหาร ปกครองคณะสงฆ์

- อดีตเจ้าอาวาสวัดดอน (ปัจจุบัน ชื่อ วัดบรมสถล)
- อดีตเจ้าอาวาสวัดยานนาวา (พ.ศ. 2531 - พ.ศ. 2544)
- อดีตเจ้าคณะภาค 1
- อดีตคณะกรรมการ ศตภ.
- อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม¹

¹อ้างอิงใน [https://th.wikipedia.org/wiki/พระพรหมโมลี_\(วิลาศ_ญาณวโร\)](https://th.wikipedia.org/wiki/พระพรหมโมลี_(วิลาศ_ญาณวโร)).

วศิน อินทสระ

ประวัติ

เกิดเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2477 ที่หมู่บ้านท่าศาลา อำเภอรัตตภูมิ จังหวัดสงขลา บวชเป็นสามเณรเมื่ออายุ 13 ปี ที่วัดบุปผาราม เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อพ.ศ. 2490 และอุปสมบทเป็นภิกษุเมื่อ พ.ศ. 2497 จนกระทั่งลาสิกขา เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2507 รวมเวลา 10 ปี

การศึกษา

มัธยม 8 (สมัครสอบ), นักรธรรมเอก, เปรียญ 7 (ป.ธ.7), ศาสนศาสตร์บัณฑิต (มหามกุฏราชวิทยาลัย), M.A. (ทางปรัชญา มหาวิทยาลัยบารุส อินเดีย) และปริญญาตรีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

หน้าที่การงาน

สอนวิชาศีลธรรม ณ โรงเรียนราชินี, ณ โรงเรียนพนิชยการสีลม (อาจารย์ผู้ปกครอง), ณ โรงเรียนเตรียมทหาร และเป็นหัวหน้าแผนกสารบัญ มียศเป็นร้อยโท, สอนวิชาพุทธปรัชญาเถรวาท - มหายาน ณ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (ประมาณ 12 ปี ตั้งแต่พ.ศ. 2521 ถึง พ.ศ. 2533), สอนวิชาพุทธศาสนาในประเทศไทยและวิชาจริยศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (ประมาณ 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 ถึง พ.ศ. 2543), สอนที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา ตั้งแต่ พ.ศ. 2506 ถึง พ.ศ. 2552 (เป็นระยะเวลา 46 ปีเต็ม), สอนพิเศษประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับความรู้ทางพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 มาจนถึง พ.ศ. 2553 (เป็นระยะเวลา 28 ปีเต็ม), บรรยายพิเศษในที่ต่าง ๆ ตามที่ได้รับเชิญ, บรรยายธรรมทางวิทยุ ตั้งแต่ พ.ศ. 2539 จนถึง พ.ศ. 2550 โดยออกเป็นรายการสดบ้าง ใช้เทปบ้าง (ระยะเวลา 11 ปีเต็ม) การประพันธ์, เขียนหนังสือประเภทต่างๆ เช่น นวนิยายอิงหลักธรรม อธิบายหลักธรรม ฯลฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2506 มาจนถึงปัจจุบัน มีประมาณกว่า 160 ชื่อเรื่อง บางชื่อเรื่องก็มีหลายเล่ม เช่น ทางแห่งความดี เป็นต้น

ทำนิตยสาร

เป็นบรรณาธิการนิตยสารธรรมจักร ของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 ถึง พ.ศ. 2539, เป็นบรรณาธิการนิตยสารศุภมิตร ของมูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรม (กศม.) ของวัดมกุฏกษัตริยาราม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 ถึง พ.ศ. 2551.

รางวัลพิเศษ

- ปี พ.ศ. 2517 ได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ประเภทสารคดี หนังสือเรื่อง “จริยาบถ” และในปี พ.ศ. 2518 หนังสือเรื่องจริยศาสตร์
- ปี พ.ศ. 2525 ได้รับพระราชทานรางวัล “เสาสยามธรรมจักร” ในฐานะผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาประเภทวรรณกรรม เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี
- ปี พ.ศ. 2533 ได้รับเกียรติคุณบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะเป็นรางวัลชมเชย ประเภทสร้างสรรค์ด้านศาสนา จากบทความเรื่อง “หลักกรรมกับการพึ่งตนเอง”
- 22 เมษายน 2552 ได้รับรางวัล “พุทธคุณูปการ กาญจนเกียรติคุณ” ในฐานะผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม
- 29 กรกฎาคม 2553 ได้รับรางวัล “ปูชนียบุคคลด้านภาษาไทย” เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2553 จากกระทรวงวัฒนธรรม
- 24 มกราคม 2558 ได้รับรางวัล “นราธิป” ในฐานะนักเขียนอาวุโส ประจำปี 2557 จากสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย (ในพระบรมราชูปถัมภ์)
- 2 พฤษภาคม 2558 ได้รับรางวัล “ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดีเด่นด้านวรรณกรรม” ประจำปี 2558 จากมูลนิธิศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐราชบัณฑิต (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

หมายเหตุ : เรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา นอกจากจะได้รับความนิยมนิยามอย่างแพร่หลายในสังคมไทยแล้ว สารานุกรมวรรณกรรมโลกในศตวรรษที่ 20 (Encyclopedia of World Literature in 20th Century) ได้นำเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชาไปสวดุติไว้ในหนังสือดังกล่าวนั้น เป็นทำนองว่าได้ชี้ทางออกให้แก่สังคมไทยที่สับสนวุ่นวายอยู่ด้วยปัญหานานัปการ²

²อ้างอิงจาก Facebook : อาจารย์วศิน อินทสระ @W.Indhasara · ความสนใจ, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน https://th.wikipedia.org/wiki/วศิน_อินทสระ.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระมหาธีรานนท์ ปริบุญโญ (ลำสัน)
- วัน/เดือน/ปี/เกิด : 16 มกราคม 2522
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ 173 หมู่ที่ 8 อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
- อุปสมบท : 8 กรกฎาคม 2543
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดอุดมพิชัย บ้านห้วยแก้ว ตำบลดงกลาง อำเภोजตุรพักรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
- ประวัติการศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาศิศึกษาพุทธโฆส นครปฐม 2554
- ประวัติการทำงาน : พ.ศ. 2543 ดำรงตำแหน่งเลขา เจ้าคณะตำบลเกษตรวิสัย เขต 2
: พ.ศ. 2553 ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาสวัสดิ์ดึนาคพุดมา
ราม จังหวัดนครปฐม
: พ.ศ. 2557 ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดอุดมพิชัย บ้านห้วยแก้ว
ตำบลดงกลาง อำเภोजตุรพักรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ถึงปัจจุบัน
- โทรศัพท์ : 088 3251272

